

Naturarven som grunnlag for bred verdiskaping

Samlede oppstartsanalyser fra verdiskapingspro-
grammet Naturarven som verdiskaper

PER INGVAR HAUKELAND OG BENT ASLAK BRANDTZÆG

TF-notat

Tittel:	Naturarven som grunnlag for bred verdiskaping: Samlede oppstartsanalyser fra verdiskapingsprogrammet for Naturarven som verdiskaper
TF-notat nr:	52 / 2011
Forfatter(e):	Per Ingvar Haukeland og Bent Aslak Brandtzæg
Dato:	1. desember 2011
Gradering:	Åpen
Antall sider:	280
Framsidedfoto:	Direktoratet for naturforvaltning
ISBN:	978-82-7401-488-6
ISSN:	1891-053X
Pris:	Kr 420
	Kan lastes ned gratis som pdf fra telemarksforsking.no

Prosjekt:	Følgeevaluering Naturarven som verdiskaper
Prosjektnr.:	20090920
Prosjektleder:	Per Ingvar Haukeland
Oppdragsgiver(e):	Direktoratet for naturforvaltning

Resymé:

Notatet er et resultat fra samlede oppstartsanalyser av 16 prosjekter i verdiskapingsprogrammet Naturarven som verdiskaper, koordinert av Direktoratet for naturforvaltning, som igjen er en del av følgeevalueringen av programmet.

Telemarksforsking, Boks 4, 3833 Bø i Telemark. Org. nr. 948 639 238 MVA

Forord

Dette notatet er resultatet av samlede oppstartsanalyser i verdiskapingsprogrammet Naturarven som verdiskaper, koordinert av Direktoratet for naturforvaltning. Notatet er en del av leveransen for følgeevalueringen av programmet som Telemarksforskning leder og som Direktoratet for naturforvaltning er oppdragsgiver for og bør sees i sammenheng med årsrapporten, hvor flere av detaljene for hvert av prosjektene er presentert. Vi takker for samarbeidet med direktoratet i denne sammenheng og for all velvilje til evalueringen i de enkelte prosjektene. Per Ingvar Haukeland ved TF har vært prosjektleder og Bent Aslak Brandtzæg har vært prosjektmedarbeider.

Bø, 12.12 2011

Per Ingvar Haukeland

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag	7
1. Innledning	13
2. Samlet oppstartsanalyse	19
3. Konklusjoner og anbefalinger	37
De enkelte oppstartsanalysene.....	39
1. Nærøyfjorden verdsarvpark – ”Verdiskaping skjer i møtet”	41
2. Magiske og verdifulle opplevelser i Nord-Trøndersk natur.....	57
3. Kystarven	73
4. Sørnorsk kystnatur	87
5. Dovrefjell.....	105
6. Nasjonalpark-landsbyene	119
7. Stetindprosjektet.....	137
8. Touching the Wetlands: Våtmark i en ny tid	149
9. Vidda Vinn	165
10. Varnjargga – Varanki – Varangerhalvøya.....	181
11. Fugleturisme Øst- og Midt-Finnmark	197
12. Villreinen som verdiskaper	213
13. Sykkelturisme i Saltdal.....	229
14. Skatter for fremtiden	241

15. Naturarv og naturbruk i Luster	251
16. Folgefonna – vandring fra fjord til fonn.....	267

Sammendrag

Naturarven som verdiskaper er et verdiskapingsprogram fra Miljøverndepartementet i samarbeid med Kommunal- og regionaldepartementet som skal gå over fem år (2009–2013), med det formål å øke verdien av verneområder og andre naturområder med spesielle kvaliteter. Programmet koordineres av Direktoratet for naturforvaltning og skal legge til rette for at slike områder blir en viktig ressurs for sosial, kulturell, miljømessig og økonomisk utvikling og verdiskaping, samtidig som områdene forvaltes slik at naturens mangfold blir tatt vare på. Ti prosjekter ble valgt ut i 2009, og deretter ble seks nye valgt i 2010. Senere har ett prosjekt falt fra. Som en del av følgeevalueringen av verdiskapingsprogrammet, har Telemarksforsking gjennomført en oppstartsanalyse av alle 16 prosjekter. Oppstartsfasen er satt til første prosjektår. Oppstartsanalysene for de første ti ble dermed avsluttet i 2010 og de nye seks ble avsluttet i 2011. I dette notatet foreligger også en samlet oppstartanalyse, i tillegg til alle 16 enkeltanalysene. I den samlede framstillingen skal vi trekke fram noen av hovedpunktene i analysene.

De prosjektene som hadde en historie i forkant av programmet, har hatt lettere for å komme i gang med tiltak som fremmer en bred verdiskaping og som kan virke samlende for aktørene, enn de prosjektene som ikke hadde en slik forutgående historikk. De fleste prosjektene i verdiskapingsprogrammet har imidlertid en historie forut for programmet. Alle prosjektene har målsetting om å fremme bevaring av naturarven, kunnskapsutvikling og formidling og den brede verdiskapingen. At programmet stilte klare krav til målsettinger rettet mot disse tre overordna målene i selve søknadsmalen, har bidratt til å øke samsvaret mellom programmets mål og de enkelte prosjektenes mål, særlig omkring bevisstheten for den brede verdiskapingen.

Også programmets krav om at det må etableres en bred og aktiv styringsgruppe har jevnt over vist seg å være et godt grep. Generelt har styringsgruppa blitt sammensatt av sentrale aktører som er viktige for å nå målene. Organiseringen har på denne måten vært et tiltak for samarbeid og forankring hos disse aktørene i seg selv. At disse er involvert på et tidlig tidspunkt, bidrar til at de har fått et større eierskap til prosjektet.

De enkelte prosjektene har også en egen prosjektleder. Stillingsprosenten til prosjektlederne varierer fra 20 % til 100 %. I tillegg er det en del prosjekter som har satt av ressurser til delprosjektledelse. Vi kan likevel konstatere at mange prosjekter har undervurdert behovet for ressurser til prosjektledelse. Noen prosjektledere som er i delt stilling og som ellers jobber med beslektete temaer, klarer å utføre arbeidsoppgavene tilfredsstillende, mens andre finner dette vanskelig.

Programmet har satt krav om egenfinansiering på 50 %, noe som er viktig for å sikre lokalt eierskap og forankring. Det var imidlertid åpnet for å bruke egeninnsats, i form av arbeidstid, som et alternativ til kapital. Den muligheten har vært viktig for å involvere aktører som ikke har så mye midler å bidra med. De viktigste finansieringskildene er kommunene og fylkeskommunene. Å få egenfinansieringen på plass har vært tidkrevende for mange av prosjektene. Flere prosjekter har mange ulike finansieringskilder som igjen har egne systemer for søknader, utbetaling og rapportering på tilskudd. Når det gjelder virkemidlene som Innovasjon Norge rår over, varierer det i hvilken grad disse er benyttet i prosjektene, men de vil nok spille en større rolle for flere prosjekter etter hvert som den kommersielle siden kommer mer i fokus. En utfordring er imidlertid at Innovasjon Norge har hovedfokus på rene bedriftsøkonomiske kriterier, noe som gjør at prosjekter med et bredt verdiskapingsfokus ikke vil få støtte derfra.

Det har vært enkelte utfordringer knyttet til grunneiere som ikke har vært villige til å inngå avtaler om etablering av turstier og andre tilretteleggingstiltak. Flere av prosjektene har også utfordringer knyttet til å mobilisere næringsaktører i forbindelse med at man ønsker å utnytte tilbudene som etableres til nye næringsaktiviteter. Samtidig er det prosjekter i programmet som nettopp har lyktes med å få med disse aktørene. Generelt kan vi slå fast at tidlig involvering, dialog og informasjon er viktig for god forankring i det lokale miljøet, både når det gjelder grunneiere og lokalt næringsliv.

Samlet sett er det svært mange tiltak som er igangsatt i regi av prosjektene. Disse kan grovt sett klassifiseres i fire hovedgrupper: 1) fysiske tilretteleggingstiltak, 2) samarbeids- og nettverkstiltak, 3) kunnskaps- og formidlingstiltak og 4) næringsretta tiltak. Det er bare et fåtall av prosjektene som har gjennomført alle tiltak som planlagt. Avvikene dreier seg i stor grad om forsinkelser som følge av det har tatt lenger tid enn forventet å få finansiering på plass, andre prosesser har tatt lenger tid

en forventet, samtidig som det har vært mangel på kapasitet og menneskelige ressurser i flere av prosjektene. Ugunstige værforhold har også bidratt til utsettelse. Det synes å ha vært en fordel å fokusere på færre tiltak i oppstarten, spesielt for å få avsluttet noen av tiltakene. Synliggjøring av resultater, selv om disse er nokså små, bidrar nemlig til en positiv oppslutning om prosjektet.

Det er spesielt to tiltak som er viktig i prosjektene for bevaringen av naturarven: 1) kanalisering av ferdsel og 2) kunnskapsutvikling og formidling. Vårt klare inntrykk er at når aktører blir involvert i prosjektet, så skjer en holdningsendring i forhold til vernet. Det skjer både gjennom positive opplevelser med tiltak, noe som skaper engasjement, eierskap og stolthet, men også en forståelse av betydningen av naturvern for lokal utvikling. Det er ennå litt tidlig å si hvilke effekter prosjektene vil ha på naturarven på sikt, men kanaliseringen av ferdsel synes å være et gjennomgående godt tiltak. Vi mener likevel at det er viktig med et metaperspektiv på det som skjer i prosjektene; hvordan håndtere hensynet til miljø og klima når målsettingen er økt trafikk og ferdsel?

Alle prosjektene jobber med tiltak knyttet til økt kunnskap om naturarven i sitt område. Flere har foretatt kartlegginger og samlet inn og sammenstilt data. Noen samarbeider også med forskningsmiljøer for å samle det forsknings- og kunnskapsmateriale som gjerne har vært utviklet i tilknytning til området over lang tid for å gjøre dette tilgjengelig for prosjektet. Denne forskningsbaserte kunnskapen bidrar til økt bevissthet om verdien av naturarven, noe som igjen kan bidra til at lokale aktører vil ønske å ta bedre vare på den, spesielt når de ser at denne kunnskapen kan brukes som en ressurs til utvikling.

Det som er beskrevet som ”den brede verdiskapingen” står sentralt i programmet og i alle prosjektene.¹ Arbeidet i prosjektene skal ikke bare bidra til og legitimeres av økonomisk verdiskaping, men helheten av den økonomiske, sosiale, kulturelle og miljømessige verdiskapingen. Om man sitter igjen med høy økonomisk verdiskaping, mens det har gått på bekostning av miljømessige, sosiale og kulturelle ver-

¹ For en redegjørelse av ”den brede verdiskapingen”, se Per Ingvar Haukeland og Bent Aslak Brandtzæg. 2009. *Den brede verdiskapingen: Et bærekraftig utviklingsperspektiv på natur- og kulturbasert verdiskaping*. TF-notat nr 20 / 2009.

dier, har ikke prosjektene lyktes i arbeidet. Det er totalen eller helheten som er avgjørende.

Prosjektlederne oppfatter den brede verdiskapingen som en nyttig måte å tenke på, selv om det ikke alltid er like lett å formidle begrepet utad. Vi ser også at tenkningen kan brukes i enda større grad som en strategi i forbindelse med både planlegging og rapportering av tiltak. I oppstartsfasen har de fleste prosjektene lagt størst vekt på den miljømessige og sosiale verdiskapingen og mindre på den kulturelle og økonomiske, selv om det er eksempler på prosjekter hvor også den økonomiske verdiskapingen står sentralt. Men disse prosjektene har gjerne hatt en prosess i forkant nettopp rettet mot miljømessig, kulturell og sosial verdiskaping. Generelt kan vi slå fast at det er i samspeillet mellom de ulike verdiskapingsformene at det store verdiskapingspotensialet ligger, ikke hver for seg, og at dette er noe prosjektene har erfart i løpet av i oppstartsfasen.

Vi finner at selve prosjektene og prosjektorganiseringen er verktøy for konfliktforebygging, konfliktdemping og konflikthåndtering i seg selv. Konfliktforebygging ligger som en målsetting i programmet, og vi ser flere eksempler på at det også fungerer slik i praksis. En tilnærming i prosjektene har derfor vært å unngå tiltak som er konfliktskapende og heller igangsette tiltak som kan virke konfliktforebyggende, konfliktdepende og samlende. Slike tiltak kan dreie seg om kanalisering av ferdsel vekk fra sårbare naturområder og områder der det har vært mye ferdsel som lokalbefolkningen har funnet belastende.

For å sikre at prosjektarbeidet videreføres etter prosjektperioden, jobbes det både for å sikre forankring i offentlige planer og med å sikre at satsingene får fotfeste i etablerte virksomheter i regionen som nasjonalparksentra, museer, bedrifter, kommuner, regionråd, regionalparker, fylkeskommuner, næringssselskaper, turistkontorer, m.m. Alle prosjektene er takknemlige for å være en del av programmet. Deltakelsen har bidratt til å utløse nye midler lokalt og regionalt, samtidig som det har skapt legitimitet og oppmerksomhet for tilnærmingen til bruk og vern.

Flere synes nettverkssamlingene fungerer godt, men det er et generelt ønske om å lære mer av hverandre og ha mer dialog på tvers av prosjektene. Det er også etterlyst ”gode eksempler”, både fra andre programmer og andre land. Da vil man oppnå økt synliggjøring av vellykkede aktiviteter og hva som er mulig. Folk i pro-

sjektene sitter etter hvert med mye erfaring fra inn- og utland som andre bør få nytte av.

Mange har lyktes med å skape holdningsendringer og oppslutning om bevaring av naturarven. Man har fått god samhandling med ulike aktører og god forankring lokalt, og det er mange som sier at de klarer å involvere lokale interessenter. Likevel finnes det utfordringer. Noen av de største utfordringene synes å ligge til hvorvidt man klarer å trekke med bedrifter og næringslivet i forhold til den brede verdiskapingen. Det er også utfordringer knyttet til ressurser til koordinering og samordning av tiltak samt synliggjøring av resultater.

Hovedinntrykket er at det har gått bra med prosjektene i oppstartsfasen, selv om det har vært noen forsinkelser og utsettelse av tiltak. Konkretiseringer av søknadene i form av programplaner og tiltaksplaner har bidratt til å klargjøre mål og sikre gjennomførbarheten. Det er likevel flere prosjekter som har behov for mer ressurser til ledelse og utvikling av samspillkompetanse. Det er viktig at man ikke undervurderer betydningen av god ledelse, og at prosjektlederen får tid og ressurser nok til å jobbe med koordinering, forankring, mobilisering og formidling av tiltak. Samtidig er det også viktig å erkjenne at god ledelse innebærer rett kompetanse, og det er her samspillkompetansen blir sentral, hvilket innebærer det å få ulike aktører og ulike virkemidler til å spille på lag mot et felles mål.

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

”Naturarven som verdiskaper” er et verdiskapingsprogram fra Miljøverndepartementet i samarbeid med Kommunal- og regionaldepartementet, som har til formål å øke verdien av verneområder og andre naturområder med spesielle kvaliteter. Programmet skal legge til rette for at slike områder blir en viktig ressurs for sosial, kulturell, miljømessig og økonomisk utvikling og gir grunnlag for sysselsetting og verdiskaping basert på naturarven, samtidig som områdene forvaltes slik at naturens mangfold blir tatt vare på.

Programmet er forankret i flere offentlige dokumenter. I det som er kjent som *Fjellteksten* fra 2003 (St. prp. nr. 65 (2002–2003)) finner vi følgende: ”Vår unike fjellnatur skal bevares som kilde til friluftsliv, rekreasjon og natur- og kulturopplevelse og samtidig gi grunnlag for sysselsetting og verdiskaping i fjellbygdene.” Og i NOU 2004:28 *Lov om bevaring av natur, landskap og biologisk mangfold* (Naturmangfoldloven), som ble vedtatt i 2009 og som ”har til formål å sikre ved vern og bærekraftig bruk at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på for fremtiden” (§1).

Naturarven som verdiskaper er et nasjonalt program som skal løpe i fem år, fra 2009 til 2013. Hovedmålet er å bidra til at verneområdene og andre verdifulle naturområder blir en viktig ressurs i samfunnsutviklingen. Tre delmål er skissert:

1. Programmet skal vise hvordan naturarven kan bidra til verdiskaping til beste for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og regioner.
2. Programmet skal bidra til at naturarven blir tatt godt vare på og øke oppslutningen om vernet av naturarven, både i lokalsamfunnene og samfunnet generelt.
3. Programmet skal utvikle og spre kunnskap om naturvern og vise sammenhenger mellom naturarven, naturvern og sosial, kulturell og økonomisk utvikling.

I programplanen er det presentert ti strategier med eksempler på tiltak innenfor hvert av disse delmålene. Strategiene er som følger (delmål er angitt i parentes):

1. Målrettet og naturvennlig tilrettelegging for naturopplevelse (1)
2. Bidra til profesjonell produktutvikling i det å skape naturopplevelser (1)
3. Samarbeid mellom aktører for vern og bruk av naturarven (1)
4. Prøve ut samarbeidsformer og verktøy for å utløse verdiskaping (1)
5. Klargjøre forutsetninger for verneområder som grunnlag for verdiskaping (1)
6. Vise hvordan styrket forvaltning av naturarven kan bidra til verdiskaping (2)
7. Bevisstgjøre allmennheten om mulighetene god bevaring av naturarven gir (2)
8. Utvikle nettverk/møtearenaer for å spre og ta i bruk kunnskap og erfaringer (3)
9. Klargjøre ved FoU-forutsetningene for naturarven som verdiskapingsressurs (3)
10. Støtte utveksling av erfaringer og ideer over landegrensene til inspirasjon (3)

Det ble bevilget ti millioner kroner til programmet i 2009, og i årene 2010 og 2011 er det årlige beløpet økt til 25 millioner. Finansieringen er et samarbeid mellom Miljødepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet. Programmet skal ikke overlappes, men virke sammen med andre offentlige tilskuddsordninger. Det er forutsatt en egenandel på minst 50 prosent.

Det er tatt opp prosjekter i programmet i to omganger. Det kom 55 søknader til første runde. Av disse ble ti prosjekter valgt ut med oppstart i juni 2009:

1. Touching the Wetlands: Våtmark i en ny tid ("Økosystem Dokkadelta" fra 2011)
2. Område- og trafikkutvikling rundt Dovrefjell
3. Sørnorsk kystnatur
4. Kystarven
5. Magiske og verdifulle opplevelser i nordtrøndersk natur
6. Norges nasjonalparklandsbyer
7. Nærøyfjorden verdsarvpark: Verdiskaping skjer i møtet!

8. Varnjargga–Varenkinniemi–Varangerhalvøya (VVV-prosjektet)
9. Vidda Vinn
10. Gleden ved å leve naturvennlig – Stetind

I 2010 kom følgende seks nye prosjekter med i programmet:

1. Villreinen som verdiskaper
2. Naturarven som verdiskaper – sykkelturnisme i Saltdal
3. Folgefonna – vandring frå fjord til fonn
4. Skatter for fremtiden: naturressursenes betydning i kulturhistorien
5. Mellom fjell, fjord og folk: Naturarv og naturbruk i Luster
6. Fugleturisme i Midt- og Øst-Finnmark

Disse prosjektene jobber med å bli gode eksempler på verdiskaping med natur som den viktigste ressursen. Prosjektene er i hovedsak knyttet til geografiske områder. Enkelte prosjekter er imidlertid tematiske samarbeid mellom flere områder med tilsvarende utfordringer. De mange prosjektene utgjør til sammen et bredt spekter av tiltak i ulike naturområder og er spredt over store deler av landet.

Vi regner oppstartsfasen som det første året i prosjektet. Det innebar at oppstartsanalysene måtte gjennomføres i to perioder, i 2010 for de første ti prosjektene og i 2011 for de neste seks. Ett av prosjektene, Stetindprosjektet, ble avsluttet etter oppstartsåret. Prosjektet vil likevel være med i denne samlede oppstartsanalysen, som dermed består av til sammen 16 prosjekter.

Det har vært en utfordring å samle oppstartsanalysene, gitt at de foregikk på ulike tidspunkter i programmet. Resultatene fra de førsteoppstartsanalysene ble presentert på den nasjonale nettverkssamlingen på Skinnarbu (Vidda Vinn prosjektet) i oktober 2011 og funnene fra den samlede oppstartsanalysen, som altså foreligger i dette notatet, ble presentert på nettverkssamlingen i Lom i november 2011.

Hensikten med oppstartsanalysen har vært todelt: 1) å få et innblikk i hva som har skjedd i prosjektene i oppstartsåret, og 2) for å forstå utviklingen i prosjektene bedre. Denne utviklingen vil også belyses gjennom de ulike ledd av evalueringen, blant

annet gjennom årsrapportene, oppstartsanalysen, midtveisanalysen og sluttanalysen. Oppstartsanalysen kan således brukes som en veiledning for seinere prosjekter.

1.2 Tematisk struktur

I oppstartsanalysene presenteres hvert av prosjektene for seg, i tillegg foretar vi en generell analyse på tvers av prosjektene. Alle analysene blir presentert etter en felles tematisk struktur. Temaene har vært drøftet med Direktoratet for naturforvaltning og med prosjektene, og innspill har blitt bearbeidet inn i strukturen.

Den tematiske strukturen for analysen tar utgangspunkt i de tre hovedmålene i programmet: 1) bevaring av naturarven, 2) kunnskapsutvikling og formidling og 3) bred verdiskaping. I tillegg presenterer vi enkelte temaer som henger sammen med disse målområdene, slik som bakgrunn, organisering, økonomi, konflikthåndtering og institusjonalisering. I det følgende gir vi en kort presentasjon av de ulike temaene:

Bakgrunn:

Oppstartshistorien. Her presenteres bakgrunnen for prosjektet og hvordan det kom i gang.

1. Hovedmål og delmål. Målene er svært viktige, for det er disse prosjektene skal styre etter. Vi ønsker derfor å presisere hvordan disse målene er sammensatte og hva som har skjedd med dem i oppstarten.
2. Tiltaksområder. Vi ønsker å få belyst de ulike tiltaksområdene og se hvordan disse knyttes til målene. Vi vektlegger om det er noen tiltaksområder som det er knyttet spesielle utfordringer til.
3. Organisering og ledelse. Dette har vist seg å være avgjørende for måloppnåelsen. Vi er ute etter å forstå hvordan prosjektene er organisert og ledet for best mulig måloppnåelse.
4. Økonomi, finansiering og virkemidler. Her vil vi gjøre rede for hvilke ressurser som hovedprosjektet bygger på, hvem som bidrar og hvordan dette påvirker oppgavene i prosjektet.

5. Forankring og mobilisering. Alle prosjektene skal jobbe med å forankre arbeidet i ulike aktører lokalt, og det skal mobiliseres på en bred front. Det er viktig å få tak på hvordan denne forankringen gjøres, og diskutere om arbeidet med lokal forankring synes hensiktsmessig i forhold til det prosjektet har satt seg fore å gjennomføre.

Måloppnåelse

1. Rapportering på tiltak. Vi ønsker å se nærmere på hvilke tiltak som er gjort i prosjektet, hva som har vært effektene av disse tiltakene og hvordan tiltakene står i forhold til målene.
2. Bevaring av naturarven. Vi vil vise hvordan naturarven og de verneverdiene som det jobbes med i prosjektene, blir tatt vare på gjennom prosjektet på en god måte. Vi vil belyse hvordan bruken av naturarven kan bidra til å forsterke bevaringen og oppslutningen om bevaringen i området.
3. Kunnskap og formidling. Kunnskapsutvikling er en viktig del av alle prosjektene, og vi gjør rede for hva slags kunnskap som blir utviklet, hva det er behov for av kunnskap og kompetanse i prosjektene, og hvordan kunnskap og erfaringer blir formidlet.
4. Den brede verdiskapingen. Dette er et hovedtema i programmet, i prosjektene og i evalueringen. Det knytter seg til indikatorer som er utviklet på miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping. I tillegg ønsker vi å få belyst hvordan de ulike verdiskapingsformene påvirker hverandre.

Spesielle temaer:

1. Konflikthåndtering. Det er stor sannsynlighet for uenigheter i saker som involverer både bruker- og verneinteresser. Vi har undersøkt om det har oppstått konflikter i områdene som prosjektene knytter seg til, hva slags konflikter dette har vært og hvordan disse konfliktene har blitt håndtert i prosjektene.
2. Institusjonalisering. Dette punktet dreier seg om hvordan prosjektene forankres i institusjoner som bærer det etter at programperioden er avsluttet. En viktig del av dette er hvordan prosjektene bidrar til planer, slik som planverket i kommunene og i fylkeskommunene, men også i bedrifters egne planer for fremtiden. Vi kartlegger hvordan det jobbes med institusjonalisering i prosjektene, og hvordan dette vil øke sannsynligheten at prosjektenes mål og formål blir vi-

dereført etter programslutt. Denne forankringen kan forekomme både i offentlige og private institusjoner og virksomheter.

3. Programvurdering og addisjonalitet. Vi har undersøkt hvordan prosjektene opplever det å være i programmet og hva de mener fungerer bra og mindre bra. Vi er videre interessert i å få belyst hvor betydningsfullt programmet har vært for de aktivitetene og tiltakene som foregår i området (addisjonaliteten).
4. Suksesshistorier/fallgruver. Vi ønsker å få fram suksesshistorier for å få løftet fram de gode eksemplene, men vi tror det også kan være viktig å vektlegge fallgruvene, for å ikke gjenta mindre vellykkede erfaringer.

Åpen post

Til slutt har vi et tema som vi har kalt ”åpen post”, der prosjektene kan komme med innspill og erfaringer som ikke har blitt dekket av de andre temaene. Det kan oppstå forhold som er vanskelig å forutse, men som kan ha en avgjørende betydning for prosjektenes utvikling og som derfor er viktig å få fram.

1.3 Gjennomføring

Den tematiske strukturen som vi i det foregående har gjort rede for fungerer som rammen for analysene. Vi har brukt følgende kilder: 1) litteraturstudier, 2) dybdeintervjuer og 3) tematiske dybdestudier (besøk til alle prosjektene i løpet av hele programperioden) og 4) årsrapporteringen. Det er et omfattende materiale som er blitt samlet inn og gjennomgått.

På bakgrunn av disse kildene har vi formulert sammenhengende framstillinger av hvert prosjekt. Dette har vært omfattende og tidkrevende, men vi tror det vil gi leseren et grundig innblikk i utviklingen av prosjektene.

Det foreliggende notatet består av to deler: Først legger vi fram en samlet oppstartsanalyse, dvs en analyse på tvers av prosjektene og dernest presenteres oppstartsanalysene for hvert enkelt prosjekt.

2. Samlet oppstartsanalyse

2.1 Bakgrunn

Det er et stort mangfold av prosjekter involvert i programmet Naturarven som verdiskaper. Prosjektene er forskjellige i forhold til tilkomstprosess, geografisk plassering, hvilke sider av naturarven det arbeides med og hvordan prosjektet er organisert og forankret. Det er temaene som det blir jobbet med som binder prosjektene sammen. Alle er opptatt av tilrettelegging, kanalisering av ferdsel, kunnskapsutvikling, informasjons- og formidlingsarbeid, etablering av nye samarbeidsformer og nettverk, og alle har fokus på å bidra til bærekraftig lokal nærings- og samfunnsutvikling. Hvordan dette gjøres er selvfølgelig forskjellig, men det er også flere likhetstrekk mellom prosjektene som vi ønsker å trekke fram i denne samlede oppstartsanalysen.

Det som skal gi prosjektene en felles retning og ramme, er programmets målsettinger og strategier, slik vi har sett innledningsvis. Viktig for alle prosjektene er: 1) at bruken og bevaringen av naturarven skal sees i sammenheng og 2) at verdiskapingen prosjektene skal bli vurdert etter, er en bred verdiskaping, dvs. miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk. utfordringen i prosjektene er å fremme tiltak som ikke forringer, men som forsterker verneverdiene og øker oppslutningen om vernet. Det prosjektene skal bli vurdert etter, er hvorvidt de klarer å få til et positivt og bærekraftig samspill mellom bruk og vern av naturarven som bidrar til en bred verdiskaping. Den brede verdiskapingen er et verktøy for å analysere hvorvidt dette samspillet kan beskrives som bærekraftig eller ikke.

I det følgende skal vi gå igjennom de ulike sidene ved prosjektene som ligger til grunn for analysen, som presentert innledningsvis.

2.1.1 Prosjekthistoriene (oppstart)

Prosjektets historie forut for oppstartfasen skal gi oss en forståelse av hva som var bakgrunnen for prosjektet og hvordan det kom i gang. Vi har lagt vekt på prosjektlederens versjon av tilkomstprosessen.

Prosjekthistoriene viser at utgangspunktet for prosjektene har vært forskjellig. Noen har arbeidet i mange år med å få å satt i gang prosjekter eller tiltak i tilknytning til sitt område, mens andre kommer med et helt nytt initiativ. Det er tydelig at de som hadde jobbet i lang tid med forholdet bruk og vern i forkant av programmet, kom raskere i gang med tiltak, naturlig nok, enn de som startet helt nye prosjekter.

Prosjektene har ulike ressursgrunnlag. For noen foreligger det et stort ressursgrunnlag i allerede gjennomførte studier, kartlegginger og annet i området, og i de tilfellene er det om å gjøre å bruke disse som et ledd i en verdikjede og produktutvikling. Foruten de økonomiske ressursene er de menneskelige ressursene viktige for å lykkes i prosjektene. At man har mennesker som klarer å samhandle og spille på lag, er avgjørende.

Prosjekthistoriene viser at det gjøres ulike tilnærminger til bruk og vern. De ulike tilnærmingene må ses i sammenheng med hvor prosjektene er forankret i forhold til brukerinteresser og verneinteresser. I oppstartfasen har det vært satset særlig på tilrettelegging og infrastruktur for en bærekraftig bruk og tilnærminger mer direkte inn mot bedriftene.

2.1.2 Hovedmål og delmål

Målene i prosjektene er naturlig nok mange, men alle prosjektene har en bevissthet om hvordan deres særegne mål henger sammen med hovedmålene i programmet knyttet til bevaring av naturarven, kunnskapsutvikling og den brede verdiskapingen. Vi finner også at målene i de enkelte prosjektene dekker alle de ulike verdiskapingsformene.

Etter krav fra Direktoratet for naturforvaltning har målene i løpet oppstartsfasen blitt justert gjennom en bearbeiding av søknadene til en konkret prosjektplan. Det

har vært nyttig, nettopp for at prosjektene skulle bli mer gjennomførbare. Noen av målene var for enkelte prosjekter lite bearbeidet i søknadene, derfor har prosjektplanene gitt en bedre plattform for målstyringen. Det å lage en prosjektplan for hele perioden har vært viktig for framdriften av tiltakene i prosjektene.

2.1.3 Tiltaksområder

Prosjektene i Naturarven som verdiskaper inkluderer flere hundre tiltak, og bredden er stor når det gjelder hva disse tiltakene retter seg mot. Vi kan i hovedsak dele tiltakene inn i to typer: 1) rammetiltak og 2) målretta tiltak. Rammetiltakene er tiltak som retter seg mot å få på plass gode rammer for realiseringen av målene i prosjektene. Eksempler på rammetiltak er organisering, ledelse, økonomi, forankring og mobilisering. Målretta tiltak er derimot tiltak som knytter seg direkte til ett eller flere av de tre hovedmålene i prosjektet: 1) bevaring av naturarven, 2) kunnskapsutvikling og formidling og 3) bred verdiskaping. Eksempler på målretta tiltak kan være bevaringstiltak, kunnskaps- og formidlingstiltak og nærings- og samfunnsutviklingstiltak, slik som fysisk tilrettelegging, sammenstilling av informasjon, bedriftsretta tiltak (vertskapskurs) og tiltak som involverer frivillig sektor. Til grunn for disse to tiltakskategoriene er den brede verdiskapingen. Den brede verdiskapingen kan sies å være effekten som kommer ut av tiltakene.

2.1.4 Organisering og ledelse

Oppstartsanalysene viser at organisering og ledelse er avgjørende for å få på plass en god ramme for aktivitetene i prosjektene. Prosjektene har løst dette ulikt, men alle prosjektene er organisert med en styringsgruppe, noe Direktoratet for naturforvaltning har satt som krav for å få bedre forankring og involvering av sentrale aktører i prosjektene. De lokale og regionale aktørene representerer gjerne organisasjoner som er viktige for å realisere målene i prosjektene, noe som kan dreie seg om grunneiere, kommunen, fylkeskommunen, fylkesmannen, næringsorganisasjoner, m.fl.. Det varierer imidlertid hvor tett de enkelte aktørene i styringsgruppa involverer seg i prosjektene, og ikke alle finner det like lett å få til et godt samspill mellom de ulike aktørene.

Et godt samspill mellom ulike aktører handler ofte om å bygge et felles språk eller en felles forståelse og en felles plattform. Prosjektene som lykkes med dette, har involvert aktørene så tidlig som mulig. Et tidlig samarbeid med eksterne institusjoner bidrar til at også de utvikler et eierforhold til prosjektet. Det varierer en del mellom prosjektene hvor godt de har lykkes med å involvere næringsaktørene som sitter i styringsgruppa.

Noen prosjekter knytter prosjektorganisasjonen opp mot nye organisatoriske modeller for å kunne realisere sine mål. Et eksempel på dette er regionalparkkonseptet som vi finner i Nærøyfjorden Verdsarvpark. Parken er en interkommunal stiftelse som er etablert for å fremme bred verdiskaping og stedsutvikling i området med utgangspunkt i landskapet og natur- og kulturarven. Varangerprosjektet vurderer en tilsvarende modell for samhandling mellom kommunene på Varangerhalvøya. Dovrefjellprosjektet har etablert en såkalt Europarc, en organisatorisk modell i forbindelse med nasjonalparker hovedsaklig i sentral-europeiske land.

I prosjekter som er knyttet til nasjonalparkene, spiller nasjonalparksentrene en sentral rolle i organiseringen av prosjektene. Dette gjelder spesielt de seks nyeste prosjektene. Her ser vi at enkelte prosjektledere også er leder av nasjonalparksentret i sitt område. En slik sammenkopling kan bedre forutsetningen for å føre arbeidet videre etter endt prosjektperiode.

Ser vi nærmere på ressursene som er satt av til prosjektledelse i prosjektene, varierer disse fra 20 % til 100 %. Selv om det er vanskelig å gi noen fasit på hvor stort behovet for prosjektledelse er, er det en klar tendens til at man undervurderer dette behovet, noe som påvirker handlingsrommet til prosjektlederen. Mange av prosjektene er store, med mange aktører og tiltak som skal koordineres. Det skal samtidig jobbes med mobilisering og forankring, søknadsskriving og rapportering, og det er mye nytt som skal læres. Ofte tar det lang tid å sette seg inn i de ulike retningslinjene i forvaltningen, slik som regler rundt offentlig anskaffelser, kommunalt planarbeid, m.m. Prosjektledelsene har erfart at ting som regel tar lenger tid enn antatt, og at det er viktig med gode ressurser til prosjektledelse i slike utviklingsprosjekter.

Blant de prosjektlederne som er i delte stillinger, varierer det hvor godt de kan kombinere disse stillingene. Noen tar prosjektlederstillingen som ”frikjøp” fra ordinær stilling i det offentlige, for eksempel i kommunen. For noen kan stillingene

kombineres på en god måte i prosjektet, mens for andre har det ikke vært lett å blant annet fordi arbeidsmengden blir for stor.

Vi har også sett på kompetansen til prosjektlederne og hva slags kompetanse de mener selv at de mangler. Her finner vi at det er spesielt behov for én type kompetanse, ”samspillkompetanse”, dvs noe som går på det å trekke ulike sider av sin egen kompetanse og erfaring sammen mot et felles målt, men også evnen til å få personer med ulik kompetanse til å spille sammen mot et felles mål. Gitt at de færreste besitter all nødvendig kompetanse selv, slik som naturfaglig kompetanse, prosess- og prosjektlederkompetanse og kompetanse i næringsutvikling og entreprenørskap, samt planlegging og offentlig forvaltning, er det helt avgjørende at man klarer å spille på andre kompetansepersoner.

I forholdt til organisering og ledelse er det viktig med kontinuitet. I enkelte prosjekter hvor prosjektledere har gått av og blitt erstattet, blir kontinuiteten brutt. Da kan styringsgruppa være til hjelp, men det avhenger av en aktiv styringsgruppe hvor det er engasjement og kontinuitet i hvem som møter. Rutiner som sikrer kontinuiteten, uavhengig av om personer trer ut av prosjektet, er med på å styrke prosjektets robusthet over tid.

2.1.5 Økonomi, finansiering og virkemidler

Den budsjetterte totalrammen for prosjektene i 2010 varierte fra litt over 500 000 for Skatter for fremtiden til over 15 millioner for Norges Nasjonalparklandsbyer. Sistnevnte skiller seg ut både i størrelse og i omfang. Prosjektet inkluderer fem landsbyer spredt utover hele landet, og disse er nærmest som fem egne prosjekter å regne. Hver landsby har sin egen prosjektkoordinator og organiseringsstruktur. To av landsbykoordinatorene deler prosjektlederansvaret for hele hovedprosjektet.

Et tema i oppstartsfasen av programmet var tidspunktet for bevilgningene fra Direktoratet for naturforvaltning. Første året kom ikke bevilgningen på plass før ut i andre kvartal, noe som gjorde at flere prosjekter fikk vanskeligheter med å få på plass egenfinansieringen. Resultatet var at det ble vanskelig å planlegge tiltakene, få på plass egenfinansieringene og flere av tiltakene ble skyvet på, noe som betydde at man i praksis måtte overføre midler fra et år til et annet. Det skapte i sin tur skjevheter i forhold til rapportering på tiltak ved slutten av regnskapsåret. DN har sig-

nalisert til prosjektene at det ikke er mulig å fullt ut endre på denne ordningen, gitt at det har med rammene de selv opererer under å gjøre, og de ikke vet helt klart hvor mye de har til rådighet før etter at nasjonalbudsjettet er på plass. De har likevel blitt mer bevisste på å gi raskere tilbakemeldinger, når de selv vet hva de har av ressurser, og de er tidlig ute med å indikere hva prosjektene kan planlegge rundt. DN har også kommet med tilbakemeldinger på tiltaksplanen for året det søkes om i sine tilsagnsbrev, noe som gir prosjektene en god pekepinn på hvorvidt de opererer i tråd med programmets målsettinger.

Flere av de ti første prosjektene var bekymret over at en økning av prosjektantallet, fra 10 til 16 (nå 15), ville gå på bekostning av gjennomføringen av sitt prosjekt, gitt at det ble flere prosjekter som skulle fordele potten. Dette har derimot ikke vært noe stort tema i løpet av andre året (oppstartsåret for de seks nye prosjektene). De ”gamle” prosjektene har tatt imot de ”nye” på en god måte, og det synes ikke som om noen opplever at utvidelsen har begrenset dem i noen større grad. Tvert imot synes det som flere finner det berikende at nettverket av prosjekter er utvidet.

Flere mener det er vanskelig å få oversikt over hvilke virkemidler som kan spilles inn i prosjektet for å fremme bred verdiskaping. Virkemidlene er ofte knyttet til ulike sektorer som ikke kommuniserer like godt seg imellom, og det er derfor vanskelig for å få de ulike virkemidlene til å trekke i samme retning. Flere peker på økt behov for samordning med ulike ordninger på nasjonalt plan, for eksempel i tilknytning til Innovasjon Norge. Innovasjon Norge har imidlertid retningslinjer og mandat som fokuserer på kommersialisering og lønnsomhet, og om dette skal utvides i retning av den brede verdiskapingen, vil dette kreve en bredere og mer langsiktig måte å vurdere lønnsomhet på. Tilrettelegging av ressursgrunnlaget, noe som innbefatter den miljømessige, kulturelle og sosiale verdiskapingen, kan ikke fullt ut isoleres fra den økonomiske verdiskapingen. I slike prosjekter som de i Naturarven som verdiskaper, er det ikke like lett å skille ressursutvikling og produktutvikling. Derfor skulle gjerne flere tiltak, som jobber i faser med bred verdiskaping, fått større tilgang til Innovasjon Norge sine virkemidler. Men det forutsetter en endring eller ny fortolkning av mandatet, noe som i så fall må håndteres på et nasjonalt nivå. Det er samtaler i gang mellom DN og MD og KRD om slike temaer, og det vil da også være naturlig å trekke NHD inn i de samtalene som omhandler Innovasjon Norge.

2.1.6 Forankring og mobilisering

Forankring og mobilisering er med på å sikre gode rammer for prosjektene ved at sentrale aktører involveres og får et eierforhold til prosjektet. Etersom prosjektet utvikler seg innenfor nye områder, ser vi at det oppstår et behov for forankring og mobilisering av nye aktører. Momentet med forankring og mobilisering bør derfor være en kontinuerlig prosess.

La oss se på Stetindprosjektet for å illustrere. Mangel på tydelig eierstruktur i oppstarten i Stetindprosjektet gjorde situasjonen vanskelig for prosjektet i etterkant. Kommunestyret sa først ”ja” og deretter ”nei” til prosjektet med den begrunnelse at de ikke visste hva de gikk til. Eksempelet synliggjør behovet for tydelighet knyttet til den felles plattformen man bygger prosjektet på, men det viser også utfordringer som kan oppstå når forankringen av innholdet først kommer i etterkant, og hva som skjer når sentrale aktører ikke har satt seg godt nok inn i hva de har gitt sin tilslutning til. Prosjektet ble avsluttet etter oppstartsåret.

Vi ser at prosjekter som har jobbet med forankring og mobilisering mot andre prosjekter, får det mye enklere enn de av prosjektene som bringer aktører sammen for første gang. Man kan derfor forvente at de erfarne prosjektene også vil komme raskere i gang med konkrete samarbeidstiltak.

Generelt sett er prosjektene svakest forankret hos de lokale næringsaktørene. Det gjelder ikke alle, men for de fleste. Noen prosjekter har som strategi å arbeide med tilrettelegging, for så å senere la næringslivet ta det som blir tilrettelagt i bruk, for eksempel skilt, kart, stier, utkikkspunkter, m.m. Dette er en forståelig strategi, men det er likevel spørsmål om det ikke hadde vært bedre å forsøke og involvere næringsaktørene så tidlig som mulig, også på fysiske tilretteleggingstiltak. Næringsaktørene kan komme med viktig innspill med tanke på hva som er nyttig for nettopp næringslivet. Det vil samtidig bidra til at næringsaktørene får et større ansvar for å følge opp prosjektet, og at tanker rundt bruk vil få bedre tid til å modnes.

2.2 Måloppnåelse

2.2.1 Rapportering på tiltak

Når vi analyserer aktivitetene i prosjektene, ser vi på sammenhengen mellom mål, tiltak og effekt. Et tiltak vil kunne rette seg mot ett av hovedmålene, slik som lokal nærings- og samfunnsutvikling, samtidig vil effektene av tiltakene kunne bidra til realiseringen av andre hovedmål, slik vi bl.a. finner i de fleste prosjektene i forhold til kunnskapsutvikling og sammenstilling av informasjon. Kunnskapsutvikling er noe som næringslivet kan ta i bruk som del av sine tilbud, og det er noe som samtidig kan bidra til større bevissthet om naturarvens egenverdi og som nærings- og samfunnsutviklingsressurs, hvilket igjen kan øke oppslutningen om vernet hos lokalbefolkningen.

Vi finner at det i prosjektene er et relativt godt samsvar mellom planlegging og gjennomføring av tiltak, med det er enkelte forskyvninger fordi de ulike prosessene har av ulike årsaker tatt lengre tid enn forventet, det kan være etablering av grunneieravtaler og klargjøring av finansiering. Videre oppstår det gjerne uforutsette hendelser som må håndteres og enkelte har hatt utfordringer knyttet sykdom og/eller skifte av prosjektleder. Været har heller ikke vært gunstig med en tidlig og kald vinter i 2010 og en våt sommer i 2011. Det er likevel svært sjelden at foreslåtte tiltak har blitt skrinlagte. Igjen vil vi understreke at utarbeidelse av prosjektplaner og årlige tiltaksplaner, synes å være et nyttig verktøy for gjennomføringen av prosjektene.

Nedenfor skal vi ta for oss hva vi har funnet i tilknytning til aktiviteter innenfor de tre hovedmålene.

2.2.2 Bevaring av naturarven

Det er god kompetanse innen bevaring av naturarv i prosjektene, men noe mindre kompetanse på hvordan bruken av et verneområde, spesielt den økonomiske bruken, kan styrke vernet og oppslutningen om vernet lokalt.

De fleste prosjektene er tilknyttet områder med klart uttalte bevaringsmål, enten i form av egne verneplaner eller i tilknytning til nasjonalparkene. Bevaringsmålene er nedfelt i offentlige dokumenter knyttet til verneområdet prosjektene arbeider i tilknytning til, enten det er en nasjonalpark eller et landskapsvernområde, men prosjektene skulle gjerne sett mer fokus på hvordan bevaringsmål kan operasjonaliseres mer i retning av vern gjennom bruk, for eksempel der bevaring av landskap eller arter er avhengig av skjøtsel.

Bevaringen av naturarven foregår på ulikt vis i prosjektene. For noen handler det om å dele opp området for å kanalisere ferdselen, for eksempel ved hjelp av stier, kart, guider, sanitæranlegg, P-plasser, utkikkspunkter, rasteplasser og observasjonsposter, og at man legger disse aktivitetene utenfor de mest sårbare områdene og dermed minsker belastningen på områdene. En slik strategi kan bidra til å forsterke bevaringen av naturarven, samtidig som man utnytter naturarven som attraksjon inn i områdene der besøksnæringene er lokalisert. I tillegg ser vi at slike tilretteleggingstiltak ofte har andre effekter, som blant annet økt samhold og fellesskap rundt arbeid med stier og kart. Merking synes å være noe de fleste ser nytten av.

Det er flere historier fra prosjektene som viser at negative holdninger til vern endres når de involverte eller berørte ser at det offentlige bidrar med midler til nye aktiviteter i områdene som de selv opplever som verdifulle og nyttige. Utvikling av samspillarenaer bidrar derfor til økt forståelse og oppslutning om vernet av naturarven. Ofte er det slik at når noen blir involvert, trekker disse med seg ytterligere andre.

2.2.3 Kunnskapsutvikling og formidling

Kunnskapsutvikling og formidling står sentralt i alle prosjektene. Det er mange tiltak som går på utvikling av kunnskap om naturarven, for så at denne kunnskapen skal formidles direkte til lokalbefolkningen og besøkende eller indirekte via lokale bedrifter som kan inkorporere denne kunnskapen i sin markedskommunikasjon.

Det finnes mye kunnskap om naturarven hos de involverte aktørene i prosjektet, men prosjektene jobber på ulike måter for å videreutvikle denne. Noen prosjekter gjennomfører egne kartlegginger og overvåkinger, både når det gjelder spesielle arter av fugl, fisk eller dyr, men også økosystemer og landskap. Enkelte jobber med å

få oversikt over tradisjonell økologisk bruk av naturen med tanke på utvikling av nye bærekraftig produkter. De fleste arbeider med sammenstilling av eksisterende kunnskap om områdene. Til det sistnevnte samarbeides det gjerne med ulike kompetansemiljøer. Ofte finner man at disse miljøene har gjort forskning på området i flere tiår, uten at denne kunnskapen har blitt formidlet til lokale aktører. Disse har dermed ikke kunnet bruke eksisterende kunnskap til å bevisstgjøre seg på hva slags verdier og kvaliteter som knytter seg til naturarven i sitt område, og heller ikke til videreformidling av kunnskapen til brukere eller folk som etterspør deres tilbud.

Flere næringsaktører i prosjektområdene erfarer at deres besøkende er svært kunnskapsrike og bevisste på hva de ønsker av kunnskap for å gjøre sitt besøk til en god opplevelse. Et tydelig eksempel på dette er fugleturisten som mange av prosjektene retter seg mot. Denne gruppa av besøkende stiller spesielle krav til hvordan fugleopplevelsene deres blir tilrettelagt, og behovene varierer. Det finnes ulike former for fugleturister, noen kommer sammen i store flokker, mens andre kommer alene. Men alle trenger transport, overnatting og mat og drikke. Det lages derfor kurs til lokale bedrifter for at de skal øke sin kunnskap om fugl og kunne bli en god tilretteleggervert.

Det gode vertskap er noe alle prosjektene fokuserer på, selv om noen har kommet lenger i utviklingen enn andre. I Nærøyfjorden Verdsarvpark har man f.eks. arbeidet med vertskapsrollen i flere år før Naturarven som verdiskaper tok til, og da blir det også lettere å kunne snakke om ulike sider av hva man legger i det gode vertskap. Tre stikkord er viktige: ektehet, den gode fortelling og det gode møte. Det er viktig at vertskapet er seg selv, og det er viktig at de kjenner sine besøkende og deres forventninger til besøket for at møtet skal bli godt. Alle prosjektarbeidere er formidlere av sitt sted, men evnen til å formidle varierer fra person til person. Prosjektene jobber derfor med å utvikle formidlingskompetansen. Det er eksempler på vertskap som overdriver i sin rolle som forteller, og overlesser besøkende med historier, skrøner og vitser, noe som fort kan skape et anstrengt møte. Det er med andre ord en hårfinn balanse mellom disse tre dimensjonene ved et godt vertskap, men vi ser at dette er noe de fleste prosjektene er bevisste på. Det finnes også eksempler på samarbeid med utdanningsinstitusjoner, for eksempel knyttet til kurs innen interpretasjon og fortellerkunst.

Når det gjelder etablererkompetanse, er det flere prosjekter som har kontakt med næringskontorene i kommunen/regionen. I enkelte tilfeller synes det å også være nyttig med et større samarbeid med etablererkontorer og andre, som Innovasjon Norge, som yter rådgivning i entreprenørskap og innovasjon.

Alle prosjektene opererer med formidlingsplaner, men færre har en bevisst medie-strategi, noe det også synes å være behov for. Enkelte har god mediedekning, mens andre har få medieoppslag å vise til. De nye prosjektene har etter sigende hatt nok med å komme i gang, men det er likevel viktig å tenke formidling ute i media fra starten av. Dette i seg selv tiltak som kan skape identitet, stolthet og bevisstgjøring hos lokalbefolkningen. Flere av prosjektene har ytret ønske om en felles formidlingsplan for alle prosjektene i programmet blant annet for å styrke fellesskapsfølelsen på tvers av prosjektene.

2.2.4 Den brede verdiskapingen

Uttrykket *den brede verdiskapingen* viser til de mangfoldige verdiskapingseffektene av et tiltak. Et tiltak som dreier seg om fysisk tilrettelegging, f.eks. en tilrettelagt sti, vil kunne bidra til flere former for verdiskaping. Stien kan bidra til miljømessig verdiskaping ved at bevaringsverdiene i området styrkes ved kanalisering av ferdse-len. Den kan bidra til kulturell verdiskaping ved at den blir brukt av lokalbefolkningen, hvilket igjen kan bidra til å styrke kulturelle verdier som stolthet, identitet og tilhørighet. Stien kan fremme sosial verdiskaping ved at den fremmer samhold og fellesskap, for eksempel ved at veien ryddes på dugnad, eller ved at folk bruker den. Bruken av stien har også verdier i et folkehelseperspektiv. Videre kan den brukes av næringsaktører i området i sin markedsføring i form av kart, guiding, transport (hest), m.m., slik at stien også blir en attraksjon som fører til flere besøkende til område. Flere besøkende gir økonomisk gevinst. En utfordring er det ikke alltid er like lett å overskride grensene mellom de ulike verdiskapingsformene. Det krever en egen innsats, noe som ligger til prosjektlederens oppgave å koordinere.

Det er den miljømessige og sosiale verdiskapingen som har fått mest fokus i oppstartsfasen av prosjektene, den kulturelle og økonomiske verdiskapingen har hatt noe mindre fokus. Dette kan forklares i at utgangspunktet er bevaringen av naturarven, og det er først i andre omgang at de ulike mobiliseringsprosesser påvirker

positivt de sosiale verdiene som fellesskap og samhandling. Prosjektene viser tydelig hvordan en styring av de miljømessige og sosiale verdiene også kan forsterke de kulturelle og økonomiske verdiene. Vi kan derfor forvente større fokus på den kulturelle og den økonomiske verdiskapingen fremover. Likevel, flere av prosjektene kan med fordel legge større vekt på den brede verdiskapningen som prosjektet er forventet å frambringe.

Prosjektlederne er bevisste på programmets mål om denne brede verdiskapningen, og bruker den som en strategi for å fremme målsettingene om bevaring av naturarven, kunnskapsutvikling og formidling og lokal nærings- og samfunnsutvikling, men det er flere som syns det er uklart hvordan man skal jobbe på tvers av de ulike verdiskapingsformene. Dessuten har flere av dem som har hatt ideer om hva som må gjøres på tvers for å nettopp få til bred verdiskaping, opplevd at det blir for lite tid og ressurser til slikt arbeid. Det kreves for eksempel en betydelig innsats av prosjektledelsen for at næringsaktørene skal ta i bruk den kunnskapen som utvikles i prosjektet. Det kreves en forståelse av kunnskapen som er utviklet, og hvordan denne kunnskapen kan utnyttes på en måte som gir økonomisk gevinst. I løpet av oppstartsfasen har det skjedd en bevisstgjøring, både hos prosjektlederne og i styringsgruppene, om behovet for denne innsatsen på tvers, og vi forventer at mer tid og ressurser blir satt av til den biten i tiden framover.

Som strategi er den brede verdiskapningen sentral i forbindelse med planlegging av tiltak og rapportering på tiltak. Mange finner det vanskelig å kommunisere den brede verdiskapningen utad, å få fram og dokumentere resultatene, men det vil trolig bli lettere etter hvert som det blir flere eksempler å vise til. Den brede verdiskapningen kunne nok i større grad også vært utnyttet mer når man skal planlegge tiltak, slik at man får fram mest mulig synergieffekter mellom verdiskapingsformene ved å bevisst fokusere på innsatsen på tvers. Det er også viktig at når man rapporterer på tiltak synliggjør disse synergieffektene. Det er lagt opp til rapportering på tvers i årsrapporteringene, men det er åpenbart at prosjektene kunne vært enda mer bevisst på dokumentasjonen av den brede verdiskapningen.

Selv om programmets målsettinger forutsetter at det holdes fokus på alle verdiskapingsformene, er konkrete resultater knyttet til den økonomiske verdiskapningen svært viktig for programmet som helhet. Det er imidlertid få prosjekter som har et system for å kartlegge og dokumentere hva som skjer med den økonomiske verdi-

skapingen. Det illustrerende at det forekommer en stor andel av ”Vet Ikke”-svar på årsrapporten for 2010 på dette området. Det har foregått mye aktivitet, og det er rapportert om nyetableringer, utviding av eksisterende virksomheter og sysselsettings- og omsetningsvekst hos involverte bedrifter. Men bare fem prosjekter rapporterer om positive ringvirkninger i form av antall besøkende som kan knyttes til prosjektet.² En årsak til dette er vanskeligheten med å avgjøre hvorvidt en besøkende kommer på grunn av tilbud som er direkte knyttet til prosjektet eller som er relatert til det, eller av andre grunner. Vi tror at det i enkelte prosjekter kan være flere ringvirkninger og økonomisk aktivitet som bidrar til den økonomiske verdiskapingen i prosjektene enn det som er rapportert, både i en bedriftsøkonomisk og samfunnsøkonomisk sammenheng. Det vil derfor være viktig i den videre utviklingen i prosjektene at prosjektlederne er bevisst på hvordan man skal få dokumentert den økonomiske verdiskapingen.

Gitt at bred verdiskaping krever bred samhandling mellom et bredt spekter av aktører, finner vi at behovet for *samspillkompetanse* strekker seg utover det som prosjektlederen selv må inneha, slik vi har nevnt over (jf. 2.1.4). For å få til et godt samspill må aktørene bevege seg på tvers av sitt ansvarsområde. Handlingsrommet kan nok i noen grad utvides, slik at man både forholder seg til sin stillingsressurs og samtidig er åpen for nye måter å se og gjøre ting på, uten at dette vil kreve for mye. I et utviklingsprosjekt er man avhengig av at de involverte er villige til å gå inn i nye områder, og flere steder i prosjektene finner vi at folk gjør nettopp dette.

2.3 Spesielle temaer

2.3.1 Konflikthåndtering

Det er ingen tilbakemelding om store konflikter i oppstartsfasen av prosjektene. Det er selvfølgelig uenighet i saker som involverer et bredt spekter av brukerinter-

² Her er det også viktig å være oppmerksom på at den siste gruppen av prosjekter som kom med i prosjektet nettopp hadde startet sitt arbeid.

esser og verneinteresser. Disse uenighetene kan fort eskalere til konflikter når konkrete avgjørelser skal tas i forbindelse med tiltak.

Det er verdt å merke seg, at prosjektene i seg selv er et verktøy for konflikthåndtering i forhold til bruk og vern av naturarven. Satsingen på bred verdiskaping framstår som et eksempel på hvordan man kan bygge opp et system som er konflikt-dempende og -forebyggende.

Enkelte prosjekter har også som et eksplisitt mål å dempe og forebygge konflikter, og flere rapporterer om at man allerede har hatt positive effekter i forhold til dette.

Ellers varierer det mellom prosjektene hvorvidt det er særlige konfliktpotensial knyttet til selve gjennomføringen. En avgjørende faktor for å unngå konflikter er tidlig involvering av berørte parter, slik som grunneiere, de som har verneinteresser, friluftslivsinteresser og næringsinteresser. De som lykkes med å minimere konfliktnivået slår seg heller ikke til ro bare med en invitasjon til medvirkning, de driver aktivt oppsøkende virksomhet.

Andre konfliktforebyggende tiltak omfatter etablering av forpliktende avtaler mellom ulike aktører, dialog og god informasjon. Enkelte søker i første omgang å styre unna områder og tiltak der konfliktpotensialet er stort. Dersom man klarer å synliggjøre gode resultater raskt, kan dette bidra til å snu negative holdninger for så å ta tak i de mest utfordrende områdene. Det er også konkrete metoder som brukes for å få på plass den gode samtale mellom ulike aktører. Det kan handle om å møtes på riktig sted, et nøytralt sted, for at folk skal oppleve seg likestilt og for at møtestedet skal innby til å bygge fellesskap og samhold.

2.3.2 Institusjonalisering

Selv om mange av prosjektene bare er i oppstartsfasen, er de fleste opptatt av hvordan prosjektarbeidet skal videreføres etter prosjektslutt.

Flere virksomheter vil kunne spille en rolle i forhold til å sikre at fokuset på bred verdiskaping blir videreført, bl.a. bedrifter, næringsorganisasjoner, frivillige organisasjoner, kommuner, fylkeskommuner, fylkesmenn, regionråd, regionalparker og nasjonalparksentra. Flere prosjekter arbeider med stedsutviklingsplaner knyttet til

kommunen(e) i sitt område og med ulike kommunale planer. De som greier å få prosjektets mål inn som en del av en kommunal/regional satsing nedfelt i planverket, har en større sjanse for å lykkes med videreføringen enn de som ikke klarer det. En slik nedfelling i planverket bidrar også til økt samordning lokalt med de kommunale ressursene og det bidrar til drift og vedlikehold av fellestiltak. Noen av prosjektene blir derfor spesielt invitert når nye forvaltnings- og temaplaner skal utvikles i kommunen.

Etablering av regionalpark innebærer etablering av en ny modell for forvaltning og foredling av natur- og kulturarven. Et eksempel på dette er Nærøyfjorden Verdsarvpark som er etablert etter inspirasjon fra de europeiske regionalparkene. En tilsvarende modell er også noe VVV-prosjektet på Varangerhalvøya ser nærmere på. Disse regionalparkene bygger på et eget charter (parkavtale) som forplikter de involverte kommunene på lang sikt. En tilsvarende organisering er etablert i Dovrefjellprosjektet. Der har de gått etter Europarc-modellen som innebærer at flere kommuner går sammen og får ansvar for å drifte tiltak og prosesser utover tiden programmet eksisterer. Begge parkeksemplene omfatter langsiktige avtaler som forplikter de involverte kommunene. Nærøyfjorden Verdsarvpark er organisert som en stiftelse og har utarbeidet en parkplan som fungerer som et felles langsiktig styringsdokument for den videre utviklingen av parken. Denne planen skal i løpet av prosjektperioden innarbeides i kommuneplanene.

En annen viktig del av institusjonaliseringen knyttet til nasjonalparkene er involveringen av nasjonalparksentrene og nasjonalparkstyrene. Særlig for nasjonalparksentrene har programmet ønsket økt involvering i prosjekter som knyttes opp til nasjonalparkene. Dette vil også bidra til at satsingen blir forankret i en forvaltnings- og formidlingsinstans utover programperioden.

Til slutt kan vi nevne bedriftene. De fleste prosjekter har et samarbeid med ulike bedrifter for kompetanseutvikling, kunnskapsformidling, pakking av tilbud og bruk av ulik infrastruktur som har blitt etablert av prosjektet. Bedriftenes involvering i prosjektene er også noe som vil vedvare over tid og bli en integrert del av bedriftens tilbud i overskuelig framtid.

2.3.3 Programvurdering og addisjonalitet

Alle prosjektene er svært fornøyde med å være med i programmet. Mange sier at programmet ”kom som bestilt”, og de kjenner seg stolt over å ha blitt plukket ut til å være med.

Addisjonaliteten sier noe om hvilken betydning programmet har hatt for å utløse tiltak og midler i forhold til det gitte stedet. For enkelte av stedene ville nok tiltakene ha blitt iverksatt uansett i en eller annen form, men også i disse tilfellene har deltakelsen i programmet bidratt til å holde trykket oppe og gi anerkjennelse og legitimitet hos lokale og regionale aktører. For andre steder har deltakelsen i programmet vært helt avgjørende for at det har blitt dannet et prosjekt. Alle prosjektene har fått økt tilgang på ressurser som et resultat av prosjektetableringen, og dermed har også handlingsrommet for å realisere målene blitt utvidet.

Vi mener likevel at det kan være nyttig å gi et signal tilbake til nasjonale myndigheter når det gjelder finansieringen av slike program. I et såpass stort og prestisjefyllt program burde det være rom for å planlegge lengre enn ett år av gangen, på den måten ville både DN og prosjektene fått klarhet i hva de hadde å forholde seg til. Det kunne også gjøre planleggingen og arbeidet med egenfinansieringen enklere og mer effektiv.

Oppfølgingen av pilotprosjektene fra programledelsen ved DN oppfattes som god av prosjektkoordinatorene. Programledelsen har i 2010 og 2011 besøkt alle prosjektene og deltatt på styremøtene. De har også hatt tett dialog over telefon med flere av prosjektene og de har gitt prosjektene tilbakemeldinger på tiltaksplanene. Prosjektene er svært positive til denne oppfølgingen fra DN og spesielt i tilknytning til besøkende.

Flere prosjekter ønsker likevel at DN også arbeider innover og oppover i systemene for å motvirke det fragmentariske og sektoriserede systemet som knyttes til naturforvaltning, forholdet mellom bruk og vern og hva som skjer rundt nasjonalparkene. Dette er en større oppgave enn hva man kan forvente at programledelsen kan ta ansvar for. Programledelsen har likevel merket seg dette behovet, men så langt har de ikke kommet veldig langt i oppfølgingen av en slik utfordring, hverken internt i DN eller mot departementene.

Mange ønsker også mer koordinering på tvers av prosjektene, slik at man i større grad kan lære av hverandre. Vi ser at det er overføringsverdi mellom stedene innenfor flere temaer, slik som måter å forankre, mobilisere og organisere seg på, erfaringer med å involvere grunneiere, legge til rette for å inkludere bedriftene, tilrettelegging av informasjon, markedsorientering, infrastruktur, betalingsmodeller for fellesgoder, guiding, skilting, kart, konfliktdempende tiltak, prosessledelse, stedsutvikling, interpretasjon, regionalpark, bruk av Europarcmodellen, partnerskapsavtaler, m.m. DN har jobbet med en spissing av samlingene utover i oppstartsfasene (2009–2011) med tanke på slik utveksling, men det kan være et utviklingspotensial for felles formidling og markedsføring. Noe har også prosjektene selv tatt tak i, blant annet i tilknytning til fugleturisme. Her har man kommet fram til noen felles tiltak som vil komme alle de involverte prosjektene til gode.

2.3.4 Suksesshistorier og fallgruver

Mange peker på at det er vanskelig å trekke fram suksesshistorier i en så tidlig fase, men flere understreker at man har lyktes med tiltak og at prosjektet har blitt tatt godt i mot i kommunen og i bygdene. I noen områder, hvor det har vært stor skepsis og store konflikter knyttet til vern, har man også erfart at holdningene er ferd med snu som følge av tiltak i regi av prosjektet. Tiltak knyttet til kanalisering av ferdsel synes å være særlig viktige som grunnlag for å tilgjengeliggjøre og fremme opplevelsesverdiene, samtidig som man styrer ferdselen unna de mest sårbare områdene.

Hva gjelder utfordringer, rapporterer prosjektene at dette primært dreier seg om at man ikke har hatt tid og ressurser nok til å drive nødvendig forankring og mobilisering blant grunneiere, bedrifter og offentlige aktører.

2.4 Åpen post

Ett innspill som er verdt å ta med seg her, er betydningen av å omformulere søknaden til en langsiktig prosjektplan. Flere av prosjektene fant en slik revidering nyttig med tanke på å gjøre mål, delmål og formål mer realistiske, og det ga samtidig flere anledning til å involvere aktører som ikke var med i søknadsprosessen. Utfordring-

en vi ser i et slikt langsiktig prosjekt, er å balansere en stram styring med stø kurs mot målet med fleksibilitet ovenfor hva som måtte dukke opp av muligheter og utfordringer underveis.

3. Konklusjoner og anbefalinger

Her skal vi trekke fram det vi mener er hovedkonklusjonene av de sammenfattende vurderingene på tvers av enkeltprosjektene og komme med noen konkrete anbefalinger til den videre utviklingen av programmet:

1. Programmet representerer en ny tilnærming til naturforvaltning, fokus er satt på bruk og vern, noe som vi mener bør få en større plass i den offentlige debatten. Synliggjøring i media er viktig for å skape oppmerksomhet og engasjement om programmet og prosjektarbeidet. Både programmet og prosjektene bør derfor prioritere arbeidet med en medieplan.
2. Den brede verdiskapingen, som programmet og prosjektene bygger på, er en strategi og et verktøy for bærekraftig bruk og vern av naturarven. Noen av prosjektene som har kommet lengst i sitt arbeid, spesielt i forhold til økonomisk verdiskaping, jobber med prosjekter og tiltak som bygger på tidligere prosjekter av tilsvarende karakter. Resultatene i prosjektene må derfor vurderes ut fra at det er behov for å vektlegge ulike verdiskapingsformer i ulike faser av en bred verdiskapingsprosess.
3. Bred verdiskaping forutsetter samhandling mellom et bredt spekter av aktører, virkemidler og tiltak på ulike nivåer. Mange av prosjektene har undervurdert behovet for ressurser til prosjektledelse, samhandling, koordinering og oppfølging av dette brede spekteret av aktører, virkemidler og tiltak. Noen prosjekter bør derfor øke ressursene til dette arbeidet.
4. Utveksling av gode eksempler kan være en viktig informasjonskilde for prosjektene. Programmet bør derfor legge vekt på synliggjøring av tiltak, resultater og effekter med stor overføringsverdi.
5. Noen prosjekter jobber direkte mot næringsliv fra første stund. Et klart flertall av prosjektene har hovedfokus på infrastrukturtiltak. Også i disse prosjektene er det viktig å involvere næringslivet tidlig. Det gir muligheter for næringslivet

- å komme med innspill til tilretteleggingsarbeidet, noe som gir økt eierskap og engasjement.
6. Programmet har ikke anledning til å gi etablererstøtte, og flere av prosjektene savner kompetanse og virkemidler knyttet til næringsutvikling. Her er Innovasjon Norge en sentral aktør. Det er derfor viktig å etablere et samarbeid med Innovasjon Norge så tidlig som mulig, informere om prosjektet og klargjøre hvordan Innovasjon Norge kan støtte prosjektet og tiltakene.
 7. Det er et bredt spekter av virkemidler som kan nyttes til ulike tiltak i prosjektene. Personer eller aktører som ønsker å iverksette tiltak trenger gjerne råd og veiledning for å komme i gang. Prosjektene bør derfor skaffe en oversikt over virkemidler som er tilgjengelige og hvilke aktører som kan være hjelpelige. Her bør også programmet være hjelpelig med kunnskap og erfaringer.
 8. Dersom programmet skal kunne karakteriseres som vellykket, er det viktig at arbeidet blir videreført etter prosjektperioden. Tiden går fort og alle prosjektene bør ha et kontinuerlig fokus på videreføring av langsiktige strategier og målsetninger.
 9. Å fremme bred verdiskaping er en utfordring i en sektorisert og spesialisert forvaltning, der ulike instanser har ansvar for deler av en større helhet. Fra programmets side bør det derfor arbeides for å fremme en nasjonal politikk for bred verdiskaping.
 10. Dokumentasjon av den brede verdiskapingen er viktig for å få fram hvorvidt naturarven kan være en ressurs for bred verdiskaping. Derfor er det viktig at alle prosjektene legger vekt på etablere rutiner og systemer som gir oversikt over resultater og effekter av tiltakene knyttet til bred verdiskaping.

De enkelte oppstartsanalysene

1. Nærøyfjorden verdsarvpark – ”Verdiskaping skjer i møtet”

Oppstartsanalyse 2010

1.1 Bakgrunn

1.1.1 Bakgrunn

Søknaden til Nærøyfjorden Verdsarvpark om deltakelse i programmet var opprinnelig en fellesøknad med Geirangerfjordområdet, der Vestnorsk fjordlandskap ved Verdsarvrådet sto som eier av prosjektet. I forbindelse med behandlingen av søknaden ble det avgjort at man ønsket å gå videre med delprosjektet som omfattet Nærøyfjorden Verdsarvpark. Nærøyfjorden Verdsarvpark er det sørligste av de to områdene som er betegnet som Vestnorsk Fjordlandskap på UNESCOs verdensarvliste. Verdsarvparken omfatter et område som er noe større enn selve verdensarvområdet og dekker hele Aurland kommune samt deler av Vik, Voss og Lærdal kommuner.

Det er en målsetning at kvalitetene som har gitt området verdensarvstatus, skal ivaretas ved utvikling av engasjerte og bærekraftige lokalsamfunn. Som grunnlag for bærekraftig vern forutsettes det i prosjektet at de som bor og lever i området identifiserer seg med områdets kvaliteter og får anledning til å videreutvikle disse. Verdsarvparken har med andre ord en målsetning om å fungere som pådriver for en natur- og kulturbasert samfunnsutvikling.

Bakgrunnen for Nærøyfjorden Verdensarvpark sin deltakelse i Naturarven som verdiskaper, er at det lokalt over flere år har blitt arbeidet med natur- og kulturbasert næringsutvikling som grunnlag for å utvikle robuste og livskraftige lokalsamfunn. Man har bl.a. ønsket å motvirke negative effekter som følge av fraflytting og redusert aktivitet i landbruket. Målsetningene i Naturarven som verdiskaper, om naturarven som en viktig ressurs for samfunnsutviklingen, passer derfor godt i forhold til de lokale utviklingsstrategiene. For at man skal kunne bevare mange av natur- og kulturkvalitetene som har gitt området verdensarvstatus, er det også viktig at man klarer å stimulere til en utvikling som gir rom, muligheter og motivasjon for drift og skjøtsel av områdene.

For å være bedre i stand til å ta et helhetlig grep om arbeidet med natur- og kulturbasert næringsutvikling, har det gjennom flere år blitt arbeidet med utvikling av en parkmodell inspirert av franske og andre europeiske regionalparkmodeller. Flere av

disse regionalparkene er gode eksempler på hvordan man kan gjøre strategisk næringsutvikling til en drivkraft i arbeidet med forvaltning og vern av landskaps- og kulturverdier. Initiativet til disse utviklingsstrategiene i Nærøyfjorden har i stor grad utgangspunkt i lokale prosesser og initiativ blant lag og organisasjoner i Aurland kommune. Disse ”bottom up”-initierte prosessene har også politisk tilslutning og støtte i kommunen. Nærøyfjorden verdsarvpark har tidligere vært deltaker i Verdiskapingsprogrammet for kulturminner som Riksantikvaren har hatt ansvar for, og Småsamfunnssatsingen til Kommunal- og regionaldepartementet (KRD).

1.1.2 Mål og formål

Hovedmålet for ”Verdiskaping skjer i møtet” og Nærøyfjorden Verdsarvpark er å bidra til å styrke den langsiktige forvaltningen og bevaringen av naturarven gjennom å gjøre denne til en kilde for kulturell, sosial og økonomisk vekst i og omkring Verdsarvområdet. Nærøyfjorden Verdsarvpark skal bli et fyrtårn som gjøre det attraktivt for hele Fjord-Norge å dedikere seg til de kvalitative verdiene som ligger til grunn for vernet og verdensarven i ormdet.

Videre skal prosjektet dra nytte av eksisterende infrastruktur i Verdsarvparken for samhandling om bruk av naturarven som ressurs for identitetsutvikling og verdiskaping.

1.1.3 Tiltaksområder

I forbindelse med deltakelsen i Naturarven som verdiskaper er det fokus på å gjennomføre følgende tiltak:

1. Skjøtsel som opplevelse og utløsende faktor for verdiskaping
 - Det skal samarbeides med lokale krefter i hele fjorden for å utvikle konsept for besøksforvaltning (management) og utvikling av tjenestetilbud for nullutslippstrafikk slik som kajakk, kano, robåt og kystled. I dette ligger dynamisk tilrettelegging for å slå leir, som toalettfasiliteter og renovasjon.
2. Interpretasjon (informasjon, formidling og vertskap)

- Med utgangspunkt i filosofien om at ”verdiskaping skjer i møtet”, skal det utvikles et opplegg for verdiskapende kommunikasjon. Etter mønstre fra Forest of Bowland skal det gjennomføres en ”Sense of place-analyse/stadkjensleanalyse” for Nærøyfjorden Verdsarvpark. Dette skal kunne ut i en «verktøykasse» - en håndbok med lettfattelig, poengtert omtale og beskrivelse av hva som kan oppleves i området. Verktøyskri-net skal gjøre det lettere for utbydere å yte et godt vertskap og for gjestene å finne de unike produktene og de gode opplevelsene. Det skal også utarbeides en interpretasjonsplan
3. ”Fjordsenter på nett”
 - Nettsida - www.naroyfjorden.no - skal utvikles som et nettbasert informasjonssenter om fjordlandskapet som fenomen og potensialet for deltakelse i, og opplevelse av, landskapet.
 4. ”Bli Bygdevert” - kurs.
 - Dette er et kurs om er prøvd ut i Aurland før, med gode erfaringer. Målet her er å videreutvikle kurset til også å omfatte bygder i de andre kommunene.
 5. Sti- og løypesatsing.
 - Prosjektet skal videreutvikle og foredle et nettverk av startpunkt og utsiktspunkt, samt rydde, merke, sette i stand og sikre turstier både i dal-førene, mot høyfjellet, langs fjorden og på fjorden. På og ved fjorden er det et påtrengende behov for tilrettelegging for miljøvennlige naturopplevelser med kajakk, robåter ol.
 6. Produktutvikling.
 - Gjennom å samarbeide med tiltaksapparatet i kommunene tilknyttet Verdsarvparken skal prosjektet bidra til konkret markedsrettete tiltak og bedrifts- og produktutvikling. Som et tiltak vil Verdsarvparken i 2009 i samarbeid med Aurland Næringshage, Aurland Naturverkstad AS og Sogn jord- og hagebruksskule utvikle et samarbeid om nettverk og produktutvikling med «Naturens besta»/Ekoturismforeningen i Sverige. Denne relasjonen er allerede etablert.
 7. Bærekraftige Nærøyfjorden.

- Dette er et prosjekt med spesielt fokus på bygdelagene rundt Nærøyfjorden. Målet er at disse skal bli bedre i stand til å legge premisser for framtidig reiselivsutvikling knyttet til sine områder og ta del i den framtidige utviklingen på en måte som kommer bygdene til gode.

1.1.4 Organisering og ledelse

Organisatorisk er Nærøyfjorden verdsarvpark av spesiell interesse. Nærøyfjorden verdsarvpark ble etablert som en stiftelse 25. januar 2008. Formelle stiftere er Sogn og Fjordane fylkeskommune og Aurland, Lærdal, Vik og Voss kommuner. Styret er sammensatt av i alt 9 personer. Vedtektene slår fast at 5 av disse skal pekes ut av stifterne. De øvrige 4 skal pekes ut av parkmøtet.

Parkmøtet er det årlige allmøtet i stiftelsen og består av stifterne og partnerne. Partnerne er regional forvaltning (stat, fylke, kommuner), organisasjoner og bedrifter som har inngått partnerskapsavtale godkjent av styret. Parkmøtet velger 4 styremedlemmer med utspring fra grender, organisasjoner og nettverk som er aktive partnere i parken. Stifterne deltar ikke i valget av disse medlemmene, men stifterne velger sine egne medlemmer. For øvrig har alle partnere møterett, talerett og én stemme i parkmøtet.

Et viktig fundament for parkmodellen er parkavtalen. Denne tilsvarer ”charteret” som benyttes i de franske regionalparkene. I henhold til vedtektene, er parkavtalen det overordnede strategi- og styringsdokumentet for parken. Parkavtalen er forankret i Naturvernloven med verneplan, forvaltningsplan og eventuell felles kommunedelplan. Utvidet geografisk forankring må være gjennomgripende nedfelt i den enkelte kommunes kommuneplan og i partnerskapsavtalen.

Videre omfatter parkavtalen en avtaledel som består av partnerskapsavtaler mellom stiftelsen og den enkelte partner. Med utgangspunkt i parkavtalen, kan styret sette ned tematiske arbeidsgrupper og fora. Partnerne er pliktige til å ta på seg oppgaver med organisering og deltakelse i slike arbeidsgrupper. Den daglige ledelsen skal ivaretas av en daglig leder.

En styringsgruppe er nedsatt i forbindelse med at Verdsarvparken er et hovedprosjekt i Naturarven som verdiskaper. Gruppen består av Verdsarvparken sitt arbeids-

utvalg: styreleder (repr. stifter Aurland kommune), nestleder (repr. partner til Verdsarvparken) og et styremedlem (repr. partner til Verdsarvparken). Videre er miljøvernavdelingen hos Fylkesmannen i Sogn og Fjordane representert i styringsgruppa.

Prosjektet inngår som del av et større helhetlig samfunnsutviklingsprosjekt i Nærøyfjorden. Det er utarbeidet en parkplan som fungerer som et styringsdokument for Nærøyfjorden verdsarvpark. Planen legger til grunn bred verdiskaping som grunnlag for å sikre langsiktig verdiskaping med utgangspunkt i verdensarvkalitetene. I tillegg til de unike naturverdiene, trekker også UNESCO fram den kulturelle dimensjonen som en faktor som utfyller og øker den samlede verdien av området. Landbruket er imidlertid i tilbakegang. Det er derfor viktig at man innen landbruket og landbruksrelaterte næringer klarer å utnytte ressursgrunnlaget til ny næringsutvikling. Dette er viktig for å opprettholde bosettingen og den kulturelle dimensjonen. Fjord-Norge ble nylig kåret til verdens mest attraktive reisemål i konkurranse med 133 av de fremste reisemålene i verden. Kåringen ble basert på en undersøkelse gjennomført blant 437 eksperter tilknyttet National Geographic Societys Center for Sustainable Destinations og National Geographic Traveler Magazine. Evnen til å ta vare på kulturlandskapet, autentisiteten og den spektakulære naturen ble framhevet som grunnlag for kåringen. Kulturlandskapet kan i den forbindelse betraktes som et fellesgode som også fungerer som en ressurs i et privat marked. Det har vært, og er fremdeles, en utfordring for parken at noen få store reiselivsaktører kanalisere et stort antall besøkende til området hvert år uten at lokalsamfunnet sitter igjen med nevneverdige gevinster av dette. Tanken bak Verdsarvparken, parkplanen og partnerskapsavtalene er at aktørene skal kunne høste av de kvalitetene parken har å tilby samtidig som de gir noe tilbake slik at man sikrer at kvalitetene opprettholdes og videreutvikles. Dette kommer alle til gode. Det vil si at partnerne må være villig til å ta et mer helhetlig og langsiktig samfunnsansvar enn det de tradisjonelt har vært vant til. Tiltakene som finansieres gjennom Naturarven for verdiskaper, er alle med på å støtte opp om de bærekraftige utviklingsstrategiene som ligger til grunn for utviklingsarbeidet i Nærøyfjorden.

Når det gjelder erfaringer med dagens organisering, vises det til at man gjennom parkplanen og årlige handlingsplaner peker ut en rekke prosjekter, tiltak og aktiviteter. Handlingsplanene er et resultat av en dynamisk arbeidsprosess som involverer alle partnerne arbeidsutvalg/styringsgruppe og Verdsarvparken sitt styre. Tiltak

gjennomføres av Verdsarvparken sine ansatte (parkforvaltere), av partnerne alene eller i felleskap. Det hevdes at en slik bred tilnærming til natur- og kulturbasert samfunnsutvikling støtter opp om, og skaper, et sterkere eierskap til initiativene. Arbeidsformen er ressurskrevende, men gjennom prosessene blir det registrert en sterkere tro på at naturarven kan være en kilde til utvikling og økt engasjement for å ta i bruk naturarven som ressurs for lokal verdiskaping. Å ha mange aktører er involvert, er utfordrende i forhold til rolle- og ansvarsfordelingene mellom de ulike aktørene. I noen tilfeller kunne de vært tydeligere definert forut for gjennomføring av tiltakene.

1.1.5 Økonomi, finansiering og virkemidler

Gjennom Naturarven som verdiskaper fikk hovedprosjektet en støtte på kr. 537 000 i 2009 og 1 796 500 i 2010. Totale inntekter/tilskudd til prosjekt var på omlag 5 060 000. Støtten fra Naturarven utgjorde dermed om lag 36 % av prosjektinntektene. Det viser at andre aktører også bidrar til prosjektet i betydelig grad. Andre viktige bidragsytere var Verdenarvsekretariatet, Riksantikvaren, fylkeskommunen, Statens landbruksforvaltning og kommunene.

Ellers blir det vist til at samfinansiering kan være en stressfaktor og at det viktig at prosjektmidlene gjennom Naturarven blir klart på et tidlig tidspunkt. Dette for å få tid til å få egenfinansieringen på plass. Finansieringen kan være tidkrevende, og man har gjerne ikke full oversikt over finansiering før tredje kvartal. At man ikke klarer å få til samsvar mellom planperiode og finansieringsperiode bidrar til at tiltak må forskyves i tid.

Det blir også pekt på at det å forvalte verdensarvkvalliteter, noe som krever et helhetlig fokus på bruk, utvikling og bevaring av natur- og kulturverdier, kan være en utfordring når man skal forholde seg til en sektorisert og strengt regelstyrt forvaltning. I den forbindelse blir det pekt på at det er behov for en nasjonal politikk eller policy for hvordan verdensarven skal forvaltes. Med utgangspunkt i en slik policy vil det videre være behov for å vurdere hvordan man kan samordne ulike virkemidler. Slik det oppleves i dag er ansvaret fordelt på ulike sektorer som har sine egne prioriteringer og måter å gjøre ting på, f.eks. innen landbruksforvaltning, kulturforvaltning, naturforvaltning, reiseliv og næringsutvikling/regional utvikling. Det er

behov for å avklare hvordan man kan nå felles mål i stedet for kun å ha fokus på hva hver enkelt kan gjøre hver for seg. Det blir f.eks. vist til at landsbruksdriften i fjordene er svært viktig for å bevare og utvikle kulturlandskapet. Også det at det faktisk bor folk i områdene styrker opplevelsesverdiene og attraksjonskraften. Dette er også understreket i UNESCOs kåring av Fjord-Norge som verdens fremste reisemål. Dersom man skal opprettholde de kvalitetene som landbruket representerer, er det behov for investeringsstøtte til rehabilitering av driftsbygninger eller til nybygging som grunnlag for framtidig drift. I den forbindelse blir det pekt på at det brukes flere hundre millioner kroner på markedsføring av Norge mens det er svært vanskelig å utløse 3-4 millioner kroner til investeringsstøtte for å sikre langsiktig kulturlandskapsforvaltning og bevaring av verdensarvkvantene i verdens fremste reisemål. Det er med andre ord behov for nasjonale strategier og mål hvor hvordan verdensarvkvantene skal forvaltes og hvordan dette skal gjøres.

1.1.6 Forankring og mobilisering

Som tidligere nevnt er deltakelsen i Naturarven som verdiskaper et resultat av en langsiktig satsing på natur- og kulturbasert næringsutvikling. Denne satsingen inkluderer også deltakelse i Verdiskapingsprogrammet for kulturminner og småsamfunnsatsingen til KR.D.

Forankringsarbeidet er knyttet til selve parkorganiseringen. Nærøyfjorden er organisert som en stiftelse og det er utarbeidet en parkplan som klargjør verdigrunnlag og overordnede strategier for arbeidet. Med utgangspunkt i dette, etableres det partnerskapsavtaler med aktører som ønsker å være en del av parkens satsing. Partnerskapsavtalene innebærer at de aktørene som inngår slike avtaler, skal kunne hente ut gevinster av sine avtaler, men også at de selv skal yte noe tilbake som bidrar til å understøtte felles målsetninger for parken. I dag er det over 30 aktører som har inngått partnerskap med parken. Partnerne omfatter bl.a. grendelag, reiselivsbedrifter, skoler, idrettslag, bedriftsnettverk, museer og kompetanseinstitusjoner. Tilbakemeldingene er at det i startfasen har vært utfordringer knyttet til å få engasjert de største reiselivsaktørene til å bli med. Det har også vært utfordrende å få alle inneforstått med tanken om at et partnerskap ikke bare innebærer at man skal ”høste”, men også yte noe tilbake. Partnerskapet innebærer at man må enes om noen felles utfordringer for utviklingen av området og at man går sammen om

å løse disse. I den innledende fasen begynte man å etablere partnerskapsavtaler før man hadde parkplanen på plass. Dette ble vanskelig så lenge man ikke hadde et felles verdigrunnlag og overordnede strategier som grunnlag for å forankre partnerskapsavtalene i. Man måtte derfor ta et skritt tilbake å få en parkplan på plass før man kunne gå videre med etableringen av partnerskapsavtalene. Dette var imidlertid en prosess som skjedde før Nærøyfjorden verdensarvpark ble en del av Naturarven som verdiskaper. Likevel er dette en viktig erfaring knyttet til arbeidet med forankring og mobilisering.

1.2 Måloppnåelse

1.2.1 Rapportering på tiltak

I forbindelse med Nærøyfjorden sin deltakelse i Naturarven som verdiskaper er det skissert 7 delprosjekter (jf. kap. 7.1.3). Tilbakemeldingene er at det er aktivitet i alle prosjektene men at noen av tiltakene innenfor innsatsområdene Skjøtsel og tilrettelegging og Stedsformidling, vertskapsutvikling og læring kun delvis er gjennomført. Av viktige årsaker nevnes redusert kapasitet og mangel på tid hos parkansatte og partnere. Videre blir det også pekt på at noen initiativ trenger noe mer ”modning” før de gjennomføres. Mangel på fullfinansiering, eller at tiltaket er fullfinansiert for sent i prosjektåret, har også vært en utfordring. Disse tiltakene blir derfor skjøvet fram i tid. Ellers meldes det om at det kan være en utfordring å koordinere innsats fra et bredt spekter av aktører. Dette dreier seg spesielt om avklaring roller og ansvar i forbindelse med gjennomføring av tiltak og delprosjekter. Her arbeides det kontinuerlig med å bedre samordning og samhandling, bl.a. ved å legge til rette for flere møteplasser mellom de ulike aktørene.

Når det gjelder prosjektaktiviteter som omfatter tilrettelegging av stier, turutvikling og tilrettelegging, blir disse koordinert gjennom parkens egen naturforvalter. Her er det kontinuerlig aktivitet i forhold til skilting og formidlings- og tilretteleggingsarbeid. Det er utviklet en felles design for alle skilt som skal informere og fremme områdene som verdensarv. Partnere, i form av lag og organisasjoner, involveres og deltar i dette arbeidet. Man forsøker å sette arbeidet inn i en større helhet og har

positive erfaringer med å trekke folk med i forhold til å fremme engasjement og eierskap til områdene.

Ellers legges det vekt på å få skolene mer med. Det er ønskelig å lage partnerskapsavtaler som bidrar til at barna får et sterkere forhold til områdene – at de bruker områdene og gjør en jobb i forhold til utviklingsarbeidet. Skolene kan være med som del av satsingen under parken og bidra til steds- og kunnskapsutvikling. Det er ønskelig å utvikle et pedagogisk opplegg som skal brukes og at dette kommer inn i opplæringsplanene. Her legger man til rette for samarbeid mellom skolene, parken og Statens naturoppsyn (SNO). Dette blir sett på som et langsiktig arbeid hvor man legger til rette for at verdiskaping skjer ”innenfra”. Det er behov for kunnskap og eierskap til eget område som grunnlag for å etablere virksomheter som bygger på områdets kvaliteter og som videreutvikler disse.

Aurland næringshage er etablert for å legge til rette for å utvikle lokal matproduksjon og foredling. Aurland næringshage er partner i parken og arbeider for å fremme de kvalitetene knyttet til natur- og kulturverdiene i området. De ulike produsentene av mat, håndverksprodukter, opplevelser og guiding har valgt å profilere seg under alliansemerket Sakte. Det er et mål at Sakte skal bli et varemerke eller kvalitetsstempel som ulike aktører kan slutte seg til.

Prosjektet jobber også mot nasjonale aktører for å få på plass et nasjonalt styringsdokument for forvaltning av den norske verdensarven.

1.2.2 Bevaring av naturarven

Prosjektet har fokus på ulike naturtyper fra fjord til fjell der kulturlandskapet er en viktig del av opplevelseskvalitetene. Arealmessig har prosjektet fokus på Nærøyfjordområdet del av verdensarvområdet Vestnorsk fjordlandskap. Prosjektaktiviteter foregår også i randsonene til dette området, f.eks. i bygdene Stalheim og Fresvik. Et balansert samspill mellom vern og bruk av natur- og kulturarven som grunnlag for bærekraftig samfunnsutvikling, har et gjennomgående fokus.

1.2.3 Kunnskap og formidling

Kunnskapsutvikling og formidling er en viktig del av arbeidet i parken og inngår som en del av ulike aktiviteter og tiltak. Etablering av partnerskapsavtaler innebærer i seg selv en bevisstgjøring om kvalitetene i området, og de legger samtidig til rette for samhandling og informasjonsutveksling mellom ulike aktører og interesser. Gjennom satsing på "Stedsformidling, vertskapsutvikling og læring" er det et selvstendig mål å øke forståelsen for verdiene samtidig som man gjennom disse prosessene legger til rette for bærekraftig utnyttelse av disse verdiene. Utvikling av bygdevertkurs, verktøykasse for vertskap, kompetanseprogram for naturbasert produkter og formidlingsstrategi er eksempler på dette. Videre arbeider parkforvalterne mot ulike interesser og aktører og søker å samordne ulike initiativ til praktisk handling. Det også utarbeidet en nettside med informasjon om parken oversikt partnere og ulike tilbud: <http://naroyfjorden.no/>

1.3 Bred verdiskaping

I Nærøyfjorden verdsarvpark legges det stor vekt på samspillet mellom de ulike formene for verdiskaping. Dette er noe som også er tydelig nedfelt i parkplanen for Nærøyfjorden Verdensarvpark: "Strategi for verdiskaping basert på bærekraftig forvaltning". De ulike dimensjonene knyttet til det brede verdiskapingsbegrepet, dvs. miljømessig, kulturell sosial og økonomisk verdiskaping, blir sett på som en strategi for langsiktig bærekraftig utvikling.

Over tid har det utviklet seg både en bredere og dypere forståelse for betydningen av de ulike formene for verdiskaping og sammenhengene mellom disse blant lokale aktører, dvs. lokale bedrifter, organisasjoner, lag, foreninger og enkeltpersoner. Det er fremdeles en utfordring, spesielt blant større kommersielle reiselivsaktører, at det er et ensidig fokus på maksimering av økonomisk verdiskaping. Foreløpig er det ikke alle aktører som i like stor grad ser at bred verdiskaping som strategi for bærekraftig utvikling, også er en helhetlig strategi for langsiktig samfunnsutvikling basert på verdensarvkvitetene i området. Forståelsen er imidlertid økende, og det er en erkjennelse av at forankringsarbeidet er en langsiktig prosess som krever målrettet og systematisk innsats. Parkplanen vil være et viktig fundament for videre

arbeid, og den er et grunnlag for å intensivere arbeidet med gjensidig forpliktende partnersaksavtaler.

I Nærøyfjorden finner vi eksempler på samspill mellom ulike former for verdiskaping på ulike nivåer, både på tiltaksnivå og på samfunnsnivå. Her er det også av spesiell interesse hvordan samspillet mellom et bredt spekter av tiltak gir seg utslag i et samspill mellom de ulike formene for verdiskaping på samfunnsnivå. Skjøtsels- og restaureringstiltak bidrar til miljømessig verdiskaping gjennom at kvaliteter og verdier sikres og videreutvikles, samtidig som det også er en motivasjonsfaktor at bevaring natur- og kulturkvalitetene kan kombineres med næringsaktiviteter. Et bredt fokus på kulturell og sosial verdiskaping støtter opp om dette. Gjennom kurs, seminarer, aktiviteter, markedsdager, kulturarrangementer og andre tilstelninger økes kunnskapen, bevisstheten og evnen til å verdsette kvalitetene og verdiene i området. Trivsel, identitet og stolthet blir framhevet som viktig for å sikre felles engasjement for framtidig utvikling. Verdsarvparken spiller en viktig rolle i forhold til sosial verdiskapingen gjennom å være, og legge til rette for, arenaer for nettverksbygging, erfaringsutveksling og samhandling.

Verdensarv kvalitetene betraktes som fellesgoder og dermed felles ressurs for framtidig samfunnsutvikling. Bærekraftsperspektivet er således et viktig fundament for bevaring og utvikling av ressursgrunnlaget. En bærekraftig utvikling forutsetter nett-opp et balansert samspill mellom ulike former for verdiskaping. For å lykkes med dette er den største utfordringen å skape en bred forståelse blant alle aktører som har sitt virke i, og i tilknytning til, verdensarvparken. Forvaltningen er sektorisert og ulike aktører har hver sine interesser. Å skape felles forståelse og god samhandling på tvers av sektorgrenser og andre skillelinjer er således den største utfordringen.

1.4 Spesielle temaer

1.4.1 Konflikt håndtering

Det meldes ikke om vesentlige konflikter som følge av parkens satsing, men det sies at rester av de konfliktene knyttet til de tidligere verneprosessene av og til kan

dukke opp. Dette dreier eg da i første rekke om en misnøye rettet mot forvaltningen. Det kan også av til dukke opp konflikter knyttet til rettigheter på grunneiernivå. Parken søker i slike tilfeller å etablere en dialog som har som formål å etablere en felles forståelse av situasjonen og evt peke på aktuelle løsninger på bakgrunn av dette. Ellers er det viktig å være oppmerksom at den lokale mobiliseringen som har foregått i Aurlandsområdet har sitt utspring i store konflikter knyttet til verneprosesser flere år tilbake i tid. De lokalinitierte prosjektene har således hatt som formål å bygge bro over konflikter og sørge for at man lokalt i større grad skal være i stand til å styre og påvirke den framtidige utviklingen.

1.4.2 Institusjonalisering

Parken er i og for seg institusjonalisert i og med at kommunene har gått sammen om å etablere parken som en stiftelse. Parken skal være et redskap for kommunene i arbeidet med bærekraftig lokal samfunnsutvikling, og det er meningen at parkplanen skal inngå som en del av kommunenes ordinære planverk. En framtidig utfordring er at mye av aktivitetene som parken i dag driver, er finansiert gjennom prosjektmidler. Dette kan gi uforutsigbar finansiering i et langsiktig perspektiv. I dag har parken dens arbeid størst forankring i Aurland kommune, mens forankringen er noe svakere i de andre kommunene. De andre kommunene har også mindre deler av sine områder innenfor parksgrensene. Dersom kommunene ønsker å videreføre arbeidet i regi av Nærøyfjorden verdsarvpark, vil det på sikt også være nødvendig at kommunene selv går sterkere inn med tanke på finansiering av arbeidet.

1.4.3 Programvurdering og addisjonaltet

I og med at Nærøyfjorden verdsarvpark som hovedprosjekt representerer en videreføring av tidligere arbeid med langsiktig og helhetlig fokus, ville dette arbeidet blitt videreført i en eller annen form uten deltakelse i Naturarven som verdiskaper. Deltakelsen blir imidlertid sett som viktig for å utvikle og videreutvikle satsingen med spesiell fokus på naturkvalitetene i området. Tilbakemeldingene er at det er tilfredshet med de økonomiske og faglige ressursene som stilles til rådighet i pro-

grammet, og at deltakelsen også er viktig som grunnlag for også å utløse finansiering fra andre kilder.

Når det gjelder nettverkssamlingene er tilbakemeldingene at disse fungerer bra, men at det framover kanskje kunne har blitt lagt mer vekt på læring og erfaringsutveksling mellom prosjektene. Ett forslag er at det plukkes ut temaer eller problemstillinger som hver enkelt får komme med innspill på, f.eks. de prosjektene som jobber med vertskapsutvikling.

I forhold til andre programmer og virkemidler pekes det på at det kan være behov for at prosjektet jobber med en bedre koordinering i forhold til disse. Konkret nevnes Innovasjon Norge sine programmer og virkemidler. I den forbindelse blir det også pekt på at det kunne blitt lagt til rette for informasjonsutveksling i forhold til Innovasjon Norge sine bærekraftspiloter.

1.4.4 Suksesshistorier og fallgruver

Det som blir trukket fram som en suksessfaktor blir også ansett som en stor utfordring, og man er ikke mål. Det pekes på at samfunnsutviklingsperspektivet – det at man lokalt skal legge til rette for at man lokalt kan involvere seg, engasjere og delta i utviklingsarbeidet – er krevende både tids- og arbeidsmessig. Erfaringen er det å arbeide med å skape eierskap, identitet og forankring krever tid, og det viktig at det også legges til rette med nødvendig tid og ressurser for at det skal skje. Det er de som er involvert som utgjør parken og framtiden for parksatsingen. I tillegg til organisasjonen og de som jobber der, blir det gitt uttrykk for at det er vel så viktig at de som bor, lever og driver med noe i området har forståelse av at de er viktige.

Det hevdes at inkludering er en forutsetning for å lykkes, og dette handler veldig mye om prosessarbeid i ulike sammenhenger og på ulike nivåer. Det er nødvendig med møteplasser for dialog og erfaringsutveksling for å legge til rette for gode prosesser der man dyrker fram ideer og initiativ nedefra. Klarer man ikke det, klarer man ikke å bygge noe som tikker og går av seg selv. Dersom man ikke får dette til, vil man være avhengig av at enkeltpersoner drar lasset. Det er sårbart.

I forhold til fallgruver, blir det vist til at det var viktig å få på plass parkplanen. Måten det jobbes på forutsetter at man har en parkplan på plass. Erfaringen er at

denne burde vært på plass tidligere i prosessen. At man ikke hadde denne på plass før man startet arbeidet med partnerskapsavtaler, resulterte i at man måtte ta et steg tilbake fordi man beveget seg ulike retninger. Det var både ressurskrevende og belastende for de som jobbet i parken. At man fikk på plass en parkplan som er tydelig på verdigrunnlaget, hva man vil og hvor man skal, har vist seg å være veldig viktig.

1.5 Åpen post

Ingen spesielle tilbakemeldinger.

1.6 Oppsummerende vurdering

I Nærøyfjorden Verdsarvpark ligger fokuset på å bruke natur- og kulturarven som ressurs for bred verdiskaping og bærekraftig samfunnsutvikling. Det er således en helhetlig og langsiktig satsing som ligger til grunn, der gode prosesser og god samhandling mellom ulike aktører er viktig for å lykkes. Dette gjelder ikke bare lokalt, men også regionalt og nasjonalt. Satsingen i Nærøyfjorden synliggjør behov for nasjonale strategier og mål hvor hvordan verdenarvkvitetene skal forvaltes og hvordan dette skal gjøres. I dagens sektoriserede forvaltning faller slike helhetlige utviklingsstrategier ”mellom flere stoler”. Næringstiltak er f.eks. ikke støtteverdige fordi investeringenes avkastningspotensiale ikke når opp i konkurranse dersom man legger rene bedriftsøkonomiske kriterier til grunn for vurderingene. Det finnes i dag ikke virkemidler som har som formål å fremme bred verdiskaping. Når det skal vurderes om et tiltak er støtteberettiget med utgangspunkt i et sektorisert og spesialisert virkemiddelapparat, er det også avgrensede kriterier som ligger til grunn for vurderingene. Innovasjon Norges virkemidler har f.eks. et ensidig fokus på rene bedriftsøkonomiske vurderinger. Brede verdiskapingseffekter, positive ringvirkninger og tiltakets betydning i et helhetlig samfunnsutviklingsperspektiv blir ikke vurdert. Hvilke regler og retningslinjer som skal legges til grunn for slike vurderinger er til syvende og sist et politisk spørsmål. Gjennom hovedprosjektene, som nettopp har som mål å vise hvordan naturarven kan være en ressurs for bred verdiskaping, er dette en viktig lærdom å ta med seg.

2. Magiske og verdifulle opplevelser i Nord-Trøndersk natur

Oppstartsanalyse 2010

2.1 Bakgrunn

2.1.1 Hovedprosjekthistorien

Magiske og verdifulle opplevelser i nordtrøndersk natur bygger videre på en fem-årig prosjekt som gikk fra 2004-2009. Dette prosjektet hadde fokus på verneområder som grunnlag for økt lokal verdiskaping. Målet var å få til næringsutvikling knyttet til verneområder og vernekvaliteter. Det var et regionalt partnerskap bestående av Innovasjon Norge, Nord-Trøndelag fylkeskommune og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag (landbruksavdelingen og miljøvernavdelingen) som finansierte prosjektet. Gjennom dette prosjektet fikk man mange ulike erfaringer som har gitt et godt grunnlag for deltakelse i Naturarven som verdiskaper.

Det er det samme partnerskapet som står bak søknaden om deltakelse i Naturarven som verdiskaper. Som grunnlag for søknaden valgte man å invitere alle kommuner og aktuelle miljøer og organisasjoner i Nord-Trøndelag til å komme med innspill på prosjektideer. Man fikk 10-15 innspill og laget skisse til et hovedprosjekt med fem delprosjekter. Ut fra tilbakemeldinger fra DN strammet man inn prosjektet slik at man ble sittende igjen med tre delprosjekter med fokus på:

1. Fugleturisme
2. Sørsamisk kultur og tradisjon
3. Rovdyr

Prosjektet med fokus på sørsamisk kultur og tradisjon omfatter også også to delprosjekter. Disse er Destinasjon Derga i Rørvik og Sørsamisk kultur og tradisjon som reiselivsprodukt på Snåsa. Flesteparten av prosjektene som er med, har en forankring i det tidligere verdiskapingsprosjektet som ble ledet av partnerskapet i Nord-Trøndelag. Det er kun det sørsamiske prosjektet på Snåsa som er nytt. Erfaringene fra det forrige prosjektet er at ting gjerne tar mye lenger tid enn forventet og planlagt. Dette har bl.a. med endring av holdninger, strukturer og relasjoner på ulike nivåer, både i lokalsamfunn, forvaltning og næringsliv. Tilbakemeldingene er at man gjennom det tidligere gjennomførte regionale prosjektet nå har etablert et godt fundament for det arbeidet som skal gjennomføres i Naturarven som verdiskaper.

2.1.2 Mål og formål

Hovedprosjektets hovedmål er å stimulere til bærekraftig opplevelsesturisme i Nord-Trøndelag gjennom å bidra til at natur og kultur blir ansett og brukt som verdifulle ressurser i lokalsamfunnet. Videre skal prosjektet spre kunnskap om hvordan bærekraftig bruk av ressursene kan fremme kulturell, sosial og miljømessig verdiskaping samt bidra til direkte og indirekte økonomisk verdiskaping.

Målet med delprosjekt ”Fugleturisme” er å etablere landets første ”bastion” for birdwatching. Prosjektet lanserer Trondheimsfjorden som Norges ”Las Marismas” (Las Marismas er et område i Spania kjent som et ”Mekka” innen fugleturisme). Birdwatching er et stort internasjonalt reiselivssegment som ennå ikke er utnyttet i Norge. Nord-Trøndelag og områdene rundt Trondheimsfjorden har et stort potensial innen dette segmentet, samt et stort artsmangfold innen et lite geografisk område. Området har internasjonalt attraktive arter og kort reiseavstand til det internasjonale markedet, spesielt til England. Prosjektet har sitt utspring i miljøet på Verdal, men relevante miljø/aktører bl.a. på Ørland og i Flatanger vil bli trukket inn i prosjektet.

Målet med delprosjektet ”Rovdyropplevelser i Nord-Trøndelag” er å bidra til å gjøre dagens rovdyrutfordringer i Indre Namdal til bærekraftig opplevelsesnæring. Regionen skal bli den beste i Norge på å tilrettelegge for rovdyropplevelser og formidle kunnskap om rovdyr i et bærekraftig perspektiv.

Delprosjektet ”Sørsamisk kultur og tradisjon som reiselivsprodukt” består som nevnt av to hoveddeler. For Destinasjon Derga er målet å utvikle et reiselivskonsept hvor eiendommen skal være arena for formidling av sørsamisk kultur og tradisjoner. Formidling og universell utforming vektlegges slik at naturopplevelsene og de samiske kulturaktivitetene blir tilgjengelig for alle. For ”Sørsamisk kultur og tradisjoner som reiselivsprodukt” er målet å fremme en markedsorientert produktutvikling innen samisk håndverk og klesdesign og utvikle samiske kulturopplevelser basert på kulturformidling, kurs og informasjonsvirksomhet.

2.1.3 Tiltaksområder

Prosjektet er stort og omfatter en lang rekke tiltak fordelt på hovedprosjekt og delprosjekter. **Hovedprosjektet** sine viktigste oppgaver er å etablere og koordinere nettverk, seminarer og studieturer for kunnskapsoverføring og kompetanseutvikling på tvers av geografi, tema og delprosjekt. Hovedprosjektet skal også arrangere kurs og samarbeide med forskningsinstitusjoner om fortløpende evaluering og framskaffelse av ny kunnskap. Videre skal hovedprosjektet arbeide med kvalitets-sikring av bedrifter og utarbeidelse av kriterier for sertifisering. Hovedprosjektet skal også sørge for at de markedsaktiviteter som er relatert til reiseliv i delprosjektene er i samsvar med markedsplattformen for Trøndelag Reiseliv AS der dette er naturlig.

I **fugleturismeprosjektet** skal det innledningsvis gjennomføres en del kartlegging som omfatter oversikt over ulike samarbeidspartnere og områder som er interessante ut fra artsmangfold og tilgjengelighet. Videre vies mye av oppmerksomheten til produktutvikling. Dette innebærer fokus på å framskaffe oversikt over norske og internasjonale birdwatching-agenter, gjennomføre designprosess i samarbeid med Innovasjon Norge og bygge opp opplevelser, produkter og produktpakker. Videre vil det være fokus på å rådgi aktører som ønsker å starte med birdwatching, samt samordne aktører med andre leverandører knyttet til overnatting, mat og transport. En viktig del av dette er også å kvalitetssikre og utvikle standarder og produktmaler. Videre skal det arbeides med markedsutvikling, mediestrategier og visningsturer for utvalgte aktører.

I forhold til kompetansebygging og bevisstgjøring legges det vekt på å etablere møteplasser og gjennomføre seminarer, studieturer som kurs og andre opplæringstiltak. Som grunnlag for tilretteleggingsarbeidet skal det utvikles en handlingsplan og prioriteringslister for tilrettelegging og infrastrukturiltak i samarbeid med Fylkesmannen i Nord-Trøndelag. Tilretteleggingstiltakene omfatter observasjonsposter og fotoskjulkonsept i samarbeid med grunneiere og kommunene.

Lierne nasjonalparksenter har delprosjektleder og avsvaret for **Rovdyropplevelser i Nord-Trøndelag**. Her er det et viktig mål å videreutvikle konseptet "Leve med rovdyr" som er utviklet for skoleverket, til også å bli til et reiselivsprosjekt. Gjennom prosjektperioden skal bærekraftige produkter testes ut, f.eks. rovdyrsafari. Det skal

også utvikles et spesielt formidlingskonsept knyttet til fjellrev og gjennomføres kurs for rovdrygguider.

Når det gjelder delprosjektet **Sørsamisk kultur og reiseliv**, skal det for Destinasjon Derga ferdigstilles bebyggelsesplaner og utvikles forretningskonsept for temaparken. Det skal bygges utescene og etableres en temabasert natursti. Videre skal det etableres arena for tradisjonelt handverk og moderne design tuftet på tradisjonelle teknikker. Det er også fokus på å styrke og utvikle formidlingskompetanse.

Sørsamisk kultur og tradisjon som reiselivsprodukt på Snåsa har fokus på å utvikle nye produkter inspirert av samisk kultur. Dette gjelder spesielt nye produkter knyttet til klær og mat. Innsamling og formidling av tradisjonskunnskap er en viktig del av dette prosjektet.

2.1.4 Organisering og ledelse

Det er etablert en styringsgruppe med følgende sammensetning:

- 1 representant fra fylkeskommunen
- 1 representant fra Fylkesmannens miljøvernnavdeling
- 1 representant fra Fylkesmannens landbruksavdeling
- 1 representant fra hvert av delprosjektene
- Innovasjon Norge som observatør
- Prosjektleder i hovedprosjektet

Prosjektet skal videre ha referansegruppe med representanter fra følgende organisasjoner:

- Direktoratet for Naturforvaltning
- reindriftsnæringa
- Naturvernforbundet
- NT Bondelag/Bonde-og småbrukarlag
- Allskog
- NHO Reiseliv Midt-Norge
- Trøndelag Reiseliv AS

- Innovasjon Norge
- Fylkesmannen og fylkeskommunen i Nord-Trøndelag

Man har foreløpig valgt ikke å etablere referansegruppe. Det vurderes slik at det kan være en fordel å ha en bredt sammensatt referansegruppe for å sikre bredde i innspillene til arbeidet samt sikre bedre forankring til viktige samarbeidspartnere. Samtidig medfører dette at det fort blir mange grupper å forholde seg til. Gjennom tidligere prosjekter har man erfart at ett eller to møter i året med en referansegruppe ikke nødvendigvis gir den ønskede effekten. Det blir vurdert som viktigere å involvere relevante aktører etter behov. Hovedprosjektet har derfor foreløpig valgt, ut fra en "kost/nytte-vurdering", ikke å etablere referansegruppe.

Delprosjektene har etablert egne styringsgrupper hvor bl.a. de respektive kommunene er representert samt aktører som vil ha en avgjørende rolle i gjennomføring av prosjektene.

Tilbakemeldingene er at prosjektorganiseringen så langt fungerer bra. Det hadde vært ønskelig å ha Innovasjon Norge med som fullt medlem i styringsgruppa, men de har en policy på at de ikke vil ha faste plasser i styrer. De er klare på at de kun er finansør, ikke gjennomfører.

Det har ellers vært en problemstilling at prosjektlederne for delprosjektene sitter i styringsgruppa, noe som gjør at de får en dobbeltrolle. Denne utfordringen har blitt løst ved at delprosjektlederne har blitt unntatt stemmerett i saker om økonomistyring. For å avklare ansvar og myndighet mellom styringsgruppa for hovedprosjektet og styringsgruppa for delprosjektene, har man vedtatt egne retningslinjer for disse styringsgruppene. Det er avsatt 40 % stillingsressurs til prosjektledelse for hovedprosjektet og 25 % til delprosjektene. Tilbakemeldingene tyder på at ressursene er passe dimensjonert. Prosjektleder har faglig bakgrunn i økonomi, administrasjon og ledelse og har arbeidet med næringsutvikling siden 1994. Prosjektleder har erfaring fra flere større prosjekter som er kjørt i regi av partnerskapet i Nord-Trøndelag (Innovasjon Norge, Nord-Trøndelag Fylkeskommune og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag).

2.1.5 Økonomi, finansiering og virkemidler

Magiske og verdifulle opplevelser i Nord-Trøndelag har i henhold til finanseringsplanen en budsjettert totalramme på kr. 11 075 000 for perioden 2010-2013. Dette tilsvarer i gjennomsnitt litt i underkant av 3 mill. kr pr år. I tillegg til midlene fra programmet, er Innovasjon Norge, Fylkesmannen, fylkeskommunen og kommunene viktige finansieringskilder. Det er også lagt innen en egeninnsats fra bedrifter som samlet beløper seg på kr. 400 000, dvs. 100 000 pr år.

Innovasjon Norge var, som en av medlemmene av partnerskapet i Nord-Trøndelag, med å finansiere verneområdetprosjektet som gikk forut for deltakelsen i Naturarven som verdiskaper. I Naturarven som verdiskaper har Innovasjon Norge stilt spørsmål ved om prosjektet er kommersielt nok til at de kan bidra med finansiell støtte. Usikkerhet rundt Innovasjon Norge sin deltakelse kan bidra til at den lokale finansiering blir noe mer uforutsigbar.

Det er ellers uttrykt ønske om tidligere avklaring av de årlige tildelingene fra DN, slik at man får bedre tid på å få lokal finansiering på plass. Det er ikke ønskelig å sette i gang med større kostnadskrevende tiltak før sikker finansiering er i orden.

2.1.6 Forankring og mobilisering

Som nevnt innledningsvis representerer dette hovedprosjektet en videreføring av et tidligere prosjekt med fokus på økonomisk verdiskaping i verneområder. Dette innebærer at behovet for forankringsarbeid som man vanligvis må gjennomføre i et nytt utviklingsprosjekt, ikke i like stor grad er til stede her.

2.2 Måloppnåelse

2.2.1 Rapportering på tiltak

Vi vil her se nærmere på i hvilken grad tiltak er gjennomført som planlagt og hva som er de viktigste utfordringene i forhold til gjennomføring. Viktige mål og tiltak som skal gjennomføres er nærmere beskrevet i kap. 8.1.2-8.1.3. Når det gjelder Sørsamisk kultur og tradisjon, rapporteres det om at Destinasjon Derga har kommet kortere enn forventet. Vinteren og frosten kom tidlig i Rørvik i 2009 og man rakk derfor ikke å komme i gang med fysiske tiltak. Det kan også være en utfordring at beslutningsprosesser i den samiske kulturen kan være krevende. Det er 40 familier i sidaen i Østre Namdal reinbeitedistrikt, og en beslutning forutsetter at alle familiene er enige. Dette er beslutningsprosesser som minner om et konsensusorientert deliberativt demokrati. Dvs. at beslutningsprosesser tar tid, men når en beslutning først er fattet, så er det en beslutning som er godt forankret og som alle kan slutte opp om. Konseptet går ut på å utvikle Bjørkmoen som en formidlingsarena for samisk kultur og tradisjon. Prosjektet har ikke satset på overnatting foreløpig, fordi slike tilbud som finnes i området fra før.

I tidlig fase blir det gitt uttrykk for at det er for tidlig å komme med vurderinger i forhold til måloppnåelse, men det er bygd en formidlingsarena som består av en kultursti med en gammeldags melkegrop, urtehage og stopp underveis som viser hvordan man brukte naturen, bygd, bearbeidet skinn, produserte klær. Det er også fokus på reinens kalender som forteller om reinens vandring gjennom året. Gjennom å øke kunnskapen om reinens kalender søker man å øke forståelsen for hvorfor samene ikke ønsker masseturisme i området. Det er også planer om å bygge en storgamme for 50 personer. Denne skal brukes til å formidle historie og servere samisk tradisjonsmat. Man har startet på byggingen av denne storgamma og brukt mye tid på finne de rette emnene til konstruksjonen. Det hevdes at byggingen er en studie i seg selv, og de gamle teknikkene gir svært gode resultater. Det vises blant annet til en gamme som hadde blitt bygd med tre lag med never og torv utenpå. Da denne skulle tas ned etter 60 år og torva skulle fjernes, så viste det seg at de to innerste neverlagene var like fine. Dette er også kunnskap og bærekraftig bruk av naturarven som har stor overføringsverdi.

Samisk kultur og tradisjon i reiselivssammenheng på Snåsa har mye fokus på samisk håndverk og matkultur. Det drives mye formidling og det utvikles foredrag og informasjonspakker. Det drives med foredrag og formidlingsaktiviteter i ulike fora, også i skoler og barnehager. Det samarbeides også med en naturfotograf i forbindelse med dette arbeidet. Samisk tradisjonsmat skal brukes som grunnlag for formidling av samisk kultur. Søstrene Wilks driver også med design av nye klær basert på tradisjonelt samisk håndverk. Designarbeidet kan karakteriseres som grønn design/økodesign/etnodesign, og de har mottatt en internasjonal pris for sitt arbeid. I forbindelse med dette arbeidet er det gjennomført studieturer, etablert internasjonale kontakter, og man er i ferd med å få etablert en prøveproduksjon. De har knyttet seg opp mot Saemien Sijte, som er et sørsamisk museum og kultursenter i Snåsa. De forhandler om å få plass i de nye bygget, både for å kunne produsere og vise produktene der. Tilbakemeldingene er at de har kommet godt i gang med sitt arbeid og at de er veldig fornøyd. Det sies at de hadde ikke hatt mulighet for å få til det de har gjort uten deltakelse i Naturarven som verdiskaper.

Når det gjelder rovdyrprosjektet har dette sin bakgrunn i at sauene i Lierne på det nærmeste er utradert som følge av rovdyr. Det er tre bruk med sau igjen, og rovdyrpolitikken har skapt store konflikter og utfordringer. Området har alle de fire store rovdirene i norsk fauna, dvs. både bjørn, ulv, jerv og gaupe. Prosjektet har således som formål å forsøke å snu tilstedeværelsen av rovdyr til noe positivt – at rovdirene kan være en ressurs for framtidig utvikling. De fire store rovdirene finnes også i Namskogan familiepark, og det er således av interesse få til gode koblinger mellom parken og opplevelser i naturen. Man forsøker å formidle kunnskap om rovdirene og legge til rette for aktiviteter ute i naturen hvor man bl.a. leter etter sportegn som en del av formidlingsarbeidet. Det er også gjennomført prøveturer i bjørnecamp hvor man har hatt med seg testgrupper for å se hvordan tilbudet har blitt mottatt. Tilbakemeldingene er at man har kommet langt i utviklingsarbeidet, og man ser at det er næringsmessig potensial. I tillegg har de utviklet et konsept der fjerdeklassinger i alle skolene i Nord-Trøndelag har fått tilbud om å komme på dagbesøk ved Namskogan Familiepark og lære om dyrene der. Videre er de i syvende klasse med på rovdircamp og lærer om hvordan dyrene lever og oppfører seg i naturen. Dette er et samarbeid med Fylkesmannens miljøvernnavdeling som bistår med finansiering av transport.

Det er også utarbeidet et konsept som heter ”Leve med rovdyr”, og det er laget en film av Bioforsk på Svanhovd som kjøres gjennom nasjonalparksenteret. Konseptet skal også utnyttes kommersielt. Det er også gjennomført et kurs for rovdyrguiding i to faser med femten deltakere. Blant disse deltakerne var det også to bønder som tidligere drev med sau. Det er planer om å sette rovdyrguiding i mer systematisk drift etter hvert. Familieparken vil være en av kanalene for å formidle tilbud. Familieparken, som har ca. 50 000 besøkende i året, gir en unik mulighet for å informere om andre tilbud i regionen. Det samarbeides også godt med SNO i forbindelse utviklingen av tilbudene. SNO har mye verdifull kompetanse som er viktig for prosjektet. Det legges også vekt på å bygge opp samarbeid og strukturer som kan stå på egne ben når prosjektperioden er over.

I fugleturismeprosjektet er man i gang med å sette opp fugletårn og fysiske innretninger som legger til rette for fugletittere. Som et ledd i dette arbeidet, er det engasjert en arkitekt som jobber med tilrettelegging på nye måter som gjør at innretningene går mer i ett med naturen samtidig som man får tatt best mulig bilder, også på linje med vannspeilet. Det har vært gjennomført befaringer på flere lokaliteter. Ved slike anledninger har det vært lagt vekt på trekke med så mange interessenter som mulig for å bygd opp og spredt kunnskapen mest mulig. Gjennom deltakelse på en stor fuglemesse i England ble det klart at Norge var svært dårlig representert. Det vil derfor bli arbeidet med å synliggjøre Norges kvaliteter på en bedre på i forbindelse med slike tilstelninger. Proneo, som er et næringsutviklingselskap, har prosjektledelsen for fugleturismeprosjektet. Dette oppleves som et godt utgangspunkt for å få til næringsutvikling knyttet til fugleturisme. En gårdbruker har satt opp fotoskjul og startet næringsvirksomhet.

Hovedprosjektet har bl.a. ansvar for koordinering, erfaringsutveksling, kompetansebygging og sertifisering. I forbindelse med sertifiseringsarbeidet skal det gjennomføres studietur til Hjemtland for å se på problemstillinger i forhold til økoturisme, hva slags bærekraftig profil man skal ha og hvordan man sertifiserer seg. Det er behov for mer kunnskap for å ta den rette avgjørelsen. DN har anbefalt systemer som man har i Norge. Det vises bl.a. til at Naturens Beste sertifiserer aktivitetene og at bærekraftige tilbud kan markedsføres som bærekraftige selv om det også er andre tilbud som ikke tilfredsstiller kravene. Økoturismesertifisering derimot innebærer sertifisering av hele bedriften. Fugleturismeprosjektet har noen utfordringer

knyttet til sertifisering i og med at man er avhenging av motorisert transport og at man ønsker å trekke til seg utenlandske turister. Slik sett kan det være en konflikt mellom bærekraftig utvikling og kommersiell drift. På den annen siden kan aktivitetene og fokuset gi økt miljøengasjement som er viktig i en større sammenheng.

2.2.2 Bevaring av naturarven

Prosjektet har tiltak som berører Ramsarområder rundt Trondheimsfjorden, Lierne og Blåfjella/Skjækerfjella nasjonalpark, Børgefjell nasjonalpark m/landskapsvernområder og Skograuberga naturreservat. På spørsmål om hvordan man gjennom prosjektet skal bidra til å bevare naturarven gjennom bærekraftig bruk, blir det lagt vekt på at man gjennom bærekraftige utviklingstiltak i stor grad legger vekt på økt kompetanse og forståelse for naturarven gjennom både innhenting og formidling av informasjon. Økt kunnskap blir sett som en grunnleggende faktor for bedre å ivareta naturarven. Samtidig blir det pekt på at effektene er vanskelig å måle. Det er vanskelig å telle hvor mange negative/uheldige inngrep eller tiltak man unngår som følge av økt kunnskap.

2.2.3 Kunnskap og formidling

Det har vært gjennomført en rekke kompetansetiltak i prosjektet i tillegg til den kunnskapen som er samlet inn og generert i prosjektet. Det har vært deltakelse på konferanser, det er arrangert kurs, holdt ulike foredrag og presentasjoner og etablert samarbeid og arenaer for erfaringsutvikling med andre prosjekter.

Kunnskap og formidling er også et selvstendig mål knyttet til de produktene som utvikles. Det er laget et magasin som med bilder og tekst fra delprosjektene i Naturarven, skal gi leserne et innblikk i en annerledes måte å betrakte, formidle og utnytte den nordtrønderske naturarven på. Det er også utviklet teater og spel med fokus på formidling av relasjoner mellom mennesker og miljø. Kurs i formidling og naturguiding er også et sentralt kompetansetiltak i mange av prosjektene. Ellers er det satt opp informasjonstavler for våtmarksområdene rundt Trondheimsfjorden. Det er arrangert bjørnecamp i Lierne for skoleklasser, bedriftsgrupper og andre grupper og rovdyrskole og rovdyrscamp i Namsskogan for skoleklasser, grupper, familier o.a.

2.2.4 Bred verdiskaping

Det ligger et bevisst forhold til bred verdiskaping til grunn for dette prosjektet. Som tidligere nevnt bygger prosjektet på tidligere prosjekt med fokus på verdiskaping med utgangspunkt i verneområder. Man har som formål å snu negative holdninger til vern til å se på vern som en ressurs for framtidig utvikling. Mye av dette handler om tiltak som gjør naturen tilgjengelig samtidig som kvalitetene bevares. Dette innebærer gode fysiske tilretteleggingstiltak og tiltak som bidrar til å styrke kunnskaper, omdømmebygging og økt attraktivitet. Samtidig er det behov for å samhandle mellom aktører som ikke har vært vant til å samarbeide fra tidligere. Med andre ord er man avhengig av et positivt samspill mellom ulike former for verdiskaping. Erfaringene er også at dette er prosesser som tar tid. Holdningsendringer er ikke ting som skjer over natta, og nye ideer og innspill trenger tid for å modnes. Dette gjelder på alle nivåer, både i lokalsamfunn, næringsliv og forvaltning. I og med at prosjektet i Nord-Trøndelag bygger på et tidligere prosjekt som hadde fokus på mange av de samme problemstillingene, har dette prosjektet kommet noe lenger i forhold til dette enn helt nystartede prosjekter. I Nord-Trøndelag er det også et mer direkte fokus på økonomisk verdiskaping enn i mange andre prosjekter, og det verdt å merke seg at dette er et av de prosjektene hvor Innovasjon Norge er sterkest med. I forhold til økonomisk verdiskaping har således Magiske og verdifulle opplevelser i Nord-Trøndelag en del erfaringer som kan ha overføringsverdi til en del av de andre prosjektene.

2.3 Spesielle temaer

2.3.1 Konflikthåndtering

Det rapporteres ikke om spesielle konflikter i prosjektet. Det legges også stor vekt på at planene som skal gjennomføres, skal være utarbeidet av de lokale aktørene. Dette er viktig for å sikre eierskap og engasjement. På den måten unngår man også eventuelle krangler om skyld i ettertid dersom resultatet ikke skulle bli helt som forventet.

Ellers vises det til at kompetansebygging i seg selv er viktig for å unngå konflikter og at prosjektet slik sett også er mål i seg selv å dempe eksiterende konflikter. Dette gjelder spesielt rovdyrprosjektet i Lierne. Det pekes også på at manglende kunnskap om reindriftsnæringen og samens kultur er årsak til til en del konflikter.

2.3.2 Institusjonalisering

Institusjonalisering handler om hvordan prosjektarbeidet skal leve videre etter at prosjektperioden er over. Prosjektet er godt forankret i fylkesplaner og andre regionale utviklingsplaner.

Det er et mål at alle prosjektene skal kunne stå mer eller mindre på egne ben når prosjektperioden er over. Bjørkmoen og Destinasjon Derga skal være ferdig utviklet ved prosjektslutt. Det diskuteres her hvordan satsingen skal organiseres og hvorvidt det skal etableres et eget selskap. Prosjektet med rovdyropplevelser skal etter planen bli drevet videre i regi av Namskogan Familiepark og Lierne Nasjonalparksenter. Fugleprosjektet har vært medvirkende til å etablere et Ramsarsenter på Ørin. Dette blir sett på som et viktig tiltak for å kunne realisere næringspotensialet i birdwatching.

Når det gjelder bygging av fugletårn er man bevisst på at man har en avtale med grunneierne om framtidig vedlikehold. Slik sett er det viktig at det ligger en egeninteresse i å utnytte fugletårnene som et opplevelsesprodukt.

2.3.3 Programvurdering og addisjonalitet

Tilbakemeldingen i forhold til programmet, er at det dette stort sett fungerer bra. Hovedprosjektet hadde ikke blitt satt i gang uten Naturarven som verdiskaper. Det som trekkes fram som mulige forbedringsområder, er at foredragene i forbindelse med nettverksamlingene ikke blir holdt i forbindelse med fellestransport. Det kan være vanskelig å få med seg det som blir sagt og stille spørsmål.

Det pekes også på at det er behov for at avklaring knyttet til årlig finansiering kommer så tidlig som mulig. Dette for å unngå perioder hvor aktivitetene blir stående i stampe i påvente av finansiering. Det pekes i den forbindelse på at det er en

stor risiko knyttet til det å sette i gang aktivitet uten å ha sikkerhet for finansieringen.

Videre gis det uttrykk for at det er viktig at det i programmet er romslighet i forhold til bedriftsretting ut fra en erkjennelse av det er viktig at noen har egeninteresse i å videreutvikle ting. Egeninteressen er knyttet til inntjening og vil da ofte være knyttet til enkeltbedrifter. Erfaringen er at dersom man klarer man å knytte målsetningene i Naturarven som verdiskaper til kommersielle aktører, har man oppnådd mye. I starten av prosjektet har det vært en følelse av at DN overdriver det miljømessige fokuset mens Innovasjon Norge overdriver det økonomiske. For prosjektene som skal ha fokus på bred verdiskaping og som må argumentere i begge retninger, kan dette være krevende.

2.3.4 Suksesshistorier og fallgruver

Prosjektet har i den innledende fasen ingen klare fallgruver med overføringsverdi til andre. Det som har vært en suksessfaktor, er at man gjennom tidligere prosjekter i regi av partnerskapet i Nord-Trøndelag har et godt grunnlag å bygge videre på. Dersom dette ikke hadde vært på plass, hadde man ikke klart å kommet så langt som man har gjort. Gjennom tidligere prosjekter har man erfart at ting tar tid. Det er nå en stor fordel at man har med aktører som kjenner hverandre fra før gjennom tidligere prosjektarbeid. Det er også lettere å iverksette tiltak når man kjenner hverandre, har tillit til hverandre og en felles forståelse av hva man ønsker å oppnå. Gjennom tidligere prosjekter har det med andre ord foregått en sosial og kulturell verdiskaping som nå gjør det mulig å fokusere mer direkte på den miljømessig og økonomiske verdiskapingen.

2.4 Åpen post

Ingen spesielle kommentarer.

2.5 Oppsummerende vurdering

Prosjektet kan kommet godt i gang i en relativt tidlig fase av prosjektet. Hovedprosjektet består av tre delprosjekter som er forankret i lokale aktører som har kommersielle interesser for sitt utviklingsarbeid. Lokale ressurser og kvaliteter er viktige innsatsfaktorer og formidling av disse er en sentral opplevelsesverdi. Målet er at kunnskapsoppbyggingen som prosjektene generer, også skal bidra til å skape øke forståelse av naturarven og bruken av denne. Økt forståelse skal videre bidra til å sikre at naturarven bevares og dempe konflikter. Gjennom tidligere prosjektarbeid er det allerede lagt et solid fundament i form av sosial og kulturell verdiskaping, noe som nå gjør det mulig å fokusere mer direkte på den miljømessig og økonomiske verdiskapingen. At prosjektet har forankring hos kommersielle aktører øker sannsynlighetene for at satsingene i delprosjektene vil leve videre etter endt prosjektperiode.

3. Kystarven

Oppstartsanalyse 2010

3.1 Bakgrunn

3.1.1 Hovedprosjekthistorien

Kystarven er et stort prosjekt med 5 delprosjekter. Problemstillinger knyttet til forholdet mellom vern og bruk er ikke av ny dato i regionen. Det har tidligere vært store konflikter med folkeaksjoner knyttet til verneplan for sjøfugl. Grensene var i

utgangspunktet i konflikt med områder for oppdrettsvirksomhet, og det var en lang kamp for å justere grensene slik at oppdrettsvirksomhetene fikk ligge i ro.

I regi av Fylkesmannen har det senere vært gjennomført et naturbruksprosjekt som rommet mange av de samme elementene som Naturarven som verdiskaper. Målet var å etablere ny næring i randsonen til flere verneområder i fylket, og hvor Værlandet var ett av disse. Dette arbeidet ble også tatt inn i fylkesplanen, og man greide gjennom prosjektet å få folk til å se mer positivt på verneområdene på Værlandet.

Askvoll og Solund kommuner utarbeidet ukast til søknad om deltakelse i Naturarven som verdiskaper. Prosessen ble sluttført av regionrådet for HAFS-regionen som omfatter kommunene Hyllestad, Askvoll, Fjaler, Solund og Gulen, dvs. den sørlige kyststripa i Sogn og Fjordane. De fem kommunene har til sammen litt over 10 000 innbyggere. Det blir sett på som viktig at hele regionen er med i prosjektet for å skape bred legitimitet til arbeidet. Man ønsker å se på bruk og vern med nye briller og skape bredt eierskap til verneområder og utviklingstiltak.

3.1.2 Mål og formål

Hovedprosjektet tar utgangspunkt i landskapstypene kystlynghei og naturbeitemark og de vernede sjøfuglområdene i de ytterste delene av HAFS-regionen. Det er disse landskapstypene, reservatene og randsonene omkring som prosjektet omtaler som kystarven.

I dette arbeidet har prosjektet også et sterkt fokus på å skape gode og tillitsfulle nettverk mellom vernemyndighetene, lokalt næringsliv og folket som bor og arbeider i randsonene til verneområdene. Gjennom å samordne arbeidet i felles nettverk mot felles konkrete og realistiske mål, håper man å skape et felles eierskap til resultatene og et godt klima for videre verdiskaping i vid forstand.

Prosjektet sitt hovedmål er å gjøre kystarven (kystlyngheiene, naturbeitemarkene og verneområdene for sjøfugl med randsoner) til verdiskaper og profilbygger for HAFS-regionen gjennom ny næringsutvikling innen reiseliv og sauebruk, kunnskapsbygging og skjøtsel av kystlandskapet.

I kvantitative mål innebærer dette at det skal etableres minst 10 nye sauebruk med minst 1500 nye utegangersau og minst 10 nye naturbaserte opplevelsesprodukter i prosjektperioden. Innen utgangen av hovedprosjektet skal man også ha utviklet en bærekraftig modell for lokalbasert rydding av søppel i utsatte verneområder. Prosjektet skal også ha etablert en felles dynamisk kunnskapsbase med oppdatert informasjon om utviklingen i landskapstyper og verneområder. Man skal ha bedret tilgangen til naturopplevelser både i enkelte verneområder og i randsonene, og man skal til slutt ha lagd en handlingsplan for profilering av kystarven.

Prosjektet består av fem delprosjekter. Disse er som følger:

- Delprosjekt 1: Rydding i Kystarven - utvikling av lokal modell for søppelhåndtering i naturreservat og sjøfuglområder
- Delprosjekt 2: Opplev Kystarven – 100 turstier og 5 profilprosjekt i HAFS
- Delprosjekt 3: Kunnskap om Kystarven
- Delprosjekt 4: Sauen røkter Kystarven - mobilisering for økt sauebeiting i viktige naturtyper på kysten
- Delprosjekt 5: Kystarven i Vesterveg

3.1.3 Tiltaksområder

Delprosjekt 1: Rydding i Kystarven - utvikling av lokal modell for søppelhåndtering i naturreservat og sjøfuglområder

Delprosjektet skal utvikle og prøve ut en samarbeidsmodell mellom lokalsamfunnet, Statens Naturoppsyn og Fylkesmannen om rydding og transport av søppel ut av verneområdet og randsoner til verneområdet.

Delprosjektet skal avklare hva slags faste kostnader en permanent ryddeordning vil ha og skaffe anslag for årlig tilvekst i søppelmengden. Delprosjektet skal også avklare hvordan lokalsamfunnet på beste måte kan stimuleres til å delta i ryddearbeidet. Delprosjektet er tidsavgrenset til perioden 2009-2012 og geografisk begrenset til Sørværet Naturreservat med Værlandet og Bulandet som tilgrensende randsoner.

Delprosjekt 2: Opplev kystarven – 100 turstier og 5 profilprosjekt i HAFS

Her er det ønskelig å synliggjøre og formidle naturkvalitetene i regionen gjennom tilrettelegging av 100 turstier og 5 utvalgte profilprosjekt. Turstiene skal være tilrettelagt for en bredest mulig målgruppe, med tanke på universell utforming og høy kvalitet på informasjon, skilting og merking.

Prosjektet skal stimulere til lokal og regional bruk av turområdene og understøtte reiselivsnæringen. Stiene og det utvalgte profilprosjektet i hver HAFS-kommune skal være grunnlaget for å markedsføre området som en vandredestinasjon i inn- og utland. Gjennom felles mal for skilting og merking, turkart, turbok og geocaching skal man nå nye målgrupper og få en ekstra profileffekt.

Delprosjekt 3: Kunnskap om Kystarven

Delprosjektet skal gjennomføre en oppdatering av artslistene og en generell kartlegging av miljøtilstanden i utvalgte verneområder i Askvoll og Solund. Formålet er å skaffe oversikt over artene i verneområdene, gjøre sammenligninger mellom ulike verneområder og vurdere endringer som har skjedd siden vernet ble vedtatt.

Disse opplysningene skal gjøres tilgjengelige i en kunnskapsbase som kan oppdateres fortløpende etter hvert som nye undersøkelser kommer til. Samtidig skal det utvikles lokal formidlingskompetanse slik at kunnskapen om verneområdene og endringene som skjer i kystlandskapet kan brukes i reiselivsutvikling, i undervisning og i muligheter til grunneiere som vil benytte kystlyngheiene som beite.

Delprosjekt 4: Sauen røkter Kystarven - mobilisering for økt sauebeiting i viktige naturtyper på kysten

Her ønsker man gjennom møter, nettverksamlinger og kurs å mobilisere til økt interesse for sauehold i viktige naturbeitemarker og kystlyngheier på kysten av HAFS. Prosjektet skal også bistå med kunnskap og råd for dem som ønsker å starte med sau. Skjøtsel av viktige naturtyper skal bedres innenfor verneområder og i randsonene til verneområder på kysten. Det skal etableres minst 10 nye sauedrifter med utegangersau i løpet av en 5-årsperiode etter at prosjektet er startet opp. I samme perioden er målsettingen å øke dyretallet med minimum 1500 utegangersau.

Lokal bruk av villsaukjøtt skal økes gjennom opplegg for å heve kompetansen blant serveringsbedrifter i regionen. Det skal jobbes med konkrete tiltak for å øke videreførelsen av produkter relatert til kystsauen. Det skal gjennomføres tiltak for å legge til rette for kommersielle opplevelsprodukt knyttet til sauehold i naturtypene kystlynghei og naturbeitemark.

Delprosjekt 5: Kystarven i Vesterveg

Her skal det etableres nettverk og utvikles felles ”naturbrukskompetanse” ved å gjennomføre 1-2 studieturer til Skottland og 1-2 oppfølgingsseminarer for reiselivs- virksomheter, tiltaksmedarbeidere, naturforvaltere, lokalpolitikere og prosjektmedarbeidere med tilknytning til Kystarven i HAFS. Målet er at det skal være etablert minst 10 nye naturbaserte opplevingsprodukter i HAFS-regionen løpet av en 5-årsperiode.

3.1.4 Organisering og ledelse

Det er HAFS regionråd som er eier av prosjektet og utgjør styringsgruppa for prosjektet. Fylkesmannen i Sogn og Fjordane er også deltaker i styringsgruppa. Det er Fjaler kommune som fører prosjektregnskap og får dette revidert. Prosjektledelsen er lagt til sekretariatet for HAFS regionråd, og det er avsatt en stillingsressurs til prosjektledelse på 50 prosent.

Flere av delprosjektene har også egen prosjektleder og egen styringsgruppe. Dette gjelder delprosjekt 1, 3 og 4. Prosjektleder for hovedprosjektet sitter også i styringsgruppene for disse prosjektene. De øvrige prosjektene er lagt under hovedprosjektet.

Organisatorisk rapporteres det om visse utfordringer i første fase av prosjektet. Dette dreier som om at enkelte av delprosjektene i oppstartsfasen har vært litt for lite selvgående. Videre har lederen for hovedprosjektet hatt mye å gjøre med regnskap, budsjett og rapportering. I og med at prosjektlederstillingen kun utgjør 50 % og at prosjektleder har andre oppgaver i tillegg hvor det også dukker opp utfordringer som må håndteres raskt, kan det bli for lite tid til oppfølgingsarbeid. Det blir i den forbindelse pekt på at det hadde vært en fordel om man hadde avsatt en full stilling til prosjektledelse. I første fase har også mye av gjennomføringen av arbei-

det i delprosjektene vært avhengig av kommunalt ansatte, som også har mye å gjøre fra før. Et forbedringstiltak som har blitt forelått, er å lage mer presise tiltaksplaner og foreta en liten økning av ressursene til ledelse av delprosjektene.

3.1.5 Økonomi, finansiering og virkemidler

Kystarven er et av de større prosjektene i Naturarven som verdiskaper og hadde i 2010 en budsjettert totalramme på nærmere 4,9 millioner kroner. Viktige finansieringskilder i tillegg til programmet, er HAFS-regionråd, kommunene, fylkeskommunen og Fylkesmannen. Egeninnsats utgjør også en viktig del av egenfinansieringen. Dette gjelder i første rekke regionrådet, kommunene og reiselivet. En utfordring er at man har finansiering for ett år om gangen og at man må ta en ny runde hvert år for å få finansiering på plass.

Fylkesmannen har et hovedansvar for delprosjekt 3 (kompetanseprosjektet). Her har det vært en utfordring at Fylkesmannen ikke har anledning til å ”matche” finansiering fra DN, men man har fått fylkeskommunen med.

3.1.6 Forankring og mobilisering

Det gjennomføres forankringsarbeid både gjennom hovedprosjektet og delprosjektene. Høsten 2010 ble det gjennomført studietur til Skottland med 23 deltakere. Turen hadde naturbasert reiseliv som tema. Formålet var at turen skulle være til inspirasjon og samtidig bidra til å bygge nettverk mellom ulike aktører. Av deltakerne var det 7 representanter fra tiltaksapparatet og 16 deltakere fra lokale bedrifter.

Ellers blir det pekt man i delprosjekt 1, som har fokus på håndtering av søppel, har fått til god forankring gjennom å trekke inn, og honorere, skoleungdommer, frivillige lag og andre medhjelpere. Det vises til at det at lokalbefolkningen, og spesielt ungdom, rydder sitt eget verneområde, bidrar til å skape både identitet og stolthet. Bruk av Facebook som medium for å presentere resultater av frivillig arbeid omtales også som nyttig som del av det lokale forankringsarbeidet

Videre blir organiseringen av turstiprosjektet framhevet som vellykket når det gjelder forankring i forhold til grunneierne. Dette fordi man på forhånd har stilt krav om grunneieravtaler og tatt inn grunneiere i prosjektet som har fått slike avtaler på plass. Forankringen til kommunene framheves også som vellykket fordi kulturmedarbeiderne i kommunene sitter i styringsgruppa for turstiprosjektet.

Ellers blir det i oppstartsfasen gitt uttrykk for at det er visse utfordringer knyttet til å skape gode koblinger mellom infrastrukturiltakene og arbeidet med næringsutvikling. Dette er noe man søker å legge mer vekt på.

3.2 Måloppnåelse

3.2.1 Rapportering på tiltak

Delprosjekt 1 er gjennomført etter planen, og det er rydda store mengder søppel.

Delprosjekt 2 (opplev kystarven) omfatter i størst grad hele regionen. Her skal det lages turkart og praktbok om kystarven. Hver kommune skal komme opp med 20 stier som skal merkes, profileres og komme med på kartet. Velforeningene har fått i oppdrag å finne fram til stier og etablere grunneieravtaler. Det skal skiltes og lages informasjonstavler for 20 stier i hver kommune. Delprosjektet har i oppstarten hatt litt svakere framdrift enn forventet dels på grunn av skifte av prosjektleder og dels på grunn av litt undervurdering av prosjektlederarbeidet både lokalt og sentralt. Det har vært krevende å få på plass alle grunneieravtaler og man har i stor grad vært avhengig av dugnadsarbeid, noe som skaper usikkerhet for framdriften. Man kom i 2010 i gang med rydding, merking og klassifisering av stier. I noen kommuner var alle stiene definert og lagt inn på kart. I andre kommuner var ikke arbeidet med grunneieravtaler ferdig. Profilprosjektene skal baseres på innspill fra de ulike delprosjektene og blir ikke realisert før mot slutten av prosjektperioden.

Delprosjekt 3 (kunnskapsprosjektet) fikk noe utsettelse pga. sykdom hos en nøkkelperson på digital tilrettelegging av informasjon. Man bruker her data fra arbeidet med forvaltningsplanene og foretar kartlegginger der det er behov. Man kartlegger både i og utenfor verneområder for å se hva som skjer med områder med ulik grad av beiting. Det er også foretatt systematisk beitebrenning i Sørværet na-

turreservat i samarbeid med bl.a. Universitetet i Bergen, og det arbeides med å gjennomføre pollenanalyser. Det er ellers gjennomført fugletelling i enkeltreservat og på sjøen. Her har også skolene vært involvert. Datalagring har innledningsvis vært en utfordring i prosjektet. Man må ha dataene inn i en database og få på plass systemer for å gjøre disse tilgjengelig.

Delprosjekt 4 (sauene som røkter av kystarven) hadde i første fase svak framdrift på mat- og turismedelen av prosjektet, noe som hadde sammenheng med mangel på kompetanse på dette feltet. Det har således vært behov for sterkere involvering av styringsgruppa for å bøte på dette. Noen nye saueetableringer har allerede kommet på plass.

Delprosjekt 5 (kystarven i Vesterveg) har også hatt visse forsinkelser i oppstarten, noe som blant annet skyldes mangel på kapasitet i hovedprosjektet. Man fikk også avslag på søknad fra Innovasjon Norge om medfinansiering av studietur til Skottland. Turen ble likevel gjennomført, men planlagt oppfølgingsseminar ble utsatt pga. manglende finansiering. Turen blir karakterisert som vellykket, og man håper at denne skal fungere som motivasjon for å fremme naturbasert opplevelsesturisme.

Helhetsinntrykket er at prosjektet er godt i gang selv om det av ulike årsaker har oppstått forsinkelser i delprosjektene.

3.2.2 Bevaring av naturarven

Prosjektet har et gjennomgående fokus på å bevare naturarven, både direkte og indirekte. Mange av tiltakene retter seg direkte mot bevaring og skjøtsel av naturarven. I Sørværet naturreservat er det ryddet mange tonn med søppel. I turstiprosjektet er det fokus på å kanalisere ferdsel og tilrettelegge stier på en skånsom måte i og utenfor naturreservat. I skjøtselsprosjektet har man fått plass nye saueetableringer. Dette er viktig for god skjøtsel av kulturlandskapet og opplevelseskvalitetene, samt at dette også er viktig med tanke på utvikling av nye næringer. Gjennom kompetanseprosjektet gjennomføres feltstudier og fugletellinger. Næringsprosjektet har vekt på næringsutvikling knyttet til naturbasert opplevelsesturisme. Dette er en form for næringsutvikling som er avhengig av at naturarven bevares og skjøttes, at man har kunnskaper om naturarven og evner å formidle denne på en måte som øker opplevelsesverdiene både for fastboende og tilreisende. Etter hvert som aktivi-

teter i delprosjektene gjennomføres, vil utfordringen være å koble prosjektene og resultatene sammen for å legge til rette for et helhetlig samspill mellom vern og utvikling.

3.2.3 Kunnskap og formidling

Som vist i det foregående er det et eget delprosjekt med spesiell fokus på kunnskap og formidling. Dette er også et sentralt element knyttet til de andre delprosjektene. Det arbeides med å kartlegge, sammenstille og formidle både eksisterende og ny informasjon om natur- og kulturverdiene i Kystarven. Skoleverket er også involvert i dette. Det er også ønskelig å opprette stillinger knyttet til naturveiledning og å gjennomføre vertskapskurs.

Det arbeides med å etablere Norsk Sjøfuglsenter på Værlandet. Dette skal være en arena for formidling av sjøfuglvern og kystnatur, og tanken er også at dette senteret skal være en drivkraft i lokal og regional reisemålsutvikling.

3.2.4 Bred verdiskaping

Bred verdiskaping handler om å få til et godt samspill mellom miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping. Alle disse elementene ligger inne i prosjektet, men de største utfordringene framover er å få til et godt samspill mellom ulike aktører og ulike former for verdiskaping. Tilbakemeldingene i første fase er at det sterke fokuset på turstier og kart i samtlige kommune, er noe som nesten alle reiselivsaktørene ser direkte nytte av for sin virksomhet. I lokalsamfunnene er man også opptatt av dette, og erfaringen er at tilførsel av ressurser gjennom prosjektet bidrar til et forsterket samarbeid mellom reiselivsnæringa og frivillig organisasjonsarbeid i grendene. Prosjektet opplever at oppmerksomheten på sauen som røkter av kulturlandskapet generelt sett blir sett på som positivt. Dette gjelder også bruk av ressurser til studieturer og kompetanseutvikling. Prosjektet forventer også en positiv effekt av nettverksbygging mellom serveringsbedrifter i regionen med villsaukjøtt i sentrum. Videre pekes det på at søppelryddinga bidrar til å skape bred legitimitet og ressurser til frivillige organisasjoner.

Det som blir vurdert som viktige suksessfaktorer med tanke å lykkes med prosjektet, er at man klarer å få til en bred mobilisering av friluftsfolket i regionen for å skape en infrastruktur som både lokalsamfunnet og reiselivsnæringa ser seg tjent med. Det blir også ansett som viktig at man klarer å øke tallet på villsau og at villsauen blir en attraksjon i seg selv, både som skjøtteri av landskap og som grunnlag for utvikling av lokal mat. Videre blir det sett på som en forutsetning at man klarer å utvikle en god naturformidling der lokalt vertskap (ungdommer, guider og turistverter) bidrar til å styrke øke opplevelsesverdiene som grunnlag for å styrke den kulturelle identiteten og den økonomiske verdiskapingen. På lengre sikt håper man at naturbasert opplevelsesturisme kan bidra til å øke kystarvbygdene sin attraktivitet som tilflyttingsområde.

3.3 Spesielle temaer

3.3.1 Konfliktbehandling

Det har vært store konflikter i området knyttet til etablering av verneområdene, og et viktig mål med prosjektet er slik sett å dempe konfliktene og peke på nye muligheter i forhold til framtidig utvikling. Flere av prosjektene har preg av lokal forankring og mobilisering knyttet til det å skape et sterkere eierskap til egne områder. Det er således et forsøk på å kombinere bruk og vern på en måte som skaper positivt engasjement og økt bevissthet om lokale ressurser. Å skape holdningsendringer til disse konfliktene er en del av de langsiktige målsetningene som ligger til grunn for prosjektet.

Det forekommer også konflikter knyttet til selve gjennomføringen av prosjektet. Det har vært utfordringer knyttet til at grunneiere har ikke har villet skrive under på avtaler. Man opplever også at streng strandsoneforvaltning bidrar til å hindre utvikling av en aktiv bruk/vern-holdning i enkelte lokalsamfunn. Dette innebærer at prosjektet møter motstand blant folk som føler at de blir nektet å bygge i strandsonen.

Prosjektet søker å styre unna konflikter dersom det er mulig. Der verneskepsisen er sterkest forsøker man gjennom dialog å fokusere på mulighetene som ligger i ver-

neområdene. Man forsøker å formidle at verneområdene er vedtatte og det nå handler om en fornuftig utnyttning av området for lokalsamfunnene og storsamfunnet som helhet.

I turstiprosjektet har man signalisert at prosjektet vil bruke penger der det er lokal legitimitet for å foreta en tilrettelegging. Det satses på å ansvarliggjøre idrettslag og bygdelag ved at kommunene inngår avtaler med disse om opparbeidelse og vedlikehold av stier. Når det gjelder saueprosjektet, samarbeider prosjektet tett med landbrukskontoret for å orientere seg om grunneierforholdene i områdene.

3.3.2 Institusjonalisering

Institusjonalisering handler om hvordan prosjektarbeidet skal leve videre etter at prosjektet er avsluttet. Det vises her til at prosjektet er godt forankret gjennom et godt kommunesamarbeid i regi av regionrådet. Det har også vært snakk om å etablere et interkommunalt friluftsråd, som også kan ha ansvar for å føre arbeidet videre. Det kan imidlertid være en utfordring i forhold til finansiering. Mange av kommunene er små og sliter med svak kommuneøkonomi.

Det varierer mellom kommunene hvor godt prosjektet er forankret i kommunale planer, men de kommunale idrettsplanene er sentrale for turstiprosjektet i alle kommunene. Kystarven som prosjekt vil på sikt kunne inngå i kommunenes næringsstrategi. Prosjektet har en ambisjon om å påvirke forvaltningsplanene for flere naturreservat langs kysten, slik at disse tar inn et forpliktende ansvar for rydding av marint søppel i reservata. Dette er noe som er foreslått overfor overordna myndigheter.

Ellers er Værlandet Gjestehamn midt i en utbyggingsfase. Her er Askvoll kommune sitt kystarvprosjekt på Værlandet et viktig premiss for realisering av utbyggingsplanene. Norsk Sjøfuglsenter på Værlandet vil, når det er etablert, ha nytte av både informasjonsinnhenting og tilrettelegging av turstier. Senteret vil videre være et viktig knutepunkt for formidling og profilering sjøfugl og kystarv som helhet.

3.3.3 Programvurdering og addisjonalitet

Det gis uttrykk for at det er lite sannsynlig at prosjektet ville kommet i gang uten Naturarven som verdiskaper. Man har hatt en del ideer, bl.a. som følge av lokale og regionale prosjekter, men man har vært avhengig av verdiskapingsprogrammet for å realisere disse. Deltakelsen i verdiskapingsprogrammet har resultert i at Fylkesmannen har forsert sitt arbeid med å etablere forvaltningsplaner. Deltakelsen har også bidratt til å utløse ressurser fra et bredt spekter av aktører lokalt og regionalt.

Når det gjelder behov for bistand fra programmet, blir det vist til at oppfølgingen har vært god. For å lette gjennomføringsarbeidet i prosjektene blir det pekt på at det kunne vært behov for en nasjonal bedriftsrådgiver som kunne de besøke de ulike prosjektene og gi råd om hvordan man mobiliserer og arbeider for å få fram gode naturbruksbedrifter. Spesielt blir det pekt på behov for rådgivning gjennom et nettverk av naturbruksbedrifter. Videre pekes det på at universell utforming er en gjennomgående utfordring for prosjektene i programmet. Her ser man for seg at gode arkitektløsninger utarbeidet i nært samarbeid med de enkelte prosjektene kunne skapt både lokal og nasjonal reklame for programmet og prosjektene. Databaser og aktiv bruk av disse er en utfordring i prosjektet, og det antas at dette også kan være utfordring for flere. Det signaliseres således også et behov for rådgivning i bruk av nasjonale databaser i lokal formidling. Et annet sentralt rådgivningstema som trekkes fram, er profilbygging og utvikling av markedsstrategier.

Utfordringene som trekkes fram understreker det faktum at arbeid med bred verdiskaping forutsetter tilgang på et bredt spekter av kompetanse, noe som forutsetter god samhandling mellom ulike aktører. For programmet vil det være viktig å ha fokus på sentrale overordnede problemstillinger og utfordringer som går igjen i flere prosjekter og som har stor betydning for å sikre en god måloppnåelse. Koblingene knyttet til næringsutvikling, profilering og markedsføring er utfordringer som flere av prosjektene står overfor.

3.3.4 Suksesshistorier og fallgruver

I oppstartsfasen blir det pekt på at det vanskelig å trekke frem spesielle historier, men turstiprosjektet blir ansett som viktig fordi det mobiliserer hele regionen. Det har blitt godt mottatt og det er viktig for mange av de andre delprosjektene. Samtidig er det en utfordring at flere av delprosjektene er avhengige av hverandre og at man er avhengig av et godt samspill. Den største utfordringen som trekkes fram, er å klare å synliggjøre den økonomiske nytteeffekten av prosjektet. Det er med andre ord behov for å dokumentere at vernet natur kan gi positive økonomiske målbare resultater.

I forhold til det siste har prosjektene i Naturarven som verdiskaper en felles utfordring. Gode eksempler på økonomisk verdiskaping knyttet til vernet natur, vil være av felles interesse å formidle og synliggjøre. Dette vil bidra til å øke oppslutningen om, og forståelsen av, vern av natur.

3.4 Åpen post

Når det gjelder å vurdere måloppnåelse, blir det pekt på at det er langsiktige målsetninger som ligger til grunn for prosjektet. Viktige resultater vil være avhengige av hvorvidt man klare å skape holdningsendringer blant ulike aktører. Når effektene av programmet skal vurderes etter endt programperiode, blir det pekt på at det er viktig å legge holdningsperspektivet til grunn.

3.5 Sammenfattende vurdering

Kystarven er et stort prosjekt med fem delprosjekter som involverer alle kommunene i HAFS-regionen. Prosjektet går ut på å sette i gang tiltak for å skjøtte kystarven gjennom beiting og rydding i verneområdene samtidig som man legger til rette for bedre tilgang og økte kommersiell verdiskaping gjennom reiselivsutvikling og utvidet sauehold. Kompetansebygging og formidling er en viktig del av dette arbeidet.

Prosjektet har kommet godt i gang selv om det i har blitt noen forsinkelser i enkelte av delprosjektene. Forsinkelsene har til dels sammenhengen med at behovet for ressurser til prosjektledelse både i hovedprosjektene og enkelte av delprosjektene, er

undervurdert. Prosjektet som helhet er krevende, og man er avhengig av godt samspill både innad og mellom de ulike delprosjektene for å få en helhetlig profilering av kystarven som ressurs for naturbasert opplevelsesturisme. Det er derfor viktig at det settes av nok ressurser til oppfølging og koordinering for å sikre framdrift og for å kunne realisere potensialet knyttet til strategier og målsetninger.

Den største utfordringen i en tidlig fase er å få til gode eksempler på naturbasert næringsutvikling, som kan bidra til å dokumentere at vernet natur kan gi positive økonomiske resultater. Her vil det være et felles ansvar for programmet som helhet å synliggjøre slik gode eksempler. Mye av arbeidet dreier seg om å skape holdningsendringer, noe som er et langsiktig arbeid. Gode eksempler som kan være til inspirasjon for andre, er derfor viktig å dokumentere og synliggjøre.

4. Sørnorsk kystnatur

Oppstartsanalyse 2010

4.1 Bakgrunn

4.1.1 Hovedprosjekthistorien

Sørnorsk kystnatur er et prosjekt som omfatter Flekkefjord kommune, Kvinesdal kommune, Farsund kommune, Lyngdal kommune, Fylkesmannen i Vest-Agder og Vest-Agder Fylkeskommune. Prosjektet hadde opprinnelig sin bakgrunn i et samarbeid mellom Farsund næringssselskap, Farsund kommune og fylkeskommunen i Vest-Agder. Farsund næringssselskap hadde i utgangspunktet en del ideer knyttet til

miljø og kompetanseutvikling som grunnlag for utvikling av nye næringer. Man hadde noen småprosjekter i forhold til dette i forkant av at verdiskapingsprogrammet kom på banen. Farsund næringssselskap utformet søknaden til verdiskapingsprogrammet i samarbeid med kommunene.

Prosjektet kom med i programmet sommeren 2009, men prosjektleder kom ikke på plass før ved slutten av 2009. Det var prosjektleder i samarbeid med delprosjektlederne som utformet prosjektplanen. Sørnorsk kystnatur er et stort prosjekt sammenlignet med mange av de andre prosjektene i programmet. Prosjektet var i utgangspunktet satt opp med hele 15 delprosjekter.

4.1.2 Mål og formål

Ifølge hovedsøknaden og prosjektplanen er det definert følgende hovedmål for prosjektet:

- Stimulere til økt verdiskaping og bevaring av naturarven gjennom fokus på tilrettelegging for naturopplevelse og skjøtsel
- Legge til rette for bedre kommunikasjon og samarbeid mellom forvaltningsmyndigheter, reiselivsnæring og landbruksnæring for å øke den gjensidige forståelse for vern og potensialet for bruk
- Framstille og overføre kunnskap og kompetanse om naturarven blant annet gjennom å samle og tilgjengeliggjøre informasjon, skape møteplasser og stimulere til videre forskning
- Profesjonalisere aktører innen lokal reiselivsnæring og landbruksnæring

Prosjektet omfatter følgende delprosjekter

1. Prosjektadministrasjon
2. Opplæring av guider
3. Tursti Nordberg fort – Pennefeltet – Pennehuset – Pikksteinen – Lista Fyr
4. Opplev fugleliv på unike Lista – tilrettelegging for opplevelser, læring og guidede turer

5. Hidrahei via Brufjell til Åna Sira – et vernet kystlandskap langs Nordsjøveien
6. Revisjon av skjøtels - og forvaltningsplan for Listastrendene
7. Overvåking av Havika – rødlisteplanter og fremmedarter
8. Nordbergkonferansen
9. Haugelandstrand i Fedafjorden
10. Naturarvinformasjon i forbindelse med Skjærgårdsparken Lister
11. Kirkehavn og Rasvåg – øyer i landskapsvernets skjærgård
12. Kunnskapsbase Lister
13. Miljøvennlig turisme
14. Informasjonssenter for Sørnorsk Kystnatur³
15. Elva Lygna

Vi vil i følgende avsnitt foreta en kort gjennomgang av innhold i de ulike delprosjektene. Når det gjelder delprosjekt 1 vil dette bli omtalt nærmere under organisering og ledelse. Delprosjekt 14 har gått ut fordi søknad om støtte fra Innovasjon Norge til utvikling av et informasjonssenter ikke ble innvilget.

4.1.3 Tiltaksområder

Delprosjekt 2. Opplæring av guider

For mange av de næringsrettede aktivitetene blir tilgang på gode guider sett på som viktig for å skape gode opplevelser. Det skal derfor gjennomføres opplæring av guider slik at disse får kunnskap og kompetanse i formidling som tilfredsstillende behovet i regionen.

Delprosjekt 3. Tursti Nordberg Fort – Pennefeltet – Pennehuset – Pikksteinen – Lista Fyr

³ Utgått

Tiltaket er å lage en merket sti som knytter seg til en eksisterende Nortrail-løype. Området stien går gjennom, er rikt på fornminner, kulturminner, særegne geologiske forekomster i tillegg til et variert plante- og fugleliv. Deler av stien beveger seg gjennom et område som nylig fikk status som nasjonalt utvalgt kulturlandskap. Langs stien skal det være informasjon om fornminner, kulturminner, sagn og historier og om naturarven generelt. Planen er at det i løpet av hele prosjektperioden arbeides med å ferdigstille biter av stien, slik at en ved prosjektets slutt har en ferdig sti med universell utforming fra Nordberg til Lista fyr.

Delprosjekt 4. Opplev fugleliv på unike Lista - Tilrettelegging for opplevelser, læring og guidede turer

Delprosjektet skal vitalisere det store kunnskaps- og opplevelsespotensialet i det unike fuglelivet på Lista. Prosjektet omfatter utvelgelse, lokalisering, utforming og etablering av fugletårn/buer/ikke-tilrettelagte punkter inkludert infrastruktur og informasjonsopplegg i et helhetlig tilbud for økt kunnskap og opplevelse av våtmarksfugl og sjøfugl på Lista. Dette er en sterkt voksende turistnæring. Det skal skje i et bredt regionalt/lokalt samarbeid samt i dialog med andre steder som også driver fugleturisme. Det skal framskaffes ny kunnskap om temaet, og delprosjektet skal bidra til økt overvåking, forskning og bedre forvaltning.

Delprosjekt 5. Hidraheia via Brufjell til Åna Sira – et verna kystlandskap langs Nordsjøveien

Den landfaste delen av Flekkefjord landskapsvernområde, Hidraheia til Brufjell og Åna Sira omtales som et område med stort verdiskapingspotensial. Området har rike natur- og kulturkvaliteter og utgjøre et attraktivt turterreng. Med utgangspunkt i noen sentrale treffpunkt/opplevelsessteder, ønsker man gjennom prosjektet å skjømte, formidle, tilrettelegge og gjøre landskapsvernområdet tilgjengelig og attraktivt - på landskapets premisser. Det er et sentralt mål å sikre godt samarbeid og samspill med ulike aktører i området.

Delprosjekt 6. Revisjon av skjøtsels- og forvaltningsplan for Listastrendene

Dette er prosjekt som finansieres utenom verdiskapingsprogrammet, men det er et mål å bringe tanker og tilnæringer fra Naturarven som verdiskaper inn i planprosessen. Dette dreier seg om å få til et bredt og reelt samarbeid, spesielt i forhold til

grunneiere og næringsaktører. Målet er å stimulere til nye tanker og ideer til hvordan Listastrendene kan utnyttes til bærekraftig verdiskaping lokalt. Dette gjelder både økonomisk, sosial og kulturell verdiskaping.

Delprosjekt 7. Overvåking av Havika – rødlisteplanter og fremmedarter

Formålet med dette delprosjektet er å overvåke rødlisteplantene, hindre spredningen av fremmede arter og høste erfaringer med bekjempelse av rynkerose. Prosjektet skal gå over flere år og blir gjennomført i samarbeid med en forskningsinstitusjon. Når prosjektet er avsluttet, ser man for seg at man vil sitte igjen med verdifulle data med overføringsverdi til lignende steder og situasjoner.

Delprosjekt 8. Nordbergkonferansen

Denne konferansen skal være en møteplass for næringsliv, forskere, grunneiere, publikum, offentlig naturforvaltning, kommuner og lokale lag og foreninger. Konferansen skal også være en arena for å invitere alle utdannings- og forskningsinstitusjonene det samarbeides med, for fremme gjensidig informasjonsutveksling og oppdatere hverandre på status og utvikling.

Konferansen arrangeres på Nordberg fort, og det er mål at hver konferanse skal stimulere til nye møter, ny viten og nye samarbeid/prosjekt i forhold til naturarven som verdiskaper.

Delprosjekt 9. Haugelandsstranda i Fedafjorden

Dette er et populært utfartsområde både fra sjø og land. Det er fem eldre sjøbuer i området som også er rikt på kulturminner helt tilbake til eldre jernalder. Området var trolig en av de første boplassene i Kvinesdal. Haugelandsstranda er en del av Skjærgårdsparken som er under opprettelse i Listerregionen. Gjennom prosjektet ønsker man å gjennomføre ulike skjøtsels-, tilretteleggings- og informasjonstiltak for å bedre tilgjengeligheten og styrke den pedagogiske verdien knyttet til området.

Delprosjekt 10. Naturarvinformasjon i forbindelse med Skjærgårdsparken Lister

Skjærgårdsparken Lister jobber med tilrettelegging av adkomst til områder i skjærgården som staten har sikret gjennom servituttavtaler mellom grunneiere og miljødepartementet. Avtalen innebærer at områdene stilles til varig rådighet som fri-

luftsområde for allmennheten. Staten har rett til å legge til rette for friluftslivet med blant annet stier, brygger, toaletter med mer. Grunneier beholder eiendomsretten og rett til å bruke områdene på tradisjonelt vis.

Jobben med skjærgårdsparken er godt i gang og er planlagt ferdig i 2012. Sørnorsk kystnatur ønsker å samarbeide med skjærgårdsparken med hensyn på å legge til rette for informasjon om vernede fugler, dyr, fisk og planter der skjærgårdsparken er representert i verneområder. Som en del av denne gjennomgangen vil man legge opp til å informere grunneiere om Naturarven som verdiskaper og kan i den forbindelse være med på å gi fødselshjelp til nye verdiskapingsprosjekt. Dette omfatter også etablering av internettside og utarbeidelse av brosjyrer.

Delprosjekt 11. Kirkehavn og Rasvåg – øyer i landskapsvernets skjærgård

Store deler av skjærgården på sør- og østsiden av Hidra, samt en rekke store og mindre øyer i dette området er en del av Flekkefjord landskapsvernområde. Fra Hidra er de hvitmalte sørlandske uthavnene Kirkehavn og Rasvåg i seg selv attraktive besøksmål, og den naturlige inngangen til Landskapsvernets område. Målet for dette prosjektet er å få til en god dialog mellom uthavnene og landskapsvernområdet til begges fordel. Man skal gjennomføre tiltak knyttet til skjøtsel i tråd med verneplan, utarbeide informasjonsmateriell, rydde og lage stier og tilrettelegge besøksmål, bl.a. for å lette tilgjengelighet til enkelt overnattingssted for guidet reiseliv.

Delprosjekt 12. Kunnskapsbase Lister

Målsetningen for dette delprosjektet er å samle, systematisere og gjøre tilgjengelig eksisterende og framtidig kunnskap og informasjon som hentes ut fra regionen. Utgangspunktet er at Lista og Listerregionen i lang tid har vært brukt i feltstudier som kilde til kunnskap og læring for en rekke forsknings- og utdanningsinstitusjoner. Det faktum at det finnes store mengder informasjon og data om natur- og kulturlandskapet på Lister gjør det nærliggende å samle dette, for deretter å kunne bruke det aktivt på måter som kan bidra til lokal verdiskaping og næringsutvikling.

Delprosjekt 13. Miljøvennlig turisme

Dette delprosjektet ble initiert med basis i planlagte bunkerbad og økologiske selvforsynte hytter i umiddelbar nærhet til et verneområde, der verneområdet sees på som en aktiv ressurs. Formålet med prosjektet er å finne en bærekraftig balansegang mellom vern og bruk av Steinsvika – et av Listas rikeste verneområder. Det skal være et forsøksprosjekt i tett samarbeid med forvaltningsmyndigheter og forskningsmiljøer. Utforming av hytter forsøkes gjort med så lite fotavtrykk i naturen som mulig og man har ønske om å gjøre registreringer før, under og etter etablering for å opparbeide erfaringsdata som igjen kan brukes i andre sammenhenger.

Delprosjekt 15. Elva Lyngna – et verna vassdrag med mangfoldig innhold og med fokus på vill-laksen

Lygnavassdraget er på ca 50 km og går fra Kvavikfjorden i Lyngdal kommune til Rossevatn i Hægebostad kommune. Kvåsfossen ligger ca 20 km oppover i vassdraget, i Lyngdal kommune. Lygnavassdraget var i 1986 vernet gjennom verneplan III for vassdrag. I utløpet av Lyngna ligger det områder som er vernet på grunn av fugleinteresser. Oppover langs vassdraget er det edellauvskogsområder som også er vernet, i tillegg til en rekke andre kulturminner. Elveeierlaget har lagt til rette med fiskeplasser langs elva, også med universell utforming. Det har i 2010 blitt utført rydding langs elva, med sikte på å synliggjøre elvestrengen for de mange som tar turen opp/nedover langs Rv 43. I 1991 ble et stort kalkingsprosjekt i vassdraget påbegynt, og dette har bidratt til at en ny villaksbestand er etablert. Det er i dag nedstrøms Kvåsfossen et brukbart fiske med ca ett tonn laks pr år. I 2009 var Lyngna den villakselven av lakseelvene på Sørlandet, som økte mest i prosentvis i fangst. Fisket i vassdraget er i dag organisert i tre grunneierlag: Lyngna Elveigarlag I og II og Lyngne Grunneigarlag. Kvåsfossen utgjør pr i dag et hinder for at villaksen kan vandre ytterligere 20 km i vassdraget. I samarbeid med Hægebostad kommune arbeider Lyngdal kommune med planer om en laksetrapp med visningsstudio i Kvåsfossen. Bygging av laksetrappa vil gi økt produksjon av villaks, særlig på strekninga fra Kvavikfjorden, men også oppstrøms Kvåsfossen. Dette kan bli et bidrag for å styrke villaksestammen.

Gjennom Naturarven som verdiskaper er det ønskelig å etablere et opplegg for kartlegging og registrering av fisk og utvikling av et visningsrom. Planen er også at visningsrommet kan brukes til utstilling av mineraler og bergarter fra regionen. Dette blir sett som et tilleggstilbud for ulike besøksgrupper, men er også tenkt som

et pedagogisk verktøy for elever og studenter. Området ønskes også tilrettelagt som utgangspunkt for ulike turer i området, slik at laksetrappa kan bli et interessant besøksmål av mange grunner.

Fellestrekk ved delprosjektene

Målet for Sørnorsk kystnatur er verdiskapning i og ved verneområder. Delprosjektene Nordbergkonferansen og kunnskapsbasen Lister i Sørnorsk kystnatur er virkemidler som skal brukes for å spre kunnskap om prosjektet, naturvern og utnyttelse av disse områdene. I tillegg ønsker man gjennom guideprosjektet frambringe guider som kan være gode formidlere av opplevelser i regionen. Fysiske installasjoner, skjøtsel og tilrettelegging for å kanalisere ferdsel og bedre tilgangen til områdene går igjen i flere av delprosjektene. Ellers er det også i forbindelse med flere av delprosjektene også beskrevet hvordan man ser for seg at næringsrettede aktiviteter kan knyttes til disse. Dette går på turmuligheter, attraksjoner, aktiviteter og opplevelser i områdene som bl.a. overnattingsbedrifter og andre reiselivsaktører kan tilby og selge sine kunder.

4.1.4 Organisering og ledelse

Prosjektet har en styringsgruppe sammensatt av ti personer, og ledes av ordføreren i Farsund kommune. Videre er følgende aktører representert i styringsgruppa: Farsund kommune (landbruk), Flekkefjord kommune (landbruk), Lyngdal kommune (Vekst i Lyngdal), Kvinesdal kommune (varaordfører), Vest-Agder fylkeskommune (Lister friluftsråd), Fylkesmannen i Vest-Agder, Farsund Næringssselskap AS, Farsund Rersort/turistnæringen og Lista bondelag.

Styringsgruppa kan sies å ha en bred sammensetning, og viktige interesser knyttet til bevaring og bruk er representert. I utgangspunktet hadde man lagt opp til en organisering med både styringsgruppe og arbeidsgruppe. Man valgte imidlertid ikke å ha arbeidsgruppe, men heller ha hyppigere møter i styringsgruppa. Man økte omfanget fra fire møter i året til ett møte hver sjettede uke (ca. ni møter i året).

Det er ansatt en prosjektleder i 50 % stilling, som også er sekretær for styringsgruppa. Det tok tid å få ansatt prosjektleder, og stillingen var ikke besatt før i november 2009. Det ble først lyst ut en stilling som skulle kombineres med 50 % stil-

ling som naturforvalter i Farsund kommune. Av søkerne som var aktuelle, takket alle nei til stillingen. Etter en ny søknadsrunde ble det ansatt en prosjektleder i 50 % stilling som kombinerer denne med 50 % prosent stilling innen teknisk drift. Det viste seg at ressursen til prosjektledelse var for liten i forhold til å skulle koordinere og følge opp alle prosjektene. Noen av delprosjektene var også tenkt å være prosjektleders ansvar. Etter hvert har man fått inn andre personer som har overtatt dette ansvaret.

For hvert delprosjekt er det etablert en arbeidsgruppe, dvs. 13 arbeidsgrupper. Disse arbeidsgruppene består av til sammen 35 aktører. Selve organiseringen rapporteres å fungere bra med hensyn på informasjon og kommunikasjon, men mange av delprosjektlederne har ofte litt for liten tid pga. oppgaver i sin ordinære jobb. Dette har bidratt til at framdriften har blitt noe forsinket i starten. Det har derfor blitt opprettet en naturforvalterstilling i Farsund kommune som skal være en ressurs for framdrift i de enkelte delprosjektene. Stillingen skal være operativ fra 01.07.11.

4.1.5 Økonomi, finansiering og virkemidler

Prosjektet er ett av de største prosjektene i programmet og har en budsjettert totalramme for hele perioden på ca. 29 mill. kr. Denne rammen har følgende fordeling pr. år: 2009 (2 mill) 2010 (5 mill), 2011 (9,2 mill), 2012 (6,6 mill) og 2013 (6,3 mill). Utfordring i starten har vært at noen av prosjektene har blitt forskyvet i tid og at er mange prosjekter å holde orden på. Det har også vært en utfordring å få på plass like rutiner i alle prosjektene i forhold til fakturering, rapportering og registrering av egeninnsats. I starten var det også en utfordring å få finansieringen på plass. Det er ulike årsaker til dette. For det første tok det lang tid å få klarhet i hva programmet kunne bidra med av finansiering samtidig som det var vanskelig å søke egenfinansiering før man hadde dette på plass. For det andre er det mange delprosjekter og mange aktører som skal bidra med finansiering. Det har således vært krevende å få kabalen til å gå opp. Aktører som bidrar med egenfinansiering er Farsund kommune, Kvinesdal kommune, Flekkefjord kommune, Lyngdal kommune, Fylkemannen i Vest-Agder, miljøvern avdelingen, Fylkemannen i Vest-Agder, landbruksavdelingen, Vest-Agder fylkeskommune, Listerfondet, Fylkeskonservatoren, Sørlandets kompetansefond og næringslivet. I tillegg til dette kommer også egeninnsats fra ulike aktører som utgjør ca. 800 000 kr per år.

4.1.6 Forankring og mobilisering

Å sikre en bredt sammensatt styringsgruppe har vært en viktig med tanke på å sikre god forankring. Det har også vært lagt vekt på at viktige interessenter skal være representert i arbeidsgruppene. Nordbergkonferansen, som har status som eget delprosjekt og arrangeres to ganger per år, er også ment som en viktig møteplass og arena for nettverksbygging. Det rapporteres så langt om positive tilbakemeldinger på konferansen. Videre er det etablert en kommunikasjonsplan for hovedprosjektet, og det er gjennomført presentasjoner av prosjektet i mange forskjellige forbindelser – fra private organisasjoner til samlinger i offentlig regi.

I starten har det vært visse utfordringer med å trekke grunneiere med. Noen har vært negative, men har inntatt en mer positiv holdning etter hvert. Negative grunneiere kan likevel være en utfordring og kan føre til at tiltak må stoppes eller at man må bruke tid og ressurser på å finne alternative løsninger. Det pekes også på at manglende organisering av en del grunneiere kan være en utfordring. Dette bidrar til at det kan være vanskelig å finne en møteplass eller egnede fora for informasjonsutveksling og dialog.

4.2 Måloppnåelse

4.2.1 Rapportering på tiltak

Ved årsrapporteringen for 2010 ble det spesifisert hvilke tiltak som ikke er gjennomført som opprinnelig planlagt. Totalt dreier dette seg om tiltak i 8 delprosjekter:

- **Delprosjekt 2 Opplæring av guider.** Her er planlagte tiltak utsatt til 2011 og framover. Videreføring etter 2013 er overtatt av Region Lister/Kvinesdal Vekst.
- **Delprosjekt 3 Nordberg Fort til Lista Fyr tursti.** Framdriften i dette delprosjekt ble forhindret som følge konflikt med en grunneier. Man avventer situasjonen for å se om man finner en løsning. Dersom ikke, må man finne alternative traseer, noe som kan være vanskelig på grunn av hensynet til universell utforming.

- **Delprosjekt 4 Fugleopplevelser på Lista.** 2010 ble brukt til å gjennomgå opplegg og tiltak slik at man har fått en mer helhetlig plan på plass. Man startet ikke byggevirksomhet i 2010 som først planlagt. Arbeidet med å inngå avtaler med grunneier for de to første fugleobservasjonspunktene ble mer tidkrevende enn først anslått. Dette er imidlertid et av delprosjektene som har hatt høy prioritet fra 2011. Lista Fuglestasjon har ansatt en medarbeider i 100 % stilling, noe som sikrer mulighet for bedre samarbeid og mer langsiktig tenkning, også i forhold til arbeidet etter prosjektslutt.
- **Delprosjekt 5 Hidrahei via Brufjell til Åna Sira.** Prosess med grunneiere og krav om reguleringsplan for en parkeringsplass for å komme inn i området forsinket prosjektet i oppstarten, men man lå godt inntil man høsten 2010 fikk en unormalt tidlig vinter med streng kulde. Arbeidet måtte således utsettes til 2011.
- **Delprosjekt 8 Nordbergkonferansen.** Dette delprosjektet har gjennomført planen for 2010. I og med at flere foredragsholdere har tatt sine bidrag som en dugnad, er det noe avvik i forhold til budsjettet.
- **Delprosjekt 9 Haugelandsstranda i Fedafjorden.** Dette delprosjekt står og faller på en eldre grunneier som bor i USA. Mye tid er brukt på å komme i kontakt grunneieren. Avtaler er utformet både på norsk og engelsk.
- **Delprosjekt 10 Naturarvinformasjon i forbindelse med Lister Skjærgårdspark.** Planen er her endret gjennom 2010 fra å prioritere oppsetting av informasjonsskilt til å bruke tiden på å etablere en felles internettside. Prototypen på internettsiden ble ferdig sent 2010. Den nyansatte naturforvalteren skal jobbe videre med dette delprosjektet i nært samarbeid med Lister Skjærgårdspark i 2011.
- **Delprosjekt 11 Kirkehamn Rasvåg.** Arbeidet med stien og parkering forsinket grunnet tidlig vinter med streng kulde og tele i bakken. Vil etter planen bli ferdigstilt i 2011.

Selv om det har vært noen utsettelse og usikkerheter knyttet til noen av prosjektene, er det også gjennomført tiltak som ikke lå inne i tiltaksplanen. Konkret dreier dette seg om etablering av en internettside i delprosjekt 10. I delprosjekt 5, Hidrahei via Brufjell til Åna Sira, dukket det opp en mulighet i samarbeid med Skjærgårdsparken til å få etablert en parkeringsplass på vei inn i Flekkefjord landskapsvernområde. Dette er en mulighet som man har benyttet. Her har det tidligere vært

gnisninger mellom turistnæringen og grunneiere fordi folk har parkert i hager og i veikanter osv. for å komme til jettegrytene og landskapsvernområdet som turistnæringen har reklamert for. Med parkeringsplass vil ikke dette være noe problem og guider/opplevelsesbedrifter kan utnytte området på en mer tilfredsstillende måte.

Det som blir sett som den største utfordringen i forhold til å sikre best mulig måloppnåelse, er mangel på menneskelige ressurser til å gjennomføre tiltakene. Det er vanskelig å finne ledig kapasitet internt i kommunene. Innkjøp av tjenester er også krevende i forholdt til oppfølging av Lov om offentlig anskaffelse. Farsund kommune har nå ansatt en naturforvalter som leies ut til prosjektet. Den andre utfordringen er oppfølgingen av grunneierne. Dette er mer tids- og ressurskrevende enn først antatt. Det blir understreket at det er nødvendig å bruke tid på dette for å komme i mål avtalemessig, men dette går ut over framdriften i prosjektene.

4.2.2 Bevaring av naturarven

Prosjektet er i berøring med flere verneområder, bl.a. Flekkefjord landskapsvernområde, Listastrendene landskapsvernområde (7 områder), Kviljo Fuglefredningsområde, Nordhasselvika fuglefredningsområde, Slevdalsvannet naturreservat og Steinodden plante- og fuglefredningsområde.

Et viktig mål i programmet er at tiltakene skal bidra til bedre ivaretagelse av naturarven. De mest positive erfaringene Sørnorsk kystnatur har i forhold til dette, er at man har fått økt samspill og samhandling mellom grunneiere og vernemyndigheter. Man har i forbindelse med ulike delprosjekter opplevd at grunneiere som har vært svært negative til offentlige myndigheter, har snudd tvert om og kommet i møte med forslag om bruk og eventuelt kjøp av eiendom. De samme kommunene som er involvert i Sørnorsk kystnatur, er i ferd med å etablere en skjærgårdspark, Lister Skjærgårdspark. Flere av tiltakene foregår i de samme områdene som skjærgårdsparken og man samarbeider og informerer hverandre på kontinuerlig basis, noe begge prosjektene drar nytte av. Utad mot innbyggere har nok disse to prosjektene "glidd" inn i hverandre. Mange av tiltakene som er planlagt gjennomført, går på tilrettelegging av parkering og stier og informasjon om naturarven. Ved å kanalisere ferdsel, reduserer man "uvettig" bruk, og gjennom informasjon om verdiene, høyner man kunnskapen. Revisjon av forvaltningsplanen for Listastrendene, som

er et delprosjekt som ikke er finansiert gjennom programmet, vil føre til en forvaltningsplan med oppmerksomhet påskjøtsel av naturarven i samarbeid med grunneiere. Dette er noe som også har betydning for holdninger til vern og bevaring av natur.

4.2.3 Kunnskap og formidling

Det er gjennomført en rekke tiltak som har direkte fokus på kunnskap og formidling. Det er utarbeidet informasjon og gitt presentasjoner i ulike sammenhenger. Som tidligere nevnt, er Nordbergkonferansen en viktig møteplass for informasjons- og erfaringsutveksling. I arbeidet med å revidere forvaltningsplanen for Listastrendene har ulike interessenter blitt involvert. Det er etablert en fuglebrosjyre som er oversatt til norsk og engelsk, og det arbeides sammen med Skjærgårdsparken for å etablere en internettside som er tenkt som en viktig informasjonskanal i framtida.

I prosjektet er det også utarbeidet en kommunikasjonsplan. Her er følgende aktører definert som de viktigste målgruppene: 1) grunneiere, 2) lokalbefolkningen, 3) turistnæringen, og 4) politikere. De viktigste informasjonskanalene er: 1) Nordbergkonferansen, 2) lokalaviser, 3) kommunenes hjemmeside, 4) etter hvert, internettsiden sammen med Lister Skjærgårdspark, og 5) informasjon og oppdateringer til interesseorganisasjoner.

4.2.4 Bred verdiskaping

Bred verdiskaping handler om å få til et godt samspill mellom miljømessig, sosial, kulturell og økonomiske verdiskaping. Alle formene for verdiskaping er vektlagt i prosjektet, og man har også fokus på sammenhengene mellom disse. Etablering av turstier er tiltak som stimulerer til miljøvennlig ferdsel i naturen. Kanalisering av ferdsel gir muligheter for å unngå sårbare områder. At naturverdier blir tilgjengelige og økt formidling av kvalitetene knyttet til disse, bidrar også til en økt kulturell verdiskaping i form av økt kunnskap, styrket identitet og endret syn på vern. Her vises det til at folk flest har hatt en oppfatning av at vern er noe negativt. At man ser at det kan være mulig å gjøre noe i tilknytning til verneområdene i tråd med verneformålene, har bidratt til at det negative synet er ferd med å endres. Det mel-

des om at mange har blitt mer stolte av det unike som er vernet og at de er positive til å legge til rette for at folk skal få oppleve dette.

Sosial verdiskaping handler om å styrke nettverk, samhandling og skape en gjensidig tillit mellom ulike aktører slik at flere drar lasset i samme retning. Her har Nordbergkonferansen vært viktig for å bringe ulike interessegrupper sammen. Det samme har revisjonen av forvaltningsplanen for Listastrendene. Mange eksisterende nettverk og aktører er brakt sammen. Her nevnes Lista bondelag, Lista småbrukerlag, Region Lister, Flekkefjord og omegn turistforening, Kvinesdal historielag, Knaben utvikling, Lister friluftsråd, Fylkesmannen i Vest-Agder (landbruk), Fylkesmannen i Vest-Agder (miljø), Fylkeskonservatoren, Norsk ornitologisk forening (Vest-Agder), Statskog, Agderforskning, Agder Naturmuseum, Lista Naturmuseum, Lister Skjærgårdspark, Sukkertoppen, Farsund Næringsselskap, Vekst i Lyngdal (næringsselskap) og personell fra administrasjonen i de enkelte kommunene.

Bred samhandling er forutsetning for bred verdiskaping, og vi ser at ulike aktører på tvers av sektorer og nivåer er brakt sammen. Vi ser også at ulike næringsaktører er involvert, og mange av delprosjektene har også beskrevet hvordan de ser for seg at tiltakene kan danne grunnlag for ny næringsvirksomhet. Mye tyder således på at man har lagt et godt grunnlag for en helhetlig satsing.

4.3 Spesielle temaer

4.3.1 Konflikthåndtering

Tilbakemeldingene er at konfliktnivået varierer fra delprosjekt til delprosjekt. Noen prosjekter har ikke konflikter i det hele tatt, mens det i andre kan være vanskelig å komme til enighet. De konfliktene som trekkes fram, dreier som uenigheter i forbindelse med inngåelse avtaler med grunneiere. Dersom det synes fastlåst, avventer man avgjørelser i andre offentlige organ før man vurderer om man skal finne alternative løsninger eller stoppe tiltaket. Samtidig vises det også til historier hvor man har hatt konflikter, men kommet til enighet. Dette dreier seg gjerne om konflikter som i utgangspunktet har stått mellom grunneiere og andre brukerinteresser og der man gjennom bedre tilrettelegging har bidratt til avbøte disse konfliktene. Ellers

søker man å forebygge konflikter gjennom å involvere berørte aktører tidlig i ulike prosesser.

4.3.2 Institusjonalisering

Prosjektet omfatter mange delprosjekter og ikke alle har spesifisert hvordan delprosjektene blir videreført etter prosjektslutt. I noen prosjekter er det imidlertid relativt klare tanker om dette, dvs. at ansvaret for videreføring er knyttet til bestemte aktører. Ellers er revisjonen av forvaltningsplanen for Listastrendene et delprosjekt i Sørnorsk kystkultur som gir anledning til å få innarbeidet i offentlige planer hvordan framtidig forvaltning skal foregå. I tillegg legges det her opp til ett tett samarbeid mellom vernemyndigheter og grunneiere. Det samarbeides også med Skjærgårdsparken om tilrettlegging, informasjon og profilering.

4.3.3 Programvurdering og addisjonalitet

Som vist i avsnittet om finansiering, har deltakelsen i programmet bidratt til å utløse ressurser fra en rekke aktører, både når det gjelder økonomi og egeninnsats. Økonomisk har bidrag fra Vest Agder Fylkeskommune, Sørlandets kompetansefond, Fylkesmannen i Vest-Agder Listerfondet og de involverte kommunene vært viktig.

I forhold til programmet blir det pekt på at det viktig å få synliggjort gode ideer og tiltak. Dette fordi det kan være krevende å få fram innovatører og gode nyskapende ideer. Gode eksempler fra dette eller lignende program kan derfor fungere som inspirasjonskilde. I forhold til prosjektsamlingene blir det pekt på at det fint å få en kort oppdatering om status og utfordringer i det enkelte prosjekt i starten av samlingene. Dette gjør det lettere å få til dialog og informasjonsutveksling med andre prosjekter som jobber med ting av spesiell interesse for eget prosjekt.

Ellers meldes det om at prosjektet er godt mottatt, og mange ser at det gir muligheter for å gjennomføre tiltak som er viktige for utviklingen av området.

4.3.4 Suksesshistorier og fallgruver

Det som blir trukket fram som en suksessfaktor i den første fasen av prosjektet, er at mange har endret holdninger. Dette gjelder blant annet i forhold til etablering av turstier, hvor flere har var negative i utgangspunktet. Etter hvert som flere forstår både bakgrunn og formål, blir de positive effektene mer tydelige. Riktig involvering blir sett som viktig for å lykkes.

I forhold til fallgruver, blir det pekt på at det var en utfordring å starte med mange delprosjekter på en gang. Det stilles spørsmål ved om det kunne vært en fordel å starte med færre prosjekter og brukt mer ressurser på hvert av disse. Noen prosjekter har blitt forskjøvet, og det har vært behov for å stramme inn i etterkant. Senere har man også økt ressursene til oppfølging i prosjektet.

4.4 Åpen post

Her pekes det på at det kan være utfordring med bruk av ulike finansieringskilder fordi rutineene for utbetaling av tilskudd er ulike. Noen stiller krav til rapport og regnskap før utbetaling, mens andre legger andre kriterier til grunn. Ulike krav er kompliserende og gjør finansieringen mer uforutsigbar.

4.5 Oppsummerende vurdering

Sørnorsk kystnatur er stort prosjekt i verdiskapingsprogrammet og omfatter 13 delprosjekter. Det har som mål å bidra til verdiskaping i og ved verneområder, og delprosjektene bygger samlet sett opp om en helhetlig satsing. Fysiske installasjoner, skjøtsel og tilrettelegging for å kanalisere ferdsel og bedre tilgangen til områdene går igjen i flere av delprosjektene. Et eget delprosjekt skal utdanne guider som kan være gode formidlere av opplevelser i regionen. Flere delprosjekter har beskrivelse av hvordan man ser for seg næringsutvikling knyttet til de tiltak som gjennomføres. Det er mange overnattingsbedrifter i området som kan dra nytte av et styrket aktivitets- og opplevelsestilbud. Prosjektet har fokus på tiltak som skal gjøre unike naturområder tilgjengelige samtidig som man kanaliserer ferdsel bort fra sårbare områder. Informasjon, økt kunnskap og bevissthet om naturkvalitetene

skal bidra til å øke oppslutningen om vernet. Slik sett er det et bredt verdiskapingsperspektiv som ligger til grunn for prosjektene, og man søker å få en kombinasjon av vern og bruk som gagnar begge formål.

Flere av prosjektene har blitt forsinket i oppstartsfasen. Dette skyldes en undervurdering av behov for ressurser til prosjektledelse og oppfølging av delprosjektene og et bredt spekter med aktører. Det ble derfor diskutert i startfasen om det hadde vært en fordel hatt færre delprosjekter for å i større grad kunne konsentrere innsatsen mot disse. I ettertid har man imidlertid økt ressursene til oppfølging i prosjektet. Arbeidet mot grunneierne har også vært mer tidkrevende enn forventet, og det har ikke alltid vært like lett å få grunneieravtaler på plass. Enkelte som i utgangspunktet har vært negative, har stilt seg positiv til tiltakene etter at man har satt av tid til informasjon og dialog. De ser nå nytten av å tilgjengeliggjøre og informere om kvalitetene og verdien i området.

Ellers meldes det om at prosjektet er godt mottatt, og mange ser at det gir muligheter for å gjennomføre tiltak som er viktige for utviklingen i regionen.

5. Dovrefjell

Oppstartsanalyse 2010

Foto: www.dovrefjell.com

5.1 Bakgrunn

Prosjektet omfatter Dovrefjell nasjonalparkområdet som strekker seg totalt over 6378 kvadratkilometer og inkluderer Oppdal-Sunndalsfjella nasjonalpark og 7 landskapsvernområder (Dalsida, Eikesdalsvatnet, Nordre Snøfjelltjønn naturreservat, Åmotan-Grøvudalen, Fokstugu, Jora, Åmotsdalen) og to biotopverneområder (Sandgrovbotn-Mardalsbotn og Torbudalen). Området inkluderer 4 fylker og 8 kommuner: Oppland med kommunene Dovre og Lesja, Møre & Romsdal med kommunene Rauma, Nesset og Sunndal, Sør-Trøndelag med kommunen Oppdal, og Hedmark med kommunene Folldal og Tynset. I tillegg er også randsonene rundt verneområdene inkludert. Prosjekteier er Dovrefjellrådet, områdets lokale forvaltningsmyndighet i et eget nasjonalt forsøk som har blitt vurdert som den beste av

fire forsøksmodeller på lokal forvaltning av verneområder. I brev datert 17. november 2010 bestemte Miljøverndepartementet likevel at denne modellen ikke skulle videreføres. Forvaltningsansvaret overtas av et eget forvaltningsstyre fra 4. januar 2011.

5.1.1 Prosjekthistorien

Prosjektet startet i Dovrefjellrådet med en utvikling av reiselivssatsingen for Dovrefjell nasjonalparkområde. Siden våren 2008 har det blitt arbeidet med en søknad for å bli landets første Charter park, en del av *Europarc federation* sitt nettverk av 73 naturområder i Europa og med nærmere 500 medlemmer, hvorav 5 er i Norge. *Europarc Federation* er tilknyttet ordningen ”European Charter for Sustainable Tourism”. Statusen vil gi et viktig internasjonalt kvalitetsstempel på arbeidet med en bærekraftig reiselivsutvikling i Dovrefjell nasjonalparkområdet.

Da arbeidet med søknaden til en Charterpark pågikk, ble det åpnet for søknader til det nyopprettede programmet Naturarven som verdiskaper. Vedkommende som arbeidet med søknaden om Charterpark, fikk så i oppdrag å søke Naturarven som verdiskaper også, noe de fikk gjennomslag for våren 2009. Vinteren 2010 ble søknaden til Europarc sendt. I mai 2010 fikk de besøk av en sertifisør, dvs en som skal komme med en innstilling i forbindelse med sertifiseringen som Charter park. Vedkommende ga en positiv innstilling, og i juni 2010 ble Dovrefjell nasjonalparkområdet godkjent som en Charterpark. Godkjenningen er for en 5-årsperiode, deretter skal ordningen opp til ny vurdering. Arbeidet i perioden fram til 2015 vil hovedsakelig dreie seg om å sette planen ut i livet, noe arbeidet i programmet Naturarven som verdiskaper blir en del av.

Utviklingen i Dovrefjellprosjektet blir interessant å følge, spesielt for å synliggjøre hvordan Charterpark kan være en modell for hvordan nasjonalparker kan forvaltes og foredles for å fremme en bærekraftig utvikling av området.

5.1.2 Mål og formål

Dovrefjellprosjektet har en sterk markedsorientering. Tre markeder er definert som målgrupper: 1) turist/besøksmarkedet, 2) samarbeidsmarkedet, inkludert samarbeid-

det rundt etableringen av Green Charterprosjektet, og 3) internmarkedet, hvor man arbeider strategisk med samordning av tilbud for å sikre bærekraftig verdiskaping. Det er lagt opp til fem delprosjekter: 1) markedsplattform for området og bedriftene, 2) koordinere tiltak for bedriftene, 3) miljøtårnsertifisering, 4) årlige tiltaksplaner for bedre tilrettelegging og styring av trafikk, og 5) samle inn og formidle kunnskap og erfaringer.

Det overordnede formålet med prosjektet er å bruke nasjonalparkområdet i større grad som naturbasert reiseliv og attraksjon for å øke trafikken til bedriftene i randsonene til Dovrefjell nasjonalparkområde og få mer aktivitet i områdets kommuner. Området skal være et reisemål og en attraksjon for utviklingen langs hele verdikjeden, og dette skal foregå på en bærekraftig måte. For å få til dette, må det tiltak til for tilrettelegging og styring. Prosjektet bygger opp en dynamisk nasjonalparkforvaltning som fremmer aktivt tilrettelegging og vertskapsfunksjoner.

5.1.3 Tiltaksområder

Hovedtiltaket om å bli en Charterpark ble altså fullført i juni 2010, og arbeidet er nå i gang med å iverksette den strategiplanen som denne godkjenningen bygger på. Det foreligger en del kriterier som charterparkene må følge og som de blir vurdert i forhold til. Det betyr at man må få på plass et omfattende system av en rekke ulike tiltak for å kunne ivareta statusen som Charterpark. Tiltakene kan i hovedsak deles i to: 1) målrettede tiltak for bærekraftig reiseliv og 2) tiltak rettet mot rammeverket i form av tilretteleggingstiltak og samarbeidstiltak mellom ulike aktører i området. Tiltakene er organisert i følgende delprosjekter:

1. Etablere en markedsplattform for området og for bedriftene
2. Koordinere tiltak for bedriftene i å utvikle handlingskompetanse i tilknytning til marked og på små budsjetter
3. Få på plass miljøsertifiseringer bl.a. ved hjelp av Miljøfyrtårn-standard
4. Fysiske tilretteleggingstiltak for kanalisering av ferdsel
5. Samle og formidle kunnskap rettet mot norske brukere av området

Et helt sentralt hovedtiltak i oppstartsfasen til prosjektet er etableringen av Green Charterpark, som en del av Europarc nettverket.

5.1.4 Organisering og ledelse

Prosjektet er organisert under Dovrefjellrådet, som også har prosjektansvaret. En prosjektleder er ansatt på fulltid med å få til satsingen på bærekraftig reiseliv rundt nasjonalparkområdet. Denne stillingen var opprettet allerede før verdiskapingsprogrammet kom, og vedkommende har da også fått ansvar for prosjektet i Naturarven som verdiskaper. Prosjektlederen rapporterer til sekretariatsleder i Dovrefjellrådet. Det er ellers etablert et arbeidsutvalg hvor 6 ordførere sitter, og som møtes hver 6. uke. Dette utvalget fungerer som er styringsgruppe for prosjektet.

Prosjektleder har lang fartstid fra reiseliv, strategisk reiselivsutvikling, markedsføring og bedriftsutvikling. Prosjektleder vurderer ressursene til å gjennomføre det prosjektet har satt seg fore, som foreløpig tilstrekkelig. Prosjektleder vurderer det slik at 80% av tidsressursen går med til ledelsen av hovedprosjektet, mens han i tillegg har andre oppgaver, blant annet oppfølgingen av charterplanen i et Interreg-prosjekt. Tilsvarende områder i Europa som Dovrefjellområdet kan ha opp til 100 ansatte som jobber med forvaltning og utvikling, og slik sett har Norge satt av begrenset med ressurser for å oppnå det vi ser har et stort utviklingspotensial. Det virker sårbart å ha bare en person som i stor grad har hovedansvaret for bærekraftig reiseliv i et såpass stort område, selv om vedkommende skulle være svært flink til å trekke andre med.

Prosjektorganiseringen synes likevel, under den gitte vurdering, å fungere relativt bra, og den inkluderer de sentrale aktørene som skal bestemme retningen for utviklingen i området. Likevel vurderer vi det som et betydelig arbeidspress på prosjektleder når vedkommende skal holde tak i *Europarc*-nettverket, et eget Interreg-prosjekt kalt *Parks and Benefits* og hovedprosjektet i Naturarven der det skal jobbes aktivt ut i lokalsamfunnene med ulike aktører.

5.1.5 Økonomi

I søknaden ble det lagt til grunn et budsjett på til sammen kr 3 430 000 hvorav bevilgningen fra DN skulle utgjøre 50 %. Denne rammen har økt noe utover i prosjektet, og for 2010 var totalbudsjettet på kr 2 040 000, en økning fra kr 1 450 000. En årsak til dette kan være underbudsjettering i forhold til aktivitetsni-

vå, men at dette har blitt justert i senere tiltaksplan. Det har ikke vært vanskeligheter i prosjektet med å få fram egenfinansiering. Arbeidet med å etablere en Charterpark har samtidig bidratt til å utløse andre virkemidler.

Når det gjelder forholdet til forvaltnings- og virkemiddelapparatet, opplever prosjektet at det har vært altfor fragmentert og at folk som burde jobbe mer sammen, jobber hver for seg. Det er behov for en mer samlet strategi for hvordan nasjonalparkene i Norge kan være reisemål. At det ikke finnes en felles portal til nasjonalparkene i Norge er et eksempel på dette. Det etterlyses tiltak som kan redusere dette fragmenterte systemet.

5.1.6 Forankring og mobilisering

Prosjektet er godt forankret i Dovrefjellrådet. Det gjør at kommunene har et eierforhold til prosjektet. Det jobbes med mobilisering i forhold til andre aktører i kommunene, slik som bedriftene og næringsorganisasjonene og turistkontorene. Det jobbes bl.a. med ulike gulrøtter for å få med bedriftene, blant annet ved å gi støtte til utviklingen av miljøsertifisering. Det virker som et bra tiltak. Erfaringene viser at uten gulrøttene er det ikke så lett å få med bedrifter som har lite tid til slik utvikling. Det har også vært gitt innstikk om prosjektet i alle lokalaviser for å synliggjøre prosjektet og oppgavene som prosjektet er i gang med. Av de aktørene som er viktigst i forankringsarbeidet, regnes reiselivsbedriftene som de viktigste og der nest næringsorganisasjoner. Deretter kommer fylkeskommunene og kommunene i området, mens Fylkesmannen og Innovasjon Norge kommer lengre ned på lista. Innbyggere og frivillige organisasjoner vurderes ikke som en målgruppe, selv om grunneiere trekkes ut som en egen målgruppe. Grunnen til dette er grunneiere kan være involvert i konkrete tiltak. Vi finner likevel at innbyggerne og frivillige organisasjoner er viktige, for å gi prosjektet en lokal og regional forankring og legitimitet. At dette ikke framsettes som en målgruppe, kan være fordi man har tolket spørsmålet dit hen at det er snakk om hovedmålgruppe. Da er det bedriftene og næringslivet som er øverst. Likevel, frivillige organisasjoner og lokalbefolkningen er svært viktig for å få den støtten som utviklingen i området trenger, spesielt hos politikerne. De vil ikke gå lengre enn det de oppfatter at deres velgere gir mandat til. Bevisstgjøring i befolkningen vil kunne gi seg utslag i politisk strategi.

Når det gjelder en gruppe som er vanskelig å trekke med, viser prosjektet til reiselivsorganisasjonene. En av grunnene til dette er at disse har begrenset med midler, lite kompetanse på nasjonalparker og / eller verneområder. Mange av dem er heller ikke så erfarne med utviklingsprosjekter på tvers av bruk og vern. Det er likevel en god vurdering i prosjektet at disse virksomhetene må trekkes inn i samarbeidet, selv om det tar tid.

5.2 Måloppnåelse

5.2.1 Rapportering på tiltak

I oppstartsfasen ble tiltakene delvis gjennomført som planlagt. Hovedgrunnene til at ting er blitt utsatt noe er atting tar tid og uforutsette faktorer som for eksempel knyttes til de involverte bedriftene.

For at satsingen skal bygge på et bærekraftsperspektiv, har prosjektet valgt Miljøfyrtårnsertifiseringen som sitt kvalitetsmerke. Kurset i markedsføring og service har bl.a. måttet vente på seg på grunn av kravet om miljøsertifisering for å delta. Av 13 bedrifter som det først ble satt fokus på, er 5 sertifiseringsklare i løpet av oppstartsfasen. Oppfølgingen her tar også mye tid. I forbindelse med denne sertifiseringen er det ansatt en egen miljøfyrtårnkonsulent, noe som synes å være et nyttig grep i forhold til oppfølgingen. Det har vært en faktor at miljøfyrtårnsertifiseringen har tatt mer tid, men det er vanskelig å presse bedriftene. Likevel synes det å være viktig med en god avtale om progresjonen i arbeidet.

Det har også vært gjennomført kurs med bedrifter og destinasjonsselskaper slik at disse skal bli flinkere til å yte det gode vertskapet. Det jobbes videre med koordinering og samordning av tilbud for å gjøre besøk til Dovrefjell nasjonalparkområde så enkelt som mulig for besøkende. Her er det viktig med samarbeid med de lokale turistkontorene. Ser vi på det som har vært viktig for måloppnåelsen i tiltakene, har involveringen av reiselivsorganisasjonene, slik at de får eierforhold til prosjektet, vært viktig. Det samme er tilfelle med kommunene. Når de kommer i gang og bruker prosjektet i markedsføringen av sin kommune, har man i stor grad lyktes.

Tiltak rettet mot tilrettelegging og styring av ferdsel skal bidra både til å bevare naturarven, ved å kanalisere trafikken bort fra sårbare områder, og til å gjøre randsonene attraktive for ulike tilbud. Eksempler her er et løypenett i Folldal kommune og et prosjekt ved Mardalsfossen for utvikling av attraksjoner og tilbud til besøkende i dette området.

Det man har lært så langt i forbindelse med gjennomføringen av tiltak, er at man i større grad må forplikte ensammenkobling av midlene lokalt, og oppfordre aktørene til å gå sammen for å få på plass egenandelen slik at de kan utløse større summer. Prosjektet viser at det er viktig å få på plass gode rammer rundt tiltakene, men at dette ikke er noe man kan ta for gitt at kommer på plass. Det synes å være en mangel på kompetanse på reiseliv og de utfordringene reiselivet står ovenfor i tilknytning til forvaltning og utvikling av verneområder. Derfor er det viktig å finne gode løsninger for å få virkemidlene til å spille på lag. En slik ramme er web-løsninger, som også er kostbart og tidkrevende, både når det gjelder innhold på sidene og ellers å lage og drifte dem. Derfor er dette noe som må tas opp på et nasjonalt nivå.

5.2.2 Bevaring av naturarven

Prosjektet er svært opptatt av bevaringen av den kvalitet og de verdier som knyttes til Dovrefjell nasjonalparkområdet. Dette er tross alt ressursen som reiselivet skal leve av framover og som skal bevares også for framtidige generasjoner. Et viktig innsatsfelt er å øke den lokale bevissthet om verdiene ved naturarven. Ved å vise at disse verdiene er etterspurte og at de kan være grunnlag for lokal utvikling, vil det øke oppslutningen om bevaringen av dem. Dette gjøres bl.a. ved kunnskapsutvikling og formidling av områdets egenart og hvordan man skal oppføre seg for å ta vare på naturarven. Det er utviklet noe som kalles ”Dovrefjellvettreglene” i 9 punkter for at lokale best mulig skal tilrettelegge på en god måte og for at besøkende bedre skal ta vare på naturen i områder de ferdes i. Et annet viktig virkemiddel for å ta bedre vare på naturen er å etablere et regelverk for styring av trafikk utenom sårbare områder, uten at dette skal påvirke den gode opplevelsen hos besøkende. Det dreier seg veldig mye om god tilrettelegging.

5.2.3 Kunnskapsutvikling og formidling

Prosjektet er opptatt av å utvikle en kunnskaps- og informasjonsbase som er direkte nyttig for besøkende og andre interessenter. Ved å ha blitt en del av *Europarc* sitt system, vil prosjektet kunne trekke på kunnskap og erfaringer fra andre parker i Europa, noe de kan videreformidle til ulike samarbeidspartnere i området.

En utfordring har vært at det rundt Dovrefjell lå informasjon fordelt på 11 websider. Det var ikke laget noen fullstendig informasjon i brosjyrer hos de enkelte kommunene. Det finnes heller ingen markedsdatabase på turistkontorene. Dette arbeides det nå med som en del av prosjektet. Allerede i oppstartsfasen er det jobbet med å utvikle egen markeds- og webplattform.

Prosjektleder har selv omfattende markedsføringskompetanse, og denne er tilbudt bedrifter og turistkontorer på flere kurs. Prosjektet bygger også på den kunnskapen som ligger som nevnt i standardene for miljøfyrtårnsertifiseringen. At prosjektet selv har kompetansen til å veilede bedrifter i denne sammenheng, sparer bedriftene mye. Den eksterne konsulenten som er hyret inn på området, arbeider på timeavtale.

Det er samlet inn mye fagstoff som tas med i formidlingen av områdets naturkvaliteter og naturverdier. Dette skal også gjøres tilgjengelig for bedriftene, som dermed vil styrke kunnskapsplattformen i deres tilbud. Det har så langt blitt samlet over 60 rapporter med kunnskap på flere områder knyttet til bærekraftig utvikling av nasjonalparken og en base på over 30 presentasjoner som kan bearbeides og brukes direkte inn mot ulike målgrupper. Kunnskapen som utvikles i prosjektet er nyskapende i norsk sammenheng, og prosjektet vil på denne måten generere kunnskap som vil kunne komme andre nasjonalparker i Norge også til gode.

Når det gjelder formidling, gjøres dette på flere arenaer i form av kurs, foredrag, seminarer, presentasjoner og deltakelse på konferanser i inn- og utland. Det brukes ikke sosiale medier, men nettsider er utviklet og det har vært flere radiooppslag, nasjonale avisoppslag og flere titalls oppslag i lokale og regionale aviser. Hovedmålgruppen for formidlingen er bedriftene og turistkontorene. Naturarven står sentralt i all formidling, spesielt knyttet til: 1) den unike og verdifulle naturarven, og 2) naturarven må tas vare på for framtidige generasjoner.

5.2.4 Verdiskaping

Miljømessig verdiskaping

Den miljømessige verdiskapingen kan eksemplifiseres i prosjektet med miljøfyrtårn-sertifiseringen, noe som vil bidra til tydeligere fokus på bærekraft i bedriftene. I tillegg kan vi framheve kunnskapen om naturarven som et bidrag til den miljømessige verdiskapingen, slik at man både øker oppslutningen om vernet og sikrer en mer naturvennlig atferd i området.

Kulturell verdiskaping

Prosjektet skal styrke områdets identitet, omdømme, merkevarebygging, som igjen styrker Dovrefjell nasjonalparkområdet som et attraktivt reisemål og bosted. Kulturell verdiskaping foregår gjennom å styrke identiteten rundt tilbudene. En konkurranse er satt i gang i oppstartsfasen for at bedrifter og lokalbefolkningen skal komme opp med produkter, kunst, malerier med Dovrefjell som sentralt tema. Dette for å bidra til identitetsbyggingen og den kulturelle verdiskapingen.

Sosial verdiskaping

Prosjektet skal bidra til å fremme samhandling og samarbeid. De fleste bygdene i området har en nedgang i folketallet og er opptatt av å få bedre nettverk for å fremme en positiv utvikling. Slike nettverk styrker den sosiale verdiskapingen. At bedriftene kommer sammen på kurs og ser at de trekker i samme retning, vil være en økt sosial verdiskaping. Da det rapporteres om at det ikke har vært eksisterende eller nye nettverk involvert i oppstartsfasen, er vi spørrende til om spørsmålet er blitt tolket rett. Vi ser at prosjektet bidrar både til å opprette nye nettverk, slik som mellom bedriftene, og til å styrke eksisterende bl.a. i forbindelse med eksisterende næringsorganisasjoner og *Europarc*-nettverket. Nettverk er også knyttet til flere samarbeidsaktører, også i en referansegruppe som del av prosjektet, som bl.a. består av NINA, Fylkesmannens miljøvernnavdeling, NHO reiseliv, bedrifter og Høgskolen i Lillehammer.

Økonomisk verdiskaping

Gjennom å etablere en markedsplattform og koordinere tiltak for bedriftene, vil prosjektet bidra til en økonomisk verdiskaping. Dette i form av økt omsetning og en sikring og utvikling av arbeidsmarkedet i området. Dette handler i større grad om å få flere besøkende til området enn om tilflyttingstiltak. En viktig indikator er måling av gjestedøgn og omsetning blant de bedriftene som deltar. Det planlegges også kundeundersøkelser og ellers en oversikt over antall henvendelser og oppslag i media. Det er 25 000 besøkende til området hvert år. 6000 av dem overnatter i naturen, mens resten er dagsturister. Reiselivsnæringen i området har omtrent 350 000 overnattingsgjester årlig. Det har vært en økning av besøkende i oppstartsfasen, og det rapporteres om en omsetningsvekt hos 3 av de involverte næringsvirksomhetene. Veksten kan forventes å stige betraktelig samlet sett da flere av tilbudene kommer på plass utover i programperioden.

Den brede verdiskapingen

Selv om prosjektet har et tydelig kommersielt fokus, er vår vurdering at prosjektet samtidig har en klar bevissthet om samspillet mellom de ulike verdiskapingsformene. Etableringen av Charterparken bidrar til en mer langsiktig strategi på dette området og er dermed med å fremme dette samspillet. Utfordringen er å få til en bedre koordinering og helhetlig tilnærming til utvikling i vid forstand. Så langt har den miljømessige og økonomiske verdiskapingen blitt høyest prioritert, mens den kulturelle og sosiale verdiskapingen er prioritert i mindre grad. Vi kan likevel forvente en høyere prioritet på den kulturelle og sosiale verdiskapingen i tiden framover.

5.3 Spesielle temaer

5.3.1 Konflikthåndtering

Prosjektleder har lang erfaring med å jobbe med bærekraftig reiseliv i Europa og har et omfattende nettverk. Vedkommende finner et gap mellom nasjonale visjoner og hvordan systemene følger opp visjonene. Nøkkelordet er mangel på koordinering, noe som fører til konflikter på flere nivå. Det man forsøker å få til lokalt, blir ikke på samme måte fulgt opp sentralt. En måte å håndtere dette på er gjennom

dialog, og prosjektet har dialog med ulike aktører. Det er likevel et problem at flere jobber parallelt med ulike ting, slik som nettsider, markedsføring, osv.. At det er et såpass stort område, med flere fylker og kommuner, vil bety at uenighet blir uunnåelig. Prosjektet i Dovrefjellrådet kan komme inn på andres områder, og det kan bli uklart hvem som skal ta ansvar for hva. Ved å ha en forankring i regionrådet, vil man i prosjektet fort kunne ta opp uenigheter i regionen på øverste nivå, men når flere fylker og regioner er involvert, stiller det seg noe annerledes. Nøkkelen synes å være koordinering, dialog og involvering.

I prosjektet er det også, om ikke en konflikt, så i hvert fall en utfordring knyttet til ulike aktører og interessenter i nasjonalparkene. Den norske friluftsløven gir rett til allmenn ferdsel, men det eksisterer ikke et godt nok regelverk på styring av trafikken, slik de for eksempel har i Sveits. DNT har en sterk posisjon i fjellområdet, spesielt når det gjelder gjestedøgn i tilknytning til nasjonalparken, noe som gjør at det ikke alltid er så lett for andre tilbydere. Det kan også svekke mulighetene for tilbud i randsonene.

Konfliktforebygging og konfliktdemping er en viktig del av Green Charter, bl.a. gjennom å etablere et interesseforum som skal møtes minst 2 ganger i året. Dovrefjellrådet har hatt halvårlige dialogmøter hvor alle organiserte interessenter er invitert, til sammen 104 formelle interessenter og mer enn 280 kontakter. Dette er en med på å håndtere potensielle konflikter og kan i seg selv virke konfliktforebyggende.

Prosjektet har blitt beskrevet som veldig konsentrert om det kommersielle, noe som ligger tydelig i planene og i fokuset på bedriftene. Det er ikke like sterkt forankret i vernehensyn, selv om bevaringen av naturarven står helt sentralt i Charterplanen. I denne sammenheng vil det bli viktig med konfliktforebygging, blant annet ved å finne fram til vinn-vinn-løsninger og satse i områder uten altfor stort konfliktpotensial. En måte å gjøre dette på, som vi ser igjen i de andre prosjektene også, er å legge til rette og styre trafikken, blant annet utenfor sårbare områder og inn i randsonene hvor hovedtilbudene ligger.

5.3.2 Institusjonalisering

Det arbeides i prosjektet med forankring på flere plan. Det foreligger allerede en forankring innad i kommunene og i det interkommunale planarbeidet gjennom Dovrefjellrådet og dets satsing på bærekraftig reiseliv. Prosjektet er også forankret i fylkesplaner, både hos fylkeskommunene og fylkesmennene, men det er i hovedsak gjennom realiseringen av Charterplanen at den fremste institusjonaliseringen vil foregå.

En utfordring som trekkes fram i forbindelse med institusjonaliseringen er hvordan planverket på det lokale, regionale og nasjonale nivåene henger sammen. Det virker som om flere av institusjonene som knyttes til nasjonalparkene i Norge ikke snakker like godt sammen, at noen kan jobbe med informasjon, andre med forvaltning og andre igjen med utvikling. Mange jobber forbi hverandre. Satsingen rundt nasjonalparkene i Norge burde samkjøres bedre.

5.3.3 Programvurdering og addisjonalitet

Deltakelsen i verdiskapingsprogrammet har vært viktig for de satsingene som Dovrefjellprosjektet var i gang med å utvikle for området knyttet til bærekraftig reiseliv. Prosjektet ville nok blitt satt i gang uten programmet, men programmet har hjulpet til å gi et større trykk på allerede eksisterende satsinger.

Programmet synes, fra prosjektets side, å ha et for sterkt fokus på naturforvaltningen og mindre på den kommersielle siden. Det burde være mye mer fokus på markedet og besøkende, ifølge prosjektet. Vi ser det slik at dette kanskje gjelder flere av prosjektene, men at selve programmet har sin forankring i Direktoratet for naturforvaltning og at de som jobber med prosjektet har en sterk orientering mot den kommersielle siden. Likevel, programmet er et tiltak for å fremme økt bevaring, og oppslutning om bevaringen, gjennom utvikling.

Når det gjelder de økonomiske ressursene, mener prosjektet at det kunne vært bevilget mye mer, ikke bare til prosjektene, men til programmet. Det er en formidabel jobb som er satt i gang av programmet, og det krever mye tid og ressurser. De faglige ressursene i programmet vurderes likevel i stor grad som tilstrekkelige for prosjektet selv, selv om det burde vært jobbet mer med kunnskaps- og erfaringsoverfø-

ring mellom prosjektene. Her vises det til *Europarc* nettverket, hvor det finnes mange eksempler på ”Best Practice”, noe vi tror også andre prosjekter i programmet vil kunne ha nytte av.

5.3.4 Suksesshistorier og fallgruver

En suksesshistorie i prosjektet er den sterke forankringen i bedriftene. Selv om det har vært jobbet på flere hold, har prosjektleder i sitt første år fått involvert 30 bedrifter (i forbindelse med miljøfyrtårnsertifisering), 7 turistkontorer og 3 nasjonalparksentre. En viktig suksessfaktor i dette arbeidet har vært hva man gjør og tilbyr bedriftene, ikke hva man sier og oppfordrer til. Det som kjenner seg ut er: 1) markedsføre ut i fra hva man faktisk kan tilby og gjøre; ikke sette i gang ting uten at man vet at det vil fungerer, og 2) bidra til en bedre tilrettelegging og styring av trafikken. Etableringen av Charterparken har også vært en suksess.

En fallgruver kan være det som kunne ha blitt om ikke etableringen av Charterparken ble noe av. Det ble jobbet intenst og raskt med søknaden, og det har gått ut-over forankringen. Det å forankre i etterkant kan være både en utfordring og en mulighet, spesielt i forhold til å skape et eierforhold til parken blant kommunene og områdets innbyggere.

5.4 Åpen post

Prosjektet peker på behovet for å inkludere regulære virkemidler inn mot programmet, at man i større grad klarer å få virkemidlene til å virke sammen. Prosjektet peker på at virkemidlene som rettes inn mot reiselivet og virkemidlene knyttet til nasjonalparker og verneområder ikke understøtter hverandre godt nok. Dette henger sammen med det prosjektet etterlyser i forhold til bedre koordinering rundt bruk og vern av nasjonalparkene i Norge.

Som et konkret tiltak nevnes en felles nettportal som er kundevennlig. Kunden ser ingen grenser og er opptatt av å få pakketilbud som kan bestilles online. Det må en sterkere samkjøring mellom nasjonalparkforvaltningen og de som jobber med informasjon og utvikling. Slik er det i de fleste andre land i Europa, men ikke i Norge. Finland er et godt eksempel på hva som kunne vært gjort. Her finnes en seksjon

for nasjonalparker, som har med oppsyn, forvaltning, verdiskaping og vertskap. Man kunne i den sammenheng også lage et samfunnsregnskap, slik at om man ser at det er belastning i ett område, kan man styre trafikken til et annet.

Prosjektet reflekterer selv over at en viktig side for å sikre resultatene utover programperioden er at fornyelsen av Charterplanen går igjennom, slik at man får en permanent ordning. Det vil kreve en betydelig innsats, men fra prosjektet vurderes det som gode sjanser for å få det til.

5.5 Oppsummerende vurdering

Dovrefjellprosjektet er ett av få prosjekter i Natuarven som verdiskaper som har bedriftene så sentralt i sin satsing. Vi finner at prosjektet viser gode eksempler på hvordan man jobber med bedriftene, med kunnskapsgrunnlaget til bedriftene og med tilretteleggerapparatet rundt. Prosjektet er svært opptatt av langsiktighet og har en tydelig og klar profil på at bred verdiskaping er en strategi som både sikrer bærekraftig bruk og vern av området. Vi er spesielt spent på dokumentasjonen av den økonomiske verdiskapingen i prosjektet og hvordan de andre verdiskapingsformene bidrar til dette. Her tror vi at prosjektet kan vise til interessante resultater i tiden som kommer. Vi finner det også interessant å studere effekten av Charterpark-modellen. Det er flere slike modeller nå, slik som regionalpark, geopark, biosfærepark, verdensarvpark, landskapspark, og nå altså Charterpark. Det kan derfor være et spørsmål om ikke også dette krever en koordinering på nasjonalt nivå. Charterparken vil kunne gi et annet eksempel på regional overbygning for forvaltning og utvikling av natur- og kulturområder som igjen kan gi nyttig kunnskap og erfaring i forhold til andre modeller, slik som regionalparkene (for eksempel Nærøyfjorden Verdsarvpark).

6. Nasjonalpark-landsbyene

Oppstartsanalyse 2010

Fra Storeste. Kilde: Storslett nasjonalparklandsby.

En nasjonalparklandsby skal være et livskraftig lokalsamfunn som utgjør en naturlig innfallsport til en nasjonalpark hvor det finnes servicefunksjoner som overnatting, mat og informasjon og hvor det arbeides aktivt med tilrettelegging og utvikling av nye tilbud. Lokalsamfunnet skal utvikle en sterk forankring og tilknyt-

ning til naturen. Innbyggerne skal være stolte av sine natur- og kulturverdier og ønske å ivareta og utvikle disse.⁴

6.1 Bakgrunn

Satsingen på konseptet Nasjonalparklandsby har føringer tilbake til ”Fjellteksten” (St.prp. nr 65 (2002-2003), pkt 3.13, hvor det framheves at naturarven skal være et grunnlag for sysselsetting og verdiskaping i bygdene rundt nasjonalparker og verneområder. Dette ble videreført i Soria Moria-erklæringen (2005), og i 2006 nedsatte Miljøverndepartementet (MD) en gruppe som skulle bidra til en handlingsplan på området. I St. meld nr 25 (2008-2009) ”Lokal vekstkraft og framtidstru: Om distrikts- og regionalpolitikken” fremheves 31 kommuner som nasjonalparkkommuner og 5 steder som nasjonalparklandsbyer. Følgende steder ble 4. mars 2008 tildelt nasjonalparklandsbystatus:

1. Fossbergom i Lom kommune (Oppland)
2. Geilo i Hol kommune (Buskerud)
3. Jondal i Jondal kommune (Hordaland)
4. Storslett i Nordreisa kommune (Troms)
5. Vingelen i Tolga kommune (Hedmark)

Kriteriene som ble brukt av MD til utvelgelsen av nasjonalparklandsby er:

1. Stedet skal være nærmeste servicesenter i fht. nasjonalparken. Her finnes bl.a. muligheter for å få informasjon, overnattingsmuligheter og muligheter for å kjøpe mat
2. Stedet skal framstå med en helhetlig miljøprofil
3. Det skal eksistere en stedsutviklingsplan for stedet som tar høyde for nærhet til nasjonalparken

⁴ Fra Plattformen for Norges nasjonalparklandsbyer 2009-2013.

4. Stedet skal være en naturlig atkomst/ innfallsport til nasjonalparken
5. Stedet skal inneha kompetanse til å formidle informasjon om nasjonalparken og være aktiv med markedsføring av nasjonalparken
6. Kommunen skal ha godkjent kommuneplan (arealdel)
7. Opprettholdelse av landskap/landskapspleie
8. Aktiv produktutvikling – produkter rettet mot verneområdet (guiding, tilrettelegging...)
9. Kulturbærer
10. Bevisst på lokale tradisjoner og lokal mat
11. Et livskraftig samfunn med en naturlig kontakt og beliggenhet til nasjonalparken.

6.1.1 Prosjekthistorien

Nasjonalparklandsbyene ble ett av de første 10 prosjektene i Verdiskapingsprogrammet for naturarven sommeren 2009. Det var da allerede etablert et forprosjekt i tilknytning til utviklingen av konseptet. Forprosjektet var finansiert av Innovasjon Norge, kommunene og Kommunal- og Regionaldepartementet (KRD). Det overordnede ansvaret lå hos Miljøverndepartementet og Direktoratet for naturforvaltning. Forprosjektet varte fra 15. mai 2009 til 1. mai 2010, og det foreligger en rapport fra forprosjektet datert 22.4 2010. Telemarksforskning har også gjennomført en egen evaluering av forprosjektet.⁵ Det ble en litt spesiell oppstart på hovedprosjektet, da det både var et forprosjekt og hovedprosjekt på samme tid. I sluttrapporten fra forprosjektet pekes det likevel på følgende: ”Koblingen mellom for- og hovedprosjekt er sterk, og arbeidet i forprosjektperioden har lagt helt grunnleggende føringer for struktur og innhold i hovedprosjektet”. Oppstartsfasen i hovedprosjektet er da også å forstå som en forprosjektfase for nasjonalparklandsbyene. Perioden bærer også en del preg av et prosjekt i utvikling, hvor det er en del

⁵ Per Ingvar Haukeland og Bent Aslak Brandtzæg. Nasjonalparklandsbyene: En evaluering av forprosjektet, TF-notat nr. 2 / 2011.

sentrale utfordringer knyttet til både å få opp aktiviteter i hver av landsbyene og å få på plass en prosess på tvers av landsbyene som kan bringe konseptet videre.

6.1.2 Mål og formål

Prosjektet Norges Nasjonalparklandsbyer har som hovedmål at det med basis i lokale natur- og kulturverdier skal skapes livskraftige samfunn med godt omdømme, bolyst, skaperlyst og økt oppslutning om naturvern.

Delmål dreier seg om følgende:

1. Stimulere til kreativitet og næringsutvikling
2. Bevisstgjøre innbyggerne og andre om mulighetene som ligger i en bærekraftig bruk av nasjonalparkene og verneområder
3. Øke kompetansen hos innbyggerne i kommunene og andre besøkende om verneverdiene i nasjonalparkene og verneområdene.

Formålet med hovedprosjektet er:

1. Å klargjøre og tydeliggjøre innholdet i begrepet nasjonalparklandsby som grunnlag for en samordnet strategi for ordningen på nasjonalt plan
2. Legge en stødig plattform for en klar og konsistent satsing i årene framover i den enkelte nasjonalparklandsby

Målene er like for forprosjektet og hovedprosjektet, noe som er viktig også for å få kontinuitet og et samlet fokus i prosjektet.

6.1.3 Tiltaksområder

Tiltakene i Nasjonalparklandsbyene dreier seg hovedsakelig om to områder:

1. Felles tiltak: nasjonal koordinering, som handler om å ivareta fellesoppgaver, administrasjon, planlegging og iverksetting av fellesprosjekter, og videreutvikling av konseptet.

2. Lokale tiltak: stedsutvikling, tilrettelegging og informasjon, som går på tiltak rettet mot web, trykksaker, skilting, samt bedre kvalitet og tilgang på opplevelser og tiltak som synliggjør nasjonalparklandsbyen bedre innad og utad.

Gitt at hovedprosjektet omfatter fem ulike tettsteder, vil dette i praksis bety at vi har å gjøre med fem unike utviklingsprosjekter i tillegg til det som er felles. Selv om vi vil komme innom det som er gjort i de enkelte landsbyene, har vi ikke anledning til å gå inn i detaljene på hva som er gjort i hver landsby i denne oppstartsanalysen. Vi behandler derfor hovedprosjektet som ett prosjekt og vil legge tyngden av analysen på fellestiltakene.

Nettverket for nasjonalparklandsbyene satte opp følgende tre tiltaksområder som gjaldt både for hovedprosjektet og for forprosjektet:

1. Strategiske avklaringer nasjonalt og regionalt
 - Avklare status for ordningen og plass i nasjonal reiselivssatsing
 - Avklare status og plass i regional utviklingssammenheng
 - Klargjøre og tydeliggjøre nasjonalparksentrenes / informasjonssentrenes rolle i satsingen
 - Avklare skillelinjer (forskjeller / likheter) mot nasjonalparkkommunestatusen
 - Klargjøre grunnlag for utvikling av en merkevarestrategi
 - Begrepsavklaring og operasjonalisering av kriterier
2. Prosess for å styrke satsinger i den enkelte kommune
3. Sammenlignende internasjonalt perspektiv

I prosjektplanen for hovedprosjektet, datert 27.05.10, presenteres 6 satsingsområder som hver av de fem nasjonalparklandsbyene i tillegg skal arbeide med:

- Informasjon
- Omdømmebygging og profilering
- Næringsutvikling
- Stedsutvikling og tilrettelegging

- Kompetanse og nettverk
- Forvaltning

I tiltaksplanen for 2010 løftes følgende fellestiltak fram:

1. Utarbeidelse av kriterier for nasjonalparklandsbyhotell / -bedrifter
2. Utarbeidelse av kriterier og rammeverk for bruk av logoer på produkter og tjenester
3. Utarbeide modell for innhold i informasjonsentre i alle nasjonalparklandsbyene
4. Felles nettsider og annet informasjonsmateriell
5. Utvikle felles landsbyprodukter / nasjonalparkprodukter

I tillegg presenterer hver av nasjonalparklandsbyene sine egne tiltak på de nevnte satsingsområdene. Det dreier seg om flere tiltak innenfor tidligere omtalte felt: informasjonsformidling, omdømmebygging, tilrettelegging, miljø, profilering, bedre organisering av det lokale arbeidet, vertskapsarbeid, naturforvaltning, næringsutvikling, stedsutvikling, kompetanse og nettverk. Uten at vi kan gå i detaljene for hver enkelt landsby, ser vi det som svært gunstig at det foreligger en slik felles orientering knyttet til de lokale tiltakene. Det gjør at man får en sterkere felles erfaring også med de lokale tiltakene, noe som gjør erfaringsutvekslingen mellom landsbyene bedre.

6.1.4 Organisering og ledelse

Nasjonalparklandsbyene danner et eget nettverk med en egen koordinatorrolle. I tillegg har prosjektet en styringsgruppe som består av ordførerne i de fem kommunene som nasjonalparklandsbyene ligger i, en representant fra hver av følgende: fylkesmenn, fylkeskommuner, MD og DN, samt representanter fra DN og MD som observatører. Hver av landsbyene har sin egen koordinator, styre og råd. Disse landsbykoordinatorene er en del av en nasjonal arbeidsgruppe, hvor også to nasjonalparksentrene i Storslett og Lom er inkludert. I forprosjektet ble den nasjonale koordinatoren lagt til Vingelen nasjonalparklandsby, mens det i hovedprosjektet er inngått en avtale om en delt løsning mellom Hol og Tolga om koordinatorrollen.

I oppstartsfasen ble det vurdert å formalisere nettverket i en egen organisasjon med en rekke funksjoner, men dette ble ikke gjennomført og man fortsatte med en nettverkskonstellasjon. Utover i oppstartsfasen ble det fokusert mer på lokale tiltak. Dette førte til vurderingen at det var mindre behov for en styrket felles ledelse. I årsrapporten for 2010 ble prosjektorganiseringen vurdert til over snittet bra, men det ble samtidig framhevet at prosjektorganiseringen kunne forbedres med en større ressurs til koordinering og prosjektledelse. Stillingsprosenten til prosjektleder i oppstartsfasen var på 40 %, noe som ble vurdert som for lite. At delprosjektkoordinatorer innebærer 3.5 årsverk vurderes også som litt for lite. Det kan også tyde på at det er vanskelig å kombinere koordinatorrollen med øvrige roller og oppgaver i den andre delte stillingen.

Det er god naturfaglig kompetanse i prosjektet, og det har en god politisk kompetanse, men mindre kompetanse knyttet til utvikling, spesielt næringsutvikling. Det har derfor blitt jobbet mer og mer med å skaffe inn slik kompetanse etter hvert som prosjektet har skredet fram.

6.1.5 Økonomi, finansiering og virkemidler

I forprosjektet var det bevilget 1.3 millioner kr til fellestiltak, samt at hver av de fem nasjonalparklandsbyene hadde 500 000 kr hver til egne tiltak. Det ble videre bevilget 1 mill kr til lokale tiltak for nasjonalparklandsbyene i 2009 gjennom Naturarven som verdiskaper, noe som ble fordelt med kr 200 000 til hver landsby og i tillegg kommer 100 000 kr til lokale tiltak i hver landsby i 2010 av forprosjektmidlene, dvs. totalt 500 000 kr. Det har vært store variasjoner mellom kommunene med hensyn til hva kommunene kan bidra med økonomisk, men alle har klart å skaffe egenandelen og alle ønsker å satse på nasjonalparklandsbykonseptet. Det vil variere derimot hvor stor drivkraft landsbyen er for de andre lokalsamfunnene i kommunen, men gitt at fire av landsbyene også er i nasjonalparkkommuner, er det lettere med en felles satsing. Totalrammen for prosjektet i 2010 var på kr 15 315 550, noe som er det desidert største prosjektet i programmet. De viktigste finansieringskildene er kommunene og fylkeskommunene.

6.1.6 Forankring og mobilisering

Det ligger et godt utgangspunkt i konseptet forankret i ulike offentlige dokumenter, slik som i NHDs nasjonale reiselivsstrategi ”Verdifulle opplevelser” fra 2007. Innovasjon Norge har også støttet satsingen på nasjonalparklandsbyer, også med finansiering av forprosjektet, og de finner det spesielt interessant som merkevarestrategi.

Gitt kompleksiteten i prosjektet, med såpass forskjellige tettsteder og aktører, har arbeids- og styringsgruppa funnet det nødvendig å utvikle en presis, felles strategisk plattform for Norges nasjonalparklandsbyer. Dette sentrale dokumentet legger grunnlaget for det videre arbeidet med forankring og mobilisering i hovedprosjektet, samt for arbeidet med kriterier for hva som skal kjennetegne en nasjonalparklandsby.

Som både forprosjekt og hovedprosjekt har prosjektet hatt en nokså romslig økonomi i oppstartsfasen, og det har i tillegg blitt åpnet nye muligheter og nettverk innenfor rammen av det programmet Naturarven tilbyr. Dette har kommet arbeidet med forankring og mobilisering til gode.

Hovedutfordringen i oppstartsfasen har vært å få en god balansegang mellom mobilisering og forankring innad i nasjonalparklandsbyene og mellom nasjonalparklandsbyene. Det har vært viktig med en nasjonal koordinator for dette arbeidet, men slik situasjonen har vært i siste del av oppstartsfasen, har den nasjonale koordinatoren også vært lokal koordinator. Dermed kan arbeidsmengden bli i størrelaget for å få til det man ønsker på tvers av landsbyene.

Landsbyene har i oppstartsfasen lagt vekt på synlige tiltak lokalt. Det vil likevel fortsatt være viktig med å jobbe videre med merkevaren Nasjonalparklandsby og koordinere andre fellesoppgaver. Nettverket begynte forankringen også i forhold til fylkeskommunene og fylkesmennene, men på første møte ble ikke aktører på fylkesnivået i Troms, Hordaland eller Buskerud representert, noe nettverket mener avspeiler hvordan fylkene har ulike strategier på området. Utover i oppstartsfasen har aktører på fylkesnivået blitt mer involvert.

Fra årsrapporten 2010 ser vi at kommunene, innbyggerne og reiselivsbedrifter er øverst på lista av hvem det må jobbes enda mer med for bedre forankring, tett fulgt

av Fylkesmannen, andre bedrifter, regionråd, og deretter Innovasjon Norge, grunneiere, fylkeskommunen og frivillige lag. Det er blitt gjennomført en rekke tiltak for å få til en god forankring. Blant annet har det vært holdt vertskapskurs, næringsseminarer, ambassadørseminar og undervisningsopplegg for å forankre satsingen mer hos reiselivsbedrifter, innbyggere og andre lokale og regionale aktører. s

6.2 Måloppnåelse

6.2.1 Rapportering på tiltak

I årsrapporten for 2010 rapporteres det om at tiltakene i prosjektet er delvis gjennomført som planlagt. En av grunnene til dette har vært manglende fullfinansiering. Ting har blitt skjøvet litt på. I og med at bevilgningen ikke kom før nokså sent ut i oppstartsåret, tok det også lengre tid med egenfinansieringen. Det er lagt opp til en rekke resultatmål rundt tiltakene:

- Koordinere innsats med nasjonale og regionale parter
- Klargjøre innsats med andre samarbeidsorgan og private interesser
- Planlegge tiltak
- Skaffe midler til lokale tiltakspakker
- Kartlegge nødvendige kompetansehevingstiltak
- Kartlegge kostnader

Det er blitt gjennomført en rekke aktiviteter og tiltak i oppstartsfasen som retter seg inn mot disse resultatmålene. Når det gjelder koordinering og samordning mellom landsbyene, har det vært gjennomført 6 fysiske møter i arbeidsgruppa og 4 fysiske møter styringsgruppa, og ellers 4 telefonmøter. Koordinator og medlemmer av arbeidsgruppa har også deltatt på nettverkssamlingene i programmet. Og det har vært en felles utenlandsreise.

Av de fem nasjonalparklandsbyene har to egne nasjonalparksentre, Storslett (Halti nasjonalparksenter) og Lom (Norsk fjellmuseum). Disse to sentrene har vært med i arbeidsgruppa for nasjonalparklandsbyene. Når det gjelder informasjonssentrene,

skal disse være besøks- og servicesentre, sentre for formidling og markedsføring med et faglig kompetansemiljø og forvaltning. Dette kan innebære stillinger som knyttes til forvaltning, oppsyn og formidling. Disse sentrene blir vesentlig å få involvert, fordi de bidrar til realiseringen av målene med grunnleggende kompetanse på bevaring av naturarven, kunnskapsutvikling og formidling. Det er nå satt i gang prosesser som trekker disse tettere inn også i konseptutviklingen.

Satsingen på nasjonalparkkommunene, med regionkontoret i Nord-Gudbrandsdalen som sekretariat, har sitt eget opplegg, og det har også vært et eget forprosjekt hvor det jobbes enkeltvis og i fellesskap med ulike oppgaver og tiltak knyttet bl.a. til marked, standardisering, lokal initiativ, kompetanse og identitet. Nasjonalparkkommunesatsingen er større og mer omfattende enn nasjonalparklandsbysatsingen, og det gjør at sistnevnte har det litt lettere i sitt fokus på nærings- og stedsutviklingen. Likevel er det svært mange ting som forener disse satsingene, selv om Tolga kommune og Jondal kommune ikke var med blant de 31 som ble først utpekt. Det har vært kontakt mellom de to prosjektene, men ikke noe felles utover det, selv om ordføreren i Nordreisa sitter som medlem både av styret for Nasjonalparklandsbyene og styret for Nasjonalparkkommunene.

Tidlig i forprosjektperioden (august 2009) ble det påbegynt et arbeid rundt en merkevarestrategi. Utfordringen synes å ligge i det å få konseptet Nasjonalparklandsby såpass kjent at folk vil i større grad ønske å oppsøke disse stedene. Ofte vil det være slik at det er nasjonalparken som er attraksjonen, men i andre tilfeller kan nasjonalparklandsbyen bli en attraksjon og få folk til å senere ønske å oppsøke nasjonalparken. Strategien har bygd på først å finne fram til hva man ønsker å formidle, altså hva selve konseptet er og hva som skal være felles. Nettverket har sett til Innovasjon Norge sitt arbeid med ”Merkevaren Norge” som en felles reiselivsstrategi, og her er det framhevet fokus på de gode opplevelsene, vertskapet og verdier som frisk, ekte, vennlig og nyskapende. Dette er verdier som også Nasjonalparklandsbyene ønsker å bygge på, men styringsgruppa har utviklet noen flere. Disse er følgende kjerneverdier:

- Bærekraftig og miljøvennlig
- Frisk og aktiv
- Gjestfri og ekte

- Kompetent og nyskapende

Nasjonalparklandsbyene ønsker å legge sin merkevarestrategi nært opp til Innovasjon Norge sitt, og ser på dette som en viktig del av samordning av strategi og markedsføring. En utfordring som nevnes i denne sammenheng, er å få fram konkurransedyktige og markedsrettede produkter og markedsført og få solgt disse til rette målgrupper. Her nevnes også en samkjøring med Innovasjon Norges *Visit Norway* og Bygdeturismekampanjen.

Arbeidsgruppa har gjort et skille i forprosjektet angående arbeidet med kriterier. Kriterier for en Nasjonalparklandsby er lagt inn i fellesplattformen, mens den videre utdypingen av kriteriene er tatt ut. Disse tolkes mer som opptakskriterier for nye nasjonalparklandsbyer, dermed må bearbeides i etterkant av hovedprosjektperioden. Det forutsettes da at det ikke tas opp nye nasjonalparklandsbyer i perioden fram til 2013. Nasjonalparklandsbyene har også sett på prinsippene som ligger til grunn for konseptet *geoturisme* (etablert av National Geographic Society), noe de mener sammenfaller mer med deres satsing enn det økoturisme sertifiseringen (Den internasjonale økoturismeforeningen) gjør. Sistnevnte går mer direkte på reiselivsbedriftene. Selv om det jobbes med en bredere strategi i landsbyene, er det også en satsing å få flere reiselivsbedrifter økoturisme- eller miljøfyrtårnsertifisert.

Når det gjelder målet om økt internasjonalisering, har prosjektet forsøkt å sette seg inn i det som skjer, men på grunn av behovet for innsats hjemme har ikke dette arbeidet vært veldig utbredt i oppstartsfasen. Det pekes likevel på flere eksempler, slik som National Park Village, for eksempel rundt Tongariro National Park på New Zealand og i Rocky Mountains National Park i Colorado. Men det er tre områder som synes nærliggende å sammenlikne seg med: 1) Naturpark Sar-Hunsrück i Moselområdet, som har et eget landsbyprogram (se <http://www.naturparke.de/parks/71>) med 12 landsbyer, og 2) nationalpark Hohe-Tauern i Østerrike (se <http://www.nationalparkregion.at/index.php?id=86>). Som en del av forprosjektet ble det arrangert en studietur 3.-9.mai 2010 til Venosta / Vinschgaudalen og nasjonalparken Stelvio / Stilfserjoch i Sør-Tirol, med 33 deltagere som representerte alle landsbyene.

Det ble tydelig i oppstartsfasen, spesielt etter å ha studert internasjonale eksempler, at man ønsket å utvikle en egen norsk modell til nasjonalparklandsbykonseptet.

Erfaringer fra utlandet kan trekkes inn der relevant.. Stedstilhørighet, identitet og samhörighet er sterke i Norge, noe nasjonalparklandsbyene ønsker å bygge videre på i sin modell, men nettverket har også funnet at det som kalles ”integrrert bygdeutvikling” (Integrated Rural Development – IRD) er et interessant internasjonalt perspektiv å trekke inn, gitt at det knytter vern og bruk til en *bottom-up* prosess. Nettverket har også sett på andre modeller, slik som regionalparkmodellen (som prosjektet i Nærøyfjorden bygger på og som Varanger ser også nærmere på) og Charterpark-modellen i Dovrefjellprosjektet. Som en del av det nasjonale nettverket for norske regionale og lokale parker, finner vi også et annet konsept som kan kanskje være interessant for nettverket for Norges nasjonalparklandsbyer å se nærmere på, nemlig det som i Hordaland er blitt kjent som landskapsarker. Dette er mindre områder enn regioner, noe som vil kunne være mer aktuelt for landsbyene.

6.2.2 Bevaring av naturarven

Naturarven er forskjellig fra landsby til landsby, men alle er tilknyttet en (eller flere) nasjonalparker der definerte nasjonalparkverdier skal bevares. I de fleste nasjonalparklandsbyene vil aktivitetene som det legges opp til være utenfor nasjonalparkgrensen, enten i selve nasjonalparklandsbyen eller i randsonene til parken, men det er eksempler, som i Vingelen, der verneverdiene i nasjonalparksammenheng også er knyttet til bruk, for eksempel i tilknytning til oppdemte vann, traktorspor som ferdselsårer, kulturlandskap og jaktforvaltning. Mange steder innenfor nasjonalparkene krever motorisert ferdsel søknad, og flere steder er det ikke tillatt med sykling eller stimerking.

For at prosjektet bedre skal ta vare på naturarven, er det satt fokus på økt kompetanse, kunnskap og bevissthet hos brukere. Gjennom informasjon og tilrettelegging har det vært oppmerksomhet på vern gjennom økt bruk. Det har ikke vært registrert noen uheldige konsekvenser av denne strategien. For å styrke dette fokuset hos aktørene i landsbyen, har det vært gjennomført vertskapskurs, næringsseminar, kunnskapsutstillinger, informasjonsplakater og informasjonssperm til utleieenheter.

Det har vært gjennomført skjøtselstiltak i regi av prosjektet, blant annet ryddig av skog / vegetasjon rundt nasjonalparklandsbyen Lom. Det har også vært arbeidet

med å øke tilgjengeligheten for publikum ved å opparbeide en sentrumssti med naturinformasjon i Storslett, Lom og Vingelen, samt rydding, merking og skilting av flere turstier, tilretteleggingstiltak, grusing av sti og etablering av attraksjoner som for eksempel barnas naturpark i Storslett.

6.2.3 Kunnskap og formidling

I oppstartsfasen har det i de ulike landsbyene vært gjennomført en rekke tiltak som går på kunnskapsutvikling og formidling, bl.a. vertskapskurs som tidligere nvent, men også ambassadørkurs, undervisningsopplegg i skoler, næringsseminarer og stedsutviklingskonferanser.

Skoler har vært involvert i prosjektet, blant annet i tilknytning til *Visitor Point* Reisdalen og i utviklingen av ulike naturpedagogiske tilbud. Naturarven står sentralt i dette arbeidet, som det gjør i det meste av formidlingsarbeidet i prosjektet.

Nasjonalparksentrene er viktige i kunnskapsutvikling og formidling, gitt deres ekspertise. Disse har i større grad blitt trukket inn i hovedprosjektets formidlingsarbeid, i tillegg til andre lokale samarbeidspartnere. Det jobbes også felles med standarder for hvordan nasjonalparklandsbyene skal formidle naturinformasjon.

Prosjektet bruker også Facebook i sin formidling av prosjektet og det har ellers fått en rekke medieoppslag i radio, TV, nasjonale aviser, lokale aviser og over internett. Vi sitter igjen med det inntrykket av at de har fått god mediedekning lokalt og regionalt, men mindre nasjonalt. Dette vil kunne endre seg utover i programperioden, spesielt når konseptet blir enda bedre konkretisert.

Når det gjelder kompetansebehov, har hovedprosjektet rapportert om behov for mer prosess- og prosjektlederkompetanse, samhandlingskompetanse, kulturfaglig kompetanse, økonomiske kompetanse og markeds- og salgskompetanse. For å imøtekomme noen av disse behovene, har prosjektet samarbeidet med Universitetet i Tromsø og Universitetet i Bergen.

6.2.4 Bred verdiskaping

Bred verdiskaping vil også variere mellom de ulike nasjonalparklandsbyene, men vi skal her trekke fram det vi ser på tvers av tiltakene.

Miljømessig verdiskaping

Her trekkes det fram landskapsverdier, biologisk mangfold og andre naturverdier, slik som kulturlandskap (Vingelen) og elvedelta (Nordreisa). Det jobbes med å styrke disse verdiene blant annet ved å tilby innbyggere og besøkende god informasjon om natur- og kulturverdiene.

Kulturell verdiskaping

Her kan vi trekke fram arbeid med identitet, omdømmebygging, profilering og stedsutvikling. I prosjektplanen er det lagt opp til en utarbeidelse av en markedsføringsstrategi og plan for media- og kommunikasjonsstrategi. Dette arbeidet har ikke kommet skikkelig i gang i oppstartsfasen, men det planlegges økt innsats i 2011. Det arbeides videre for å styrke den kulturelle verdiskapingen ved å styrke profileringen av logoer på utvalgte produkter, skiltmal, designmaler, m.m.

Sosial verdiskaping

Når det gjelder nettverksbygging, har prosjektet foreløpig hatt nok med sitt eget prosjekt. Nye nettverk har ikke blitt etablert som følge av hovedprosjektet, og det har heller ikke vært utstrakt bruk av eksisterende nettverk, foruten det som knyttes til involverte aktører (lokale næringsorganisasjoner). Det er gjennomført noen dugnader i oppstartsfasen, men lokalt er det flere enn de tre som kommer i regi av hovedprosjektet. En viktig del av den sosiale verdiskapingen er den økte fellesskapsfølelsen mellom de involverte aktørene på tvers av nasjonalparklandsbyene. Dette er også noe som DN ønsker fokus på, blant annet ved tilbakemeldinger på at flere av delprosjektlederne burde være med i de nasjonale nettverkssamlingene.

Økonomisk verdiskaping

Hovedprosjektet har ikke gitt grunnlag for nye etableringer i oppstartsfasen, og det har ikke vært gjort noen registreringer av hvorvidt eksisterende næringsvirksomheter har utvidet sin virksomhet, økt underleveranser eller om det har vært sysselset-

tingsvekst som følge av hovedprosjektet i oppstartsfasen. Det kan være nærliggende å tenke at det er for tidlig å se på slike resultater, men det er likevel inntrykket at hovedprosjektet har hatt stor betydning for økningen i antall besøkende, men mindre eller ingen påvirkning på flere overnattinger. Det er ikke utviklet systemer for å kartlegge den økonomiske verdiskapingen.

Den brede verdiskapingen

God informasjon om viktigheten av natur- og kulturverdier (miljømessig verdiskaping) kan styrke bevaringen av disse fordi innbyggernes kunnskap (kulturell verdiskaping) og tilhørighet (sosial verdiskaping) til eget hjemsted forsterkes. Dette kan igjen øke motivasjonen til å gjøre noe på hjemstedet som har med arbeid å gjøre (økonomisk verdiskaping) og som kan øke attraktiviteten til området for nyetableringer, som reisemål og for bosetting. I denne sammenheng er formidlingen som gjøres i prosjektet svært avgjørende.

I oppstartsfasen har prosjektet prioritert den miljømessige verdiskapingen i størst grad, etterfulgt av den kulturelle verdiskapingen og den sosiale verdiskapingen. Den økonomiske verdiskapingen har relativt sett hatt minst prioritet i oppstartsfasen. I neste fase vil denne formen for verdiskaping prioriteres i mye større grad, uten at prioriteringene til de andre verdiskapingsformene skal bli mindre.

6.3 Spesielle temaer

6.3.1 Konflikthåndtering

Når det gjelder enkelte uenigheter, har dette ifølge prosjektet bidratt til å hemme realiseringen av sentrale målsettinger. Det dreier seg primært om samarbeid om fellestiltak innen reiselivsnæringen og hva næringen selv ønsker å prioritere. Dette varierer likevel en del mellom landsbyene. Det har ikke vært en felles strategi for å håndtere slik uenighet. Det har vært opp til aktørene i den enkelte landsby.

Det virker ellers som om prosjektet har unngått de store konfliktene mellom bruk og vern, men det kan variere fra landsby til landsby. Prosjektleder og lokal prosjektleder har høy grad av kompetanse innen naturfag og miljøvern, og dermed vil

vernet bli godt håndtert. Samtidig ligger utfordringene noe mer knyttet til nærings-siden og behovene der, og det er brukerinteresser som synes verneinteressene i enkelte tilfeller går for langt. Samtidig unngår prosjektet mye av denne problematikken ved å legge de fleste tiltakene til landsbyene, for å utvikle dem til en portal inn til nasjonalparken. Gjennom kunnskap og formidling, og ved bruk av tilretteleggingstiltak, stimerking og kart, vil man kanalisere ferdselen vekk fra sårbare områder. Det virker som en god strategi.

6.3.2 Institusjonalisering

Hver nasjonalparklandsby skal ha en egen stedsutviklingsplan. For mange av landsbyene innebærer dette en allerede eksisterende plan, og det jobbes med å få konseptet forankret i denne. For andre kan det innebære at en slik plan utvikles, hvor da nasjonalparklandsbykonseptet får en sentral plass.

Alle landsbyene er i stor grad i gang med tiltak som forankrer konseptet i overordnede planer i kommunen, og det er delvis planer om hvordan satsingen skal videreføres etter programperioden er over. Dette vil også variere fra landsby til landsby. For å framskaffe varige resultater og effekter, er det avgjørende med god forankring i planer blant beslutningstakerne. Her synes de ulike landsbyene å ha en god grobunn for institusjonalisering.

6.3.3 Programvurdering og addisjonalitet

Nettverket er glade for å være med i Naturarven som verdiskaper og finner at midlene fra programmet har i noen grad fungert som en katalysator for å utløse andre ressurser regionalt og lokalt. Men verdiskapingsprogrammet har ikke vært avgjørende for at prosjektet ville bli iverksatt. Det vurderes også slik at de økonomiske ressursene som stilles til rådighet gjennom programmet ikke er tiltrekkelige. Det er enkelte større tiltak som ikke lar seg gjennomføre på grunn av manglende finansiering.

Når det gjelder de faglige ressursene som programmet tilbyr, oppleves dette som tilstrekkelige, men det pekes i oppstartsfasen at det er behov for mer kompetanse innen prosjekt- og prosessledelse og markedsføring. Prosjektet mener det er i større

grad behov for bedre koordinering i forhold til andre virkemidler for vern og bruk, blant annet knyttet til Innovasjon Norge sine virkemidler og DN sin satsing på nasjonalparkkommuner.

Nettverkssamlingene har vært gode i forhold til dialog og informasjonsutveksling, også mellom hovedprosjektene, og det har fungert godt i forhold til programledelsen, men noe mindre godt i forhold til nettverksbygging. Noe som har med nok så hektiske program. Samlingene er slik sett vurdert som sånn passe inspirerende.

6.3.4 Suksesshistorier og fallgruver

En suksesshistorie fra prosjektet er vertskapskursene. Dette synes å være helt avgjørende for å utvikle det gode vertskap i landsbyene, og uten det gode vertskap vil man heller ikke ha noen god portal for besøkende. Det gjør sitt til at næringslivet vil få informasjon om konseptet og se på mulighetene knyttet til det, noe som både bygger forankring, fellesskap, eierforhold og skaper gode ambassadører for prosjektet.

En fallgruve knytter seg til offentlige anskaffelser og manglende kompetanse på dette området. Det er mange regler som gjør at enkelte tiltak blir forsinket eller at man ikke har den fulle og hele oversikt over hva som forventes når man skal gjennomføre tiltak i det offentlige, slik som offentlige anbudsrunder.

6.4 Åpen post

I oppstartsfasen rapporteres det om en utfordring knyttet til det å være både forprosjekt og hovedprosjekt på samme tid. Dette har skapt en balanse mellom frihet i forprosjektet og tettere oppfølging i hovedprosjektet. På slutten av oppstartsfasen har dette falt bedre på plass.

6.5 Oppsummering

Hovedprosjektet Nasjonalparklandsbyene er et prosjekt som vokser ut av et lokalt initiativ og er et konsept med et stort utviklingspotensial. Aktørene i nettverket for

nasjonalparklandsbyene har utviklet en sterk fellesskapsfølelse, og det har skapt et godt grunnlag for den videre konseptutviklingen. Det har vært litt startvansker i forhold til balansen mellom fellestiltak og lokale tiltak, men det synes som om det i slutten av oppstartsfasen har blitt lagt noen gode føringer slik at det videre arbeidet med konseptutviklingen kommer inn i et godt spor. Uroen knyttet til det å være både forprosjekt og hovedprosjekt på samme tid, synes å ha lagt seg utover i oppstartsfasen. Vi opplever at det har tatt mye tid i starten å få til en god forankring lokalt i prosjektet samtidig som man har fått plass til noen gode prosesser mellom landsbyene. Det tar tid å bygge bred involvering og et felles språk. Enkelte av landsbyene har hatt utfordringer med å trekke utviklingsaktører inn på et tidlig stadium, mens andre funnet at det har vært avgjørende i sin landsby. Vi finner også at dette er et prosjekt som er svært krevende å lede og organisere fordi det er store transaksjonskostnader med såpass forskjellige nasjonalparklandsbyer på såpass forskjellige områder. Her tror vi at det kan være nyttig for utviklingen av konseptet at man har en prosjektleder som får økte ressurser til koordinering på tvers. Det er behov for mer koordinering av politikk og forvaltning både nasjonalt og lokalt for at et slikt konsept skal kunne fullt og helt realisere sitt potensial.

7. Stetindprosjektet

Oppstartanalyse 2010

Foto: P.I. Haukeland

7.1 Bakgrunn

Prosjektet *Gleden ved å leve naturvennlig*, også kjent som *Stetindprosjektet*, ble valgt ut av Direktoratet for Naturforvaltning våren 2009 som ett av 10 hovedprosjekter i Naturarven som verdiskaper. En konflikt mellom ekstern prosjektleder og kommunen gjorde sitt til at Tysfjord kommune trakk seg fra prosjektet, og det ble derfor avsluttet etter oppstartsåret. Selv om prosjektet avsluttes etter ett år, er prosjektet og utfallet såpass interessant, at det inkluderes i oppstartsanalysen. Spesielt med tanke på erfaringer med ting som gikk feil, som andre tilsvarende prosjekter kan lære av.. Som med de øvrige hovedprosjektene, analyseres disse ut i fra den rammen som er lagt gjennom programmet Naturarven som verdiskaper og ikke i

lys av hva enkelte aktører i prosjektene kunne ønske rammen skulle være. Oppstartsanalysen har som utgangspunkt, telefonintervjuer og besøk, i tillegg til skriftlige kildersom referater, redegjørelser, nettinformasjon og mediedekning. Vi har også vært i kontakt med ulike aktører som har vært involvert i prosjektet.

7.1.1 Prosjekthistorien

I forkant av søknadenom å være et hovedprosjekt i programmet Naturarven som verdiskaper, foregikk det en del parallelle prosesser, knyttet til bruken av Stetind som attraksjon, mellom to av hovedaktørene: Tysfjord kommune og Rådet for øko-filosofi. Kommunen hadde bestilt en mulighetsanalyse av et konsulentfirma i Narvik, der den kjente klatreren Stein P. Aasheim var involvert . Kommunen var samtidig i gang med å utvikle en Masterplan for reiseliv der Stetind skulle stå sentralt.

Rådet for øko-filosofi består av en gruppe mennesker som ser på Stetind som selve *arnestedet* for økofilosofien, etter et seminar som ble holdt der med bl.a. Arne og Siri Næss, Sigmund Kvaløy og Nils Faarlund. Rådet har laget det de kaller for Stetinderklæringen, som er en erklæring om behovet for å mobilisere mot en mer natur- og klimavennlig livførsel. Denne erklæringen er skrevet under av flere tusen personer i over 40 land. Sentralt i dette arbeidet er Børge Dahle, førsteamanuensis ved Idrettshøgskolen (fram til sommeren 2010), i nært samarbeid med de øvrige rådsmedlemmene, som i dag er Øystein Dahle, Finn Wagle, Nils Faarlund, Siri Næss og Aage Jensen. De tre første er dekorert med St. Olavs orden for sitt engasjement. Rådet for øko-filosofi planla som en del av prosjektet en internasjonal konferanse i 2009 kalt *Arven og Gleden ved å leve naturvennlig*, sammen med en markering på selve arnestedet.

Ideen om å søke midler fra Naturarven som verdiskaper kom opprinnelig fra Innovasjon Norge, noe både Rådet for øko-filosofi og Tysfjord kommune bestemte seg for å samarbeide om. På dette tidspunktet var det en god tone mellom Tysfjord kommune og Rådet for øko-filosofi. Etter hvert ble det flere uenigheter internt i kommunen, dette fører til atprosjektleder i Tysfjord kommune trekker seg. Søknadsjobbingen blir overtatt av en annen i administrasjonen. Søknaden blir forsøkt tatt opp i kommunestyret høsten 2008, men saken blir utsatt til mars 2009. Da

hastet det med å få sendt inn søknaden. Presset lå på kommunestyret, som da vedtok å søke, uten at søknaden hadde fått en grundig nok behandling. Det var Fylkesmannens Miljøvernnavdeling som innstilte søknaden.

Søknaden ble innvilget og Stetind ble valgt ut som ett av de 10 nasjonale hovedprosjektene i programmet. I bevilgningsbrevet står det at Direktoratet for naturforvaltning finner spesielt den økofilosofiske tilnærmingen interessant i et slikt prosjekt. Tysfjord kommune ønsket at formannskapet skulle være styringsgruppe for prosjektet, noe DN ikke godkjente. Dermed ble en prosjektgruppe i kommunen etablert, den inkluderte representanter for kommunen, Reiselivsselskapet Hamsuns Rike, lulesamiske senter Arran, Skyssbåter AS og Nordland Turselskap. Det var lite kontakt mellom kommunen og Rådet for øko-filosofi i denne perioden.

Uenighetene som oppsto internt dreide seg i hovedsak om prosjektorganisering og ressursbruk. Tysfjord kommune er også kritisk til at Rådet, som de ikke oppfatter er en juridisk ansvarlig enhet, siden de ikke har noe organisasjonsnummer i Brønnøysundregisteret. Kommunen ønsket å ha kontroll over midlene i prosjektet, mens Rådet for øko-filosofi ønsket å fakturere DN direkte for sin del av arbeidet. Det er en uro i Rådet for at kommunen skal bruke midlene til andre tiltak enn det som det er lagt opp til i søknaden. Det er med andre ord en mistillit, som det er et visst grunnlag for. I reviderte planer, som kommunen har oversendt DN, sier DN at disse ligger langt unna det som var de opprinnelige planene i søknaden.

Tysfjord kommune, med ordfører i spissen, søker et møte direkte med statssekretær i Miljøverndepartementet, hvor også representanter for Sametinget, Direktoratet for naturforvaltning og KRD er invitert, for å blant annet drøfte samarbeidsproblemer med Rådet for øko-filosofi. Her finner vi det underlig at MD aksepterer et slikt møte uten å invitere prosjektlederen som kommer fra Rådet for øko-filosofi. I etterkant refererer ordføreren fra møtet til kommunestyret, og det besluttes enstemmig å trekke seg ut av prosjektet og programmet.

Ordføreren går ut i Dagens Næringsliv 14. april 2010 med sterke beskyldninger mot Rådet for øko-filosofi og prosjektlederen. På to hele sider, under tittelen *Samarbeid ble bitter splid*, hamrer ordføreren løs på Rådet for øko-filosofi med karakteristikker som: ”(PL) fremstår som en representant for nikkersadelen som bare er opptatt av å tenke store akademiske tanker”, ”Vi oppfatter Rådet for øko-filosofi

som en gutteklubb, en prateklubb”, ”Økofilosofier vil helst bo i telt, hvordan skal vi da kunne tjene penger på dem?” Prosjektleder sier i samme oppslag at han er sjokkert over uttalelsene og håndteringen av prosjektet fra Tysfjord kommune sin side: ”Vi kommer aldri til å sette våre ben i Tysfjord kommunes lokaler igjen, og det som har skjedd vil få et alvorlig etterspill”.

Kommunen fremstiller saken som om de skulle tilpasse seg Rådet for øko-filosofi sine ideer, mens Rådet for øko-filosofi sier at kommunen forsøkte å få de til å legitimere kommunens prosjekter. Med andre ord, det er to ulike verdener av oppfatninger når det gjelder prosjektet. Det endte med at Rådet for øko-filosofi gjennomførte den delen av prosjektet som var tiltenkt dem, nemlig boklansering og internasjonal konferanse i august 2010. Det er ennå ikke klart om skrinleggingen av prosjektet får noen konsekvenser for kommunen, men omdømmet til kommunen er klart svekket.

Hva var det som gikk galt? Kunne noe vært gjort annerledes? Hvilke lærdommer kan andre tislvarende områder trekke fra Stetind-prosjektet?

Markering på arnestedet til økofilosofien i 1966. Representanter fra Rådet for øko-filosofi (f.v.): Børge Dahle, Siri Næss, Aage Jensen og Nils Faarlund. Foto: P.I. Haukeland

7.1.2 Mål og formål

Prosjektet tar utgangspunkt i situasjonen menneskeheten står ovenfor i framtiden, og har som visjon at det er mulig å endre tenke og handlemåte der gleden er den drivende kraften. Formålet er å sette spørsmål ved dagens levemåte og et ønske om

å skape interesse for å utvikle mer naturvennlige tenke- og levemåter, eksemplifisert med tradisjonell samisk kultur. Det verdimesseige formålet finner vi i Stetind-erklæringen (www.stetinddeclaration.com).

Prosjektet har også som formål at når naturarven skal brukes som attraksjon for reiseliv og opplevelser, er det viktig å ha forståelse for å sikre kvalitetene ved naturarven. Måten å gjøre dette på er gjennom det prosjektet kaller ”et natursted”, som velges ut fra natur- og kulturkvaliteter, og som skal invitere til et fysisk sted, til ettertanke, til underskriving av Stetind-erklæringen og til utvikling av Stetind som symbol. Et slikt fysisk natursted vil også kunne være en nasjonal attraksjon.

Hovedmålet er å skape interesse for perspektivene, som vi bl.a. finner i Stetind-erklæringen, nasjonalt og internasjonalt, og for at det blir skapt slike lokale Natursteder (”ettertankesteder”) inspirert av Stetind. Videre er hovedmålet, ifølge søknaden, å utvikle Stetind som ”et reisemål for grupper av mennesker som ønsker å arbeide med å ta ansvar for å bidra til å utvikle mer naturvennlige levemåter og kunne utvikle tenkemåter som bidrar til å skape harmoni mellom natur og menneske.”

På grunn av tidspress i oppstarten, ble ikke disse målsettingene og perspektivene godt nok forankret i kommunen og i kommunestyret. Gitt at Tysfjord kommune er såpass sentral i forvaltningen av Stetind som attraksjon, selv om det er et nasjonalt symbol, ville en annen forankring vært vanskelig. Man kan se for seg at en mer samisk vinkling på prosjektet kunne ha gitt muligheten til å forankre prosjektet i Arran lulesamisk senter og eventuelt i Sametinget, siden Stetind er et hellig fjell i deres kultur, men Tysfjord kommune måtte uansett bli involvert. Nå har jo Tysfjord kommune sine egne målsettinger og planer for Stetind, og i oppstarten ble det nok ikke godt nok samsvar mellom målsettingene.

7.1.3 Organisering og ledelse

Prosjektet ble organisert som et samarbeidsprosjekt mellom Tysfjord kommune og Rådet for øko-filosofi, som begge var søkere. Det ble etablert en prosjektgruppe i Tysfjord kommune, bestående av to fra kommunens administrasjon, en fra Reiselivsselskapet Hamsuns Rike, som også er rådgiver ved ARRAN lulesamiske senter, daglig leder for Skyssbåter AS i Tysfjord, en representant for Idrettsrådet og daglig leder av Nordland Turselskap.

Tysfjord kommune har vært medansvarlig for prosjektet og Rådet for øko-filosofi har i praksis stått for prosjektledelsen. Siden det er Rådet for øko-filosofi som har stått for hovedtilnærmingen i prosjektet, faller dette seg naturlig, men det kan også ha medført at kommunen har oppfattet dette mer og mer som Rådet for øko-filosofi sitt prosjekt.

Prosjektet har vært delt inn i ulike delprosjekt:

1. Øko-filosofi

- Dette delprosjektet skal utvikle og markere Stetind som ”symbol for naturvennlig tenke- og levemåter, gjennom bl.a. dialog, festskrift, Stetinderklæring, seminarer/konferanser, m.m. Rådet for øko-filosofi skal også bidra til at Stetind blir en ”attraksjon”, og at det kan ”foredles” på en bærekraftig måte.

2. Reiseliv i Tysfjord kommune

- Prosjektet skal bidra til utviklingen av reiseliv/turisme som grunnlag for samfunnsutviklingen knyttet til Tysfjords natur og kultur.

3. Naturstedet

- Det skal vurderes å bygge et ”natursted” ved foten av Stetind. Byggverket skal kunne være inspirert av samisk kultur og friluftslivet, og plasseringen skal være slik at man får utsyn til Stetind og at det inviterer til kontemplasjon. Bygget skal også kunne bidra til å kanalisere trafikken på Stetind, siden de fleste som da kommer til denne bygningen kanskje føler at det er tilstrekkelig, og at slitasjen på stien opp mot Stetind og fra besøkende lenger opp på fjellet vil bli mindre.

Etableringen av et natursted synes klart i tråd med programmets intensjoner om vern gjennom bruk, hvor man kanalisere ferdselen i et sårbart område. Kommunen har også hatt sine planer om å tilrettelegge for en mer naturvennlig og sikker ferdsel opp mot Stetind, noe som knyttes til ny reguleringsplan og masterplan for reiseliv. Ellers har de tenkt å bygge flytebrygge med landgang fra sjøen, og det er planer for en Stetind-uke og ellers bidra til utviklingen av Stetind som symbol. Etableringen av Naturstedet med bygning og uteareal forventes ikke å la seg reali-

sere før 2011-2013, og det er Tysfjord kommune som har ansvaret for å etablere og utvikle naturstedet.

Det ble leid inn et arkitektfirma som utarbeidet en modell for hvordan selve naturstedet og bygningen kunne se ut.

7.1.4 Mobilisering og forankring

Det virket som prosjektet hadde en god forankring i forvaltningsapparatet, både miljøavdelingen hos Fylkesmannen og Innovasjon Norge var involvert, og DN var positive til prosjektet. Likevel kan det virke som om et fragmentert forvaltnings- og virkemiddelapparat kan ha bidratt til mangel på kommunikasjon på tvers.

Prosjektet som DN hadde gitt sitt tilsagn til ble ikke godt nok forankret og forstått i kommunen. Det medførte at kommunen kom med forslag til egne delprosjekt, bl.a. i lys av mulighetsstudiet, som de da ønsket at Rådet for øko-filosofi skulle slutte seg til. Da Rådet for øko-filosofi oppfattet det slik at disse delprosjektene ikke var sammenfallende med målsettingene i søknaden, så var det vanskelig for dem å gi sin tilslutning. Dette førte til en anstrengt relasjon mellom kommunen og Rådet for øko-filosofi, også på personnivå. Ifølge Rådet for øko-filosofi har det vært forsøk på å få i gang en dialog med kommunen uten hell, mens kommunen på sin side opplever at Rådet for øko-filosofi ikke støtter hva kommunen ønsker å gjøre i forbindelse med utviklingen av Stetind som reisemål. Påstand mot påstand er vanskelig å rydde opp i uten klarhet i de faktiske forhold og uten dialog. I prosjektet var det uenighet om de faktiske forhold og dialogen kom aldri i gang etter endring av kommunens deltakere i prosjektet.

7.1.5 Økonomi og finansiering

Rådet for øko-filosofi sto for en del av prosjektet, noe som innebar kr. 390 000 og som omfattet kr. 100 000 til å arbeide fram en bok som et festskrift til naturen med inspirasjon fra Stetind (kom ut på Tapir forlag sommeren 2010). Så var det satt av kr. 100 000 til en internasjonal konferanse i 2010, som skulle samle ulike aktører for å drøfte bl.a. mulighetene knyttet til å bruke naturarven som ressurs i reiselivssammenheng. Denne ble gjennomført i juli/august 2010. De resterende mid-

lene på kr. 190 000 ble brukt til bl.a. et arkitektfirma for å utvikle ideen om et naturvennlig besøkssenter, som kunne brukes i reiselivssammenheng og til reiseutgifter. Det ble ikke tatt ut lønn til representanten for Rådet for øko-filosofi som var prosjektleder. Noen midler ble brukt til et nettsted, utarbeiding av logo, inngravering av stein, etc.

Totale prosjektkostnader for 2009-2010 er 5.0 millioner, hvorav 2.5 millioner søkes fra Naturarven som verdiskaper. Prosjektet hadde en bevilgning fra DN på kr. 1 100 000 for oppstartsåret.

Finansieringen for øvrig forventes å komme fra egenkapital, egeninnsats i form av arbeidstimer fra Rådet for øko-filosofi og aktører i kommunen, midler fra fylkeskommunen, fylkesmannen, Innovasjon Norge, Sametinget og næringslivet forøvrig.

7.2 Måloppnåelse

7.2.1 Bevaring av naturarven

Prosjektet fremhever ulike kvaliteter ved Naturarven, både i tilknytning til landskap, biologisk mangfold, naturtyper, økologiske forhold, og det er disse kvalitetene prosjektet søker å hegne om. En av de største belastningsutfordringene Stetind har kommet fra klatrerne. Ellers er stien opp mot Stetind, gjennom Storelvdal, svært belastet. Prosjektet har ønsket å bidra med å gjøre stien mot Stetind mer bærekraftig og skånsom for naturarven, og Naturstedet skal bidra til å kanalisere ferdselen, og er derfor et bidrag til bevaring av Stetind.

7.2.2 Kunnskapsutvikling og formidling

Prosjektet har en sterk faglig forankring knyttet til tidligere prosjekter der medlemmer av Rådet for øko-filosofi har vært drivkraft. Prosjektleder har jobbet lenge med lokal samfunnsutvikling med utgangspunkt i natur og kultur i flere sammenhenger som det vises til i søknaden. Han har utviklet og gjennomført flere kompetansegivende studier i ”Lokal natur- og kulturveiledning” for å heve kompetanse og formidle dette i ulike sammenhenger i lokalsamfunnet. En slik tilnærming var

også planlagt i starten av dette prosjektet, men dette har ikke fått anledning til å utvikle seg.

7.2.3 Den brede verdiskapingen

Prosjektet har satt opp noen målsettinger for å fremme en bred verdiskaping som går på: 1) samfunnsutvikling (inkludert det norske og det samiske), 2) samarbeid mellom turistforetak og organisasjoner på tvers av landegrenser og 3) på sikt skal nye arbeidsplasser skapes og eksisterende sikres.

Medvirkning i prosessen fremheves som viktig for å få frem de ønskede verdier, og i denne sammenheng er det behov for samarbeid mellom en rekke aktører lokalt, regionalt og nasjonalt. Det har vært medvirkning på ulike plan, men altså ikke godt nok fra kommunepolitikerne i Tysfjord kommune.

7.3 Spesielle temaer

7.3.1 Konflikthåndtering

Stetindprosjektet er omtalt som ”samarbeidsprosjektet som glapp”. Kommunen skylder på Rådet for Øko-Filosofi, som igjen sier at kommunen ikke har spilt med åpne kort. Det fremstår som et klassisk tilfelle av en konflikt hvor partene har ulike oppfatninger av saken, og at dette kan ha å gjøre med at saken ikke har vært godt nok formulert, presisert og kommunisert. Enkelte i kommunen, med ordfører i spissen, trodde dette prosjektet kunne brukes til å støtte opp under andre prosjekter i kommunen, mens Rådet for Øko-Filosofi understrekte at prosjektet har sine egne mål. Det har vært forsøkt dialog mellom partene, men dette har ikke ført fram. DN har også vært involvert for å se hva som kunne vært gjort, men avstanden mellom partene var for stor. Konflikten endte med at prosjektet ble skrinlagt. Det er flere hendelser i prosjekthistorien hvor feil ble gjort som man kan lære av:

- Det burde vært en klarere forankring i kommunestyret rundt søknaden i prosjektet, slik at det var klart og tydelig hva man søkte om. Dette ble ikke gjort

på grunn av tidspress. Kommunen har likevel et ansvar for å sette seg inn i det de gir sin tilslutning til, selv om tilslutningen ble forhastet.

- Kommunen har ikke kommet Rådet for øko-filosofi i møte når først prosjektet ble utvalgt som en av de 10. Rådet for Øko-Filosofi har på sin side dokumentert flere instanser hvor de har invitert og forsøkt å få med kommunen, uten hell.
- Den anstrengte relasjonen mellom aktørene kunne vært tatt tak i på et høyere plan, som fra fylkeskommunen, fylkesmannen og Innovasjon Norge, som også har vært inne i prosjektet i en tidlig fase, for å spikre et stødigere prosjektfundament.

7.3.2 Institusjonalisering

Det ble arbeidet for dårlig med forankringen i oppstarten fra flere involverte aktører. Man håpet på at ting ville gå seg til, og at kommunen ville se dette som en kjempemulighet, og selv om flere gjorde det, ble det enstemmig vedtatt i kommunestyret å trekke seg ut.

7.3.3 Suksesshistorier/fallgruver

Det ble produsert en bok om Stetind som økofilosofiens vugge og det ble avholdt en vellykket internasjonal konferanse, og dermed har den delen av prosjektet vært vellykket, men gitt at prosjektet ble skrinlagt etter oppstarten så kan man ikke snakke om noen suksess i prosjektet.

En av de største fallgruvene her er problemet med den lokale forankringen, som igjen kan relateres til kunnskap og kompetanse til å vurdere potensialet i slike prosjekter som disse.

7.3.4 Oppsummering

I etterpåklokskapens lys er det lett å si at prosjektet var for dårlig forankret lokalt og i kommunen, men det er heller ingen entydig konklusjon, gitt at kommunen først var positiv og deretter negativ. Det er mulig at programledelsen kunne gjort

noe mer for å få i gang dialogen mellom partene på et tidligere tidspunkt når signalene om en konflikt kom til syne, men det er også vanskelig i et program som legger opp til at forankringsarbeidet ligger til prosjektledelsens ansvar. Her må nok begge parter ta selvkritikk, men kommunen må også tåle kritikk for måten de gikk ut med konflikten på. At ordfører i spissen gikk ut i nasjonale medier med nærmest personhets og sverting av Rådet for Øko-Filosofi og prosjektlederen, kan fort falle tilbake på kommunen selv og gi dem et dårlig omdømme for måten nye initiativ blir møtt på. Det er vanskelig å si noe om hva som kunne vært gjort annerledes, men prosjektet viser betydningen av tydelig forankring i kommunestyret og hos politikerne, samt behovet for en felles forståelse av hva prosjektet dreier seg om. Det viser også at kommunene i slike utviklingsprosjekter i større grad må sette seg inn i hva de gir sin tilslutning til.

8. Touching the Wetlands: Våtmark i en ny tid

Oppstartsanalyse 2010

Pålebrygge, Dokkadelta © Dokkadelta

8.1 Bakgrunn

Det geografiske området til prosjektet knytter seg til Dokkadeltaet og ferskvann som økosystem i de tre kommunene Nordre Land, Søndre Land og Etnedal. Dette inkluderer Randsfjorden og elvene Etna og Dokka som møtes i Dokkadeltaet. I området finnes også Ormtjernkampen nasjonalpark, Hynna naturreservat,

Ormtjernmyra naturreservat, Dokkadeltaet naturreservat. I 2002 fikk området status som Ramsarområde, noe som gir økt oppmerksomhet og samtidig et særskilt ansvar til forvaltningen av området. Det er et økosystem rikt på flora og fauna, og det er over 219 fuglearter i deltaet, hvorav 54 av dem er på rødlista. Forholdet mellom menneske og natur vil også være viktig i prosjektet blant annet i forhold til fløting, landbruk, fiske og utnyttning av vannkraften, men også i forhold til annen transport, jernutvinning, torvstikking, skogbruk og helleristinger.

8.1.1 Prosjekthistorien

Initiativet til prosjektet kommer fra Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS på vegne av kommunene Nordre Land, Søndre Land og Etnedal. Gausdal kommune var også invitert, men disse ønsket en annen eierstruktur i prosjektet enn det som var planlagt, noe som endte med at de valgte å ikke bli med.

Det var kommunene Nordre Land og Søndre Land som i 2008 etablerte Dokkadeltaet Nasjonale VåtmarkssenterAS (DNV), med det formål å bygge opp et kompetansemiljø på våtmark og å utvikle en næringsplan for bygging av et våtmarkssenter i området. Denne etableringen bygger delvis på et forprosjekt som ble gjennomført av Randsfjordmuseene (2004-2007) rundt Dokkkadeltaet, noe som også var forløperen til hovedprosjektet i Naturarven som verdiskaper.

Prosjektet hadde tittel ”Touching the Wetland” i oppstartsfasen, men skiftet navn til Økosystem Dokkadelta i 2011.

8.1.2 Mål og formål

Visjonen i prosjektet er en balansert utvikling i samfunnet og naturen i kommunene Nordre Land, Søndre Land og Etnedal. Hovedmålet er å utvikle økosystemet Dokkadelta som en attraksjon. Dette skal gjøres ved en rekke tiltak som knytter seg til ulike sider av naturen og kulturen i området, men som også skal komme bedriftene og næringslivet i området til gode rundt ”balansert turisme”. Prosjektet skal bruke en naturvitenskaplig tilnærming til naturen for å gjøre den mer attraktiv for alle, og gjennom dette øke oppslutningen og oppmerksomheten for ferskvann og våtmark som en spesiell del av den norske naturarven.

Formålet er å utvikle et økosystem som en attraksjon, hvor bevaring og bruk blir sett i sammenheng med restaurering, kunnskapsbygging, naturveiledning og verdiskaping.

8.1.3 Tiltaksområder

Tiltakene skal bidra til å utvikle økosystemet i Dokkadelta til en attraksjon. Tiltakene vil dreie seg om kunnskapsutvikling, utvikling av formidlingskonsepter, tilrettelegging av opplevelser, bevaring av balansen i økosystemet, fremming av identitet for reiselivet i regionen, formidling av kunnskap om natur på en attraktiv måte og restaurering av kulturminner som har spesiell attraksjonsverdi. Tiltakene i prosjektplanen for 2009 ble tematisert som følger:

1. Natur- og kulturminnerestaurering
2. Mennesket i økosystemet
3. Dyr og fisk i økosystemet
4. Fugler og insekter i økosystemet
5. Naturvegledning og formidling
6. Design og informasjon

Det er i søknaden planlagt en rekke tiltaksmål over hele programperioden: ansettelse av naturveileder, 4 fugletårn (et for hvert år) som inngangsporter til verneområdet med informasjon om naturens sårbarhet, det skal utvikles informative kart, skjøtselstiltak mot gjengroing i våtmark, elverestaurering, overvåking av rødlisteartene i området, internasjonal konferanse (2010), flerdagers trekking rute, ustillinger, visuell profil for prosjektet, internett portal (åpnet i 2009: www.dokkadeltaet.no), kart, seminarer og workshops.

I siste halvdel av oppstartsfasen (2010) ble det laget en presisering av tiltak som følger: 1) naturrestaurering, 2) erfaringsdelta, 3) balansert turisme og 4) naturvegledning. I tillegg ble et eget tiltaksområde lagt til: energi. Det skal bygge på utredninger for muligheten til å produsere energi uten å påvirke balansen i økosystemet. Her skal det lages et mulighetsstudie av et mikrokraftverk innenfor kommunene.

Det planlegges egne fagsymposium hvert år, som skal fremheve ulike faglige problemstillinger og utfordringer innenfor temaet, og det planlegges ulike utstillinger i tråd med erfaringsprofilen i prosjektet. Det er blant annet planlagt å plassere 12-20 ”erfaringstoler” rundt om i området, noe som skal skape oppmerksomhet og være en attraksjon for besøkende inn til området.

Videre er det planlagt å lyse ut en 100% stilling som naturvegleder, som skal ha en sentral rolle i tilknytning til guiding, registreringer, formidling og konseptutvikling (produktutvikling). Kommunene Søndre og Nordre Land ønsker å bygge et Ramsar Naturhus ved Dokkadeltaet. Dette skal bli en kompetanseklynge innen naturveiledning, reiseliv, restaurering og overvåking. Det skal også kunne brukes som et besøkssenter og som en formidlingsarena. Prosjektet skal bistå i utviklingen av konseptet, og samtidig se på hvordan naturhuset kan være et økologisk energibyg.

8.1.4 Organisering og ledelse

Styret for prosjektet ”Touching the Wetlands”, er også styret for Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter, eid av kommunene Søndre og Nordre Land. Her finner vi representanter for KS, NINA, LO, og tre representanter for Søndre Land kommune og to representanter for Nordre Land kommune. I tillegg er representanter for Randsfjordmuseene, Etnedal kommune, fylkeskommunen i Oppland og fylkesmannen i Oppland observatører i styringsgruppa.

Prosjektleder ved DNV er ansatt i prosjektet i en 80 % stilling. Senere har en medarbeider trådd inn i denne stillingen (fra 1. januar 2011). Begge har god og lang erfaring med formidling, naturkunnskap, design og entreprenørskap. I tillegg har begge vært instrumentelle i etableringen og utviklingen av DNV. Ressursen til prosjektledelse vurderes som litt for liten, både i hovedprosjektet og i delprosjektene. Det var satt av en 20 % stilling til delprosjektledelse.

Det er etablert et eget kompetansenettverk, som består av en rekke personer med ulik kompetanse. Hvert av delprosjektene har også sin egen organisasjon, og flere av dem involverer aktører som er lokalisert i Landsbyen næringshage. DNV koordinerer arbeidet og lager en handlingsplan for hver av arbeidsgruppene.

I 2010 ble det opprettet et eget fagråd for Økosystem Dokkadelta med utvalgte representanter fra kommuner, SNO, fylkesmannen, fylkeskommunen og DNV. Disse representantene er viktige i realiseringen av prosjektets mål.

Prosjektledelsen er svært godt fornøyd med prosjektorganiseringen.

8.1.5 Økonomi, finansiering og virkemidler

For 2009 var det totale forbruket i prosjektet kr. 2 204 141, hvorav kr. 1 100 000 kommer fra DN, kr. 300 000 fra fylkeskommunen i Oppland, kr. 400 000 fra Gjøvikregionen og kr. 404 141 fra kommunene Søndre og Nordre Land.

For 2010 er det et samlet budsjett på 3.6 millioner kroner, hvorav halvparten ble bevilget fra Verdiskapingsprogrammet og DN. Kommunene Nordre og Søndre Land bidro med kr. 300 000 hver. Det samme gjorde regionrådet for Gjøvikregionen. Fylkesmannen i Oppland bidro med kr. 400 000. Andre bidrag ble blant annet knyttet til konkrete prosjekter.

8.1.6 Forankring og mobilisering

Prosjektet bygger på tidligere forankrings- og mobiliseringsprosjekter knyttet til etableringen av DNV og til et forprosjekt, sammen med Randsfjordmuseene, om å utvikle Dokkadeltaet som attraksjon. Prosjektet er godt forankret i de involverte kommunene og i regionrådet, og det har vært en god forankring hos fylkesmannen og i fylkeskommunen i Oppland.

Av de viktigste målgruppene for forankring i oppstartsfasen, har prosjektledelsen vurdert kommunene, innbyggerne og frivillige lag øverst, dernest kommer fylkeskommunen, fylkesmannen, grunneiere, regionråd, næringsorganisasjoner og reiselivsbedrifter, mens Innovasjon Norge er vurdert som mindre viktig i oppstartsfasen. Det kan ha å gjøre med at prosjektet satser mest på tiltak knyttet til aktørene i den første målgruppa, og at næringsutviklingen og reiselivsbedriftene vil komme inn etter hvert.

Arbeidsverkstedene, der ulike kompetanseaktører møtes, har vært en viktig del av mobiliseringen. Det er samtidig en strategi i prosjektet å synliggjøre lokale tiltak

ved å løfte det opp på et nasjonalt og internasjonalt nivå, bl.a. gjennom symposiene. Det bidrar til å forankre satsingen hos inviterte aktører. Videre er samarbeidsavtaler med næringsinteresser og strategiseminar for styringsgruppa viktige elementer i forankringsarbeidet.

Det er en utfordring i prosjektet å få til god forankring hos det lokale næringslivet. Det er en balansegang mellom å legge til rette og være oppsøkende i sin tilnærming til bedriftene og for bedriftene å kunne se og gripe mulighetene som byr seg. Det kan være at prosjektet ikke har klart å formidle disse mulighetene på en god nok måte, men det er også usikkert om bedriftene har kompetanse eller kunnskap til å vurdere mulighetene. Det imøtekommer andre prosjekter ved å lage egne kursopplegg for næringslivet. Det er også en utfordring at kommunene setter av for lite ressurser til å jobbe med prosjektet. Når det gjelder skolene, kan det til tider være et tungrodd system. Skolene må vite lenge i forveien før man kan få tiltak i gang. Mange lærere forholder seg mest til læreplanen, mens andre er noe mer åpne for å bruke formidlingsopplegg utenfor skolen. Her vil nok erfaringene med tilpassete opplegg for skolene kunne endre på denne utfordringen.

8.2 Måloppnåelse

8.2.1 Rapportering på tiltak

Det er en generell oppfatning av at det er stor aktivitet i prosjektet med mange tiltak.

I 2009 hadde prosjektet en økonomisk ramme på 2 millioner kroner. Av dette ble følgende tiltak gjennomført i tillegg til prosjektledelsesoppgaver: 1) Observasjonsplattform / fugletårn, 2) Design og formidling, 3) Skilting, 4) registreringer og sikringstiltak for elvemuslinger, 5) overvåking av beveretableringer, 6) fotodokumentasjon av insekter og fisk, 7) kart som viser overnatting, severdigheter, kulturminner, økologi, løyper og aktiviteter, jakt og fiske, 8) vandreutstilling som viser de mange sidene i prosjektet, 9) et fagsymposium, der også statssekretær Heidi Sørensen i MD deltok, 10) info om lokale fuglearter og trykking av plakat som presenterer 22 ”våtmarksfugler”, 11) formidling og arbeid med formidlingsopplegg rettet

mot skoleverket i samarbeid med Lands Museum og SNO, 12) restaurering knyttet til verneområdet Øktmyrene, som dreier seg om en tilbakeføring av vannbalanse i myrene. Det arbeides også med å restaurere en båt sammen med båtbyggere ved Randsfjorden, slik at den kan brukes i formidlingen.

Ustillingen som ble laget i 2009 het ”Touching the Wetlands – Våtmark i en ny tid” (åpnet 22.10.2009), og den har vært åpen og gratis for alle besøkende. I 2009 trakk fagsymposiet ca 60 personer fra ulike fagfelt, hvor Heidi Sørensen holdt åpningsinnlegget. Fugletårnet i Nordre Land var også et viktig tiltak i oppstartsfasen. Her ble det etablert en bred faggruppe med ulike private og offentlige aktører. Tårnet er designet i tråd med erfaringsprofilen, bl.a. i samarbeid med KunstKultur-Konzeption, mens selve installasjonen er bygd av lokale råvarer (gran og furu) av lokale håndverkere, og det er håndplukkete trematerialer. Tårnet skal ha ”universell utforming”, og det skal åpnes for publikum som et fellesgode. DNV skal holde det vedlike, mens en avtale på 20 år er inngått med grunneier. Byggingen har en gjennomgående dokumentasjon som er brukt i ulike formidlingsstrategier. Det har også blitt laget i 2009 en fotodokumentasjon av fiskeartene i Randsfjorden, noe det også er laget en utstilling av. Dette ble gjort i samarbeid med ulike aktører, blant annet Kistefos Skogtjenester og SNO. Fagpersonen som er direkte med i det daglige arbeidet i DNV har en forankring i begge.

I 2009 gjennomførte Kistefos Skogtjenester også en del feltaktivitet og registreringer knyttet til elvemuslinger og bever i området. Dette er en faginstans som også har gjennomført kartlegginger og feltarbeid i tilknytning til Øktmyrene, Slåttemyra og Lomsdalselva. Det foreligger egne dokumenter og notater på dette arbeidet, og det faller inn i tilnærmingen med hvordan økt fagkunnskap i økosystemet kan bidra til økt attraksjonskraft til området, som igjen vil komme flere innen besøksnæringene til gode.

Et av de viktige tiltakene i 2010 har vært ”erfaringsstolene”. Her har det vært kontakt med ulike håndverkere / kunstnere som har laget helt spesielle stoler som er satt ut i landskapet, slik at folk skal kunne få anledning til å sette seg ned og suge til seg inntrykk fra stedet. Det er laget et eget kart som viser utplasseringen av disse stolene, noe vi finner som en ny og innovativ måte for å fremme erfaringer i naturen på.

Det er laget en egen informasjonsplattform som inkluderer *ramsar.no*, og som skal brukes i flere formidlingsøyemed. Det ble laget et kart med en løypeoversikt i 2009 over eksisterende løyper i området, noe man vil fortsette å jobbe med for å skape et helhetlig løypenett. Ulike tilbud som overnatting, mat og guiding, kan knyttes opp til dette kartet.

Tiltakene i 2010, som er siste del av oppstartsfasen, har stort sett blitt gjennomført som planlagt. Det har blitt gjennomført flere oppdrag enn det som var planlagt, spesielt rettet mot skolene. Og DNV har vært rådgiver til et våtmarkssenter i Bulgaria. Dette kan synes å ligge noe utenfor prosjektets målområde, men det er samtidig med på å bygge internasjonale, faglige nettverk, noe som man også kan ha stor glede av lokalt. Det har vært en utfordring i prosjektet å balansere nyskaping, verdiskaping og eksisterende forvaltningssystemer. Det har vært gode erfaringer med fylkesmannen. Derimot har prosjektet vært usikker på gjennomføringsevnen til sentrale aktører i distriktene. For å lykkes i måloppnåelsen på tiltak har prosjektet vært opptatt av nettverk, både lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Det synes å være en god strategi, gitt at det blir mye oppmerksomhet rundt prosjektet fra aktører på ulike nivåer.

8.2.2 Bevaring av naturarven

Bevaring av naturarven står veldig sentralt i prosjektet. Naturarven er selve attraksjonen. For å sikre bevaring skal det utvikles kunnskap om verneverdiene i området, som igjen skal formidles bredt. Det skal utvikles kompetanse rundt hvordan de kan tas best mulig vare på. I tillegg vil tilretteleggingen av naturopplevelser være viktig i forhold til verneverdiene i området. Det bidrar til økt bevissthet om betydningen og verdien av naturarven, som igjen skal bidra til at folk tar mer vare på den. Et tiltak i så måte er ”erfaringsstolene”. Det er satt opp flere slike stoler på ulike ”naturperler” i Dokkadeltaet, for eksempel i tilknytning til et sted med elvemuslinger, et annet sted med orkideer, m.m. Prosjektleder fremhever at disse stolene skaper en erfaringsbasert nysgjerrighet ovenfor naturen og at dette igjen vil føre til et ønske om å ta bedre vare på den. Det er en sammenheng som ikke alltid er like lett å se, for det dreier seg også om hvordan man kanalisere det engasjementet som måtte oppstå gjennom naturopplevelser til prosesser, fora og tiltak som arbeider for bevaring av naturarven.

En viktig del av bevaringen av naturarven er å overvåke og registrere ulike arter og naturtyper, og dette er kanskje noe flere kan få tilgang til og involvere seg i, bl.a. ved å selv bidra til registreringene for eksempel av fugl i området.

8.2.3 Kunnskap og formidling

Prosjektet utvikler og sprer kunnskap om Dokkadeltaet på mange måter, blant annet knyttet til nevnte kartlegginger og registreringer. Prosjektet er svært opptatt av formidling, og prosjektlederens erfaring med *naturveiledning* synes å være et godt utgangspunkt for å skape gode kunnskapsutviklings- og formidlingsarenaer, slik som kurs, symposier og konferanser.

Det samarbeides også med flere designere og kunstnere for å formidle naturopplevelser gjennom erfaringsfelt, slik som erfaringsstolene. Her samarbeider prosjektet med tyske pedagoger og designere. En side ved dette er knyttet til det som kalles ”Erfaringsfelt”, tuftet på arbeidet til Hugo Kükelhaus (1900-1984), hvor besøkende skal få en erfaringsbasert kunnskap om naturens egne mønstre. Det foregår gjennom ulike installasjoner som appellerer til alle sanser og til nysgjerrigheten.

Prosjektet har tatt i bruk den naturlige skolesekken i samarbeid med fire skoler: Dokka ungdomsskole, Odnos skole, Landåsbygda montessoriskole og Lena videregående skole, i forhold til utarbeidelse av undervisningsopplegg som går bl.a. på våtkurs for lærere, slik at de kan bruke vannet, mat fra naturen og fugletitting. Det er laget et undervisningsopplegg for videregående skole, og i oktober 2010 ble det arrangert ”erfaringsdelta” der elever fikk gratis transport og veiledning knyttet til sansenes erfaringsfelt.

Restaureringstiltakene skal også gi kompetanse, både til biologi, naturbruk og forvaltning, så vel som bygningsvern og kulturhistorie. All registrering og overvåking som skjer i prosjektet har også frembrakt nyttig kunnskap til forvaltningsapparatet, som igjen vil bli viktig i planleggingen av bevarings- og utviklingstiltak i området.

Når det gjelder sosiale medier, bruker prosjektet blogg. Det har ellers vært 2 innslag på radio, 6 oppslag i lokale/regionale aviser og 10 oppslag på internett. Målgruppen for formidling retter seg i hovedsak mot allmennheten og besøkende, men det er også spesifikke målgrupper som naturveiledere, lærere, barnefamilier, poli-

tisk ledelse i tillegg til reiselivsbedriftene. Det har blitt brukt mange ulike formidlingskanaler, både i form av installasjonene som fugletårn, pålebrygga, erfaringsstolene, men også knyttet til utstillinger, arrangement, rapporter, undervisningsopplegg, m.m. Internettssidene har vært under utvikling i oppstartsfasen.

Kompetansebehovet i prosjektet har vært bredt, gitt at det jobbes på mange felt, både innad i prosjektet med ledelse og prosess, og i tilknytning til det naturfaglige og til det næringsmessige. Det som er trukket fram som et spesielt behov har vært kunstformidling. Dette har også med en rekke prosjekter som knytter natur og kunst sammen.

Prosjektet har samarbeidet og samarbeider med en rekke forsknings- og kompetansemiljøer. Dette er bl.a. NINA, høgskolen i Lillehammer, Hornborgasjøen i Sverige, høgskolen i Telemark på friluftsliv, fagmiljøet hos fylkesmannen og Randsfjordmuseene. I tillegg er miljøer fra Tyskland på erfaringsfelt og erfaringslæring trukket inn, blant annet KunstKulturKonzeption og Erfarungsfeld Kassel. Videre har det vært et samarbeid med Gaia Arkitekter og M8 design. Det er også inngått samarbeid med et våtmarkssenter i Bulgaria, SHabla, om erfaringsutvekslinger i vern og utvikling knyttet til våtmarksområder. Det årlige symposiet er en anledning for de ulike miljøene til å komme med kunnskapsutveksling.

8.2.4 Bred verdiskaping

Miljømessig verdiskaping

Prosjektet har jobbet mye med å sikre verneverdiene i Økosystem Dokkadelta, som går på spesielle arter, som elvemuslinger, orkideer og fugler, men det er også satt fokus på selve økosystemet som artene tilhører. Det er ikke bare om å gjøre å ta tak i en art, men å sikre og styrke naturverdiene som finner i økosystemets biologiske og landskapsmessige mangfold. Tiltak her går på registrering, overvåking og kartlegging, noe som gjør at verdiene blir mer synlige. Det kan igjen styrke disse verdiene i folks bevissthet, også knyttet til planleggings- og utviklingstiltak.

Kulturell verdiskaping

En viktig del av den kulturelle verdiskapingen i prosjektet er å styrke den lokale kunnskapen om økosystemet i området, og historisk hvordan menneske og naturen har fungert i samspill. Derfor er økt bevissthet om naturens verdi for menneske og identitet viktige indikatorer. Det skal samtidig bygges en merkevare rundt Dokkadeltaet, noe prosjektet har vært flinke til når det gjelder utvikling av logo og bruken av dette på ulike produkter. Dette bidrar til å styrke identitet og stolthet, noe som igjen kan styrke områdets omdømme og attraksjon. Installasjonene har også fått stor verdi for lokalbefolkningen, og det brukes av reiselivet som en markedsføring for sine produkter, om enn ikke i stort omfang. Det har samtidig vært jobbet med ulike aktører, som forvaltere, veiledere, lærere og elever, for å styrke deres kunnskap om det lokale økosystemet, noe som igjen bidrar til økt kulturell verdiskaping ved å styrke den lokale kunnskapen om økosystem Dokkadelta.

Sosial verdiskaping

En viktig del av den sosiale verdiskapingen i prosjektet knyttes til lokalt engasjement og samhandling på flere av delprosjektene. Det er også iverksatt dugnaderbygd på eksisterende nettverk blant annet til Gjøvik turistkontor, Landsbyen næringshage, museene og fagmiljøer, men det er også dannet nye nettverk knyttet til økosystemet i Dokkadeltaet, kunstformidling og erfaringslæring, inkludert ulike fagpersoner, designere, kunstnere og bedrifter. Dette har gitt gode muligheter for synergieffekter.

Økonomisk verdiskaping

Mye av den økonomiske verdiskapingen skal knyttes til økt trafikk i området, med flere besøkende som bruker mer tid. Dette skal måles gjennom omsetningstall for nøkkelbedrifter, nettsidetreff og medieomtale. Det foreligger ikke et eget system for rapportering ennå, og arbeidet med reiselivsbedriftene har ikke kommet fullt og helt i gang i oppstartsfasen. Det har blitt arbeidet mest med tilretteleggingstiltak som ressurs for senere økonomisk verdiskaping. Samtidig har det resultert i økonomiske ringvirkninger lokalt og regionalt, bl.a. ved at lokale entreprenører og materialprodusenter blir dratt inn i design, bygging og vedlikehold av installasjoner. Prosjektet peker på at det har bidratt til flere overnattinger, flere underleveranser

og til økt innflytting; det siste er vanskelig å dokumentere, gitt at flyttemotiver er så sammensatte. Prosjektet har i oppstarten gitt grunnlag for etablering av 3 nye virksomheter, knyttet til håndverksvirksomhet, foredling og salg av lokal mat og guiding. To virksomheter har også utvidet sin virksomhet pga av prosjektet, dette gjelder Mat i Land og Håndverkerne. Det rapporteres om 2 skapte arbeidsplasser knyttet til prosjektet. Når det gjelder markedsføring av tiltak og produkter såhar DNV vært med på reiselivsmessen i 2011 og det har vært mediedekning av ”erfaringsstolene” på NRK.

Den brede verdiskapingen

Tilnærmingen i prosjektet er slik at fellesverdiene, det vil si de miljømessige, kulturelle og sosiale verdiene knyttet til økosystem Dokkadelta, skal utvikles som attraksjonsverdier og bidra til den økonomiske verdiskapingen bl.a. for reiselivet i regionen. På denne måten skal det bidra til den økonomiske utviklingen i disse virksomhetene, men samtidig vil dette også bidra til å forsterke identiteten og stoltheten til området og dermed også oppslutningen om vernet av det.

I oppstartsfasen i prosjektet har den miljømessige og kulturelle verdiskapingen blitt prioritert i svært stor grad, mens den sosiale og økonomiske verdiskapingen har blitt prioritert i mindre grad. I de fleste andre prosjekter har man i oppstartsfasen hatt den sosiale verdiskapingen høyere enn den kulturelle. At det er motsatt i dette tilfellet kan komme av at man i dette prosjektet har vært i større grad opptatt av kunnskapsutviklingen og merkevarebyggingen og i noe mindre grad av den sosiale mobiliseringen. Gitt at sosial mobilisering, for eksempel gjennom dugnader, vil gi et bredere eierforhold til prosjektet i befolkningen, kan det ha en viss betydning for forankringen. Men det er ikke de store forskjellene. Flere lokale aktører har vært involvert i prosjektet, så det har ikke de store utslagene her, og prosjektet selv rapporterer at det vil prioritere den sosiale verdiskapingen noe høyere i tiden framover og den kulturelle verdiskapingen noe lavere. Forskjellen kan dermed lett jevne seg ut.

Prosjektet trekker fram at en viktig faktor for å få fram den brede verdiskapingen er filosofien som ligger til grunn ved å tenke samspillet mellom natur og menneske. Det er ikke et fokus på det ene eller andre, men på tiltak som fremmer samspill og synergi. Utfordringen har vært å få næringsaktører til å fullt og helt ta tak i denne

delen, og bruke det aktivt i produktutvikling og markedsføring. Det lover godt at prosjektet vil prioritere den økonomiske verdiskapingen høyt i tiden framover.

8.3 Spesielle temaer

8.3.1 Konflikt håndtering

Det er noen uenigheter i prosjektet som hindrer måloppnåelsen i noen grad, og her nevnes det spesielt statens ordninger og virkemidler som skaper regional konkurranse mellom aktører på samme oppdrag, for eksempel knyttet til museets virksomhet, nasjonalparksenter, våtmarkssenter, kommunene, private aktører, m.m.. Det etterspørres klart en helhetlig nasjonal struktur på hvordan virkemidlene skal settes inn for å få til best mulig forvaltning og foredling av naturarven som verdiskapingsressurs. Det har vært en rekke utfordringer i prosjektet, om ikke direkte konflikter, med å involvere ulike aktører og interessenter og få disse til å trekke i samme retning. Dette er forsøkt håndtert gjennom mer åpenhet og dialog mellom involverte og berørte parter.

8.3.2 Institusjonalisering

Det jobbes i prosjektet med en rekke eksisterende virksomheter som vil bestå etter at prosjektet er avsluttet, blant annet gjelder dette Våtmarkssenteret, Landsbyen Dokkadelta, kommunene og avtalene med grunneiere rundt installasjonene. Det jobbes også med undervisningsopplegg for skolene som vil ha effekter utover prosjektperioden. Prosjektet kommer videre med innspill til lokale og regionale planer for Dokkadeltaet og Ormtjernkampen.

Arbeidet med DNV har vært forankret i fylkeskommunens regionale planer og handlingsprogrammet til regionrådet for Gjøvikregionen. Det foreligger også planer for nasjonalparken og naturvernområdet som prosjektet har bidratt til. Prosjektet har kommet med innspill til forvaltningsplanen for Dokkadeltaet og ellers til andre forvaltningsplaner knyttet til elvene Etna og Dokka som renner inn i Randsfjorden.

8.3.3 Programvurdering og addisjonalitet

Prosjektleder er svært fornøyd med å være med i Naturarven som verdiskaper. Prosjektet hadde nok sannsynligvis blitt satt i gang om de ikke var med i programmet, men programmet har i stor grad bidratt som katalysator til å utløse andre ressurser regionalt og lokalt. Samtidig pekes det på at det er et behov for økt koordinering av de ulike virkemidlene for utvikling og vern, spesielt knyttet til Innovasjon Norge, Fylkesmannen, EU-prosjekter, DN sine handlingsplaner og ellers samarbeidet mellom departementer (her nevnes spesielt helse, kultur, miljø og landbruk).

Når det gjelder nettverkssamlingene i oppstartsfasen, så er prosjektet litt over middels fornøyd med informasjonsutveklingsene mellom hovedprosjektene og mindre fornøyd med at det har vært lite dialog mellom prosjektene. Programledelsen har ikke fungert så godt i samlingene i oppstarten, men det har likevel fungert over middels godt mht nettverksbygging og inspirasjon.

8.3.4 Suksesshistorier og fallgruver

En suksesshistorie, som har bidratt til den brede verdiskapingen, har med det å bruke kunst i ulike naturrom, slik som erfaringsstolene, som gir en mangfoldig tilnærming til det å erfare naturens mangfold, som igjen gir økt naturforståelse og oppslutning om naturvernet. Dette har vært et prosjekt som alle involverte har funnet verdifullt, slik at det kan betegnes som et ”vinn-vinn” tiltak.

8.4 Åpen post

Prosjektet er opptatt av at programmet brukes til å fremme mer vekt på samordning og koordinering av virkemidler på nasjonalt og regionalt plan. Det gir en god mulighet for å legge trykk på enkelte aktører at man har et slikt program som skal fokusere på helhet og bred verdiskaping. En utfordring som trekkes fram i forhold til programmer er betydningen av å kombinere langsiktighet knyttet til bevaring med kortsiktighet når det gjelder økonomisk verdiskaping. Det kan spesielt være en utfordring å skape verdier på internasjonalt nivå, når det er lite tilgjengelig kompetanse som kombinerer bevaring og utvikling i distriktene.

8.5 Oppsummerende vurdering

Vi opplever at det er mange gode aktiviteter og tiltak i prosjektet som samsvarer godt med programmets målsettinger. Det synes som om det jobbes godt med bevaring av naturarven samtidig som det skapes arenaer for næringsutvikling, selv om det siste ikke har fått kommet så langt i oppstartsfasen. Det er klart at forankringen i DNV har vært viktig. Her er det mange aktiviteter, og det er ikke like lett å se hvilke tiltak som er direkte del av verdiskapingsprogrammet eller som en ordinær del av DNV sitt virkeområde. Slik vi ser mange steder, synes prosjektet å være flinke til å få de ulike tiltakene til å spille på lag.

9. Vidda Vinn

Oppstartsanalyse 2010

Klopping på Kvennavegen © Guro Lien

9.1 Bakgrunn

Vidda Vinn er et samarbeid mellom nasjonalparkkommunene Tinn og Vinje, og det omhandler den delen av Hardangervidda som ligger i disse to kommunene og i tilknytning til Hardangervidda nasjonalparkrute, som strekker seg fra Tessungdalen, gjennom Austbygd, Rjukan, Skinnarbu, Rauland til Vågsli og Haukeliseter. Vidda Vinn prosjektet vil også arbeide for å utvide satsingen til å inkludere andre kommuner rundt vidda, som Nore og Uvdal, Hol, Eidfjord, Ullensvang og Odda.

Hardanger nasjonalpark er attraksjonen i prosjektet som skal bevares, og da er villreinen spesielt viktig. Prosjektet omfatter de ytre grensene til villreinsens leveområde (mild vernegrense), på den ene siden, og influensområdet (bygdene) på den andre. Prosjektet har størst fokus i influensområdet, altså vekk fra sårbare områder med stort konfliktpotensial.

9.1.1 Prosjekthistorien

Prosjektet tar utgangspunkt i et forprosjekt i 2008 som Vinje kommune ledet og som dreide seg om å få til utvikling med Hardangervidda som attraksjon. Nåværende prosjektleder i Vidda Vinn var delaktig i dette forprosjektet, og tok samtidig et høgstudium ved Høgskolen i Lillehammer (med vekt på interpretasjon) hvor feltarbeidet ble lagt til Hardangervidda. Det ble gjennomført arbeid med forankring og mobilisering og interessekartlegginger som del av dette forprosjektet, rettet mot grunneiere, lokale myndigheter, fylkeskommunen og Innovasjon Norge.

Da verdiskapingsprogrammet ble lansert, var det prosjektansvarlig i Vinje kommune sammen med Telemark fylkeskommune og Fylkesmannen i Telemark som gikk sammen om et initiativ. Tinn kommune ble med på søknaden sammen med flere andre lokale aktører, som Villreinsenteret, Hardangervidda nasjonalparksenter, grunneierrepresentanter, representanter for programmet Innovativ Fjellturisme, visit Rjukan, Rauland Turist og andre reiselivsaktører. Prosjektet ble kalt Vidda Vinn, for å skape enn vinn-vinn situasjon mellom bevaring og utvikling for alle involverte.

Satsingen i prosjektet bygger på erfaringer og undersøkelser som viser at interessen for såkalte myke, naturbaserte opplevelser vokser. Det samme gjør for så vidt ekstremsport turismen, men det er ikke i fokus for Vidda Vinn prosjektet. I stedet skal det dreie seg om å gjøre steder lett tilgjengelige for mer dvelen i området.

9.1.2 Mål og formål

Hovedmålet i prosjektet er rettet mot samarbeid, tilrettelegging, produktutvikling og markedsføring. Fire sentrale elementer for at både naturarven, med villreinen i spissen, grunneiere og reiselivet skal vinne på satsingen. Målgruppen er ikke rygg-

sekkturen, men bilturisten, eller i tilknytning til busser og pakketurer, gjerne gjennom Color Line. Målet er at disse skal være lengre i området, slik at de bidrar til det lokale næringslivet. I tillegg er målgruppa lokalbefolkningen som også vil dra nytte av det som utvikles og formidles i prosjektet.

Prosjektet har satt opp fire delmål: Delmål 1: Tilrettelegging av naturvennlige naturopplevelser; Delmål 2: Kunnskapsrike formidlere; Delmål 3: Målrettet markedsføring; Delmål 4: Tettere samarbeid og utvikling av samarbeidsformer. Av disse er det første målområdet desidert størst.

Prosjektet har som formål å fremme en helhetlig satsing på bærekraftig stedsutvikling i randsonene rundt Hardangervidda, og bidrar dermed eksplisitt med en strategi for å fremme bærekraftig utvikling av lokalsamfunnene samtidig som naturarven blir godt tatt vare på.

9.1.3 Tiltaksområder

Tiltakene i prosjektet sammenfaller med de ulike målområdene. At tilrettelegging er det største tiltaksområde ses også i fordelingen av budsjettet, hvor det er den klart største budsjettposten.

I prosjektplanen har prosjektet satt opp egne resultatmål for hvert av delmålene. I Delmål 1 skal det tilrettelegges seks opplevelsespunkter langs Hardangervidda nasjonalparkrute. I Delmål 2 skal 70 personer delta på kurs i regi av Vidde Vinn, og det skal ha blitt utviklet og testet 10 nye guider for Vinje og Tinn, som igjen har bidratt positivt til det økonomiske grunnlaget. I Delmål 3 skal en nettside for Hardangervidda nasjonalparkrute utvikles og nettsiden skal være blant de 5 første trefene som kommer opp, når man søker på Hardangervidda i Google. Nettsiden skal være den viktigste informasjonskilden for dem som planlegger å reise til Hardangervidda. I Delmål 4 skal prosjektet skape nettverk mellom ulike aktører, slik at samarbeidet mellom dem blir sterkere og mer naturlig enn før. Dette er et resultatmål som prosjektet selv ønsker å bli målt på i løpet av programmet.

9.1.4 Organisering og ledelse

Prosjektet har en god organisasjonsmodell, hvor sentrale aktører ble tidlig involvert, både i søknadsprosessen og som medlemmer av styringsgruppa. I styringsgruppa sitter følgende aktører:

- Fylkesmannen i Telemark (avdelingsdirektør miljøvern)
- Telemark fylkeskommune (reiseliv)
- Norsk Villreinsenter
- Hardangerviddasenteret
- Grunneierrepresentant Vinje
- Grunneierrepresentant Tinn
- Vinje kommune (nærings sjef og prosjektansvarlig)
- Tinn kommune (jordbrukssjef)

Vidda Vinn er organisert med flere arbeidsgrupper som knyttes til tiltak. De er godt fornøyd med hvordan styringsgruppa og arbeidsgruppene fungerer. Det synes å være en god fordeling og delegering av arbeids- og ansvarsoppgaver i prosjektet.

Prosjektleder er i 100 % prosent stilling, noe som oppleves som passe, men vedkommende kan føle seg noe alene som koordinator av et såpass stort og omfattende prosjekt med mange aktører. Selv om det er god støtte hos enkelte når det trengs, spesielt prosjektansvarlig, er det i stedet et savn etter et arbeidsfellesskap som man kan drøfte de daglige tingene med. Det er satt av en 20 % stilling til en annen person som kan bidra med det praktiske i løpet av oppstartsfasen, noe som vil hjelpe noe på dette behovet. Det er likevel et viktig element, for selv om man skulle sitte i en bygning med andre relevante virksomheter, er det noe med den daglige interaksjonen som er viktig. Allikevel, en samlokalisering av relaterte virksomheter kan innby til økt samhandling.

9.1.5 Økonomi og finansiering

I søknaden var totalbudsjettet for hele programmet (2009-2013) på kr. 1 300 000 første året og deretter kr. 5 100 000 for hvert av de fire neste årene. Regnskapet for 2009 viste en ramme på 1.3 millioner kroner. Foruten halvparten fra DN, bidro

Telemark fylkeskommune med kr. 250 000 og Tinn og Vinje kommune med kr. 200 000 hver. Den budsjetterte rammen for 2010 var på kr. 4 560 000. Regnskapet viser kr. 4 866 404, altså en økning fra det stipulerte. Økningen ligger mest på tilrettelegging for naturvennlige opplevelser og på det å utvikle kunnskapsrike formidlere. Denne økningen er i stor grad finansiert gjennom økt egeninnsats hos involverte virksomheter; det er brukt kr. 400 (med unntak av dugnadstimer hvor det er regnet kr. 250 pr time). Av de som har vært med på finansieringen har de viktigste partene vært fylkeskommunen, kommunene og reiselivsaktørene har bidratt mest med egeninnsats. Finansieringen er slik at $\frac{1}{4}$ kommer fra fylkeskommunen, lokalt er det $\frac{1}{4}$ og DN bringer inn $\frac{1}{2}$. Det har ikke vært et problem å få på plass egenfinansieringen, foruten at det første året tok svært lang tid før man fikk avklart hvor stor bevilgningen fra DN ble, noe som gjorde at egenfinansieringen også lot vente på seg. Men man fikk det som var stipulert i budsjettet, og det var ikke et problem med å få på plass egenfinansieringen.

9.1.6 Mobilisering og forankring

Vidda Vinn prosjektet er god på forankring. De mest betydningsfulle aktørene som det jobbes med forankring i forhold til er fylkeskommunen, kommunene, grunneiere, reiselivsbedriftene, dernest næringsorganisasjonene, Fylkesmannen, Innovasjon Norge, frivillige lag og innbyggerne. Det har ikke vært like lett å få forankret prosjektet i Innovasjon Norge. Det ble søkt om midler til gjennomføring av kurset i Interpretasjon, men dette fikk ikke støtte, selv om tilsvarende kurs hadde blitt støttet av IN i Oppland. Samtidig er man klar over at Innovasjon Norge vil bli en viktig aktør framover, kanskje i en senere fase og da rettet mer mot bedriftene selv, og at det derfor er viktig med kontinuerlig kontakt med Innovasjon Norge.

At prosjektet synes godt forankret i lokale aktører kan også ha noe med prosjektlederens egen lokale forankring å gjøre. Prosjektlederen kommer fra området, og er godt kjent med ulike aktører i området, noe som gjør at tilliten og åpenheten kan være større enn om man kom utenfra. Samtidig kan lokal tilhørighet også bety at historiske forhold kan få innvirkning på hvilke nettverk man har og ikke har tilgang til. En bevisst strategi hos Vidda Vinn er å invitere ”de som vil”, ikke forsøke å få med alle. Videre har det vært helt nødvendig med god forankring i kommune-

ne. Prosjektet har blitt presentert i Tinn og Vinje kommunestyre, og det er blitt presentert på fylkestinget i Telemark, med veldig god respons.

9.2 Måloppnåelse

9.3 Rapportering på tiltak

Når det gjelder fysisk tilrettelegging, det største av de fire tiltaksområdene, er det kommet en rekke forslag, også fra lokale aktører, på tiltak langs nasjonalparkruta. Prosjektet har valgt ut følgende 6 områder langs eller i tilknytning til nasjonalparkruta hvor man skal sette inn flere tiltak: Kalhovd, Rjukan, Skinnarbu, Mogen, Rauland og Vågsli. Dette virker som en god tilnærming, gitt at man kommer i gang med noe konkret. At det ligger til samme ”rute”, er noe alle folk langs ruta vil ha glede av, fordi det øker trafikken på ruta.

I oppstartsfasen ble spesielt to områder valgt ut, med to til som ligger i berøring med de første to. Det ble deretter valgt ut to konkrete tiltak som fort blir synlige for disse områdene. Dette er Solstien (Gvapseborg/Krossobanen), som dreier seg om steinsetting av sti fra toppen av Krossobanen og inn på vidda. Denne er også i forbindelse med en grusvei inn til Kalhovd turisthytte, som er en populær sykkel og turvei. Det andre tiltaket er en opplevelsessti på Mogen / Møstrand, som igjen er forbundet med Skinnarbu, gitt at det er her båten til Mogen over Møstvatn går fra. På Skinnarbu finner vi også Norsk Villreinsenter Sør og Hardangerviddasenteret.

På Mogen ble det laget en sti av tre rundt i området, med rasteplasser og utkikkspunkter på spesielle natursteder. Ett sted langs stien er det også satt inn et anlegg hvor man kan høre intervjuer som er gjort med folk som har vært oppvokst og bodde på Mogen, som forteller om hvordan det var å leve på et slikt sted ”der ingen kunne tru at nokon kunne bu”. At det er fastboende i området var et utgangspunkt for den populære TV-serien, og har skapt oppmerksomhet hos norske besøkende.

Når det gjelder Solstien, ble denne steinsatt av en gruppe sherpaer fra Nepal. Dette er håndverkere som virkelig kan sitt fag, og det tiltaket har skapt mye oppmerksomhet, også fra nasjonal TV og radio. Det har vært en erfaring som man bare

snakker positivt om, og sherpaene arbeider raskt og effektivt. Tiltaket ble ferdig raskere enn antatt, selv med enkelte uforutsette ting, som at de måtte steinsatte noe mer enn det som var forespeilet. Det har vært kontakt i prosjektet med driverne på Kalhovd, for å kunne se på tiltak der, mht guiding, skilting, mat, overnatting, m.m. Dette for å dra nytte av økt trafikk på Solstien også der, men dette arbeidet har ikke kommet så langt i oppstartsfasen og er avhengig av at driverne på Kalhovd ser nytten av å delta.

Det som slår oss med disse to tiltakene er at de omhandler alle fire satsingsområdene: fysisk tilrettelegging, kunnskapsrike formidlere, målretta markedsføring og tett samarbeid. Med andre ord, tiltakene virker som gode eksempler nettopp på det å jobbe på tvers.

I oppstartsfasen ble det også gjennomført en rekke andre tiltak som går på faglig oppdatering, blant annet i forbindelse med fagmiljøet rundt Innovativ Fjellturisme og Høgskolen i Lillehammer (med et kurs i interpretasjon). Det har vært gjennomført en rekke åpne møter lokalt og regionalt, så vel som på nasjonale arenaer (MD, LMD, Villreinseminar, ColorLine). Sentrene på Skinnarbu har vært spesielt viktige i forbindelse med formidlingstiltakene i prosjektet, dvs å bidra til kunnskapsrike formidlere. Samtidig jobbes det med utfordringer knyttet til infrastrukturen på Skinnarbu, spesielt når det gjelder skilting og informasjonstavler til bilturisten.

Et tiltak i oppstartsfasen innenfor området kunnskapsrike formidlere har vært et kurs i interpretasjon rettet mot lokale aktører i Vidda Vinn området. Som en del av kurset skulle deltakerne vurdere en selvvalgt utstilling knyttet til et museum eller et informasjonsopplegg. Prosjektlederen var selv med på kurset og valgte å se nærmere på informasjonsopplegget på Skinnarbu, en viktig inngangsport til Hardangervidda over Møsvatn og inn til Mogen. Det foreligger en rapport på dette arbeidet i mars 2010. Tiltaket eksemplifiserer en praktisk tilnærming i prosjektet, og vi finner det verdifullt at prosjektlederen selv utvikler sin egen kompetanse og anvender denne på et konkret område i prosjektet.

Det etterlyses ellers i prosjektet en sertifiseringsordning for ”mjuk naturguiding”, noe som retter seg mot opplevelser, formidling og veiledning knyttet til samspillet mellom natur og kultur.

Når det gjelder tiltaksområdet som går på markedsføringen har det vært fokusert på det å få flere bilturister til å være lengre i området. Her er tiltakene rettet mot skilting, som nevnt over, og tilrettelegging av informasjon er viktig. Det jobbes med skilting, informasjonstavler, nettsider, osv. for å gjøre planleggingen av oppholdet lettere for bilturisten. Samarbeidet med Color Line skal utvide markedet og skape en kanal som når målgruppa med informasjon.

Vårt inntrykk er at det har vært en god framdrift på tiltakene i Vidda Vinn. De to sti-prosjektene har gjort sitt til at prosjektet har hatt noe konkret å vise til med en gang, noe som er med å skape engasjement.

9.4 Bevaring av naturarven

Hovedtilnærmingen i Vidda Vinn, når det gjelder bevaring av naturarven, og villreinen, er tilrettelegging og kanalisering av ferdsel. Det er dette som opprinnelig fikk fylkeskommunens miljøavdeling interessert, gitt at man må forsøke å få til prosjekter og tiltak som ikke forstyrrer villreinen eller som belaster sårbar natur. Et eksempel på en slik tilrettelegging er nettopp Solstien, som er korteste vei fra Rjukan til Hardangervidda. Det man ser er at folk velger å følge steinsettingen framfor skilting. Det viser klart at tilrettelegging kan kanalisere ferdsel, noe som igjen gjør at man kan vri ferdselen fra sårbare til mindre sårbare områder. Dette er et eksempel på hvordan man gjennom tilrettelegging får økt oppslutning om vernet. Vidda Vinn prosjektet er også spesiell i den sammenheng at det i stor grad dreier seg om tiltak utenfor selve nasjonalparken, men det vil også være viktig å følge hva som skjer mht bevaring av naturarven når trafikken i området øker. En av grunnene til at vi tror det vil bli godt ivaretatt, er fordi prosjektet er svært bevisst på denne biten og har en nær kontakt med fagmiljøet på Skinnarbu.

9.5 Kunnskapsutvikling og formidling

Målgruppen for kunnskapsutviklingen har vært både innbyggere, offentlig ansatte og næringslivet. Det er gjennomført kurs i oppstartsfasen i fortellerkunst på initiativ fra grunneierene i Tinn, og flere har deltatt på fagseminar om geologi, reiseliv, dyresafari og fugletitting (senere også i steinsetting). Og flere eksisterende bedrifter,

som ønsker å satse mer på guiding og opplevelser, har vært interessert i kunnskapsutviklingen i prosjektet.

I formidlingen har Facebook vært brukt, og høsten 2011 er det over 200 personer som følger prosjektet der. Det har også vært en rekke oppslag i aviser om prosjektet, og i TV og radio om Solstien. En spesiell målgruppe i formidlingsarbeidet rundt stien har vært småbarnsfamilier, og det er også en plan på å knytte tiltak opp mot den naturlige eller kulturelle skolesekken.

Prosjektleder har kompetanse i naturbasert reiseliv, og erfaringer som turistvert og fra turistkontor, i tillegg til erfaringer fra nasjonalparksentre og hotellvirksomhet, og prosjektet peker på at det har vært og er et bredt kompetansebehov i prosjektet, alt fra naturfaglig kompetanse, prosjektkompetanse, kulturminnefaglig kompetanse, økonomisk kompetanse og samspillkompetanse. Et kompetansebehov er derimot i tilknytning til offentlig forvaltning, anbudsregler for offentlige innkjøp, landskapsarkitektur, kreativ formidling og naturvennlig tilrettelegging, dvs. bruk av naturvennlige og gjerne lokale materialer. Det er også et behov for nyskapende og kreativ naturformidling, spesielt rettet mot barn og unge, for eksempel måter å stimulere til læring i naturen uten bruk av guide og tradisjonelle infotavler. Dette henger sammen med hva man ønsker å få til i tilknytning til bl.a. Solstien.

Det har i prosjektet vært et samarbeid med en rekke kompetansemiljøer, både i inn- og utland. Reiselivsstudiet ved Høgskolen i Lillehammer har vært viktig. Det har vært knyttet to stipendiatprosjekter i forbindelse med sommerturismen i både Tinn og Vinje. I tillegg til HiL er prosjektet i nær kontakt med Norsk Villreinsenter / SNO, spesielt i forhold til villreinen og til naturveiledning, og til fagmiljøene i fylkeskommunen og i Innovativ Fjellturisme.

9.6 Den brede verdiskapingen

Miljømessig verdiskaping

Den miljømessige verdiskapingen foregår blant annet ved kanalisering av ferdsel utenfor sårbare områder. Kanalisering av ferdsel bidrar til å styrke det biologiske mangfoldet i sårbare områder, noe som er sentralt. I tillegg pekes det på at byggingen av enkelte installasjoner kunne vært gjort mer miljøvennlig, eller ved bruk

av mer miljøvennlig materialer, og med større vekt på landskap. Det er også en miljømessig side at prosjektet retter seg mot økt bilisme, selv om det åpner også for å se på bussmarkedet. Økt biltrafikk i området vil kunne medføre en økt miljømessig belastning. Det kan være viktig at man er bevisst dette i forhold til hvordan man legger til rette for parkering og at ikke folk lar biler stå på tomgang og forurensrer når bilistene går ut for å trekke frisk luft.

Kulturell verdiskaping

Kulturell verdiskaping foregår ved formidling av kunnskap om både natur og kultur, og bedre kunnskap vil føre til økt bevissthet om verdien av naturarven, noe som igjen kan ha utslag for oppslutning om vernet. Det jobbes også med å utvikle merkevaren Hardangervidda nasjonalpark, og gi det et nytt og utvidet innhold. Ved økt lokal identitet til nasjonalparken, vil dette også innebære at oppslutningen til parken blir mer positivt ladet lokalt.

Sosial verdiskaping

Når det gjelder den sosiale verdiskapingen, har prosjektet rettet seg mot det å bringe større samhold hos barn og unge, gjennom dugnader og aktiviteter som forsterker det sosiale engasjementet i lokalsamfunnene. Nettverksbygging har vært viktig i Vidda Vinn prosjektet. Det har blitt etablert nye nettverk og gamle nettverk, slik som grunneierlag og nettverket som er en del av satsingen Innovativ fjellturisme, har blitt styrket. Det har videre vært viktig å knytte prosjektet opp mot andre nettverk, noe som skaper større samhandling og fellesskapsfølelse blant reiselivsaktørene i området. I tillegg har nettverk en praktisk side, som gjør at man kommer lettere i gang med fellestiltak, som skilting. At det er skapt en del uformelle nettverk, som i forbindelse med kurs, har bidratt til å øke den sosiale verdiskapingen. Prosjektet har i stor grad, slik vi ser det, klart å frembringe den fellesskapsfølelsen som må til for at aktørene skal dra i samme retning.

Økonomisk verdiskaping

Det rapporteres ennå ikke så mye på den økonomiske verdiskapingen i prosjektet, noe som har med at man fortsatt har vært i oppstartsfasen. Selv om man kan forvente mer på den økonomiske verdiskapingen senere, er det likevel vårt inntrykk at

tiltakene så langt har bidratt til økonomisk verdiskaping hos de involverte aktører, slik som hos Mogen og på Krossobanen. Et element i den økonomiske verdiskapingen er betalingsmodeller for fellesgoder. Her har Vidda Vinn gått inn på leieavtaler med grunneiere som ønsker å legge til rette for allmenne tiltak. Her vil de kunne få leie pr meter sti, der kommunen betaler for vedlikehold.

Den brede verdiskapingen

Prosjektets forankring hos interessentene, slik det kommer til uttrykk blant annet i et interessentbasert styre, hjelper å gi gode rammer for bred verdiskaping, fordi aktører som ivaretar og arbeider med de ulike verdiskapingsformene er representert i styret. Det dreier seg både om de som er opptatt av økonomien, slik som grunneiere og bedriftene, de som er tilretteleggere i kommune og i fylke, og de som er faginstanser på bevaring av naturarven, slik som på Villreinsenteret / SNO. At alle involveres i planleggingen øker sjansen for å fremme bred verdiskaping.

Et eksempel på bred verdiskaping: Solstien. Tilrettelegging av ferdselen har bidratt til å bevare naturarven generelt i området, slik vi har vært inne på over, men den har også bidratt til den estetiske verdien av stien, fra en gjørmesti til flott steinsetting. Det har involvert lokale personer, og dermed økt lokal kunnskap, og i tillegg ført til økt stolthet hos lokalbefolkningen. Det har vært flere dugnader knyttet til stien, og det har ført til økt samhold mellom de involverte parter. Stien bidrar da også i tillegg til økonomisk verdiskaping ved økt trafikk på Krossobanen, en attraksjon knyttet til Rjukan, noe som kan bety at besøkende bruker mer tid lokalt, og det blir økt trafikk på Kalhovd, som stien leder mot.

En utfordring for å få til bred verdiskaping, er likevel at de ulike aktørene kan ha ulik bakgrunn og forutsetninger for å se samspillet. For eksempel, Vinje kommune har lenge vært opptatt av stier, løyper og fellesgodeproduksjon, mens Tinn kommune, som har en større forankring i industrien, har noe mindre vekt på slike tiltak. En annen utfordring har vært å få gode nok modeller for betaling av fellesgoder, der private aktører, som grunneiere, får kompensasjon for å gjøre sitt område tilgjengelig for allmennheten. I tiden framover er de ulike verdiskapingsformene blitt likt prioritert, noe som betyr at prosjektet ikke ser den ene formen som viktigere enn den andre, slik vi kan se samlet sett.

9.7 Spesielle temaer

9.7.1 Konflikthåndtering

Vi mener at prosjektet Vidda Vinn er et godt eksempel på konflikthåndtering gjennom forebygging og involvering. Det rapporteres om relativt lite konflikter i prosjektet. Det synes å ha noe å gjøre med at prosjektet søker tiltak som unngår konfliktområder. Også ved å ha fokus utenfor selve verneområdene, unngår de en del direkte konflikter.

En konflikt som nevnes er i forbindelse med en lokal aktør som gravde med maskin et sted inn mot Solstien, noe som han ikke hadde lov til. Det ble løst med at også den delen av stien som aktøren hadde gravd på ble steinsatt, slik at ikke helhetsopplevelsen av stien ble ødelagt av en gravmaskintrase. Erfaringene fra prosjektet viser at det blir mindre konflikter når man klarer å ta hensyn til og involvere grunneierne så tidlig som mulig og få på plass konkrete avtaler, også som betaling for fellesgoder når grunneieren holder i hevd en sti som er tilgjengelig for allmennheten. Like viktige er interessene til reiselivet og til naturen (og villreinen). At prosjektleder har god erfaring og kompetanse på interessekartlegging, har bidratt positivt i så måte.

9.7.2 Institusjonalisering

Vidda Vinn har vært opptatt av at arbeidet med forankringen skal være langsiktig. Det har vært jobbet med å forankre prosjektet i kommunestyrene i Vinje og Tinn, og i fylkeskommunestyret. Prosjektet har blitt invitert inn til å bidra til planprosesser innenfor reiseliv både i kommunene, i fjellregionen og på fylkesnivå. I Tinn er prosjektet forankret i kommuneplanens samfunnsdel, med vekt på reiselivet, i strategiplan for landbruk og naturforvaltning og i næringsplanen, mens det i Vinje er forankret i næringsplanen. Prosjektet har også bidratt til Telemark fylkes regionale plan for Hardangervidda. Det er også skapt en god forankring hos grunneierne og grunneierlagene, noe som gjør at grunnlaget for videreutvikling etter at programmet er slutt er stor.

En av de største utfordringene for å sikre varige resultater og effekter i prosjektet har vært å få til en god ansvars- og rollefordeling. Fokuset på eierskap gir en god grobunn for framtidig engasjement, men eierskapet kommer både i form av inspirasjon og identitet og i form av sikring av avtaler og politiske vedtak. For å holde engasjementet oppe i bedriftene, vil det være viktig at effektene også sees i kasseapparatene. Det jobbes med å sikre institusjonalisering, spesielt knyttet til det å opprettholde og vedlikeholde nettsider og fysiske tiltak, med grunneiere, reiselivsbedrifter, Hardangerviddasenteret, visitRjukan og Rauland Turist.

9.7.3 Suksesshistorier/fallgruver

Å få til konkrete tiltak, slik at folk ser at noe skjer og at det som skjer har verdi også lokalt, har vært viktige suksessfaktorer rundt tiltak som på Mogen og Solstien. Det har bidratt til å skape lokalt engasjement, stolthet, identitet og gi prosjektet et godt omdømme. Tidlig kontakt med viktige interessenter, samt det å involvere berørte aktører tidlig i søknads- og planleggingsprosess, har vært viktig for suksess. Det er gode samarbeidsmodeller som står fram som gode eksempler i prosjektet. Det har vært i så måte viktig med en styringsgruppe bestående av interessenter. At man samtidig har klart å vise til synlige resultater på kort tid har bidratt til økt engasjement og positivitet i prosjektet. Det får man også mye god lokal markedsføring av. At media ga god dekning av Solstien bidro til stoltheten lokalt.

Når det gjelder en fallgruve, er det ingenting direkte å trekke fram, men prosjektet viser sårbarheten knyttet til anbudsrundene i forbindelse med tiltak der lokale grunneiere er tenkt som gjennomførere av tiltak. Man ønsker at grunneieren skal få anledning til selv å ta entreprenørrollen i tiltak på egen eiendom, men når dette skal ut på anbud, kan man risikere at man kommer i en situasjon hvor man ikke kan velge vedkommende. I så fall ville hele tiltaket stå i fare, hvor velvilligheten hos grunneieren vil forsvinne. På ett av de fysiske tilretteleggingstiltakene skulle man samtidig gjerne hatt en landskapsarkitekt til å gå igjennom tiltaksplanen, men dette ble man ikke bevisst før igangsettingen av tiltaket. Det er en utfordring, med andre ord, å sikre kvaliteten når ting skal gå fort.

9.7.4 Programvurdering og addisjonalitet

Vidda Vinn er et prosjekt som ikke ville bli satt i gang uten verdiskapingsprogrammet. Programmet har bidratt i svært stor grad som en katalysator for å utløse andre midler, og det har skapt en ny giv i området som det kunne tatt lang tid å oppnå på samme måte. DN kommer i programmet for mange i en ny rolle. Før kunne de oppleves som en ”pest og en plage”, mens de nå spiller på lag med lokal utvikling. Det er positivt.

Prosjektet er fornøyd med kontakten til DN, selv om finansieringen i oppstarten var et problem. Det var også bekymring om at en økning av prosjektene skal utvane midlene til den enkelte og at man da måtte justere ned målsettingene. Det kan skape mistillit hos enkelte samarbeidspartnere, men dette synes ikke å ha vært tilfelle.

Det prosjektet kunne ønske mer av i programmet, er mer faglig utveksling, og kanskje til og med en ”mentorordning” der man kunne spille ball med spesielle eksperter på aktuelle fagområder. Det kunne også være ordninger som for eksempel sertifisering og utdanning av guider, kvalitetssikringssystemer og felles nettsted for å skape sterkere identitet mellom prosjektene. Spesielt i forbindelse med nasjonalparkene er det mye som kan gjøres for å koordinere bedre, sertifisering av guider, kvalitetssikringssystem og nettsted.

9.8 Åpen post

Det er en spesiell utfordring knyttet til offentlige anskaffelser og anbud. Om man søker å inkludere en grunneier i et tiltak, og det forventes at vedkommende selv kan bidra på entreprenørsiden, da er det problematisk å la tilbudet gå ut på anbud, for så å risikere at andre leverer et bedre tilbud eller klager på anbudsprosedyren. Utvelgelsesprosessen må da ta flere hensyn enn man ofte ser at det er rom for. Anbudsrunder skaper også mye byråkrati og tiltak tar gjerne lengre tid enn man skulle ønske. Dette kan være litt lettere om man ser for seg prosessen i forkant og får inn for eksempel en landskapsarkitekt som kan legge noen gode føringer.

9.9 Oppsummering

Prosjektet Vidda Vinn har vært spesielt gode til å få på plass god forankring og involvering hos grunneiere og lokale aktører. Dette bygger på et godt forarbeid, og en bevisst strategi om involvering i en tidlig fase. Prosjektet har mye å fortelle andre tilsvarende prosjekter om hvordan de har klart å få til et godt samspill mellom naturverninteressene (Villrein), grunneiere (private) og reiselivsnæringen. At man har klart å utvikle en organisering som virker konfliktdempende, ved å involvere interessenter, har vært sentralt, samtidig som grunnlaget for bred verdiskaping synes veldig god. Det er interessant å følge prosjektet med henblikk på om økt trafikk vil kunne påvirke bevaringen av villreinen, og vi synes det også er interessant å se hvordan prosjektet tar grep i forhold til miljøeffekten av satsing på økt bilisme i området.

Prosjektet har lyktes i oppstarten med å formidle at satsingen leder både til bevaring av naturarven og bred verdiskaping på to måter: 1) forankring i fagmiljøer som fokuserer på bevaring av naturarven og 2) samarbeid med utviklingsaktører på konkrete og synlige tiltak som omfatter alle verdiskapingsformene. Strategien med å satse på randsonene til nasjonalparken og på tilrettelegging og kanalisering av ferdsel synes å være et godt grep. At prosjektet har klart å få til god forankring hos nøkkelaktørene som ivaretar de ulike verdiskapingsformene er tegn på en robust struktur som gjør at sannsynligheten for å lykkes på tilsvarende tiltak og med samme tilnærming framover må betraktes som stor.

10. Varnjargga – Varanki – Varangerhalvøya

Oppstartsanalyse 2010

10.1 Bakgrunn

Prosjektet kjent som Varangerprosjektet (VVV-prosjektet fra 2011) omhandler de fire kommunene Vardø, Vadsø, Nesseby og Båtsfjord som er i berøring med Varangerhalvøya nasjonalpark og omkringliggende verneområder, slik som Barvikmyra naturreservat. Varangerhalvøya er et arktisk landskap som består av fjellvidder, og vegetasjonsløse blokkhav (*earru*) som dominerer store deler av de høyere liggende platåene. Isbreen har bidratt til å forme landskapet, blant annet ved å legge igjen flere tusen ringmorener. Området består av lauvskog, kalkrikt fjell og et jordsmonn som gir grobunn for sjeldne arter, både av planter og fugl. Området er et viktig område for fjellrev, noe det har vært et stort fokus på de senere årene. Og det finnes en rekke kulturminner, alt fra tydelige spor etter steinalder, villreinfangst

og samiske hellige plasser. Området brukes mye til utmarkshøsting av lokalbefolkningen, både i form av jakt, fiske, ved, bær og til rekreasjon.

Naturarven i Varanger nasjonalpark og verneområdene skal brukes og forvaltes på en bærekraftig måte som bidrar til lokal og regional utvikling. Prosjektet skal omhandle områder som knyttes til tre etniske grupper: den kvenske, den samiske og den norske. Området har i liten grad vært tilrettelagt for besøkende tidligere. For å lykkes er det viktig å få på plass infrastruktur som bevarer naturens verdier og kvaliteter samtidig som det åpner for lokal samfunnsutvikling.

10.1.1 Prosjekthistorien

Varangerhalvøya var representert med ett pilotprosjekt i Hamningberg i Verdiskapingsprogrammet for kulturminner (2007-2010). Erfaringene fra dette pilotprosjektet var viktig for å kunne se mulighetene i et nytt verdiskapingsprogram, men initiativet kom fra en gruppe med ordføreren i Nesseby og tre bedriftseiere, inkludert den tidligere prosjektlederen av Hamningbergprosjektet. Da Naturarven som verdiskaper ble lansert, ble det satt sammen en ny gruppe med forankring i Varanger næringsssenter, der også representanter fra de fire kommunene og fylkeskommunen ble involvert. En søknad og senere prosjektplan ble utarbeidet med vekt på bred verdiskaping i hele regionen rundt nasjonalparken, og med fokus på det å spille på de tre etniske gruppene, noe også tittelen på prosjektet synliggjør. Utfordringene i oppstarten har vært å konkretisere arbeidet framover med tanke på en sterkere organisering av prosjektet og en tydeligere forankring inn mot de fire kommunene, ikke bare administrativt, men også politisk. Prosjektet er et nytt initiativ og vi må dermed være inneforstått med at mye vil bli til underveis.

10.1.2 Mål og formål

I prosjektplanen finner vi følgende målformuleringer:

Hovedmålet er å bidra til at verneområdene og andre verdifulle naturområder blir en viktig ressurs i samfunnsutviklingen.

Dette knyttes videre til tre delmål som samsvarer med delmålene i programmet:

1. Prosjektet skal vise hvordan naturarven kan bidra til verdiskaping til beste for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og regioner.
2. Prosjektet skal bidra til at naturarven blir tatt bedre vare på og øke oppslutningen om vernet av naturarven både i lokalsamfunnene og samfunnet generelt.
3. Prosjektet skal utvikle og spre kunnskap om naturvern og sammenhengen mellom naturarven, naturvern og sosial, kulturell og økonomisk utvikling.

Formålet med prosjektet er knyttet opp til disse tre delmålene, men det overordna er å ta vare på naturarven samtidig som man sikrer en bred verdiskaping ovenfor lokalebefolkningen. Etter endt prosjektperiode er målet at prosjektet skal kunne stå på egne bein og videreføre arbeidet på Varangerhalvøya.

10.1.3 Tiltaksområder

Prosjektet har satt opp i prosjektplanen følgende tre innsatsområder:

1. *Innsatsområde 1: Samarbeid og nettverk.* Dette er mellom ulike aktører og interessenter, noe som også innebærer utredning av en Varanger natur- og kulturpark etter modell fra de europeiske regionalparkene og ellers et aktørforum for samarbeid mellom ulike aktører i området.
2. *Innsatsområde 2: Tilrettelegge infrastruktur* som styrker en bærekraftig bruk og som samtidig ivaretar naturarvens verdier og kvaliteter.
3. *Innsatsområde 3: Utvikle læringsverktøy* som styrker kunnskapsutviklingen og formidlingskompetansen.

Under hvert av disse innsatsområdene er det satt opp en tabell som viser formål, aktiviteter og forventet resultat. På hver av aktivitetene skal det synliggjøres når aktiviteten skal finne sted, hvem som er ansvarlig for den og hvilke andre aktører som er involvert. Dette er en systematisk måte å gå fram på, slik at det blir et større samsvar mellom mål og resultat, men det viktigste er likevel å få på plass de gode aktivitetene som virker samlende i et område som har vært preget av en del splittelse.

10.1.4 Organisering og ledelse

I et nytt utviklingsprosjekt, der man kan forvente at mange av mulighetene og vanskelighetene kommer til underveis, er det viktig med både god organisering og ledelse. Prosjektet er organisert i en tredelt modell: en prosjektledergruppe, en styringsgruppe og en referansegruppe.

Prosjektet har valgt en bevisst sammensetning av disse gruppene med aktører som representerer viktige sektorer for å få til lokal utvikling. Aktørene er fra privat, offentlig, frivillig og kompetanse sektor, og dette skal foregå slik at alle fire kommunene er representert. Prosjektledergruppa består av en prosjektleder som er forankret i Varanger næringscenter. Grunnen til dette var at det var her initiativet vokste fram. Dernest inkluderer prosjektet delprosjektledere for hver av de tre innsatsområdene og prosjektmedarbeidere (fra Varanger destinasjon og eventuelt andre som man ønsker inn i prosjektledelsen). Styringsgruppa består av representanter fra de fire kommunene, leder for Varangermuseene, representant for Finnmarkseiendommen, leder for miljøvern avdeling hos Fylkesmannen og medlem av fylkesrådet for utdanning ved Finnmark fylkeskommune. Det er styringsgruppa som har det overordna ansvaret og prosjektleder er sekretær for styringsgruppa. Referansegruppa vil bestå av strategiske aktører innen virkemiddelapparatet, slik som Finnmark fylkeskommune, Fylkesmannen i Finnmark, Innovasjon Norge, næringsorganisasjoner, reindriftsnæringa, landbruk og reiseliv og interesseorganisasjoner bl.a. knyttet til friluftsliv. At det er bare en ordfører med i styringsgruppa kan være en utfordring når det gjelder å få involvert de andre, om prosjektet da blir for sterkt assosiert med vedkommendes kommune.

Slik vi vurderer det, bidrar organiseringen i prosjektet til å skape en møteplass og et forum for samarbeid på tvers av viktige institusjoner, altså som et tiltak innunder Innsatsområde 1. Det er likevel ikke sikkert at man bringer de rette representanter for disse institusjonene sammen. Spesielt i kommunene og i fylkeskommunen er det viktig med en så topptung forankring som mulig. Det at man bringer folk sammen, betyr heller ikke at de samarbeider av den grunn, det knytter seg til hva dem kommer sammen om og hva de gjør sammen. Dette blir en viktig indikator for hvorvidt organisasjonsmodellen fungerer. Vurderingene fra prosjektet selv er at organisering

ringen ikke fungerer optimalt, gitt at man skulle gjerne hatt mer ressurser til prosjektledelse for å jobbe mer med koordinering og samarbeid.

Når det gjelder ressursen til prosjektledelse, har denne ikke blitt fullt og helt avklart i oppstartsfasen. Det har vært en ressurs tilsvarende 50 %, noe som vurderes som altfor lite. Det har heller ikke vært klart hvem som deler denne ressursen i prosjektledergruppa. Det begynte med at medlemmene i prosjektledergruppa fordelte oppgaver og skrev timer. Det var ikke ansatt en egen prosjektleder, selv om vedkommende som var prosjektleder for Hamningberg-prosjektet var sentral i søknadsprosessen og i prosjektledergruppa. Vedkommende skrev timer til prosjektledelse gjennom sitt eget foretak, men det var lite forutsigbart og det var heller ikke en tilfredsstillende situasjon mht praktiske ting, som overhead kostnader, brevform, m.m.. Dette har gjort sitt til at det ikke har vært lett å planlegge godt nok i forhold til koordinering og ledelse i oppstartsfasen, noe som har gjort sitt til at ting har tatt tid og man har ikke fått kommet så langt som man ønsket, noe som igjen kan være grobunn til noe frustrasjon. Det er derfor viktig at man kommer inn i et godt spor, for å igjen skape engasjement og positivitet rundt prosjektet.

10.1.5 Økonomi, finansiering og virkemidler

I prosjektplanen er det lagt opp til et budsjett for hele perioden på kr. 13 090 000, fordelt på 5 år, hvorav DN skulle bidra med halvparten, kommunene skulle bidra med kr. 2 100 000, Finnmark fylkeskommune med kr. 400 000 og andre instanser skulle komme med det resterende (slik som Fefo, egen innsats, Vegvesenet, Destinasjon Varanger og Riksantikvaren).

I 2009 var budsjettet oppjustert fra kr. 1 060 000 til kr. 1 500 000, mens det faktiske regnskapet viser en utgift nærmere det prosjektplanen la opp til: kr. 1 048 938. Av dette bidro DN med kr. 530 000, kommunene med kr. 37 500 hver, Destinasjon Varanger med kr. 50 000 og Fefo med kr. 75 000. Dette var til sammen kr. 860 000, mens det i tillegg er knyttet en sum som Finnmark fylkeskommune har bevilget som er sett i sammenheng med dette prosjektet. Sametinget var budsjettert med kr. 100 000 og Innovasjon Norge med kr. 150 000, men disse bidro ikke i 2009. Det er videre satt opp en egeninnsats på kr. 85 500 i form av dugnader

i prosjektet for 2009. Det synes likevel som om prosjektet ikke har fått helt den starten som det ønsket det første året.

Budsjettet for 2010 følger prosjektplanen med et totalbudsjett på kr. 2 880 000. Sametinget er tatt ut av finansieringskildene, mens Innovasjon Norge og fylkeskommunen på kulturminnevern er inne med henholdsvis kr. 200 000 og kr. 100 000. Det legges også opp til en større andel av egeninnsatsen knyttet til ulike tiltak. Prosjektrengskapet viser en kolonne ”innenfor VNS”, som viser et resultat på kr. 971 493, mens det er lagt inn en kolonne med prosjektkostnader ”utenom VNS”. Dette er knyttet til tiltak der finansieringen kommer fra egeninnsats og fra andre steder enn gjennom prosjektet, men hvor tiltakene kan sees i sammenheng med prosjektet. Til sammen er regnskapet for 2010 på kr. 1 447 109, nesten halvparten av det som var budsjettet. På finansieringssiden bidro kommunen som året før, men det ble ikke utløst midler fra andre instanser enn DN's bevilgning på kr. 810 000. Derimot ble det trukket inn en vesentlig del ”utenom VNS” på til sammen kr. 660 000, slik at totalinntekten var på kr. 1 620 000 for 2010. Denne potten innebærer i stor grad egeninnsats, og uten denne muligheten ville det være vanskelig å få på plass egenfinansieringen dette året. Det viser en utfordring mange av prosjektene i programmet står ovenfor, nemlig hvordan man skiller ut kostnader og inntekter på tiltak som er såpass sammensatte og som krever egeninnsats. Det synliggjør også utfordringen knyttet til det å få ulike prosjekter, som har ulike finansieringskilder, til å spille på lag, noe man jo i større grad ønsker for at den samlede effekten skal bli større.

10.1.6 Forankring og mobilisering

Prosjektsøknaden ble sendt på vegne av de fire kommunene, og selv om det har vært etablert kontakt med representanter for alle fire i søknadsrunden, har arbeid med forankringen i disse kommunene tatt mye tid i oppstartsåret. Likeveler dette helt avgjørende for å komme videre.

Det jobbes med å bygge samarbeid og nettverk, både i form av å mobilisere eksisterende nettverk, slik som nettverket for nasjonalparkkommuner, småskala produsenter, aktørene i destinasjonsselskapet Destinasjon Varanger og nettverket rundt Hamningbergprosjektet. Det er også tenkt et nettverk med fugleturismeprojektet i

Midt- og Øst-Finnmark, som kom inn i programmet i 2010. Det har ikke vært så mye kontakt ennå, foruten noe i forbindelse med en fugleobservasjonspost. En av grunnene til dette er at prosjektet synes å ha hatt nok med seg selv, men begge prosjektlederne ønsker mer kontakt mellom disse prosjektene, spesielt på konkrete tiltak knyttet til fugleturisme.

Når det gjelder betydningen av forankringsarbeidet, er fylkeskommune og fylkesmannen viktigst, sammen med enkelte interesseorganisasjoner knyttet til visse brukerinteresser. Her nevnes reindriftsnæringa som en særdeles viktig aktør å forankre prosjektet i. Prosjektet rangerer også forankring hos frivillige organisasjoner og lokalbefolkningen like høyt som forankringen i reiselivsbedrifter.

Kommunene er viktige aktører, men ikke alltid like lett å trekke med. Dette kan ha noe med at kommunene ikke er så erfarne med utviklingsprosjekter som samtidig skal fremme vern i kommunene. Det kunne derfor vært gjort mer for å bevisstgjøre kommunene på hva slags prosjekt dette er, og hva slags premisser som ligger i programmet. Andre prosjekter som har lyktes har gjort flere presentasjoner for kommunestyrene og fått dermed også til en politisk bevisstgjøring, eierskap og forankring, som vi ser er helt vesentlig i slike omfattende prosjekter. At dette arbeidet har hengt noe etter i Varangerprosjektet har noe med ressursen til prosjektledelsen å gjøre, men også til hvordan styret legger rammene for arbeidet. Her er det gode grunner til å tro at tiden etter oppstartsfasen vil få et annet trykk, gitt at prosjektledelsesressursen har kommet mer på plass.

10.2 Måloppnåelse

10.2.1 Rapportering på tiltak

Mye av aktiviteten i prosjektet i oppstartsfasen har gått med på å etablere prosjektorganisasjonen og rammene for hele prosjektet og de tre delprosjektene. Det ble gjennomført folkemøter i Kiberg hvor det kom fram en rekke forslag på tiltak, og det har ellers vært jobbet med å etablere nettside og forankre prosjektet i ulike aktører i området. Prosjektgruppa hadde sitt første møte i oktober 2009.

Når det gjelder samarbeid og nettverk, har prosjektet bygget på nettverket som står bak søknaden og samtidig forsøkt å få til en så bred medvirkning som mulig i hver av kommunene. Det ble jobbet fram en bearbeiding av søknaden med involverte aktører til prosjektplanen for hele perioden og det ble arrangert en del ”prosjektverksteder” for å få innspill på og forslag til tiltak til prosjektet generelt. Det er også dannet nye nettverk. Blant annet har prosjektet blitt med i det nasjonale nettverket for regionale og lokale parker i Norge, og det planlegges en studietur med eget nettverk for å besøke de ulike modellene for regionalparker. Her tenkes det å ha med politisk ledelse i kommunene, for å få en sterkere politisk forankring. Slike fellesturer har vi gode erfaringer med, de bidrar til samhold og skaper engasjement.

Når det gjelder tilrettelegging av infrastruktur, har prosjektet også arrangert ulike forankrings- og mobiliseringsmøter i hver av kommunene for bl.a. å kartlegge lokalbefolkningens interesser. Det er gjennomført tre konkrete tiltak på dette området i oppstartsfasen – 1) Ragnarokk – restaurering av en kraftlinjehytte inne i nasjonalparken, 2) fuglepost på Barvika og 3) merking av Enarestien (fra Nesseby til Enare i Finland, ca 6 mil). Prosjektene er godkjent av fylkesmannen. En arkitekt har vært inne i bildet for å utarbeide en rekke infrastrukturtiltak som kan styrke viktige naturområder, til sammen ca 18 punkter, under tittelen Spor i Varanger. Disse forslagene vil relateres til forslagene som kom fram under prosjektverkstedene i 2009.

Når det gjelder siste innsatsområde, utvikling av læringsverktøy, har prosjektet i oppstartsfasen også her arbeidet med forankrings- og mobiliseringsmøter i kommunene. Det er gjennomført kartlegginger av eksisterende stier og det jobbes med et infohefte over natur- og kultur attraksjoner. Det ble samtidig utarbeidet en fotobok om nasjonalparkene og randsonene.

Tiltak som er satt i gang i oppstartsfasen, men som ikke er blitt ferdigstilt er: Barvikmyra fugleskjul, Ragnarokk, studietur, mulighetsstudien, nettsiden og infohefte. En årsak som nevnes til at ting blir dyttet på er tidkrevende saksbehandlingstid hos lokale finansieringskilder., Men det pekes også på at det tar tid å få på plass avtaler, godkjenninger, faglige innspill, m.m..

10.2.2 Bevaring av naturarven

Prosjektet er godt forankret i næringsorganisasjonene, men har også et tydelig fokus på bevaring av naturarven. Det er spesielt to tilnærminger til bevaring som prosjektet satser på: 1) øke kunnskapen om naturarven, slik at folk blir mer bevisste verdiene knyttet til naturarven og dermed vil ønske å ta bedre vare på den og 2) kanalisering av ferdsel slik at belastningen blir mindre i sårbare områder. Det arbeides i ulike tiltak med å bevisstgjøre befolkningen og virksomheter på hvilke muligheter som ligger i naturvernet. Det arbeides også med å få inn verneperspektivet i de ulike læringsverktøyene.

Samtidig som bevaring av naturarven er et fokus i prosjektet, kan det forekomme utilsiktede konsekvenser om man legger til rette for økt ferdsel inne i nasjonalparken. Reindriftsnæringa er spesielt kritisk til for mye friluftsliv, og erfaringsmessig peker de på at mange ikke er klar over når på året det er kalving og at det ikke er uvanlig at det har forekommet situasjoner hvor de har forstyrret reinsdyra.

Reindriftsnæringa er i seg selv en svært viktig aktør å få på laget når det gjelder bevaring av naturarven på Varangerhalvøya, for de er kanskje den aktøren som har mest aktivitet inne i nasjonalparken, og det er viktig at denne aktiviteten også er i tråd med bevaringsmålene til parken. I tillegg står reindriftsnæringa i en særstilling, fordi den er så sterkt forbundet med Varangerhalvøya og fordi den skal sikres for framtiden.

10.2.3 Kunnskap og formidling

Prosjektet arbeider med kunnskapsutvikling på flere nivåer, og i samarbeid med flere aktører. Fokuset på læringsverktøy er også et eget innsatsområde i prosjektet. Det har vært tiltak rettet inn for å fremme kunnskapsutvikling knyttet til naturarven, blant annet gjennom kartlegginger av naturområder og spesielle ”naturrom” hvor det hører til spesielle attraksjoner, slik som fugl. Det jobbes også med kunnskap om kulturminnene i området, og i forbindelse med naturbruken til de tre ulike etniske gruppene.

Prosjektet har vært i kontakt med flere kompetansemiljøer, slik som Bioforsk på Svanhovd, Universitetet i Tromsø, Høgskolen i Alta og høgskolene i Rovaniemi og

Lulleå. Vadsø videregående skole har også bidratt til utvikling av læringsverktøy i forbindelse med kunnskapsutviklingen i oppstartsfasen, blant annet med en bokutgivelse om nasjonalparken og randsonene. En strategi i prosjektet har vært å forsøke å få tak på all den forskning og kunnskap som er utviklet opp igjennom, slik at denne kan gjøres tilgjengelig for lokalbefolkningen og lokalt næringsliv. Det virker som en veldig god strategi, som også andre prosjekter har arbeidet med. Det bidrar til å styrke ressursgrunlaget for den brede verdiskapingen.

Når det gjelder kompetansen i prosjektet, finnes mye av den kompetansen prosjektet trenger i prosjektorganisasjonen. Prosjektleder har også kompetanse fra ledelse av tilsvarende utviklingsprosjekt, og han har god kompetanse på prosess og involvering, samt på næringsutvikling. Vedkommende har en god samspill kompetanse, men er avhengig av at flere aktører også utvikler slik kompetanse for at man skal trekke i samme retning. I løpet av oppstartsfasen har prosjektet følt at de bare til en viss grad har lyktes med å utvikle dette. Man har ikke så langt klart å utvikle den plattformen å samles på utover mindre tiltak, men det arbeides med at regionalparkmodellen kanskje kan være en slik felles plattform som alle kan ha nytte av. Likevel finner vi at tiltak som folk samles om er en viktig start.

Når det gjelder formidlingen i prosjektet, har prosjektet hatt flere innlegg i aviser og over internett. Det brukes ikke sosiale medier, men prosjektet har en egen nettside: <http://vvpvprosjektet.no>. Det har også vært arbeidet mot barnehager, skoler og videregående skoler med ulike formidlingstiltak. Blant annet har barneskole og barnehager vært med på ringmerking av fugl. Det har også vært arrangert en rekke prosjektverksteder, foredrag, kurs og ekskursjoner for å formidle betydningen av naturarven og hvilke muligheter den kan gi for lokal utvikling.

10.2.4 Bred verdiskaping

Miljømessig verdiskaping

Prosjektet har vært opptatt av kulturlandskapstiltak og det å øke kunnskapen knyttet til ulike miljøverdier i nasjonalparken, blant annet det biologiske mangfoldet og landskapshensyn. En arkitekt har vært inne i utformingen av fugleobservasjonsposten i Barvika. Det er registrert at hos involverte aktører har bevisstheten rundt disse

miljøverdiene forsterket oppslutningen om bevaringen av dem, noe som har bidratt til en miljømessig verdiskaping.

Kulturell verdiskaping

Den kulturelle verdiskapingen i prosjektet foregår ved blant annet å øke og å styrke stoltheten, identiteten og tilhørigheten til natur- og kulturarven. Her finnes allerede en slik stolthet, identitet og tilhørighet blant de etniske gruppene, spesielt hos samene og i tilknytning til reindrifta, men vi ser at den også finnes hos etnisk norske og kvenske grupper og lokalsamfunn. Denne form for verdiskaping øker ved deltakelsen på kompetansehevende tiltak og kurs, slik som i vertskap, fugletitting, guiding, så vel som utvikling av logoer og merkevarer. Så langt har ikke det blitt så mye av det siste, men det er holdt kurs som har økt den lokale kunnskapen om naturarven. Prosjektet er i seg selv med på å styrke områdets omdømme og merke- navn gjennom å utarbeide ulike tiltak, og vil bli målt på denne form for kulturell verdiskaping. Det jobbes ved slutten av oppstartsfasen med å utvikle en mulighetsstudie som skal sikre realiseringen av tiltak som fremmer attraksjon, omdømme, identitet og stolthet, noe som legger et godt grunnlag for å styrke den kulturelle verdiskapingen framover.

Sosial verdiskaping

I prosjektet er samarbeid og nettverk et eget satsingsområde, noe som har stor betydning for den sosiale verdiskapingen. Her vil man igjen kunne peke på organisasjonsmodellen som et tiltak for å få til et sterkere samhold, fellesskapsfølelse og nettverk. Men det avhenger igjen av hvorvidt man klarer å arbeide sammen, ikke bare være sammen. På de konkrete tiltakene som er kommet fram, for eksempel på Ragnarokk, fugleposten og Enarestien, har det vært gjennomført dugnader som har bidratt til økt samhold og fellesskap, og dermed sosial verdiskaping.

Økonomisk verdiskaping

Det er lite rapportering på den økonomiske verdiskapingen så langt i oppstartsfasen, selv om næringsaktører som er direkte involvert på tiltak har hatt omsetningsvekst, men utover det har det ikke vært rapportert noe økning av den økonomiske verdiskapingen i området. Det er noe vi kan forvente vil få et større trykk i siste halvdel av programperioden.

Den brede verdiskapingen

Når det gjelder vurderingen av den brede verdiskapingen, finner vi at det er den miljømessige, kulturelle og sosiale verdiskapingen som har fått mest fokus, mens den økonomiske ikke har hatt noe særskilt fokus. Grunnlaget for den økonomiske verdiskapingen synes likevel å være god, gitt at det jobbes aktivt med de andre verdiskapingsformene. Det er naturlig at kunnskapsutviklingen og merkevarebyggingen vil kunne få stor betydning for næringslivet i de involverte kommunene.

10.3 Spesielle temaer

10.3.1 Konfliktåndtering

VVV-prosjektet foregår i et område der det ikke har vært uvanlig med lange og vanskelige konflikter. En strategi i prosjektet har vært å finne fram til prosjekter som ikke skaper konflikter, men som i stedet kan virke samlende. En helt avgjørende del av prosjektet er å få til god forankring i den samiske befolkningen og i reindriftsnæringa. Dette er en utfordring, gitt at mange som driver reindriftsnæringa, forståelig nok og som vi har sett på, er skeptiske til økt trafikk i området. Derfor er betydningen av kanalisering av ferdsel så viktig, slik at man opplever at prosjektet i seg selv er et verktøy for å forebygge konflikter ved at man får ferdselen vekk fra områder som reindriftsnæringa ikke ønsker å ha folk i. Samtidig kan man ikke stenge for allemannsretten, og økt trafikk er ikke noe man fullt og helt kan unngå. Derfor må også reindriftsnæringa se det i sin interesse å bidra til tilrettelegging og kanalisering av ferdsel. Et eksempel på dette er stien til Enare, som går over 6 mil. Her har reindriftsnæringa i distrikt 6 samarbeidet. Samarbeidet har fungert godt, fordi de samiske aktørene har blitt involvert i en tidlig fase. Det har også vært samer selv som har vært ansvarlig for gjennomføringen og kvalitetssikringen av merkingen og stien. En effekt av denne involveringen har vært at man gikk bort fra merkestolper, som ofte gjøres langs slike stier, til å bruke varder, noe som har en rot i samiske tradisjoner.

Men selv om det er eksempler på vinn-vinn situasjoner mellom de ulike interessene, slik vi ser med Enare-stien, er det ikke lett og det er ikke så mye som skal til

for at tilliten brytes eller at noe skaper konflikt. Det finnes også andre brukergrupper, slik som saueneeringen og rovdysinteressenter, og en vanskelig situasjon er sauebeiting og reindsdyrsbeiting i samme område. Et annet eksempel som kan vise seg å være negativt for prosjektet er etableringen av et nasjonalparksenter og forvaltningsknutepunkt på Varangerhalvøya. Dette kniver Vardø og Nesseby om, noe som også får et etnisk tilsnitt og som potensielt kan påvirke samarbeidsklimaet blant disse kommunene, også i prosjektet. Det er også en konflikt i området når det gjelder forskere som kommer inn i området uten noen spesiell kontakt eller involvering av lokalbefolkningen. Det dreier seg ikke bare om dette prosjektet, men mer generelt.

10.3.2 Institusjonalisering

Forvaltningsplanen for Varangerhalvøya nasjonalpark er styrende og legger premissene for prosjektet, men utfordringen ligger mer på den kommunale forankringen. Her jobbes det med å få prosjektet inn i kommunenes næringsplaner. Det arbeides ellers med å forankre satsingen i eksisterende virksomheter og modeller, slik som regionalparkmodellen, som vil bestå etter at programmet er slutt. Det er en ambisjon å få prosjektet institusjonalisert i fylkesvise planer, men dette arbeidet har ikke blitt prioritert i oppstarten.

10.3.3 Programvurdering og addisjonalitet

Prosjektet er svært fornøyd med å være et prosjekt i programmet. De opplever at de økonomiske ressursene som stilles til disposisjon er tilstrekkelig og at de faglige ressursene i svært stor grad er tilstrekkelig.

Prosjektet ville sannsynligvis ikke blitt noe av om det ikke var for programmet. Det har i stor grad også vært en katalysator til å utløse andre midler. En interessant del av addisjonaliteten er hvordan man kan samordne virkemidlene, slik at de spiller på lag. VVV-prosjektet har i stor grad klart å spille på andre prosjekter som har finansiering andre steder og det har en stor grad av egeninnsats. Dette kan i sum utgjøre en synergieffekt, om virkemidlene spilles inn i hverandre.

Når det gjelder nettverkssamlingene, har prosjektet opplevd at dialogen og informasjonsutvekslingen har vært sånn midt på treet. Det samme er tilfelle i forhold til nettverksbyggingen, programledelsens deltakelse og i forhold til inspirasjon. Et innspill for samlingene er litt mindre program og litt mer dialog.

10.3.4 Suksesshistorier og fallgruver

Som suksesshistorie trekkes fram merking av Enarestien, der man har fått til en god forankring hos samene. At de også ble involvert i selve merkingen (vardsetting), og at de fikk godt betalt for jobben, bidro til at prosjektet blir oppfattet som nyttig også for samiske interesser.

Det er ingen direkte fallgruve, foruten det at organisasjonsmodellen og ledelsesressursen ikke har falt helt på plass i løpet av oppstartsåret. Det har gjort sitt til at ting har tatt mye mer tid, noe som har igjen fått prosjektet noe bakpå. Det forventes at ting skjer, men når det organisatoriske ikke er helt på plass, er ikke dette så lett, og dermed er det fort gjort at engasjementet faller ut hos enkelte.

Det er også en fallgruve knyttet til sårbarheten mellom interessenter på tvers av de etniske gruppene som ikke har hatt så mye med hverandre å gjøre. Det har også vært en tradisjon på kniving mellom kommunene. Det som skjer med plassering av nasjonalparkforvalteren kan forårsake gnisninger mellom aktørene, noe som kan påvirke samarbeidet også i VVV-prosjektet.

10.4 Åpen post

Et innspill til den åpne post er av praktisk karakter, og det handler om moms på prosjektene. Om man skal regne momsen inn i budsjetterte utgifter, vil man ende opp med 25 % mindre til investeringer i prosjektene. Når kommunene og fylkeskommunene bidrar til prosjekter med moms, så får disse momsen tilbake, men denne summen som de får tilbake pløyes vanligvis ikke tilbake til prosjektet. Dette burde det ha vært en ordning på.

10.5 Oppsummerende vurdering

VVV-prosjektet har fått en noe kronglete start. Det har ikke vært lett å få organiseringen på plass og heller ikke god nok ordning rundt prosjektledelsen. Viktig arbeid med forankring og mobilisering, som er avgjørende i oppstartsfasen, har kommet på etterskudd. Det er likevel satt i gang tiltak som kan virke samlende og som viser at ting skjer i prosjektet. Vi finner at det er en høy bevissthet i prosjektet om betydningen av den brede verdiskapingen som strategi for bærekraftig stedsutvikling. Arbeidet med en samarbeidsplattform, knyttet til en tilsvarende modell som de har i Valdres natur- og kulturpark og i Nærøyfjorden Verdsarvypark, virker interessant og nyttig for å realisere målene i prosjektet. Slike modeller kan skape den overordna strukturen som mangler i området for å fremme både bevaring av naturarven og bred verdiskaping i lokalsamfunnene.

Behovet for å spille på lag mellom de ulike aktørene som representerer de ulike etniske gruppene er stort. Dette er et vanskelig nybrottsarbeid, og det må sies å være nokså sårbart. Derfor vil det være viktig å få på plass konkrete tiltak. Et tiltak i så måte, som vi mener vil kunne både være samlende og engasjerende, er en matbok fra Varanger som bygger på de lokale mattradisjonene til de tre etniske gruppene. Vi ser også at tiltakene rundt fulgeturisme, infohefte, restaurering og utvikling av naturrom kan ha tilsvarende samlende effekt. At prosjektet i utgangspunktet ønsker å unngå områder hvor konfliktpotensialet er stort, tror vi er en god strategi. Vi ser med stor interesse på den videre utviklingen av prosjektet, og tror på en positiv utvikling bare prosjektorganiseringen og ledelsesspørsmålet blir mer avklart. Vi kan derfor forvente et større trykk i prosjektet på det å koordinere, samordne og initiere gode fellestiltak på tvers av administrative, faglige, næringsmessige og etniske grenser i området i perioden etter oppstarten.

11. Fugleturisme Øst- og Midt-Finnmark

Oppstartsanalyse 2011

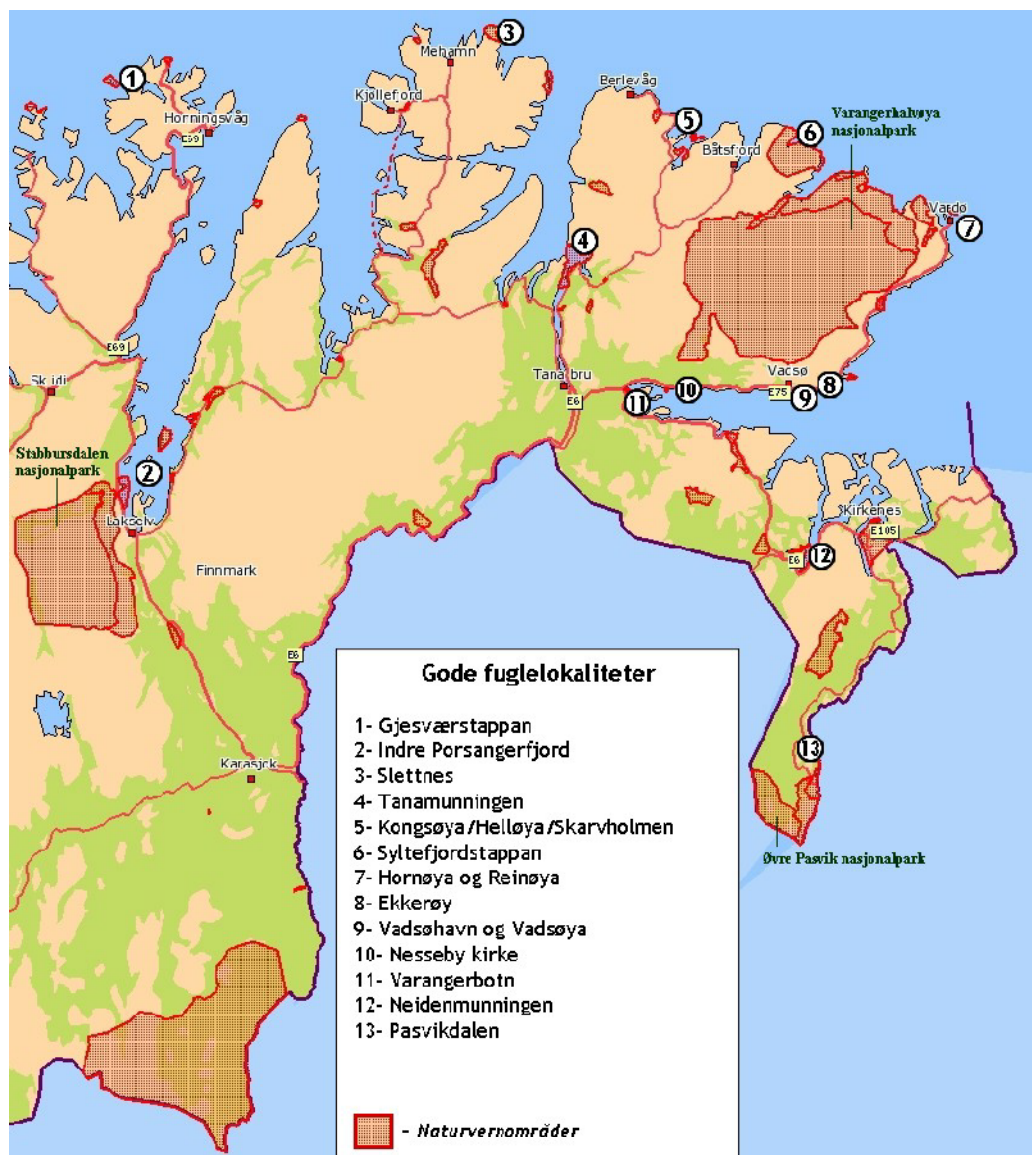

Fuglekikking i Tanamunningen © Bjørn Franzen

11.1 Bakgrunn

Prosjektet tar utgangspunkt i Finnmark som et attraktivt område for fugleinteresserte. Det er mange turister som kommer for å studere fugleartene i området, men denne virksomheten domineres av utenlandske operatører. Prosjekteier Bioforsk Svanhøvd ønsker å bygge opp kompetanse lokalt, slik at lokale turistbedrifter kan i større grad overta denne virksomheten og drive den på en bærekraftig og naturvennlig måte. Prosjektet tar utgangspunkt i en rekke verneområder og naturområder, slik som Varanger nasjonalpark, Tanamunningen, Syltefjordstauran, Valdak / Stabbursnes og Slettnes, som inkluderer flere attraktive fuglelokaliteter fra Gjesværtappan i nord til Pasvikdalen i sørøst.

På kartet nedenfor kan vi se de ulike fuglelokalitetene.

Tre av områdene i prosjektet er av spesiell internasjonal betydning og vil få et særskilt fokus; Tanamunningen, Varangerkysten og Stabbursnes/Valdak i Indre Porsanger. Dette er områder som står på en liste over 100 steder en fugleentusiast verden over må besøke før de dør, noe som med andre ord utgjør en helt spesiell attraksjon og mulighet.

11.1.1 Prosjekthistorien

Ideen om å søke hovedprosjektet kom fra Bioforsk Svanhøvd, hvor det er flere fagpersoner som har arbeidet lenge med fugl og som har gått med tanker om et større prosjekt rettet mot reiselivsbedrifter. Det ble lagt opp til et prosjekt der bedriftene

skulle stå helt sentralt. Til sammen ble 27 bedrifter i området valgt ut. De fleste av disse ble kontaktet allerede i søknadsrunden. Når det gjelder hva prosjektet dreier seg om fremheves tre punkter:

- Bedriftene skal få bedre inntjening
- Øke forståelsen av det lokale vernet av fuglearter og deres livsmiljø
- Veien dit vil i hovedsak dreie seg om kompetansebygging og tilrettelegging.

11.1.2 Mål og formål

Hovedmålet er at turistbedriftene skal få kompetanse til å håndtere fugleturistenes behov på en god måte, bl.a. gjennom å tilrettelegge infrastruktur som bidrar til at fugleturisten får rike opplevelser i gode fuglelokaliteter. Målet er dermed også å øke omsetningen til disse bedriftene. Formålet er å bygge nettverk, samarbeid og kompetanse. Målene har stått fast i oppstartsårene og oppleves som gode og operasjonaliserbare.

11.1.3 Tiltak

De sentrale tiltaksområdene i prosjektet er tredelt:

1. Årlig fellessamling for alle deltakende turistbedrifter, hvor det skal bygges nettverk og samarbeidsrelasjoner mellom bedriftene, i tillegg til at det skal bygges kompetanse innen fugleturisme.
2. Tilrettelegge for bedriftene
 - Tilrettelegge for feltbiologiske aktiviteter (fuglekasser, foring av fugl, anlegging av stier og skjul) på disse lokalitetene.
 - Tilrettelegge for fugleturisme knyttet til lokaliteter av internasjonal betydning.
 - Tilrettelegge for stier i fire forskjellige naturtyper, i skog, på høyfjellet, langs kysten og fra kyst til fjells. Prosjektet ser også på muligheten for å kunne legge til rette for guidede grupper i et naturreservat/fuglefjell.

3. Regionale informasjonsprosjekter. Legge ut på internett informasjon om kart og lister som forteller om fuglelivet, samt infrastruktur, som er til nytte for besøkende i området.

I tiltaksplanen (med budsjett) for 2011 finner vi fem delområder: 1) administrasjon, 2) fagmøter med bedriftene, 3) informasjonstiltak, 4) tradisjonell kunnskap, og 5) tilretteleggingstiltak. Av disse er informasjonstiltakene og tilretteleggingstiltakene mest omfattende. Det er til sammen 17 informasjonstiltak og 19 tilretteleggingstiltak hos turistbedriftene.

Prosjektet legger opp til 2 bedriftsbesøk i året, noe som er en høy ambisjon, men som samtidig vil bidra til en klart sterkere forankring og engasjement hos bedriftene. Det er ellers lagt opp til mye aktivitet i oppstartsåret, noe som gjør at tempoet man går i er veldig høyt.

11.1.4 Organisering og ledelse

Prosjektet har en styringsgruppe bestående av følgende: 1 bedriftsrepresentant som er styringsgruppeleder, 1 bedriftsrepresentant (nestleder) knyttes til samiske interesser, SNO, Fylkesmannens miljøvernavdeling, Bioforsk Svanhovd, Innovasjon Norge (observatør) og Nordostkompaniet i Vardø. Det er etablert 2 arbeidsgrupper med totalt 10 aktører. At det velges å ha en arbeidende styringsgruppeleder og nestleder fra bedriftene er et bevisst valg. Det signaliserer hvor viktig bedriftene er for prosjektet og det uttrykker et ønske om at ledelsen av prosjektet fordeles på flere lokale og at bedriftenes behov skal stå i framsete. Det er satt av fire samlinger i året.

Hovedprosjektet og prosjektledelsen har vært knyttet til Bioforsk Svanhovd. Den som var prosjektleder i starten gikk over i ny jobb midt i oppstartsåret. En annen kollega, som hadde hovedvekten av det faglige ansvaret, har tatt over jobben som prosjektleder. Flere andre personer ved Bioforsk er involvert i prosjektet, men her har det vært noen utskiftninger, permisjoner og endringer, slik at det endelige teamet er ennå ikke helt på plass (oktober 2011). Den nye prosjektlederen, som også er drivkraften i prosjektet, har derfor hatt en veldig stor arbeidsmengde det siste halve året.

Når det gjelder prosjektledelse er det satt av kun 60%, noe som oppleves som litt for lite, mens det er satt av rikelig med midler til prosjektledelse i delprosjektene. Prosjektlederen har lang fartstid innen fagfeltet. Vedkommende har arbeidet i større prosjekter tidligere og er en erfaren feltbiolog, og vi oppfatter vedkommende som helt avgjørende for at prosjektet har lyktes så bra i oppstartsfasen. Vedkommende må sies å ha et "eierforhold" til prosjektet som er såpass stor at vedkommende går utenfor sin stillingsbeskrivelse for å få ting til å lykkes.

11.1.5 Økonomi, finansiering og virkemidler

I søknaden var den budsjetterte rammen for hele programperioden på kr. 5 537 000, hvorav kr. 2 654 000 er søkt tilskudd fra programmet og kr. 2 883 000 som egenandel. Mye av egenandelen kommer i form av egeninnsats i bedriftene.

I 2010 var totalrammen for prosjektet på kr. 2 274 000. Av disse er programmet viktigste finansieringskilde med 50 %. Reiselivsbedriftene la inn hovedtyngden av egenandelen i form av egeninnsats.

I tiltaksplanen for 2011 har budsjettet økt til kr. 7 224 000, hvorav det søkes kr. 3 777 000 fra programmet og med en egenandel på kr. 3 447 000. I tilsagnsbrevet fra DN for 2011 heter det at programmet er fornøyd med hvordan prosjektet har kommet i gang. Prosjektet får et tilsagn på kr. 3 379 000, som skal da utgjøre 50 % av totalbudsjettet.

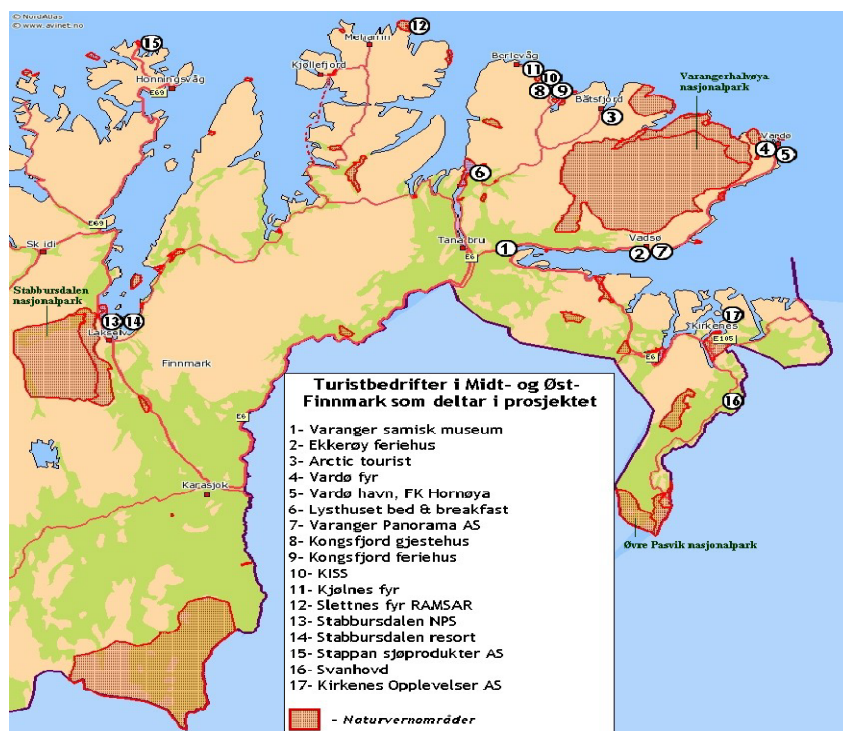
Prosjektet opplever at programmet har vært "rause" med henblikk til støtte, men det har også vært nødvendig at prosjektet har hatt en del midler å "lokke" med når det gjelder bedriftene. Blant annet tilbyr prosjektet bedrifter gratis tilgang til litteratur, markedsføring og de spanderer fuglekasser som blir satt opp. Når det gjelder bruk av andre virkemidler, så er dette i hovedsak noe som foregår mer indirekte hos hver enkelt bedrift og på konkrete tiltak. Men prosjektet har også vært behjelpelig til å søke midler, blant annet fra Innovasjon Norge.

11.1.6 Forankring og mobilisering

Bioforsk Svanhovd er et forskingssenter med kompetanse innen blant annet ornitologi, lokalkunnskap og turismeutvikling i Norge og Russland. Forskningscenteret skal samarbeide med lokale turistbedrifter, og hente inn relevante faglige ressurser fra SNO, Nordostkompaniet og andre. Kommunene som er involvert i prosjektet er Sør-Varanger, Nesseby, Vadsø, Vardø, Båtsfjord, Berlevåg, Tana, Porsanger og Nordkapp.

Når det gjelder forankringsarbeidet, er reiselivsbedriftene, fylkesmannen, fylkeskommunen, Innovasjon Norge, kommunene, grunneiere, frivillige lag og innbyggerne høyt prioritert, mens andre interkommunale instanser, regionråd, næringsorganisasjoner og andre bedrifter er også viktige.

På kartet under er det listet opp noen av de 27-28 reiselivsbedriftene som deltar i prosjektet.

Måten det har blitt forankret og mobilisert på, som nevnt innledningsvis, er ved oppsøkende virksomhet til bedriftene på et tidlig stadium, men det jobbes også med forankring av aktørene i styringsgruppa og ellers i faglige møter med ulike aktører.

En utfordring for 2011 har vært å forankre arbeidet inn mot reindrifta. Det har ikke vært like enkelt, men det jobbes videre med å få til en slik forankring, også i samarbeid med samiske aktører, som samiske museum, næringselskap og Varrangerprosjektet i Naturarven.

11.2 Måloppnåelse

11.2.1 Rapportering på tiltak

Det rapporteres om at tiltakene er gjennomført som planlagt for 2010, og det er heller ikke gjennomført tiltak som ikke lå i tiltaksplanen. En viktig utfordring og faktor i arbeidet for 2010 har vært å besøke alle de 27 bedriftene som skal involveres i prosjektet. Bedriftene i prosjektet understreket at de ikke ville ha et konsulentprosjekt. Derfor er det praktisk anlagt med målsetting om kompetansebygging og fysisk tilrettelegging på individuell basis hos den enkelte bedrift.

På den årlige fellessamlingen i oppstartsåret ble bedriftene invitert og hvor mulighetene deres innenfor programmet ble belyst. Det har vært et tidlig ønske fra bedriftene at prosjektet ikke skulle være ”et konsulentprosjekt”, og derfor har også tiltakene i prosjektet vært svært konkrete og temaene på samlinger og besøk har i all hovedsak dreid seg om å møte konkrete behov. Vi får inntrykk av at det er en uformell tone mellom bedriftene og prosjektet, slik at terskelen for å ta kontakt er lav.

Når det gjelder tilrettelegging for bedriftene, har hoveddelen gått på kompetanse og fysisk tilrettelegging. Det har blitt inngått avtale med en arkitekt som skal hjelpe bedriftene med utforming av tiltak på sine lokaliteter. Arkitekten har satt av 8 timer til hver av bedriftene. I tillegg får bedriftene utdelt gratis hovedbøker om fugl. Her har det vært behov for oppfølging i forhold til hvilke fugler som er relevante for sitt område. Kompetansen på fugl hos de 27 bedriftene varierer, men de aller fleste er nybegynnere. Det legges derfor opp til flere tiltak som kan hjelpe dem til å øke sin kompetanse, blant annet ved et rullerende bibliotek og den nevnte arkitekt-hjelpen. De får også personlig oppfølging og de får gratis fuglekasser og tips knyttet til hvordan man kan pakke opplevelsestilbud rettet mot fugleturisten. Det legges

også opp til en mulighet for bedriftene til å besøke andre steder i Norge og i Skottland for å bli inspirert. Det er laget ulike faktaark som fritt kan brukes av bedriftene.

Når det gjelder formidlingen, har prosjektet vært i kontakt med den faginstansen som utviklet sjøfuglehefte for området (Tromsøhefte). Det jobbes nå med å få dette oversatt til tysk, engelsk og fransk, slik at det kan brukes i markedsføringen.

Et annet tiltak kalles ”fugl og folk”, noe som dreier seg om å samle inn lokale historier knyttet til hvordan forholdet mellom menneske og fugl har vært opp gjennom tidene i området. Det er også iverksatt tiltak knyttet til flere stier, som da vil inkludere informasjon, kart og annet som folk kan oppleve langs stien. Målet er at de besøkende skal reise mellom ulike områder og dermed bruke mer tid i området.

Når det gjelder et regionalt informasjonssystem, så er dette et tiltaksområde som det har blitt jobbet mye med. Et hovedprodukt her er knyttet til et nytt nettsted kalt ”Finmarkbirding.no”. Dette skal være et nettsted hvor besøkende skal få all den informasjonen de ønsker for å planlegge sin reise. Dette går på observasjoner, kart, overnattingsmuligheter, infrastruktur, stier, m.m. Det er inngått en avtale med Norsk ornitologisk forening, som vil være eier av nettstedet og dermed også ha ansvaret for drifting av det etter at prosjektet er slutt. Det er også en annen informasjonskanal som vil bli brukt i opplærings- og kompetanseutviklingssammenheng, og det er BirdID.hint, noe som knytter seg til et opplegg for identifisering av fugl fra høgskolen i Nord-Trøndelag.

11.2.2 Bevaring av naturarven

De fleste naturtyper er involvert i prosjektet. Prosjektet består bl.a. av mange ulike tilretteleggingstiltak for bruk. Det legges vekt på lokal involvering på de ulike tiltakene. Kanalisering av ferdsel er kanskje den viktigste tilnærmingen for bevaring av naturarven, men den omfattende formidlingen om fugleliv og hvordan fuglen har vært viktig i folks dagligliv, kan bidra til økt bevissthet om betydningen av å bevare fugleartene og økosystemene som de hører til.

Når det gjelder bevaring gjennom bruk, så har det vært iverksatt enkelte skjøtsels-tiltak. Det er for eksempel startet en prosess på geografisk valg av lokaliteter for

naturstier i kystnatur, frodig bjørkeskog og høgfjell, knyttet til fuglefjellet i Kongsfjordreservatet. Stiene er på ca 5 km hver, og har til hensikt å tilrettelegge fugleopplevelser for besøkende langs merkede stier. Det skal gi turistene mulighet til å oppleve fuglene på nært hold, men samtidig på en måte som er skånsom både mot naturen og fuglene.

Man erfarer at bedriftene som har vært involvert i tiltakene, har økt sin bevissthet om betydningen av fugl som attraksjon og ressurs for utvikling. Det er et krav for å delta i prosjektet at man har eller utvikler kunnskap om fugl og fuglenes levekår. Bevaring av naturverdiene avhenger av denne bevisstheten som bedriftene utvikler. Det er gjennomført kurs og fagsamlinger i 2011, blant annet på Øvre Pasvik nasjonalparksenter og på Stabbursnes naturhus og museum, nettopp for å gi bedriftene økt forståelse og kompetanse. Blant temaene som blir tatt opp er artskunnskap og atferdsregler når man beveger seg i naturen, bruk av randsonene og lokaliteter innenfor verneområdene, rovfugler og sjeldne arter og hvordan man forholder seg til disse, faunakriminalitet, logistikk og kunnskap om utstyr, kunnskap om hvordan man kan optimalisere fuglefaunaen, for eksempel ved utsetting av fuglekasser og foringsplasser. Det er laget guider på internett for slike kasser. Dette har bidratt til å avlaste bruken av verneområdene.

Det jobbes iherdig med å finne gode forbindelser mellom bedriftenes behov og besøkendes behov og ønsker, slik at bedriftene skal kunne tilby rike fugleopplevelser samtidig som det jobbes med å ta vare på fuglene. Informasjonen om dette vil bli å finne på finnmarkbirding.no, og det gis også lokal informasjon til hver enkelt reiselivsbedrift.

11.2.3 Kunnskap, kompetanse og formidling

Alle tre delområdene vil innebære kunnskapsutvikling, kompetanseheving og formidling. Det dreier seg om kunnskap om fugler og naturtyper spesielt, men også kunnskap generelt om naturarven, kultur og utvikling i tid og rom.

En del av kunnskapsutviklingen som det har vært satset på er å knytte kunnskap om reiselivet opp mot forskningen på fugl i området, blant annet gjennom kurs, fagsamlinger og besøk. Det drives mye forskning på ulike stasjoner som prosjektet

ønsker å trekke inn, slik at bedriftene kan dra nytte av denne forskningskunnska-
pen, og samtidig ønsker de å gi forskerne mer kunnskap om reiselivets behov.

Et eksempel på et behov som fugleturisten har er å legge sine observasjoner inn på ulike artsdatabaser, og det er et mål at registreringene i disse databasene fordobles i prosjektområdet i løpet av programperioden. Bedriftene vil få hjelp til å legge til rette for slike registreringer på sin lokalitet, og prosjektet gir materiell (inkludert en pins) til de besøkende som legger inn sine registreringer. Disse registreringene er viktige, både fordi de sier noe om aktivitetene i prosjektet, engasjementet og det gir mer informasjon om fuglelivet i området. Et annet eksempel er at prosjektet har etablert et ambulerende fagbibliotek som flytter seg mellom bedriftene. Hver be-
drift har biblioteket i ca 3 uker, så sendes det videre. Bedriftene får to fagbøker når de er på fagsamlinger. Sammen med fagfolk i prosjektet avtales det hvilket orninto-
logisk nivå bedriften skal legge seg på.

I oppstartsfasen har prosjektet hatt flere medieoppslag og det er laget en informativ
internettside for prosjektet (www.fugleturisme.no). Dette vil bli videreutviklet i til-
knytning til Finnmarkbirding.no.

Prosjektet har også involvert skolene i området med informasjon og naturfaglig
opplegg rundt fugl, men her er det planlagt å gjøre mer, spesielt i forhold til til-
taksområdet som omhandler fugl og folk. Prosjektet har kommet i dialog med den
eldre generasjon i lokalbefolkningen på et utvalgt sted (Gamsvik). Dette bidrar til
større kunnskap om forholdet fugl og folk i dette området, og det øker oppslut-
ningen om naturvern hos enkelte som for mange er de argeste motstanderne av
vern. På denne måten kan kunnskapsutviklingen være med på å bygge broer mel-
lom moderne fagkunnskap og lokal tradisjonskunnskap. Dette delprosjektet har
ikke kommet så langt i oppstartsfasen, men som det vil bli jobbet mer med utover i
prosjektet.

Når det gjelder kompetanse, så har prosjektet i oppstartsfasen hatt spesielt behov
for prosess/prosjektlederkompetanse, samhandlingskompetanse, kultur- og natur-
faglig kompetanse. I tillegg er det spesielt nevnt behovet for ”skrivekompetanse”,
som for eksempel i tilknytning til formidling på faktaark og på nettsider. Prosjektet
har samarbeidet med flere kompetanseinstitusjoner, og har trukket inn flere fagper-
soner på Bioforsk Svanhøvd, Nordostkompaniet i Vardø, Varanger samisk muse-

um og Horisont Varanger (sistnevnte i forhold til skriving av temahefter for hver av de internasjonalt verneverdige områdene).

For å heve kompetansen blant bedriftene, har prosjektet planlagt å reise på besøk til bedrifter som lykkes med fugleturisme, blant annet til Dale der havørn er sentral, Trondheimsfjorden og Vik, og til Smøla der det også er fokus på havørn. I tillegg vil flere av bedriftene bli gitt mulighetene til å reise til Skottland for å besøke fugleforeninger der borte, for å studere et område som har lykkes med kommersielle produkter knyttet til fugleturisme.

11.2.4 Bred verdiskaping

Miljømessig verdiskaping

Det er i hovedsak gjennom informasjon, kompetanseheving og tilrettelegging at prosjektet bidrar til økt beskyttelse av naturverdiene. Kanalisering og tilrettelegging av ferdsel vil fremme mindre slitasje av naturen og føre til mindre forstyrrelse av fuglelivet. Informasjonsmateriell skal øke kunnskapen og verdsettingen av biologiske mangfold og naturtyper. For å fremme miljømessig verdiskaping jobbes det med å utvikle et høyt faglig nivå i tillegg til miljøbevissthet i bedriftene. Den miljømessige verdiskapingen skal måles på indikatorer som miljømerking, dokumentasjon fra observasjonene, kundeevalueringer og antall besøk, men man har ikke kommet så langt i dette ennå. Fokuset har vært på å få på plass grunnlaget for aktivitetene som da igjen skal dokumenteres.

Kulturell verdiskaping

En del av den kulturelle verdiskapingen vil dreie seg om økt kunnskap om naturmangfoldet og naturtypene, og det skal fremme identitet og stolthet. Den kulturelle verdiskapingen skal måles ved ulike grupper oppfatning av vern, samt verdien av fugleartene ved oppstart og ved avslutning, slik vi har sett som eksempel på Gamsvik med historielag rundt tiltaksområde Fugl og Folk. For å øke omdømme og attraktivitet er det viktig at naturarven blir verdsatt av folk utenfor regionen. En britisk ornitolog har gitt ut hefte og CD fra regionen.

Sosial verdiskaping

Tilrettelegging og informasjon skal styrke bevisstheten og engasjementet lokalt ved å se at noe de har i sitt område er internasjonalt attraktivt og kommer hele lokalsamfunnet til gode. Nettverk skal bygges mellom bedriftene, noe som også vil ha overføringsverdi som nettverksmodell. Det jobbes også med nettverk til andre prosjekter i Naturarven som verdiskaper, bl.a. VVV-prosjektet, men også til andre prosjekter som Motvindprosjektet, Berlevåg reiselivsforum og Norsk ornitologisk forening. Prosjektet har også vært involvert i frivillige lag. Prosjektet har bidratt til å øke stedstilhørigheten ved at folk er blitt mer bevisste på hva de i fellesskap har av naturverdier, og det har i stor grad bidratt til at de involverte har en sterkere fellesskapsfølelse rundt mulighetene som fugleturisme gir.

Økonomisk verdiskaping

Turistbedriftene skal gjennom prosjektet utvikle og forbedre produktene rundt fugleturisme, noe som skal måles i økt økonomisk avkastning. At Varanger er inne på lista av 100 lokaliteter som en fuglekikker bør besøke før han/hun dør, gir en unik mulighet for å kommersialisere dette. Flere turister skal inn i området og flere skal være over lengre tid og legge igjen mer penger regionalt. I tillegg til bedriftene skal også Øvre Pasvik nasjonalparksenter, Stabbursnes naturhus og museum få mer økt omsetning, gjennom økt besøk. Det har vært for tidlig å si noe om den økonomiske verdiskapingen. Den skal måles hos den enkelte bedrift, både når det gjelder omsetning, besøk, og treff på nettsider. Det er også registrert antall observasjoner som legges inn i www.artdsdatabasen.no. Dette viser om det er mer aktivitet blant fuglekikkere enn tidligere.

Den brede verdiskapingen

Prosjektet vil skape verdier på mange områder. Informasjon, kompetanseheving og tilrettelegging vil bidra til økt beskyttelse av naturverdiene, mindre slitasje på naturen og mindre forstyrrelse av fuglelivet. I tillegg vil kunnskapen om naturmangfold og naturtyper øke (miljømessig verdiskaping). Tilrettelegging og informasjon kan gi bevissthet og engasjement. Dette kan bidra til at fugl og verneområder blir en mer tydelig del av lokalmiljøets identitet og stolthet (sosial- og kulturell verdiskaping), noe som igjen skal ligge til grunn for å gi besøkende gode opplevelser slik at de legger igjen mer penger lokalt og regionalt (økonomisk verdiskaping).

Et eksempel på fellesgodeproduksjon i prosjektet er hvor det er lagt til rette for stier som kan brukes i turistøyemed, men som samtidig står der tilgjengelig for allmennheten.

Prosjektet har i noen grad fått til et samspill mellom de ulike verdiskapingsformene, men de er enda i en tidlig fase. For å få dette til pekes det på behovet for å få folk til å spille på lag. Lokale aktører som kan bidra med overnatting, servering, transport og guiding vil øke sine inntekter, mens den øvrige befolkningen vil få styrket stolthet og respekt, og vernet vil således også bidra til at folk fortsatt kan bli boende i området.

11.3 Spesielle temaer

11.3.1 Konflikt håndtering

Det har foreløpig ikke vært de store konfliktene å melde om i oppstartsfasen. En sak som nevnes er et eksempel hvor to eiere av samme attraksjon ikke deler samme visjon for utviklingen av attraksjonen. Da kan det fort komme til lokale uenigheter som kan bygge på historiske, familiære og personlige forhold. Måten det jobbes med for å håndtere dette er gjennom besøk og dialog. Prosjektleder jobber iherdig med å få partene til å enes.

Det er videre flere tiltak som preges av ulike interessenter, og at det ikke alltid er lett å få alle til å spille på lag. Et eksempel er på Hornøya, som drives av et kommunalt foretak – her er det et fantastisk fuglefjell med tilrettelagt sti. Vi snakker om et område hvor flere tusen personer kommer på besøk for å se på fugl, men hvor det også drives med lossing og lasting som til en vanlig havn. Her har prosjektet tatt initiativ til å få flere interessenter til å komme sammen for å finne gode løsninger, noe som også har involvert Fylkesmannen, SNO, arkitekten i prosjektet og prosjektleder. Det er også andre instanser som er i berøring med området, slik som Hurtigruta og Tromsø museum. Det er ikke lett å få alle interessentene til å snakke sammen, og vi ser at dette på mange måter er personavhengig og at det tar tid.

11.3.2 Institusjonalisering

Det virker som om det har vært litt tidlig å tenke institusjonalisering i oppstartsåret, fordi det er mange tiltak og ting som må falle på plass først. Mye er likevel gjort som vil sikre satsingen i prosjektet fremover. Det er først og fremst en god forankring i bedriftene, slik at disse vil kunne få opp varige tilbud. Det er også en bevissthet i prosjektet om å knytte seg til institusjoner, som Norsk ornitologisk forening, som da vil kunne sikre driften av nettstedene senere. Det har vært kontakt med Tana kommune, og innspill er gitt til reguleringsplanen for Tanamunningen. Det har også vært kontakt med fylkesmannen om Kongsfjordreservatet og en endring i vernereglementet for å åpne for mer bærekraftig bruk. Og Finnmarken har blitt kontaktet i forbindelse med tiltak på statlig grunn.

11.3.3 Programvurdering og addisjonalitet

Prosjektet er veldig fornøyd med programmet og med programledelsen. Programledelsen virker på prosjektledelsen som praktiske og handlingsorienterte. Prosjektet mener at fagressursene i programmet er tilstrekkelige. Det burde likevel være et sterkere fokus på helhetlig finansiering av tiltak. Det kunne være til hjelp med eksempler på hvordan dette er gjort andre steder, spesielt der mange aktører bidrar på finansieringssiden og på tiltak. Og det burde også vært gjort mer, ifølge prosjektet, i forhold til Innovasjon Norge på salg og markedsføring i bedriftene.

Når det gjelder addisjonaliteten, ville ikke prosjektet blitt satt i gang uten programmetts hjelp. Programmet har likevel ikke vært noen stor katalysator for å utløse midler lokalt og regionalt.

Det er i stor grad behov for mer koordinering av virkemidler som kombinerer vern og utvikling, spesielt på fugleturisme. Gitt at det nå er fem hovedprosjekter innen programmet som satser på fugleturisme, burde mer gjøres for å hjelpe hverandre. Det kunne vært gunstig for eksempel med lik merking omkring i landet. Det ville vært en ide å få inn et nasjonalt piktogram for fugleturist lokalitet på veiskilt over hele Norge.

Nettverkssamlingene har fungert godt til nå, både i tilknytning til informasjonsutveksling mellom prosjektene, programledelsen, nettverksbygging og inspirasjon. Men det er viktig at tidspunktet for samlingene blir fastsatt så tidlig som mulig.

11.3.4 Suksesshistorier og fallgruver

Når en suksesshistorie skal trekkes fram, er fornøyde bedrifter det mest nærliggende. Mange av bedriftene var noe skeptiske i starten, for mange er blitt utsatt for flere ”konsulentprosjekter”. At bedriftene nå er svært fornøyde med prosjektet er et tegn på suksess. Underliggende er holdningen at man tar bedriftene på alvor, og at de faktisk blir oppsøkt og hjulpet i det konkrete.

En fallgruve er at prosjektet har blitt nokså personavhengig. Prosjektlederen jobber veldig mye og det ville være mange ting som ble skadelidende om vedkommende ikke var med lenger.

11.4 Åpen post

Det som blir trukket fram her er dette med anbudsrunder, som oppleves som en utfordring, gitt at det er små virksomheter og tidsrammene ikke er så gode, selv i et flerårig program. Det pekes også på betydningen av kontinuitet. I den forbindelse er det viktig å jobbe videre med institusjonaliseringen.

11.5 Oppsummerende vurdering

Prosjektet Fugleturisme i Øst- og Midt-Finnmark har kommet inn i programmet med stort trykk og med stort engasjement. Dette er ett av prosjektene, som ved Dovrefjellprosjektet, som har sin hovedforankring i bedriftene. Vi finner at det har vært stor aktivitet i prosjektet i oppstartsåret, men at det har vært litt sårbart på ledelsessiden, spesielt siden prosjektlederen har hatt ett enormt arbeidsomfang. Dette er en utfordring, fordi det personlige er viktig for å lykkes med forankring i bedriftene. Det er ikke hvem som helst som kunne oppnå så rask forankring i bedriftene. Grunnen til dette er at vedkommende prosjektleder har lang fartstid og erfaring. I tillegg til stor faglig tyngde klarer vedkommende å snakke bedriftenes

språk, og er så innrettet på å hjelpe bedriftene på det konkrete plan, noe bedriftene naturlig nok er takknemlige for. Det er ikke bare kunnskap om fugl som gjelds for å få bedriftene engasjert. Prosjektlederen har derimot klart å kombinere begge hensyn på en utmerket måte. Vi er spesielt imponert over måten det jobbes proaktivt og oppsøkende i forhold til bedriftene. Det er klart et eksempel til etterfølgelse, selv om det er tids- og ressurskrevende.

Det er en klar bevissthet rundt betydningen av den brede verdiskapingen i prosjektet. For å lykkes må man ivareta helheten, både knyttet til fugletitterens behov, bedriftenes behov og behovet for artene og deres livsmiljø.

Skal vi trekke fram ett kritisk tema på et meta-nivå som vi mener vil være av interesse for prosjektet, så er dette knyttet til miljøsidens ved økt trafikk, som i området innebærer mer flytrafikk. Utgangspunktet for prosjektet er at denne flytrafikken allerede eksisterer og vil sannsynligvis øke på, om fugleturismemarkedet ikke får seg en knekk på grunn av økonomiske svingninger. Prosjektet vil derfor kunne høste en miljøgevinst ved å rette seg mot denne trafikken, slik at besøkende blir mer bevisst verdien av naturarven og får kunnskap om hvordan de skal ferdes i den. Ved å kanalisere ferdsel, vil man i tillegg kunne rette trafikken vekk fra sårbare områder, noe som vil komme naturarven til gode. I tillegg åpner prosjektet opp for å formidle fugl, og forholdet menneske og fugl, til folk som bor og virker i området, slik at de selv blir mer bevisste hva de har i sin nærhet og gjennom denne bevisstheten vil ønske å ta bedre vare på det.

12. Villreinen som verdiskaper

Oppstartsanalyse 2011

Foto: www.villreinfangst.no

12.1 Bakgrunn

Prosjektet tar utgangspunkt i villreinens unike posisjon i norsk natur- og kulturhistorie, menneskets forhold til villreinen og Norges spesielle ansvar for å bevare denne arten som stadig er truet av menneskelig aktivitet. Prosjektets geografiske område er fire nasjonalparker: Dovrefjell-Sunndalsfjella, Dovre, Rondane og Reinhei-

men. Prosjektet inkluderer fire fylkeskommuner (Oppland, Hedmark, Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal) og 13 kommuner (Neset, Sunndal, Oppdal, Foll-dal, Lesja, Dovre, Sel, Vågå, Lom, Skjåk, Nord-Fron, Sør-Fron, Ringebu).

12.1.1 Prosjekthistorien

Prosjektet bygger på et tidligere prosjekt ”Villreinfangsten som verdensarv”. Dette prosjektet startet i 2004, og i 2006 forelå en rapport om forskningsmateriale fra prosjektet. Siden den gang har arbeidet med å få villreinfangsten på UNESCO sin verdensarvliste fortsatt. Da Naturarven som verdiskaper ble lansert, var det ennå ikke avklart om det ville bli sendt en søknad til UNESCO fra MD eller hva innstil-lingen fra RA vil bli. Det er en del ting som går i en positiv retning med henblikk på en slik søknad. Blant annet har det vært positive tilbakemeldinger fra fagfolk internasjonalt.

Prosjektet har også dratt nytte av at Nasjonalparkriket var med i Verdiskapings-programmet for kulturminner (2005-2010), der også villreinen var i fokus.

Tre punkter trekkes fram når prosjekthistorien skal presenteres:

1. Kunnskapsoppbygging
2. Kunnskapsformidling
3. Skånsom tilrettelegging

Det var opprinnelig et fjerde satsingsområde i søknaden, som gikk på dette med forlengelsen av Verdensarvprosjektet. DN ønsket at dette ble trukket ut av prosjek-tet, og på denne måten fungerer disse to nå som selvstendige prosjekter.

12.1.2 Mål og formål

Prosjektet har nå tre definerte hovedmål:

1. Velge ut og tilrettelegge et utvalg av kulturminner knyttet til menneskets utnyt-telse av villreinen.

2. Øke lokalt engasjement og stolthet overfor verneområdet og for villreinen.
3. Bidra til tettere samarbeid mellom aktørene som driver med tilrettelegging, formidling og næringsutvikling knyttet til villreinen.

Formålet med prosjektet er at besøkende til området skal få økt forståelse for villreinen som biologisk art og for behovet for et strengt vern av arten, samtidig som prosjektet skal danne grunnlag for verdiskaping. Underliggende målsettinger er: 1) villreinen skal ikke utsettes for større press, 2) stedene må være visuelt godt egnet til formidling, 3) steder som kan underbygge allerede eksisterende næringsvirksomhet skal prioriteres, og 4) bidra til et tettere samarbeid mellom de ulike aktørene som driver tilrettelegging, formidling og næringsutvikling knyttet til villrein.

På den ene siden skal man beskytte reinen fra mennesket og presset fra besøkende, mens man på den andre side skal bruke villreinen som attraksjon for besøkende. Denne todelte målsettingen, som for mange kan virke som et paradoks, gjør prosjektets målsetting interessant.

12.1.3 Tiltaksområder

Tiltaksområdene i prosjektet bygger på målsettingene:

1. Kunnskapsoppbygging rundt villreinen og villreinens naturområder, noe som knytter seg både til et internasjonalt fagnettverk og til dokumentasjon og sikring av den immaterielle kulturarven.
2. Kunnskapsformidling, spesielt knyttet til bruk av ny teknologi. Videreformidling og tilpasse moderne teknologi til formidling.
3. Skånsom tilrettelegging og bidra til et tettere samarbeid mellom aktører som driver med tilrettelegging, formidling og næringsutvikling knyttet til villreinen, spesielt ved å velge ut fem lokaliteter og planer for fem nye i løpet av programperioden. Her er det også tiltenkt å bruke teknologi og praktiske løsninger på et utvalg av kulturminner som viser menneskets utnyttelse av villreinen.

12.1.4 Organisering, ressurser og ledelse

Prosjektledelsen er lagt til Lesja kommune. Styret for Villreinfangsten som verdensarv danner også et utgangspunkt for organiseringen av Villreinen som verdiskaper. Prosjektet er derimot organisert som et eget prosjekt, men det er likevel knyttet til Lesja kommune for å få en større organisasjon bak de administrative oppgavene.

Prosjektet har en egen styringsgruppe og en faggruppe. Styringsgruppa består av: ordfører i Lesja, Fylkesmannen i Oppland, direktør ved Kulturhistorisk museum, UiO, direktør Hedmark Fylkesmuseum, fylkeskonservator i Oppland, daglig leder ved Norsk Villreinsenter Nord. I faggruppa finner vi representanter fra Gudbrandsdalsmusea, fylkeskommunene, de arkeologiske landsdelsmuseene, Villreinsenteret, Norsk Fjellmuseum, fylkesmennene, NINA, kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. Det vil kunne komme til nye i faggruppa med naturfaglig forankring. Det vi observerer er at prosjektet har en veldig god forankring i kunnskaps- og formidlingsaktører, men mindre i næringsaktører.

Prosjektledelsen er godt fornøyd med organiseringen i oppstartsfasen. Stillingsressursen for prosjektlederen er på 30 %, noe som oppfattes som passe. Prosjektleder er utdannet arkeolog og har kompetanse fra flere utviklingsprosjekt (bl.a. Villreinfangsten som verdensarv fra 2004) og er daglig leder av Gudbrandsdalsmuseet. Vedkommende var også prosjektleder for Villreinfangstprosjektet. Nå har derimot vedkommende fått ny jobb utenfor området, og vil tre ut av prosjektlederjobben i Naturarven. Han vil likevel holde tak i Villreinfangstprosjektet, som ikke er så avhengig av lokalisering. Stillingen som ny prosjektleder er utlyst, og de håper å få på plass denne ved årsskiftet (1.1 2012). Daglig leder ved Villreinsenteret har tatt over rollen som prosjektleder fram til nyansettelsen.

12.1.5 Økonomi, finansiering og virkemidler

I søknaden er det anslått et ressursbehov på kr. 2 millioner i 2010 og kr. 3 millioner pr år de neste 3 årene, totalt kr. 11 millioner. Foruten 50% fra VSP er egenandelen på 5.5 millioner planlagt fordelt som følger: fylkeskommunen kr. 1.9 millioner, kommunene kr. 1,8 millioner, museene kr. 800 000, egeninnsats fra reiselivet kr. 450 000, andre finansieringskilder (Fjellstyrer, o.a.) kr. 550 000. Den budsjet-

terte rammen for 2010 var på kr. 1 017 500. Når det gjelder finansieringen, har kommunene, fylkeskommunen, fylkesmannen, grunneiere, Innovasjon Norge og regionråd vært sentrale, utenom DN sitt tilskudd. Det har vært en lokal finansieringsramme i oppstartsåret på 40/60, med 60% lokalt.

Tiltaksplanen for 2011 har redusert den overordnede rammen til kr. 2.8 mill (2011), kr. 2.6 mill (2012) og kr. 2.6 mill (2013). I tilsagnsbrevet fra DN for 2011 blir det fremhevet at tiltaket om å synliggjøre kultur- og naturarv er mindre konkret for øyeblikket, og at arbeidet med dette tiltaket bør avvete til det blir mer konkret. DN ønsker også å øremerke kr. 75 000 i 2011 for møtearenaer for næringsliv og reiseliv. Tilskuddet fra DN for 2011 ble på kr. 1 125 000.

I prosjektet har det vært avgjørende for økonomien at egenandelen kan regnes i form av arbeidsinnsats. Andre virkemidler eller finansieringer har i hovedsak vært rettet mot konkrete tiltak.

12.1.6 Forankring og mobilisering

Prosjektet er forankret i 13 kommuner, fire fylkeskommuner, fire fylkesmenn og Norsk Villreinsenter Nord på Hjerking. Gudbrandsdalsmuseene er også involverte i dokumentasjon av den immaterielle kulturarven og formidlingstiltak. Disse museene er eid av ni kommuner og sju andre kulturinstitusjoner. NINA har også vært involvert når det gjelder utvelgelse av kulturminner som samtidig ivaretar villreinsens behov.

De viktigste målgruppene i forankringsarbeidet har i oppstartsfasen vært (i prioritert rekkefølge) kommunene, næringsorganisasjoner, reiselivsbedrifter, innbyggerne, fylkeskommunen, fylkesmannen, grunneiere, frivillige lag, regionråd, andre bedrifter, andre interkommunale instanser og til slutt Innovasjon Norge.

Det pekes på at det er utfordrende å forankre prosjektet i de mindre reiselivsbedriftene pga 1) de er ofte små med knapp tid/ressurser til å delta på møter og det er til dels en "prosjekttrøtthet" hos mange og 2) jungelen av muligheter og tilskudd virker uoverkommelig for mange, og gevinsten i kroner og øre synes ofte ikke å stå i forhold til innsatsen som legges ned. En viktig bit i forankringen inn mot næringslivet har vært å informere aktører i randsonene, i kommunene og i regionrådene.

Det har vært til hjelp i arbeidet med forankring som har vært gjort i Verdiskapingsprogrammet for kulturminner. Strategien har vært å oppmuntre kommunene til selv å komme med initiativ, dvs at man ikke la opp en strategi for å ”lokke” næringsaktørene med. Det kan oppfattes som en noe passiv tilnærming til involvering av bedriftene, gitt at mange kanskje ikke har den kompetansen til å vurdere mulighetene bare gjennom en skriftlig invitasjon.

12.2 Måloppnåelse

12.2.1 Rapportering på tiltak

Oppstartsfasen av prosjektet har bestått av følgende delprosjekt i tillegg til driften av prosjektet:

1. Forarbeider med fangstminnepark
2. Etablert kontakt med internasjonale fagmiljø
3. Deltakelse i en internasjonal publikasjon
4. Deltakelse med posters på tre andre konferanser
5. Vært i kontakt med flere kommuner etter mye pressdekning i 2010
6. Arbeidet med å se effekter av prosjektet på reiselivet i kommuner i Nord-Gudbrandsdalen.

Tiltakene for 2010 ble delvis gjennomført som planlagt, men det bærer preg av at man ikke kom i gang før langt ut på høsten 2010 og at det således ble en forsinket oppstart. Bakgrunnen for dette er at oppstarten ikke ble før høsten 2010 og at tilsagnet om midler ikke kom før i november. Prosjektet ville ikke kommet i gang med tiltakene før tilsagnet forelå. I praksis blir det en forskyving av tiltakene inn i 2011. Det ble også gjennomført tiltak som ikke lå inne i tiltaksplanen for 2010, blant annet en kommunikasjonsplan bestående av en enkelt nettside og eposttjeneste. Tiltaksplanen for 2011 følger i hovedsak samme delprosjekt som for 2010. Her skal vi ta en gjennomgang av hver og en av disse:

Fangstminnepark på Hjerkin. Året 2011 skal være oppstartsåret i forhold til fysiske tiltak. Dette har Villreinsenteret på Hjerkin ansvar for. Her er det etablert et

uteområde som eksemplifiserer forholdet mellom menneske og villreinen. Her skal det lages formidlingsopplegg rettet mot skoleklasser og andre. Men det er ikke dette som har fått størst oppmerksomhet i tilknytning til Villreinsenteret på Hjerkinn i 2011. Det er besøksenteret på Tverrfjellet. Her har Snøhetta arkitekter laget et helt unikt besøksenter (se bilde nedenfor). Besøksenteret er i tilknytning til Villreinsenteret, og det ligger i utkanten av nasjonalparken. Denne bygningen vil komme til å bli en magnet i området. Bygningen vant årets bygning i den store internasjonale arkitektkonkurransen i Barcelona i 2011 under kategorien besøksenter. Dette har bidratt til masse oppmerksomhet, mediedekning og gitt prosjektet anledning til å komme fram med sitt budskap.

Kilde: Snøhetta.

Internasjonal kontakt. Arbeidet her viderefører det som var påbegynt fra 2010. Prosjektet har bidratt på EAA internasjonal arkeologi konferanse. Denne ble gjennomført i september 2011 med mellom 800-1000 deltakere. Her hadde man en egen sesjon som hadde bl.a. et fokus på Villreinen. Det var fullt på sesjonen, og de nye arrangørene, Helsinki, ønsker en utvidet sesjon for neste år (2012). Det har også vært etablert kontakt med kanadiske, franske og grønlandske kolleger, men dette har ikke hatt høyeste prioritet så langt.

Stedstilknyttet formidling. Det er en plan å få fram effekter på reiselivet i alle kommunene i området, slik at alle 13 kommuner blir involvert på et vis. Dette har ikke vært så lett i starten. Det ble bestemt at man skulle fokusere på noen få bedrif-

ter i noen få kommuner. Dette var en bestemmelse som bygde på erfaringene fra prosjektet i Verdiskapingsprogrammet for kulturminner. Tre tiltak ble valgt ut: 1) et reiselivsprodukt knyttet til Villreinen som reiselivslaget i området har gått sammen om 2) høyfjellshotell (Venabu), hvor det jobbes med å utvikle en kunnskapsbase; hotellet jobber med egne produkter knyttet til guiding og opplevelser, 3) hestetprosjekt i Lesja kommune, hvor noen yngre damer/jenter har gått sammen om å tilby turer til et fangstanlegg.

Bruk av ny teknologi. På dette området har det vært tre tiltak som det har vært satset på: 1) en infotjeneste knyttet til smarttelefoner, som en Natur Expo. Her har det vært samarbeid med Lillehammer kunnskapspark, men tiltaket har ikke kommet ordentlig igang 2) en formidlingsplattform for natur-kultur reiser; her ønskes det et samarbeid med DN. Prosjektet har heller ikke kommet så langt, og det vil foreligge en ny søknad for 2012, og 3) en infoskjerm som enkelt kan oppdateres, og som kunne bli lagt på nettportaler som hos Villreinsenteret. Dette har det blitt jobbet med, uten at endelig løsning er avklart.

12.2.2 Bevaring av naturarven

Naturarven som prosjektet omfatter knyttes til de fire nasjonalparkenes vernestatus, selv om hovedvekten ligger på villreinen. Områdene knyttes til naturverdier i sammenheng med fjell, skog og kulturlandskap, inkludert bratte alpine fjell, høyfjellsplata, dalfører og fjellandskap. Villreinen står sentral i dette landskapet, og det foreligger mange kulturminner knyttet til villreinen. I tillegg inkluderer bevaringen av naturarven det livsmiljøet som villreinen lever i, noe som inkluderer et nokså sårbart økosystem.

Prosjektet jobber med å ta bedre vare på naturarven og øke oppslutningen om vernet av den gjennom hovedsakelig to kanaler: 1) synliggjøre villreinfangsten og hvordan tilhørende områder er av lokal, nasjonal og internasjonal verneverdi, 2) gjennom ulike formidlingsopplegg, blant annet i forhold til skolene rettet mot barn og unge. Dette skal bidra til at den framtidige generasjon vil fortsette å ta vare på de viktige natur- og kulturverdiene som villreinen og villreinfangsten innebærer. Bedriftene blir ikke nevnt som en målgruppe i denne sammenheng.

Et hovedfokus i bevaringen av naturarven er tilrettelegging og kanalisering av ferdsel. Det bygges utkikkstårn for at besøkende skal kunne speide etter dyra, men det er lagt opp til at besøkende skal få sin nysgjerrighet tilfredsstilt på andre måter, bl.a. gjennom Fangstminneparken på Hjerkin. Her vil de få et innblikk i miljøet rundt Villreinen, somfor mange vil være tilstrekkelig. En nøkkel i dette arbeidet har dermed vært å knytte en historisk og kulturell kobling til villreinen som ”produkt”, slik at forholdet mellom menneske og rein og de fysiske sporene etter dette vil være en sentral del av attraksjonen. På tiltaket som driver med hest og guiding, bygges dette inn i opplevelsen, og dette er da ett av eksemplene på relevans for bedriftene.

12.2.3 Kunnskap og formidling

Når det gjelder kunnskapsutviklingen, satser prosjektet på å etablere et internasjonalt kontaktnettverk knyttet til villreinen og forholdet menneske og villrein.

Det har vært jobbet i oppstarten (2010-2011) med å samle faggruppen og supplere fagrapporten fra Villreinfangst som verdensarv fra 2006 (se innledningen), spesielt fra et internasjonalt perspektiv.

Det har vært samarbeid med flere faginstanser i kunnskapsutviklingen så langt i prosjektet. Blant annet har NINA tidligere drevet med registreringer i forhold til fangstanlegg for rein, slik at man fikk mer kunnskap om tidligere trekkruter. Det er også flere doktorgradsprosjekter knyttet til villreinen som prosjektet ønsker å bringe inn som en del av prosjektets kunnskapsproduksjon. Blant annet har et post-doc prosjekt ved Universitetet i Tromsø vært trukket inn. Kulturhistorisk museum har også vært involvert i forbindelse med en doktorgrad ved Universitetet i Oslo som tar opp sør-samiske temaer, og som får fram nyttig kunnskap som kan brukes i prosjektet.

Villreinsenteret, nasjonalparksenteret, Norsk Fjellmuseum og Gudbrandsdalsmuseene er alle viktige bidragsytere til kunnskapsutviklingen i prosjektet. Kunnskapen som blir utviklet har overføringsverdi i tilknytning til sammenstilling og formidling av erfaringer, og tilknytning til formidling og naturveiledning. Her har Villreinsenteret utarbeidet et opplegg for formidling der villreinen står sentralt. Det jobbes videre med å samle inn informasjon for å gjøre dette tilgjengelig på internett og i

forbindelse med utstillinger, visningssteder og trafikknutepunkt og for reiselivsbedriftene.

Det har vært en rekke medieoppslag i oppstartsfasen med 2 radioinnslag, 4 innslag i nasjonale aviser, 16 innslag i lokale/regionale aviser og 5 medieoppslag over internett. I 2011 ble det mange medieoppslag i nasjonale TV-kanaler og aviser i forbindelse med arkitektprisen på besøkssenteret på Tverrfjellet.

En viktig målgruppe for kunnskapsutviklingen er reiselivsbedrifter, og det blir her en utfordring i prosjektet å legge denne godt til rette slik at den kan brukes direkte i bedriftens tilbud ovenfor besøkende og brukerne av fjellet (både lokale og tilreisende).

Når det gjelder kompetansebehovet i prosjektet, har man i oppstartsfasen hatt spesielt behov for prosess/prosjektlederkompetanse, kulturfaglig kompetanse, naturfaglig kompetanse, økonomisk kompetanse og i forhold til planlegging og teknisk prosjektering. Det virker som om kompetansen knyttet til næringslivet er sentral i forhold til god forankring og involvering i bedriftene. Her vil prosjektet også kunne dra nytte av et annet Naturarv-prosjekt, nemlig Dovrefjellprosjektet der man har en god forankring i bedriftene. Dovrefjellprosjektet virker jo også i samme området som Villreinprosjektet.

12.2.4 Den brede verdiskapingen

Prosjektleder synes at perspektivet med den brede verdiskapingen fungerer godt, og at det har vært en viktig del av tenkningen rundt verdiskaping i prosjektet.

Miljømessig verdiskaping

De miljømessige verdiene det satses på er: reduksjon av fysiske inngrep (ved bruk av moderne teknologi), reduksjon av visuell forurensning (for eksempel knyttet til nedslitte skilt og plakater), kanalisering av ferdsel øker bevaringsverdien til reinsdyra på viktige tider av året. Et tiltak i oppstartsfasen på dette området har vært opparbeidelsen av sti og besøkssenteret på Tverrfjellet, Hjerkin, hvor naturverdiene knyttet til høyfjell, villrein og moskus står sentralt. Opplevelsesverdien som senteret legger opp til, for eksempel knyttet til landskap, har økt betraktelig med

dette besøkssenteret. Også under ”naturrestaureringen” av tidligere militært skytefelt, står landskapet i sentrum, noe som vil bli svært synlig på den miljømessige verdiskapingen.

Kulturell verdiskaping

Den kulturelle verdiskapingen knyttes i stor grad til villreins betydning for fjellkulturens identitet, spesielt knyttet til jakta. Jegeridentiteten er sterk i disse fjellområdene (som en urbefolknings identitet), og prosjektet søker å styrke denne identiteten. I tillegg er det fokus på den immaterielle kulturverdien knyttet til villreinen, som igjen knyttes til jakt- og fangsthistorier og fortellertradisjonen hos lokalbefolkningen. Den lokale kunnskapen skal framheves, og villreinen skal fremstå som en sterk ”merkevare” tuftet på kvalitet. Det jobbes hele tiden bevisst med å styrke villreinen som merkevare for nasjonalparkene og områdene rundt.

Når det tjelder konkrete tiltak i oppstartsfasen, så vises det til at naturveiledere ved Norsk Villreinsenter Nord har hatt opplegg for ca 2200 skolelever i 2010, mye er knyttet til Tverrfjellet og villreinen. Det er også gitt kurs i villreinjakt for ungdom, noe som styrker den lokale kunnskapen rundt forholdet mellom villrein og menneske.

Sosial verdiskaping

Prosjektet har et særskilt fokus på å styrke den lokale bevisstheten knyttet til betydningen av å bevare villreinen. Tiltak skal fremme stedstilhørighet, fellesskap og lokalt engasjement, og samhandling skal bidra til å fremme en sterkere interesse for villreinen lokalt og regionalt. Tiltak har dreiet seg om å legge til rette for møteplasser og informasjonsutveksling. Prosjektet i seg selv har også bidratt til en felles forståelse av betydningen av villreinen, noe som igjen påvirker folks stolthet og engasjement. Men det er litt tidlig å si noe om effektene av dette ennå. Det har uansett vært viktig med direkte møter og synlige resultater for å skape bevissthet og engasjement.

Flere eksisterende nettverk har vært involvert i oppstartsfasen. Prosjektet bygger på nettverket som ble etablert gjennom Villreinfangsten som verdensarv, men har i tillegg trukket inn Regionrådet for Nord-Gudbrandsdalen, Dovrefjellrådet og nett-

verket som knyttes til styret for prosjektet. Det er også etablert uformelle faglige nettverk.

Økonomisk verdiskaping

Hovedtyngden av den økonomiske verdiskapingen skal foregå i tilknytningen til det etablerte reiseliv, noe man erfarer bidrar til å utløse andre virkemidler til private tiltak. Den økonomiske verdiskapingen er i hovedsak tenkt å komme gjennom flere besøkende og at besøkende bruker mer tid i området, noe som kan styrke et reiseliv som sliter med korte sesonger, og ved styring av reiselivet er det tenkt at man videre vil styrke det øvrige næringslivet i forhold til håndverkere, serviceinstitusjoner, m.m. Geoturisme er en satsing som skal bli brukt i denne sammenheng. Det er ikke utviklet noe system eller instrument for å måle effekter på besøk, omsetning, etablering, tilflytting og lignende. En utfordring når et slikt system skal utvikles er vanskeligheten med å spore årsak og effekt. Det er vanskelig å følge hver krone. Det er snakk om nokså små inntekter hos de fleste av bedriftene. Høgfjellshotellet er i en annen klasse enn mange av de andre næringsaktørene.

Den brede verdiskapingen

Når det gjelder sammenhengen mellom de ulike formene for verdiskaping, har den miljømessige verdiskapingen blitt høyest prioritert. Dernest finner vi den kulturelle og sosiale verdiskapingen, og til slutt den økonomiske verdiskapingen. I framtiden planlegges det å øke fokuset på den økonomiske verdiskapingen i svært stor grad, hvor fokuset på de øvrige blir omtrent det samme. Det som blir avgjørende for å få dette til er hvordan man legger til rette de miljømessige, kulturelle og sosiale verdiene som ressurser i bedriftene for økonomisk verdiskaping.

12.3 Spesielle temaer

12.3.1 Konflikt håndtering

Det har ikke vært registrert noen konflikter eller uheldige konsekvenser i oppstartsfasen. Det kan godt komme av at man opererer innenfor rammene av verneområdet, og at så langt har disse rammene ikke vært utfordret nevneverdig. Mange byg-

delag i området kan nok ha følt at vernet er blitt påtvunget dem, men økt kunnskap om verdien av villreinen som attraksjon, samt at det faktisk gir uttelling i lokal samfunns- og næringsutvikling, vil være avgjørende for å snu denne oppfatning. Om man får en nominasjon til UNESCOs verdensarvliste vil dette også kunne bidra til å øke forståelsen for vernet ut fra en internasjonal interesse. En annen måte å håndtere konflikter på i prosjektet er å øke forståelsen av villreinen blant barn og unge, blant annet ved å involvere skoler. Foreldre vil på denne måten også bli involvert, noe som kan utvikle positive holdninger til vernet på kort og lang sikt.

12.3.2 Institusjonalisering

Det er i oppstartsfasen satt i gang flere forankringstiltak i planverket. Det dreier seg i utgangspunktet om forankring i de involverte institusjoners egne handlingsplaner. Videre har prosjektet på Tverrfjellet blitt forankret i kommuneplanen. Fangstminneparken var opprinnelig en felles plan for Oppdal kommune og Dovrefjellrådet, noe Villreinsenteret arvet da det ble opprettet. Det foreligger også planer om bruk og vern i Dovrefjell/Rondane som bygger på samme tilnærming som i prosjektet.

Et prosjekt som det vil bli jobbet med på lang sikt er knyttet til Klimapark 2469. Informasjonen som kommer fram gjennom de ulike faginstansene som er involvert vil også bli videreført, og den kunnskapen som blir formidlet til bedriftene, reiselivslag og næringsaktører vil kunne være med å bygge nye produkter og tilbud.

Tiltaksplanen for 2011 setter opp en målsetting for 2013. Da skal man samlet kunne presentere informasjon om tilrettelagte steder ved relevante trafikknutepunkt, inkludert turistbedrifter, jernbanestasjoner, naturinformasjonssentre. Dette er tiltenkt presentert på infoskjermer på utvalgte steder, men også i forbindelse med nettsider. Utfordringen her, slik det nå ser ut, er å finne gode løsninger på hvordan dette skal driftes etter at programperioden er over.

12.4 Programvurdering

Det er en utfordring, spesielt i oppstartsfasen, når tilsagnet på midler ikke kom før i november 2010. Man kunne ikke sette i gang tiltak før man visste hva man hadde av midler. Derfor ble det en forsinkelse i oppstartsfasen, men som har blitt tatt inn

i løpet av 2011. Ellers er prosjektet fornøyd med dialogen med DN, og synes den har vært rådgivende og konkret.

Når det gjelder hva slags faglige ressurser som prosjektet ønsker fra programmet, pekes det spesielt på mediehåndtering og kommunikasjon, men man er stort sett fornøyd med programmets faglige ressurser.

Når det gjelder addisjonalitet, dvs hvorvidt prosjektet ville bli satt i gang uten verdiskapingsprogrammet, mener prosjektledelsen at det ville det sannsynligvis blitt. Likevel, programmet har i noen grad vært en katalysator for å utløse lokale og regionale ressurser, slik som kommunale bidrag og faglige innspill.

Prosjektet peker på at det er et stort behov for bedre koordinering i programmet av andre virkemidler for vern og utvikling. Eksempler på slike programmer er det som har vært gjort knyttet til Verdiskapingsprogrammet for kulturminner, virkemidler knyttet til kulturlandskap i fjellområder og ivaretaking av disse, samt koordinering av forvaltningen av disse områdene for å best mulig ta vare på naturarven og i tillegg bruke dette som grunnlag for bred verdiskaping.

Når det gjelder programsamlingene, er prosjektet fornøyd med det som har vært av samlinger hittil, spesielt med dialog og informasjonsutveksling, besøk av programledelsen, nettverksbygging og inspirasjon.

12.5 Suksesshistorier/fallgruver

En suksesshistorie som trekkes fram er i forhold til å snu holdningen blant involverte næringsaktører, fra en prosjekttrøtthet til engasjement. Om dette har med at fokuset er såpass spisset til få aktører, vites ikke, men de som er med har virkelig sett nytten av villreinen som verdiskaper. I tillegg må vi framheve besøkssenteret på Tverrfjellet som en suksess. Dette viser virkelig hva fokus på kvalitet kan gjøre for attraksjonen av et sted.

Det fremheves ingen spesielle fallgruver, bortsett fra at været med mye regn satte en stopper for mye aktivitet i området denne sommeren.

12.6 Åpen post

En viktig utfordring i prosjektet framover, for å få best mulig måloppnåelse, er: 1) knytte tiltak opp mot varige institusjoner som kommuner, museer, nasjonalparksentra, osv., spesielt i forhold til vedlikehold og skjøtsel og 2) forankring hos brukerne, primært reiselivet. En generell kommentar fra prosjektet er betydningen av å se natur og kultur mer i sammenheng. Det er noe som de opplever er viktig for deres prosjekter, og noe de også finner igjen hos andre av prosjektene i Naturarven som verdiskaper.

12.7 Oppsummerende vurderinger

At det kommer inn en ny prosjektleder pr 1.1. 2012 er en viktig hendelse i prosjektet. Det vil bli en utfordring å skaffe en prosjektleder med innsikt i hva som har vært gjort og kompleksiteten i pågående tiltak. At det dårlige været trekkes fram som en fallgrube gir en indikasjon på hvor sårbart reiselivsvirksomheten er. For de av aktørene som arbeider på små marginer, kan en dårlig sommer få store konsekvenser. Derfor synes en av utfordringene å være å forlenge sesongen, slik at man også kan få inn flere besøkende ikke bare i sommerhalvåret.

Vår vurdering er at prosjektet er veldig god på villrein, på formidling og på kunnskapsutvikling, men at det har et potensial i forhold til å legge til rette for at bedriftene skal involveres og få anledning til å kommersialisere deler av prosjektets innhold. Mulighetene synes gode for dette, men da må man jobbe med en sterkere involvering av bedriftene. Vi mener det kan være nyttig for prosjektet å samarbeide med Dovrefjellprosjektet på dette området.

13. Sykkelturisme i Saltdal

Oppstartsanalyse 2011

13.1 Bakgrunn

13.1.1 Prosjekthistorien

Ideen til hovedprosjektet kom gjennom et samarbeid mellom Saltdal kommune og Nordland nasjonalparksenter. Prosjektet er ikke en forlengelse av tidligere prosjektsamarbeid med tilsvarende fokus.

Prosjektet skal utvikle et naturbasert reiselivstilbud i Saltdal kommune som skal bidra til å fremme naturvern gjennom kunnskap og opplevelser, skjøtsel av naturarven og verdiskaping i randsonen til to store nasjonalparker, seks naturreservat og to landskapsvernområder.

I henhold til prosjektsøknaden er Storjord i Øvre Saltdal et spesielt godt besøkt turmål, og bare i Junkerdalsura naturreservat er det registrert over 6000 besøkende i sesongen. Storjord er også inngangsporten til Junkerdal nasjonalpark, og sammen

med Saltfjellet-Svartisen nasjonalpark er dette et av de best besøkte utfartsstedene i regionen. Saltdalselva er en kjent lakseelv som har lange tradisjoner, den er svært populær og trekker store mengder fiskeentusiaster fra både inn- og utland. I tillegg kommer mange for å fiske i et av de store fjellvannene i området. Om høsten er Saltdal et egnet område for å gå på både små- og storvilt jakt. Det er også gode muligheter for høsting av sopp og bær. Prosjektområdet er et kjent utfartsområde for tyttebærsanking. Samlet sett karakteriseres Saltdalsnaturen som et område med unike muligheter for friluftsliv, rekreasjon og natur- og kulturopplevelser. Det er tilrettelagte turer i gjennom et stort antall merkede løyper og overnattingsmuligheter i hytter fra turistforeningen, jeger/fiskeforeninger og Statskog.

Gjennom tilrettelegging for sykkelturisme er målet å tilgjengeliggjøre området for nye brukergrupper. I tillegg til et utvidet reiselivstilbud, ønsker man også å oppnå positive synergieffekter i forhold til bedre folkehelse, økt kunnskap og mer positive holdninger til naturverdier og vern.

Saltdal ligger gunstig til, midt mellom Bodø og Mo i Rana som er de to største byene i Nordland. Sammen med Fauske kommune ligger innbyggertallet i regionen på litt over 80 000 til sammen. Kommunikasjonsmessig ligger området også gunstig til med tre togstasjoner i området, og det er daglige avganger med buss fra Bodø til Skellefteå i Sverige via Storjord og Saltdal. Ruten er en del av Barents Road som går fra Bodø til Murmansk. Reiselivsbedriftene har faste vognplasser og hytter, og sammen med de faste hyttene på fjellet, foreligger det allerede et stort lokalt- og regionalt markedsgrunnlag. Det er et høyt besøk til to opplevelsessentre i prosjektområdet. Nordland nasjonalparksenter har rundt 10 000 besøkende i sesongen og Polarsirkelsenteret har ca. 160 000 besøkende i sesongen.

13.1.2 Mål og formål

Prosjektets hovedmål er å få etablert en universelt utformet natursti fra innfallspor-ten til Saltfjellet-Svartisen nasjonalpark ved Lønsdal togstasjon, ned til Storjord og videre mot Rognan. Stien skal bidra til verdiskapning på flere plan, ved å ivareta naturarven, skape en plattform for økoturisme samt gjennom aktiv naturformidling og tilgjengeliggjøring av naturen.

Prosjektet skal bidra til å bevare naturarven gjennom viltsikring og kanalisering av ferdsel, samt kartlegging og formidling av naturmangfoldet i prosjektområdet.

Det er et mål at alt skal gjennomføres i en klimavennlig ramme med fokus på kollektivtransport, miljøvennlige fremkomstmidler og utvikling av aktiv naturformidling.

13.1.3 Tiltaksområder

Det er skissert ulike konkrete tiltak som skal gjennomføres. Disse er kortfattet beskrevet i det følgende:

Infrastrukturtiltak

- Etablere en universelt utformet sti fra Lønsdal stasjon til Storjord med utgangspunkt i den etablerte forsyningsstien til jernbanen
- Tilrettelegge ca. 1 km ved Trettnes samt opprustning av enklere partier som kobler Storjord sammen med sykkelnett helt til Rognan
- Legge dekke langs den eksisterende stien slik at den får en god nok standard til å kunne sykles på. Store deler av veien skal gjøres universelt utformet

Næringsetablering og/eller tilleggstilbud:

- Sykkeltuteieordning med tilbringeservice samt servicesenter (vedlikehold/utstyr m.m.)
- Felles transport med henting/bringning til togstasjonen
- Matproduksjon
- Suvenirproduksjon

Informasjon

- Etablere formidlingslommer langs strekningen Lønsdal–Storjord for naturformidling, herunder både for aktiv formidling og informasjonsskilt.
- Etablere informasjonspunkter og eller brosjyrer/kart på strekningen Storjord–Rognan

Skjøtsel av naturarven

- Etablere en overgang/undergang over jernbanen som skal fungere som en sluse for både mennesker og dyr
- Jobbe for kanalisering av ferdsel i sårbare områder
- Kartlegge naturmangfoldet på strekningen mellom de tre verneområdene som skal ligge til grunn for formidling og holdningsskapende arbeid rundt naturverdier og vern, samt forsikre at stien ikke berører sårbare områder

Produktutvikling/produktpakking/MF

- Merkevarebygging av økoturisme som vil bidra til å gi Saltdal et kvalitetsstempel. Miljømerking/sertifisering av bedrifter
- Utvikle en markedsføringsstrategi for området, herunder bruk av web samt utvikle pakkeløsninger

Kompetanse/kunnskapsformidling

- Gjennomføre kompetanseheving for reiselivsaktørene i bygda. Formidle kulturarven langs stien. Utvikle formidlingsprogram for skoler og reiselivsnæring (naturguider)
- Samordne natur- og kulturverdier langs stien med de verdiene som er kartlagt i tilgrensende områder

13.1.4 Organisering og ledelse

Prosjektet ledes av en styringsgruppe som består av følgende aktører: Varaordfører i Saltdal kommune (leder), seniorrådgiver Statskog, reindriftseier (Reindriffta på Saltfjellet), daglig leder Storjord hotell, daglig leder i Utviklingsfokus, strekningsansvarlig Nordlandsbanen (NSB) banesjef Jernbaneverket, daglig leder i Nordland nasjonalparksenter og rådgiver hos Fylkesmannen i Nordland.

Videre er det ansatt en prosjektleder i 100 % stilling som tiltrådte i jobben 1. november 2009. Prosjektleder har tidligere jobbet med reiseliv i Saltdal siden 2003. I

tillegg til prosjektlederrollen har prosjektleder fått tillagt enkelte andre kommunale oppgaver/saker knyttet til sykkel- og folkehelse spørsmål.

Ved at både kommunen, næringsaktører, reiseliv, reindriftsnæring, NSB og Jernbaneverket er representert i styringsgruppa, har man med ulike interessenter som er viktige med tanke på å realisere målsetningene i hovedprosjektet. Dette var noe man var bevisst ved oppstart av prosjektet. Likevel blir det pekt på at ikke alle er like aktive i oppfølgingsarbeidet. Utfordringene knytter seg spesielt til at Jernbaneverket, som har en nøkkelfunksjon i prosjektet, har hatt problemer med å følge opp så godt som ønsket.

Det er også etablert en arbeidsgruppe knyttet til næringsutvikling, men foreløpig har dette arbeidet vært mindre prioritert.

13.1.5 Økonomi, finansiering og virkemidler

Budsjettet for hele prosjektperioden er berammet til ca. 15 mill. kr. For 2010 hadde prosjektet en total projektramme på kr. 1 650 000. For 2011 har budsjettet vært på kr. 4 949 000, hvorav DN sitt bidrag har vært på kr. 2 261 000. Andre viktige bidragsytere har vært Jernbaneverket (kr. 700 000), Statskog (kr. 692 000), Saltdal kommune (kr. 608 950), Nordland nasjonalparksenter (kr. 60 000), NSB (kr. 50 000) og andre (kr. 1 060 000). Statskog er en viktig bidragsyter knyttet til opprustning av skogsbilveier og viltsikring knyttet til jernbanen.

13.1.6 Forankring og mobilisering

Som i de fleste av prosjektene, er man også her avhengig av at mange aktører spiller på lag. Det har vært av vesentlig betydning med lokal forankring. Prosjektleder har brukt mye tid på å informere og forankre prosjektet, bl.a. i forhold til næringslivsforeningen, handelsstanden, grunneierlag, skogeierlag, elveeierlag og skoler. Prosjektet har også fått mye mediadekning. Besøk til grunneierlag har også vært gjennomført i helgene for å kunne få samlet mest mulig folk. Tilbakemeldingene at enkelte har vært skeptiske i utgangspunktet, men at man gjennom møtene har fått til dialog og avklaringer rundt utviklingsplanene, noe som har bidratt til at disse stort sett har blitt godt mottatt. Det har vært et godt samarbeid med skogbruksav-

delingen i kommunen i forbindelse med dette arbeidet, noe som blir karakterisert som svært nyttig. En erfaring er at det også er viktig å få kontrakter med grunneiere på plass på et tidlig tidspunkt. Selv om alt tilsynelatende virker greit, kan det oppstå uforutsette problemer som gjør at ting tar litt lenger tid når konkrete kontrakter foreligger og disse skal signeres.

Det har vært jobbet godt med forankring blant eksterne aktører, men det pekes på at det også kan være utfordringer knyttet til forankring internt i kommunen. Prosjektet har i utgangspunktet en forankring i ulike kommunale planer, som f.eks.: Strategisk næringsplan for Saltdal kommune 2009-2011, Folkehelseplan for Saltdal kommune 2009-2012 – Handlingsplan 2009-2010, Kommuneplan for Saltdal kommune 2003-2013, Strategisk plan Landsbruksplan for Saltdal kommune (under revidering) 2008-2009 og Klimaplan for Saltdal kommune (under arbeid). Det understrekes likevel at det er avgjørende at det i kommunen, både politisk og administrativt, er en god forståelse for hva prosjektet er og hva det handler om. Prosjektet og prosjektleder kan ikke realisere prosjektet uten at etater og ansatte på tvers av avdelinger samarbeider i forhold til å realisere felles mål. Man er således avhengig av at kommunale ledere signaliserer at prosjektet er viktig og at dette er noe man skal prioritere.

13.2 Måloppnåelse

13.2.1 Rapportering på tiltak

Prosjekt skal etablere omtrent 6 mil sammenhengende sykkelsti. I en innledende fase har det vært fokus på å komme i gang med sammenkobling av sykkelstinetet. Alle traseene, med unntak av den øverste strekningen, er ferdig planlagt. Byggearbeidet er kommet i gang, men man regner ikke å være ferdig med den siste strekningen før i 2013. Fra Storjord, hvor nasjonalparksenteret ligger, til Kjemåga er veien oppgruset og rapporteres å ha blitt veldig bra. Resten av strekningen til Lønnsdal står igjen. Her arbeides det med en dispensasjonssøknad til Midtre Nordland Nasjonalparkstyre. I søknaden for prosjektet er det sagt at traseen ikke skal inn i verneområdet. Jernbaneverket skal på samme strekningen sette opp et viltgjerde for å unngå viltpåkjørslar, og det er aktuelt å lage en sti for vedlikehold av

dette. Man vil nå søke om dispensasjon for gjenbruk av denne stien. Det er Midtre Nordland nasjonalparkstyre som skal avgjøre dette.

Byggestarten på hovedtraseen var opprinnelig planlagt til 1. august 2011. Man kom ikke i gang før i oktober fordi man måtte gjennomføre en ekstra anbudsrunde pga. urealistiske priser. Ved å gjennomføre en ny anbudsrunde fikk man prisen ned fra kr. 950 pr. meter til kr. 248 pr. meter.

Anleggsveien ved siden av jernbanen ligger på strekningen fra Lønnsdal til Kjemåga. Området er rikt på kulturhistorie i form av kulturminner og samiske kulturminner. Området inneholder også spor etter en fangeleir fra krigen og er interessant i forhold til jernbanehistorie. Området har spesielle kvaliteter knyttet til landskap, vilt og biologisk mangfold. Utsikten fra området karakteriseres som spektakulær.

I og med at man har prioritert å få sykkelstiene på plass, har man foreløpig ikke kommet så langt i arbeidet med næringsaktørene. Det har også vært en utfordring i forhold til at det har vært skifte av bemanning hos noen av de største næringsvirksomhetene. Dette gjelder Polarsirkelen høgfjellshotell, Rognan Hotell og Saltdal tursistesenter. Planen er å starte med sykkelutleie, men det har så langt vært vanskelig å få hotellene til å ta driften av dette, og det er derfor behov for en uavhengig aktør. RIBO – som er en form for attføringsbedrift, kan være aktuell for den jobben. Nasjonalparksenteret skal ha et hovedansvar i forhold til formidlingsarbeidet, og NSB er interessert i å utvikle og selge pakkelsninger, og ser fram til å kunne markedsføre og profilere dette.

Det skal også gjennomføres registreringer av biologisk mangfold som foreløpig ikke er kommet i gang. Hele 65 prosent av Saltdal kommune er vernet og mye av områdene består av våtmark. Det pekes på at det er mye å vise fram på strekningen Lønnsdal, Kjemåga og Storjord. Området beskrives som rikt og en innfallsport til Junkerdalen nasjonalpark. Saltfjellet-Svartisen nasjonalpark ligger tett på, på den andre siden.

Det er behov for nærmere avklaring i forhold til hvordan man vil jobbe med formidlingsarbeidet. I tillegg til natur og kulturminner, er det mange sagn og historiske begivenheter som man ønsker å formidle. I tillegg til skilting, er det også flere

andre formidlingsideer i form av guiding, utstillinger, spel, applikasjoner for mobiltelefon osv. Målgruppen for de besøkende er vid.

I og med at prosjektet er inne i sitt første driftsår, er det ikke resultert i noen næringsetableringer foreløpig. Det blir imidlertid pekt på at det vil være aktuelt å se på hvordan prosjektet kan inngå som en del av en helhetlig bygdeutviklingsstrategi hvor man ser ulike programmer og satsinger mer i sammenheng, og som støtter opp under overordna strategier. Dette er spørsmål man ønsker å utfordre det nye kommunestyret på. Det er også behov for å utvikle et tettere samarbeid om satsingene med alle kommunene i Saltenregionen som helhet, i forhold til produktutvikling og profilering.

Så langt har ikke innovasjon Norge eller fylkeskommunen vært involvert i prosjektet. Fylkeskommunens næringsavdeling skal orienteres nærmere om prosjektet og det er planer om å trekke fylkekommunen mer med i det videre arbeidet.

13.2.2 Bevaring av naturarven

Prosjektet har et langsiktig fokus på bevaring av naturarven. Tilrettelegging for sykkelturisme og tilgjengeliggjøring gjennom bruk av kollektiv transport er miljøvennlig. Kanalisering av ferdsel gir muligheter for å styre unna sårbare områder. Det skal settes opp gjerder for å unngå påkjørsel av rein og vilt. Dette bidrar også til at man unngår påkjørsel av sårbare arter som kongeørn og fjellrev som en sekundær effekt av reinpåkjørsler. Det er også et mål at man skal miljøsertifisere aktører som deltar i prosjektet.

Gjennom kartlegging og sammenstilling av informasjon, formidling og kunnskapsbygging, er det også en langsiktig målsetning å skape økt bevissthet og forståelse for natur- og kulturverdiene i området. Kunnskap er videre en viktig forutsetning for framtidig bevaring av kvalitetene. I den forbindelse er det også et mål å utvikle et formidlingsprogram til skolene i regionen.

13.2.3 Bred verdiskaping

Prosjektet har en klar profil i forhold til å skape positive vekselvirkninger mellom ulike former for verdiskaping. Det legges vekt på at naturen skal bevares som en kilde til friluftsliv, rekreasjon og natur- og kulturopplevelser. Gjennom prosjektet skal disse ressursene gi grunnlag for sysselsetting og verdiskaping som videre skal bidra til økt kunnskap og mer positive holdninger til naturverdiene og vern av disse. I og med at prosjektet er i en startfase, er det naturligvis for tidlig å kunne si noe om effektene i forhold til dette. Som grunnlag for å vurdere langsiktige effekter, vil man måtte legge et tidsperspektiv til grunn som går langt ut over prosjektperioden. I løpet av prosjektperioden vil man imidlertid kunne vurdere om prosjektet har oppnådd kortsiktige resultater som er av en slik art at de bidrar til å styrke forutsetningene for å sikre langsiktige effekter.

Det er foreløpig etablert interne systemer for registrering og måling av verdiskapingseffekter.

13.3 Spesielle temaer

13.3.1 Konfliktåndtering

Det blir ikke rapportert om det man kan kalle konflikter i prosjektet, men det blir pekt på at det har vært uenigheter. Noen grunneiere har vært skeptiske til etablering av sykkelsti, bl.a. av frykt for økt ferdsel, forsøpling, tyveri og hærverk osv. Etter at man får tatt en nærmere gjennomgang av hva prosjektet innebærer, har flesteparten stilt seg svært positive, selv om det finnes enkeltpersoner som fortsatt er negative. I prosjektet ser man for seg at dette er noe som vil løse seg etter hvert.

Det er en utfordring politisk at enkelte politiske partier har programfestet at de ønsker å bruke noen av sykkeltrasene til skuterløype vinterstid. Dette vil i tilfelle bryte med intensjonene med prosjektet, og det hevdes at dette også vil være i strid med Lov om motorferdsel i utmark, samtidig som grunneierne og reindriftsnæringen er negative til dette. Man kunne unngått dette dersom prosjektet var bedre politisk forankret i en tidlig fase. Det blir derfor nå sett på som viktig å tydeliggjøre det

nye kommunestyret på hva prosjektet er, innebærer og betyr, og at dersom man vil arbeide for skutertrase, vil prosjektet bli stoppet. DN kan heller ikke støtte prosjektet dersom dette blir en målsetning.

13.3.2 Institusjonalisering

Når det gjelder sykkelturen ser man for seg at man skal få på plass løsninger som vil leve sitt eget liv. Nasjonalparksenteret er en institusjon som vil ha et hovedansvar i forhold til formidling, og dette er også en rolle som vil leve videre etter prosjektslutt. Hvordan man skal sikre vedlikehold er foreløpig ikke avklart, men en løsning med stiadopsjon er under vurdering. Ellers er det planer om å forankre og trekke inn de andre kommunene i Saltenregionen for å få til et opplegg som kommer hele regionen til gode.

13.3.3 Programvurdering og addisjonalitet

Sykkelturismeprojektet i Salten er blant de seks prosjektene som kom med i andre runde. Slik sett hadde det vært ønskelig med tid til gjennomføring av oppgavene i prosjektet. Ulike prosesser, f.eks. knyttet til saksbehandling, høringsuttalelser og anbudsrunder tar lang tid. Det er stor tilfredshet med programmet i seg selv, og støtten fra programledelsen karakteriseres som svært god. Tilbakemeldingene på prosjektsamlingene er at disse fungerer bra, at man får et bredt spekter av påfyll og at man kan få anledning til å diskutere utfordringer med noen som står overfor noenlunde tilsvarende problemstillinger.

13.3.4 Suksesshistorier og fallgruver

Det som trekkes fram som den viktigste suksessen så langt, er arbeidet som er lagt ned for å forankre prosjektet blant ulike eksterne aktører. Det som har vært den største utfordringen har vært at man ikke har vært like flink på det interne forankringsarbeidet i kommunen.

13.4 Åpen post

Ingen spesielle merknader

13.5 Oppsummerende vurdering

Prosjektet har i 2010 vært i en oppstartsfase, og man har lagt vekt på forankringsarbeid, planlegging og iverksetting av arbeidet med bygging og tilrettelegging av stier. Sykkelturisme har en miljøvennlig profil som potensielt sett kan ha mange positive effekter sett i et bredt verdiskapingsperspektiv. Viktige utfordringer framover vil være å få en god politisk forankring i Saltdal kommune og de øvrige kommunene i Saltenregionen. Det er også viktig at næringsaktørene så tidlig som mulig kommer på banen i forhold til produktutvikling og profilering. Dette er et tidkrevende arbeid og det er viktig at det jobbes parallelt med dette samtidig som stinettverket realiseres. Man kan også tenke seg at det utvikles tilbud på deler av strekningen i påvente av at hele stinettet blir realisert. Det er viktig at alle medlemmene i styringsgruppa har en proaktiv holdning i forhold til realisering av målene i prosjektet.

14. Skatter for fremtiden

Oppstartsanalyse 2011

14.1 Bakgrunn

14.1.1 Prosjekthistorien

Skatter for fremtiden er blant den siste gruppen av prosjekter som kom med i Naturarven som verdiskaper, og arbeidet kom ikke skikkelig i gang før i 2011. AN-foreningen stod bak ideen til å søke om deltakelse i Naturarven som verdiskaper. AN-foreningen er en interesseorganisasjon for landets 15 autoriserte nasjonalparksentre. I utgangspunktet var planen å trekke inn alle sentrene, men i dialog med DN innså man at det ble for omfattende. Resultatet ble at prosjektet sto igjen med to regioner, Midt-Norge og Finnmark, og man har 4 nasjonalparksentre involvert i prosjektet. Disse er Øvre Pasvik nasjonalparksenter, Stabbursnes nasjonalparksenter, Femundsmarka nasjonalparksenter avd. Røros og Lierne nasjonalparksenter.

I Finnmark vil Øvre Pasvik Nasjonalparksenter og Stabbursnes Naturhus og Museum ta for seg etnobiologi fra de ulike folkegruppene (nordmenn, ulike samer, kvener, russere, finner og andre) som har levd og virket i verneområdene og deres randområder gjennom tidene. Prosjektet vil fokusere på et utvalg av ulike planter og dyr, samt de dominerende naturtypene i området. Det overordna spørsmålet dreier seg om hva disse har betydd for kulturhistorien til de ulike folkegruppene. Fokuset i arbeidet vil være den biologiske forståelsen hos folkegruppene og hvordan de oppfatter (oppfattet) biologisk mangfold og hvordan vi kan bruke denne forståelsen i nye produkter og sammenhenger. Et hovedpoeng er å fremstille informasjon fra de enkelte områdene (verneområdene) slik at det blir konkrete opplevelsesprodukter, men også å kunne vise sammenhengen og forskjellen i bruk og erfaringskunnskap mellom ulike deler av landet basert på naturtyper og klima. En bedre forståelse av forutsetningene for den erfaringsbaserte kunnskapen og tradisjonsbruken av naturen, dens likheter og ulikheter i ulike deler av landet fremheves som viktig for å bevare naturarven. Det legges vekt på at formidlingen av dette må gjøres slik at den ikke problematiserer folkegruppene. I Finnmark vil prosjektet kunne samarbeide med Varangerbotn museum, Østsamisk museum i Neiden og Riddo-DuottarMuseat, men også en lang rekke andre institusjoner og aktuelle næringsaktører.

I Midt-Norge vil Lierne nasjonalparksenter og Femundsmarka nasjonalparksenter, avd. Røros, spesielt ta for seg tradisjonsbruk av naturen i forhold til mat. Midt-Norge har gode tradisjoner omkring mat og en del er gjort i forhold til innsamling av tradisjonell utnyttelse av naturressurser, men mye gjenstår. Et viktig moment som fremheves i dette prosjektet vil være å ta tak i de områder som enda ikke er kartlagt. Selv om det er forholdsvis store avstander mellom Lierne og Røros, så har de flere fellestrekk i forhold til naturbrukshistorien. Naturens ressurser har vært høstet som grunnlag for tidligere tiders bosetting. Begge områder har reindrift i sine fjellområder. Gjennom Naturarven som verdiskaper ser man muligheter for at nasjonalparksentrene i Lierne og Røros skal kunne bidra til å samle lokal erfaringsbasert kunnskap om naturen. Selv om det er mat og mattradisjoner som vil være hovedfokus, ser man også at andre områder vil kunne bli aktuelle, siden naturbruks-historie henger sammen. Hvordan lokalsamfunn har utnyttet ressurser i naturen som næringsemner, som råmateriale, hvilke arter som har vært vanlige som medisin og hvorvidt det er sagn, historier og forestillinger knyttet til spesielle områder,

er aktuelle temaer som man ønsker å fokusere på. Man legger også vekt på at det å bevare og formidle tradisjonskunnskap som mennesker har ervervet seg i generasjoner har stor betydning for å skape lokal tilhørighet og lokal identitet. Samtidig blir det sett som viktig å formidle denne kunnskapen til en ikke lokal del av befolkningen, da dette vil bidra til å skape en forståelse for lokale tankemønstre og handlemåter i forhold til naturbruk og naturbrukshistorie.

14.1.2 Mål og formål

Hovedmålet med prosjektet er å få fram to områder som synliggjør tradisjonsbruk av naturen, og som i neste omgang skal skape nye produkter og opplevelser ("Skatter for fremtiden").

Delmål som gjelder alle områdene:

- Bidra til å samle lokal tradisjonskunnskap gjennom et samarbeid med lokale/regionale historielag, bygdelag, museum m.m.
- Være en aktiv formidler av denne kunnskapen
- Være en samarbeidspart/tilrettelegger for lokale aktører som vil benytte seg av kunnskapen i sin verdiskaping

Delmål for Finnmarksregionen:

1. Kartlegge ulike folkegruppers (nordmenn, ulike samer, kvener, russere, finner og andre) biologiske forståelse og hvordan de oppfatter (oppfattet) biologisk mangfold
2. Legge til rette for informasjon, formidling og forståelse av denne kunnskapen slik at nye produkter og opplevelser kan utvikles

Delmål for Midt-Norge

1. Kartlegge naturbruk i forhold til mattradisjoner

2. Ta i bruk ny kunnskap om naturbruk i ulike sammenhenger (informasjon, formidling, kursing) slik at nye produkter kan utvikles.

14.1.3 Tiltaksområder

Tiltak som ønskes gjennomført i prosjektperioden er i hovedtrekk som følger:

- Knytte kontakter og inngå avtaler med lokale historielag, bygdelag, museum m.m. som skal bidra til innsamlingen
- Bruke informasjonen som samles aktivt i sentrenes arbeid ved aktiv naturveiledning og formidling
- Igangsette nye uteaktiviteter ved sentrene, f.eks. naturstier, utstillingsmaterialer m.m.
- Gjennomføre temadager og arrangementer
- Avholde kurs og annen opplæring rettet mot lokale aktører som skal kunne benytte tradisjonskunnskap i sin verdiskaping
- Veilede og samarbeide med lokale virksomheter som vil igangsette aktiviteter på grunnlag av dette
- Samarbeide med lokalt skoleverk for innarbeiding i lokale læreplaner
- Utvikle formidlingsopplegg rettet mot skoleverket i tråd med læreplanverk
- Samarbeide med foretak som vil lage produkter basert på naturens råvarer
- Kontakt med media

14.1.4 Organisering og ledelse

Det er etablert en styringsgruppe som består av en representant for Landsdelsutvalget for Nord-Trøndelag og Nord-Norge, en representant fra En smak av Lierne, en representant fra Fylkesmannen i Sør-Trøndelag og en representant fra Røros Mat.

Det er Lierne nasjonalparksenter som har prosjektledelsen i forbindelse med gjennomføring av prosjektet. Det er avsatt en stillingsressurs på 25 prosent til prosjektledelse, noe som oppleves å være litt knapt. Organiseringen rapporteres å fungere

greit, men det kan være utfordringer knyttet til lange avstander. Det går med mye tid dersom man skal reise for å møtes. Styringsgruppa er også forholdsvis spredt. Mye avklaringer foregår derfor over telefon og e-post. Dette fungerer, men det hadde vært vanskelig dersom flere aktører hadde vært involvert. Det er ikke så mye samarbeid mellom alle delprosjektene, men prosjektene innenfor de to regionene samarbeider seg imellom. Det har vært arrangert en felles studietur til Sverige som alle har deltatt på.

14.1.5 Økonomi, finansiering og virkemidler

Skatter for fremtiden er det minste av hovedprosjektene med total ramme for prosjektperioden på 4,6 mill. kr. Viktige økonomiske bidragsyttere i tillegg til programmet, er Landsdelsutvalget, Sametinget og Innovasjon Norge. Videre følger egeninnsats fra Nasjonalparksenteret og andre involverte aktører. For 2011 har hvert av de to delprosjektene rundt kr. 400 000 til innhenting, bearbeiding og formidling av kunnskap. Det resterende beløpet omfatter koordinering, administrasjon og innkjøp av tjenester.

I forhold til økonomien i prosjektet, ser man at man har vært beskjeden i budsjetteringen. En stilling på 25 prosent til prosjektledelse oppfattes som lite. Skal man være med på møter, samlinger og aktiviteter, går det fort mye tid. For å kunne legge mer trykk på arbeidet hadde det således vært en fordel med en større ramme. Det er mange aktører på ulike nivåer som skal koordineres og følges opp for å få til et best mulig samspill. Det er også slik at dersom det er behov for omdisponering av ressurser, er det også posten som er avsatt til administrasjon som blir skadelidende. For å kompensere dette blir nasjonalparksenterets egeninnsats større.

14.1.6 Forankring og mobilisering

Et felles mål for alle prosjektene i Skatter for fremtiden er det skal samles inn kunnskap om tradisjonell bruk av naturen som i neste omgang skal skape nye produkter og opplevelser. Den store utfordringen i forhold til forankring og mobilisering er således å formidle kunnskapen som samles inn til aktører som kan ta dette i bruk, som grunnlag for utvikling av nye næringer eller videreutvikling av eksisterende. Dette en langsiktig utfordring som det vil være viktig å ha fokus på etter

hvert som kunnskap samles inn, sammenstilles og skal formidles. I forhold til prosjektene i Midt-Norge er det i den forbindelse en fordel at man har organisasjonene En smak av Lierne og Røros mat representert i styringsgruppa. Disse fungerer som en overbygning for lokale matprodusenter, og er således en viktig formidlingskanal ut til aktuelle bedrifter.

At kunnskapene som samles inn, forvaltes og formidles av nasjonalparksentrene, er også en garanti for at kunnskapene blir tatt vare på etter at programmet er avsluttet. Formidlingsarbeid er en viktig del av nasjonalparksentrenes arbeid, og sentrene vil derfor også dra nytte av prosjektarbeidet i et langsiktig perspektiv.

14.2 Måloppnåelse

14.2.1 Rapportering på tiltak

Selv om målene er felles for de to delprosjektene, er det tematiske fokuset noe forskjellig. I Finnmark ligger fokuset på ulike folkegruppers forståelse og bruk av naturen, mens man i Midt-Norge har mer avgrenset fokus i forhold til naturbruk og mattradisjoner.

For mange begynner den tradisjonelle bruken og forståelsen av natur å bli ganske fjern, og det er således viktig å ta vare på denne kunnskapen før den blir borte.

Det er samlet inn informasjon i alle områdene, det er holdt temakvelder og/eller tematurer og det er arbeidet med utvikling av maler for faktaark om ulike tema. De første faktaarkene er også ferdigstilt, men flere er på vei. Det er et mål at de fleste faktaark skal utarbeides og utgis i løpet av året. Det er i den forbindelse også ønskelig å utarbeide et undervisningsopplegg som kan brukes i skolene.

I Finnmark har det vært fokus på bruk av tjæremiler og elveperlemusling, mens man i Midt-Norge blant annet har hatt fokus på bruk av sik. Sik fiskes om høsten og det skal i forbindelse med dette arrangeres en temakveld hvor sik serveres i ulike varianter, og hvor en ressursperson forteller om siken og dens bruksmuligheter.

Man vurderer også å etablere en nettside for å formidle faktaark og kunnskap som samles inn. En slik nettside vil da komme i tillegg til de tiltakene man har sagt man skal gjennomføre i prosjektet.

Det er gjennomført studietur til Sverige for å innhente kunnskap og utveksle erfaringer. I Sverige har man hatt tilsvarende prosjekter i flere år, og studieturen gav således nyttige innspill til arbeidet. I Sverige er arbeidet en del av et nasjonalt program med fokus på tradisjonell økologisk kunnskap, blant annet samiske tradisjoner og deres ”tyste” kunnskap. I Norge driver SNO med et tilsvarende prosjekt. Det er således også et mål å få til sterkere koordinering og samkjøring med SNO sitt prosjekt, slik at prosjektene utfyller hverandre på en best mulig måte. SNO ønsker også å formidle mye av sitt arbeid gjennom nasjonalparksentrene.

I forhold til framdriften har man brukt noe lenger tid på å komme i gang enn planlagt. Dette skyldes blant annet at man i Finnmark har holdt på med utbyggingsarbeid, noe som har resultert i at en del arbeid har blitt forskjøvet til høsten 2011. Man regner likevel med å gjennomføre det som står i tiltaksplanen for 2011.

14.2.2 Bevaring av naturarven

Prosjektet har fokus på å øke kunnskapene om naturressursene og den tradisjonelle utnyttelsen av disse. Gjennom økt kunnskap og bevissthet om naturressursene og de verdiene de representerer, er det et mål å fremme et sterkere engasjement for bevaring av disse verdiene.

14.2.3 Kunnskap og formidling

Nasjonalparksentrene har formidling som en av sine hovedoppgaver. Gjennom prosjektet er det en målsetning at nasjonalparksentrene skal få et sterkere fokus på tradisjonsbruk og etnobiologi. Som tidligere nevnt er det også et mål å tilrettelegge informasjon som kan benyttes av skoleverket til undervisningsformål. Man ønsker også å formidle informasjon til aktører som ønsker å bruke tradisjonskunnskap som grunnlag for innovasjon og utvikling av nye produkter.

14.2.4 Bred verdiskaping

Prosjektet er forankret i et bredt verdiskapingsperspektiv der målet er å ta bedre vare på naturen gjennom å heve kunnskapsnivået knyttet til naturbruk. Økte kunnskaper er sentralt som grunnlag for en kulturell verdiskaping med økt kjennskap til eget lokalområde og dermed sterkere tilhørighet, identitet og engasjement for naturverdiene som ressurs for framtidig utvikling. Nye nettverk og samarbeidsformer er videre viktig for å få til fellesskapsfølelse og godt samspill mellom ulike aktører, dvs. sosial verdiskaping. På sikt er det et mål at dette også skal resultere i økonomisk verdiskaping i form av nye produkter og tilbud. Foreløpig er man i en tidlig fase, hvor hovedfokusset fremdeles ligger på sammenstilling av informasjon som skal tilgjengeliggjøres på ulike måter, bl.a. gjennom faktaarkene. I Midt-Norge har det vokst fram en bevissthet rundt betydningen av lokale mattradisjoner og det har blitt etablert et økende antall småskalaprodusenter. Slik sett antar man at det vil være interesse for økt tilgang på tradisjonskunnskap som kan bidra til videreutvikling eller nyskaping. For flere av bedriftene kan f.eks. økt kunnskap gjøre det lettere å formidle historien bak produktene, noe som kan bidra til å skape en merverdi. I Finnmark meldes det også om oppstart med produksjon av nye produkter, bl.a. parfyme basert på urter. Det er klart at dersom man klarer å få fram gode eksempler på økonomisk verdiskaping basert på lokale naturressurser og tradisjoner, kan dette ytterligere bidra til å øke interessen og engasjementet for bevaring av naturverdiene som ressurs for framtidig utvikling.

14.3 Spesielle temaer

14.3.1 Konflikthåndtering

Så langt har det ikke vært meldt om konflikter i prosjektet. I en tidlig fase har prosjektet hatt et ”ufarlig fokus” ved at man har lagt vekt på innsamling og formidling av informasjon. Det har ikke vært gjennomført fysiske tilretteleggingstiltak.

14.3.2 Institusjonalisering

For Midt-Norge er prosjektet godt forankret i plan- og styringsdokumenter som Trøndelagsplan 2009-2010, Reiselivsstrategi for Trøndelag 2008-2020, og for Lierne sin del også Fylkesdelplan for Indre Namdal. Prosjektet forholder seg til DN sin policy og retningslinjer for samarbeid med nasjonalparksenter og næringsplanene for regionene, og vil rette seg etter fylkeskommunale og kommunale planer og gjeldende regelverk.

I og med at prosjektet i utgangspunktet er forankret i nasjonalparksentre, og som har formidling som en av sine hovedoppgaver, er dette også en garanti for at prosjektet vil leve videre etter endt prosjektslutt. Slik sett kan dette bidra til å styrke nasjonalparksentrenes rolle som kompetanseinstitusjon og aktiv samarbeidsaktør i forhold til framtidig utviklingsarbeid. Dette er noe som på sikt også kan bidra til å legitimere og forsterke bærekraftsperspektivet som premiss for framtidig utvikling.

14.3.3 Programvurdering og addisjonalitet

Tilbakemeldingene på programmet er at det gir muligheter for gjennomføring av langsiktige prosjekter. Så langt rapporteres det ikke om spesielle ting som fungerer dårlig og som bør forbedres. Det gis ros til programledelsens oppfølging av prosjektet. Besøk fra programledelsen og deltakelse på møter i styringsgruppa oppleves som positivt. Det presiseres også at det er lett å ta kontakt med programledelsen dersom man står overfor problemstillinger som man har behov for å drøfte.

14.3.4 Suksesshistorier og fallgruver

Tilbakemeldingen er at foreløpig er det litt for tidlig å trekke fram suksesshistorier. Dette er noe man håper man kan bidra sterkere på senere. Det er også vanskelig å trekke fram noen fallgruver, men det pekes på at de store avstandene mellom aktørene kan være en utfordring, og at møter medfører reiseutgifter og bruk av ressurser i form av tid. Dette er en faktor som det er viktig å være bevisst på i slike prosjekter.

14.4 Åpen post

Ingen spesielle kommentarer.

14.5 Oppsummerende vurdering

Skatter for fremtiden er i økonomisk omfang det minste av prosjektene som er med i Naturarven som verdiskaper. Hovedfokuset i prosjektet er å få fram to områder som synliggjør tradisjonsbruk av naturen, og som i neste omgang skal skape nye produkter og opplevelser ("Skatter for fremtiden"). Gjennom økt kunnskap og bevissthet om naturressursene og de verdiene de representerer, er det et mål å fremme et sterkere engasjement for bevaring av disse verdiene som grunnlag for framtidig utvikling. Prosjektet har slik sett god forankring i et bredt verdiskapingsperspektiv.

Hovedfokuset har så langt ligget på kartlegging og sammenstilling av tradisjonskunnskap. Framover blir det økende fokus på formidling og tilgjengeliggjøring av informasjon. Den største utfordringen framover er å etablere et godt samspill med aktører som ønsker å ta i bruk kunnskapen til ulike formål. Viktige målgrupper er skoler og bedrifter som kan bruke informasjonen som grunnlag for videreutvikling og/eller utvikling av nye produkter, opplevelser og tilbud. En utfordring i forhold til dette er at man har vært beskjeden i forhold til budsjettering av prosjektet, at det er begrenset med ressurser til møter, koordinering og oppfølging av ulike aktører.

At prosjektet er forankret i nasjonalparksentrene, hvor formidling er en sentral oppgave, er noe som vil bidra til å sikre videreføring av arbeidet etter prosjektlutt. Målsetningene for prosjektet er langsiktige, og det er slik sett grunn til å forvente at mange resultater, spesielt i forhold til økonomisk verdiskaping, kan komme etter at prosjektet er avsluttet. Deltakelsen i prosjektet kan slik sett bidra til å styrke nasjonalparksentrenes rolle som kompetanseinstitusjon og aktiv samarbeidsaktør i forhold til framtidig utviklingsarbeid. Dette er noe som på sikt også kan bidra til å legitimere og forsterke bærekraftsperspektivet som premiss for framtidig utvikling. Dette vil i tilfelle være i tråd med sentrale målsetninger for Naturarven som verdiskaper.

15. Naturarv og naturbruk i Luster

Oppstartsanalyse 2011

15.1 Bakgrunn

15.1.1 Hovedprosjekthistorien

I utgangspunktet hadde Luster kommune og Breheimsenteret parallelle tanker om å søke verdiskapingsprogrammet. De valgte å forene kreftene og sende en felles søknad. Søknaden til første runde fikk avslag. Denne hadde fokus på kunst og kultur

og hvordan nasjonalromantikerne brukte Luster i sitt arbeid. I avslaget på den første søknaden ble man oppfordret til å legge inn et bredere fokus. Søknaden i forhold til andre runde, og som har blitt godkjent, har et bredere samfunnsutviklingsperspektiv knyttet til framtidige utfordringer som kommunen står overfor.

Luster består av 10-12 bygder som fram til midten av 60-tallet var fordelt på tre kommuner. De gamle kommunegrensene er ofte synlige i ulike politiske spørsmål som er viktige for kommunen. Luster, som er en nasjonalparkkommune, vil i årene fremover stå overfor en stor økning i turisttrafikken. Man ønsker i den forbindelse å legge til rette for at initiativtakere, som bor i de mange bygdene mellom de 14 verneområdene, skal kunne dra nytte av naturarven som næringsgrunnlag gjennom å tilby de tilreisende naturopplevelser og kunnskap. I prosessen skal verneformålene synliggjøres og styrkes ved at lokale aktører får "eierskap" til verneverdiene og at det blir etablert kanaler for å formidle forståelse for, og holdninger til vernet, både til gjester og fastboende.

Naturkvalitetene er det viktigste turistmålet i Luster kommune, og fra sommeren 2010 har også kommunen vært tilgjengelig med cruisebåt med anløp ved den nye kaien i Skjolden. Kommunen er kjent for Urnes stavkirke som står på UNESCOs verdensarvliste. Kommunen er også kjent for en variert og vakker natur med bl.a. fruktbar edelløvsskog ved fjorden, brelandskap og høye fjell. I tillegg til Urnes stavkirke, er mange kulturminner knyttet til jordbrukets kulturlandskap.

Prosjektet skal legge til rette for en samlet satsing på økt verdiskaping i og rundt alle verneområdene, med mål om å dra med seg mange av grendene og et bredt spekter av naturkvaliteter. Områdene er preget av variabel tilgjengelighet. Forventet stor vekst i reiselivet krever bedre tilrettelegging og kanalisering i verneområder og randområder. Man ser for seg at disse utfordringene kan løses gjennom å utvikle og tilby organiserte tema- og opplevelsesturer kombinert med økt tilrettelegging for ferdsel i sentrale randområder.

Verdiskapingen skal skje ved å styrke lokalt eierskap gjennom kunnskap og tilrettelegging for næringsutvikling. Viktige tiltak man vil fokusere på er kompetanseheving, tilrettelegging for naturopplevelser i reiselivet, etablering av nettverk for nyetablerere innen natur- og kulturarv. Reiselivsnæringen skal profesjonaliseres gjennom et eget studietilbud i regi av Høyskolen i Sogn og Fjordene. Det skal legges

vekt på bred mobilisering og samarbeid mellom kommune, Breheimsenteret, rettighetshavere, næringsaktører og forvaltningsmyndigheter for verneområdene.

Verdiskapingen skal også skje gjennom foredling av ressursene i randområdene og ved å legge til rette for at jordbruksnæringen og grunneiere kan dra nytte av økt verdiskaping i verneområdene.

15.1.2 Mål og formål

Prosjektet har følgende hovedmålsettinger:

Resultatmål

- Kunnskap
 - Det skal opprettes læringsarenaer knyttet til natur- og kulturverdiene for både lokale næringsaktører, lokalbefolkning, grunnskolen og turister
- Samarbeid
 - Det skal etableres ett eller flere nettverk i kommunen for utviklingsarbeid og/eller merkevarebygging innen natur og naturbasert næring
- Verdiskaping
 - Det skal etableres både stedegne og overgripende strukturiltak som skal bedre det sosiale tilbudet og øke lønnsomheten for lokalt næringsliv, både direkte og indirekte

Effektmål

- Kunnskap
 - Lokalbefolkning og besøkende skal ha økt forståelsen for lokal natur- og kulturarv
- Samarbeid

- Arenaer for samarbeid mellom privat og offentlig virksomhet skal være utviklet for kommunen som helhet
- Verdiskaping
 - Det skal eksistere et bredt tilbud av aktiviteter og opplevelser i verneområdene og resten av kommunen basert på bærekraftsprinippet

15.1.3 Tiltaksområder

Prosjektet omfatter seks delprosjekter med ulike tiltak:

- Delprosjekt: Kunnskap - i alle ledd
 - Delprosjekt med ressursgruppa. Formidling av kunnskap om natur- og kulturverdier gjennom seminarrekker. Målgruppa er lokalbefolkning, reiselivsnæringa, lærere og ungdom over 16 år. Deltakere kan opparbeide seg status som bygdevert dersom de deltar på et supplerende bygdevertseminar med påfølgende eksamen. Gjennom kobling mot delprosjekta "Tematurisme" og "Menneske i landskap" skal det i forlengelsen av dette eksistere et tilbud om guidejobber. Det blir dessuten et ekstratilbud om diverse friluftskurs til lokal ungdom, subsidiert av prosjektet.
- Delprosjekt: Lokal mat - naturligvis
 - Aktuelt med egen delprosjektleder, men dette krever fullfinansiering fra andre aktører. Midlene fra Naturarvprosjektet er øremerket tiltak. Mulige finansieringspartnere er Lustramat/Fjordatun og Mat langs nasjonal turistveg. Tilrettelegge for lokal kjøttforedling og økning av tallet på beitedyr. Gjøre lokale matopplevelser mer markedsorientert.
- Delprosjekt Infrastruktur som drivhjul
 - Delprosjekt med arbeidsgruppe. Innføring av ny nasjonal standard for merking er første og andre fase av prosjektet. I disse fasene skal det også opparbeides noen nye turløyper (vandring, sykkel, ski) og oppholdssteder (fugledam, rastebu, toalettfasiliteter) for å øke kvaliteten ytterligere. I tredje fase skal turstiløypenettet bli mer tilgjengeliggjort

gjennom turkart og markedsorienterte informasjonstiltak. Gjennom "Stølsnatt" kan en få dekket støtte til å utarbeide planer og kostnadsoverslag for stølsrestaurering. Tradisjonell utforming ligger som et vilkår. "Stølsnatt" går løpende gjennom hele prosjektperioden og skal bidra til å ivareta stølsmiljøene og samtidig utbedre reiselivstilbudet i fjellet.

- Delprosjekt: Tematurisme - tematisk mangfold
 - Delprosjekt med ressurspersoner. Delprosjektet skal synliggjøre naturbaserte og kulturbaserte aktiviteter, både internt i kommunen og for besøkende. I første fase skal en øke kunnskapen og kontakten mellom lokale aktører gjennom støtte til testarrangement. I andre og tredje fase skal en i tillegg videreutvikle Breheimsenteret, turistinformasjonen og turiststeder som selvfinansierte aktivitetsknutepunkter i Luster. Delprosjektet skal stimulere til oppstart av nye virksomheter innen tematurisme gjennom samarbeid med Kunnskapsparken og RSL.
- Delprosjekt: Mennesket i landskap
 - Delprosjekt med arbeidsgruppe. Delprosjektet skal formidle Luster sin rolle i den nasjonsbyggende kunsten. Det skal utarbeides en lyd- og bildeproduksjon som skal vises på et fast visningssted. En ønsker i samarbeid med Statens vegvesen og Nasjonalgalleriet å opparbeide en tema-reise gjennom Luster hvor reproduksjoner av maleri plasseres ut i sitt opprinnelige landskap
- Delprosjekt: Løse midler
 - Frittstående midler som kan skytes inn når gode ideer kommer på banen. Enten som supplement i delprosjekta eller som enkeltstående tiltak.

15.1.4 Organisering og ledelse

Naturarv og naturbruk i Luster var det hovedprosjektet som kom sist i gang. Prosjektleder startet i stillingen ved nyttår.

Prosjektet har en styringsgruppe som ledes av landbrukssjefen i Luster kommune. Videre består styringsgruppa av representanter fra Fylkesmannen, Luster turlag, Reismål Sogndal og Luster, Skjolden Grunneigarlag og Breheimsenteret.

Videre er det etablert en prosjektgruppe som i tillegg til prosjektleder består av en representant fra Breheimsenteret og en fra Luster kommune. Prosjektleder er ansatt i 100 prosent stilling, men har også blitt involvert i en del andre kommunale oppgaver. Dette går blant annet på arbeid med kulturminneplan for kommunen, hvor denne settes inn i en større ramme og relateres til naturarvområdene i kommunen. Det understrekes at det er tette koblinger mellom natur og kultur, og det er ønskelig at kommunen på politisk nivå skal legge mer helhetlige strategier til grunn for framtidig bruk og forvaltning av natur- og kulturverdiene, UNESCO-statusen og verneområdene. I dag har ikke kommunen noen helhetlig plan, og natur- og kulturkvalitetene blir ikke trukket fram som en av kommunen sine sterke sider i kommuneplanen. På sikt ser man for seg en mer helhetlig organisering i forhold til å utarbeide og realisere bevisste strategier knyttet til bruk av natur og kultur som grunnlag for verdiskaping. Aktuelle løsninger som skisseres er at man søker å få til en mer helhetlig organisering på tvers av etater i kommunen, eller at man ser nærmere på muligheter for en parkorganisering som man f.eks. har i Nærøyfjorden.

15.1.5 Økonomi, finansiering og virkemidler

Prosjektet har et totalt budsjett for hele prosjektperioden som beløper seg til 7,698 millioner kroner. Fordelingen pr år er som følger:

- 2010: 0,678 mill. kr.
- 2011: 2,210 mill. kr.
- 2012: 2,510 mill. kr.
- 2013: 2,300 mill. kr.

De viktigste finansieringskildene i tillegg til DN er Luster kommune, fylkeskommunen, Fylkesmannen samt egeninnsats fra prosjektdeltakere.

15.1.6 Forankring og mobilisering

Forankring blir i prosjektet vurdert som en kritisk suksessfaktor. For å nå målene i prosjektet må det være lokalt forankret, både i befolkningen og blant bedriftene. Målet er få til et prosjekt som omfatter hele kommunen. Tidligere har det vært prosjekter både på Veitstrand og i Jostedalen. Det er flere bygder som ligger i nærheten og prosjektet er like relevant for dem. Ved prosjektstart ble det holdt fem oppstartsmøter rundt i bygdene hvor man presenterte hovedtanker bak prosjektet og ba om å få innspill. Tilbakemeldingene er at prosjektplanene ble godt mottatt. Det var i snitt 20-25 stk. som møtte på disse møtene. Det var imidlertid en del variasjoner når det gjelder sammensetningen av de frammøtte. Enkelte steder var det overvekt av menn og eldre personer, mens andre hadde en bedre blanding av unge og eldre.

Gjennom møtene har prosjektet samlet sett fått inn ca. 150 innspill knyttet til små og store tiltak og ideer. Disse er gruppert og tatt inn og danner grunnlaget for ulike delprosjekt. Slik sett har man lagt vekt på å få til et bredt og inkluderende prosjekt. En del av innspillene er sammenfallende med de tanker kommunen og Breheimsenteret hadde fra før.

I dag er det Jostedalen som er den største turistbygda. Det har sammenheng med at det er her man har Breheimsenteret, Nigardsbreen og breføring m.m. Ellers er det i de fleste bygder campingplasser og andre overnattingsbedrifter som profitterer på turismen. Skjolden står nå foran en stor vekst i turisme pga. at det er bygget cruisekai. Her var det 12 000 besøkende i fjor og man venter 45 000 til neste år. Her er det en utfordring å spre turistene og hente ut økonomisk inntjening. Her er det også en utfordring med smale og trafikkerte veier i området.

Det pekes på at Skjolden står framfor lignende problemstillinger som man står overfor i Flom og Nærøyfjorden. Foreløpig er det lite samarbeid mellom aktørene, og man har planer om å gjøre noe med dette, bl.a. med utgangspunkt i erfaringer fra Nærøyfjorden. I første omgang vil man gjennomføre et vertskapskurs med utgangspunkt i de erfaringene man har fra Aurland.

Veitstrand er en annen bygd med stort potensial knyttet til reiseliv uten at det er realisert. Dette har til dels sammenheng med at det er denne bygda som har det

beste jordbruksarealet, og at reiselivsplanene som har vært fremmet har vært store og vanskelige å realisere. Dette har også resultert i at man har blitt lei av å snakke om reiselivsutvikling. Det er nå en utfordring knyttet til at stadig flere gårder legges ned. Tomme hus blir leid ut eller brukt som fritidsboliger. Samtidig er det unge mennesker som ønsker å starte gårdsdrift som ikke får tilgang på gårder. Dette oppleves som et problem.

15.2 Måloppnåelse

15.2.1 Rapportering på tiltak

Det har skjedd noen endringer av delprosjektene sammenlignet med hvordan de var lagt opp i utgangspunktet (jf. Kap. 15.1.3). Dette gjelder delprosjektet om lokal mat. Dette delprosjektet har blitt tatt ut. Dette prosjektet ble opprinnelig etablert etter innspill fra Luster Mat, som er et samarbeid mellom 10-15 matprodusenter i Luster som ønsket å samarbeide med prosjektet om utvikling av mat langs nasjonal turistvei. Fra starten var det klart at prosjektleder for hovedprosjektet i Luster ikke hadde kompetanse eller ressurser til å drive fram et slikt delprosjekt. Det ble derfor forslått at hovedprosjektet kunne være med å finansiere en delprosjektleder i samarbeid med de andre aktørene. Styringsgruppa for hovedprosjektet var av den oppfatning at man brukte nok penger på prosjektledelse allerede, og at det ville være mer hensiktsmessig å bruke penger på konkrete tiltak knyttet til lokal mat. Videre fikk hovedprosjektet tilbakemelding fra DN om at man ikke kunne bruke midler på tiltak knyttet til lokal mat, men at man kunne bruke midler til koordinerende arbeid. Begrunnelsen var at midlene ikke kommer fra Landbruksdepartementet. Siden styringsgruppa ikke ville bruke mer penger på prosjektledelse og koordinering, har dette prosjektet gått ut.

Det var ikke satt av store beløp til dette delprosjektet. Det var kun satt av kr. 50 000 som nå er omdisponert til andre formål. Eksemplet er likevel relevant i forhold til å synliggjøre en del utfordringer knyttet til arbeid med bred verdiskaping. Ideen med mat langs nasjonal turistvei er i utgangspunktet god sett fra et bredt verdiskapingsperspektiv. Lokal mat er viktig for å fremme lokale ressurser og opplevelseskvaliteter i området. Samtidig er lokale bønder avhengig av nye næringsvei-

er for å opprettholde bosettingen og det attraktive kulturlandskapet i området. At bruken av midlene som kanaliseres gjennom et program som skal fremme bred verdiskaping, er begrenset av nasjonal departementsstruktur, er et spørsmål som kan være gjenstand for diskusjon. På den annen side er det også en målsetning at man gjennom programmet skal bidra til å utløse andre finansieringskilder og spille på et bredt sett av virkemidler. Slik sett kunne man lokalt også, med utgangspunkt i deltakelsen i Naturarven som verdiskaper, forsøkt å utløse andre finansieringskilder for dette delprosjektet.

Det siste delprosjektet "Løse midler" har blitt redusert i forhold til det man hadde budsjettert med i utgangspunktet. Dette var som nevnt tenkt som frittstående midler som kan skytes inn når gode ideer kommer på banen, enten som supplement i delprosjekta eller som enkeltstående tiltak. DN har gitt signaler om at dette delprosjektet skal reduseres slik at man får konsentrert innsatsen om de delprosjektene som er konkret definert. Lokalt ser man at det er både positive og negative sider knyttet til dette. Det hevdes at man har fått mange gode innspill som er finansiert gjennom denne potten i 2010, og at disse midlene ikke lenger blir tilgjengelig i samme omfang kan virke negativt i forhold til det lokale engasjementet.

Av delprosjektene er det infrastrukturprosjektet som er det største. Man har fram til høsten 2011 prøvd å få i gang ny standard for merking og gradering av turløyper. Mye av merkingsarbeidet i kommunen er basert på frivillig arbeid i bygder og idrettslag. Videre er det slik at turstiene i fjellheimen driftes av Oslo og Akershus DNT. De har sitt største hyttenett i Lustrafjella, og kjører sitt eget løp i forhold til stier og merking. Man har prøvd å få til et samarbeid med Oslo og Akershus DNT, men det er utfordringer knyttet til at de sitter på andre siden av fjellet og ikke har noen lokale representanter i kommunen. Man har så langt ikke klart å få noen avklaring i forhold til hvordan de vil forholde seg i forhold til ny standard for merking. Prosjektets fokus ligger på nærturområdene, dvs. stier som går ut fra de ulike bygdene. Flere av stiene overlapper imidlertid med stiene til DNT, noe som innebærer at man har noen utfordringer som det er behov for å avklare. DNT ønsker ikke at bygdelag skal skilte inn til deres stier med ny gradering. For prosjektet blir det vanskelig å ikke gjøre det når startpunktene er på samme plass og deler av turen er den samme. Prosjektet har begynt skilting etter Innovativ fjellturisme sin mal.

Når det gjelder konkrete byggetiltak har det foreløpig ikke skjedd noe. Årsaken er at mesteparten av vinteren gikk med til å planlegge og få struktur på hele prosjektet. Videre har man hatt fokus på finne de gode infrastrukturiltakene som kan gi en økonomisk verdiskaping i en eller annen form og som samtidig har lokal nytteverdi. Disse har ikke vært åpenbare, men det har i løpet av sommeren kommet opp en del tiltak som karakteriseres som spennende. Målet er å få konkrete tiltak på plass i løpet av året. Prosjektet har også fått tilbakemelding fra DN om at det er viktig å få konkrete tiltak på plass.

Når det gjelder konkrete tiltak, er det i første omgang snakk om få til en tursti opp til bunnen av Åstafossen som ligger mellom Skjolden og Fortun. Veien ligger i starten av Sognefjellsvegen og det ser ut som man får til et godt samarbeid med nasjonal turistvei når det gjelder tilrettelegging for parkeringsplasser. Det pekes på at konkrete tiltak blir til under veis, og at det er et mål å få til spredning og bruk av nye områder. Dette også fordi det er stort press på enkeltområder.

Delprosjektet med fokus på tematurisme er et prosjekt som har utspring fra møter med aktivitetsbedriftene i kommunene. De fleste av disse er knyttet til fjellsportaktiviteter, kajakk og rafting. De har behov for at den øvrige reiselivsnæringen har bedre kunnskap om hva de driver med. De er bekymret for at turistene får mangelfull eller feil informasjon om hva de driver med. En del av prosjektet har således gått ut på å arrangere testturer, dvs. konkrete turer som reiselivsaktørene kan benytte seg av gratis. Det er prosjektet i samarbeid med arrangørene som finansierer disse turene. Målet er å få til et bedre samarbeid mellom aktørene og at økt kunnskap gjennom egne erfaringer skal gjøre det lettere å formidle hva tilbudene går ut på. Dersom hoteller og andre overnattingsbedrifter klarer å få besøkende til å delta på aktiviteter i området, er sannsynligheten også stor for at de selv får ekstra overnattinger. Tilbudet med testturer ble arrangert i år, men responsen var liten. Årsaken er at det for bedriftene er vanskelig å løsrive seg og prioritere dette i høysesongen, selv om det på sikt også kan gi økt inntjening for dem. Det blir pekt på at det er vanskelig å prioritere så lenge det ikke er en direkte økonomisk link. Det har imidlertid vært en viss opplutning og tilbudet vil bli videreført.

Ellers har man i løpet av vinteren planer om å etablere aktivitetsknutepunkt, ved å trekke på erfaringer fra Breheimsenteret. Alle turistene kommer inn der og får full oversikt over tilbud i Jostedalen. Så lenge Breheimsenteret har oversikt og kjenner

tilbudet, er det enkelt for de som jobber der å informere besøkende og anbefale turer som måtte passe i forhold til den enkeltes forutsetninger, ønsker og behov. Målet er å etablere flere slike aktivitetsknutepunkt for å bedre informasjonsarbeidet og spre aktiviteten over hele kommunen på en bedre måte. I første omgang vil man forsøke å få til et slikt knutepunkt i Skjolden. Her skal Fjordstova på sikt bli en egen avdeling av Breheimsenteret. Videre ønsker man å lage en brosjyre med en samlet oversikt over aktivitetstilbudene i kommunen.

Det blir pekt på at det er en utfordring å få opp flere bedrifter. Prosjektet kan ikke gå inn med direkte støtte til bedriftsetablering, og det blir pekt på at det sånn sett kan være utfordrende for prosjektet å hjelpe fram dem som ønsker å starte opp med noe. Man har så langt forsøkt å koble disse til andre aktører som kan være behjelpelige. Man har i dag et godt samarbeid med næringssjefen i kommunen som igjen har god kontakt med Innovasjon Norge, men det er behov for å få bedre rutiner på plass i forhold til å kunne hjelpe nyetablerere i gang på en bedre måte.

Man har hatt kontakt med Innovasjon Norge for å utveksle informasjon og klargjøre hvilke muligheter som eksisterer. Man er enig om at man skal ta nærmere kontakt med Innovasjon Norge for nærmere avklaringer når konkrete saker dukker opp. Dette gjelder både i forhold til produktutvikling og markedsføring. Det pekes på at det er en utfordring at Innovasjon Norge ikke har anledning til å trekke inn samfunnsmessige ringvirkninger i sine vurderinger av om bedriftsutviklingsprosjekter er støtteverdige eller ikke.

Delprosjektet "Menneske i landskap" er en del av det opprinnelige prosjektet som man søkte om i første runde. Dette er det prosjektet hvor man har kommet minst i gang. Årsaken til det er mangel på tid. Det vil imidlertid bli prioritert å arbeide med dette utover høsten 2011. Dette er det prosjektet som har fått best respons lokalt. Tanken er å plassere reproduksjoner av nasjonalromantiske malerier fra 1800 tallet med Johannes Flintoe, Adolph Tidemand, Hans Fredrik Gude og andre som brukte Luster mye som grunnlag for sitt arbeid. Det som fremheves som interessant er at man kjenner seg igjen i landskap i flere av maleriene, samtidig har de tatt seg visse kunstneriske friheter. Maleriene er videre interessante i forhold til å studere endringer i kulturlandskap og natur. Man kan se at Nigardsbreen var større tidligere enn nå. På maleriene kan man se at tidligere stølshus er borte eller ligger der som ruiner. Av kunstneriske friheter kan man f.eks. se gigantiske fossefall som egentlig

er ganske beskjedne i virkeligheten. Bildene kan slik sett fungere som et lærings-element både knyttet til natur og kultur. Målet er sette ut reproduksjoner av kunst i natur i en sammenheng som kan være både spennende, lærerik og morsom. Samtidig som det også er et mål å få til en rundreise som knytter ulike deler av kommunen bedre sammen. Man ser for seg at det organiseres reiselivsturer med utdannede guider som kan gjøre en formidlingsjobb knyttet til de ulike maleriene. Dette er et prosjekt som lokalt også kan være viktig for å skape sterkere identitet, stolthet og tilhørighet til eget område. Utfordringen er å få plassert ansvaret for gjennomføringen av prosjektet hos noen som har både kompetanse og kapasitet til å drive prosjektet fram, dvs. at prosjektet trenger en eier. Aktuelle aktører er reiselivslaget, kunstlaget og grunneierne. Målet er å få til en oppgave og ansvarsfordeling mellom disse aktørene.

I forbindelse med delprosjektet som fokuserer på kunnskap, ble det i regi av den videregående skolen gjennomført et prosjekt hvor man gikk ut til reiselivsbedriftene og spurte om deres kompetansebehov. Utover mer språkkunnskap ble det avdekket få konkrete behov. Prosjektet hadde forventet behov for styrking av kompetansen også på andre områder. Det spekuleres i at årsakene til det ligger i at turistene er der uansett, og at man således ikke har behov for utvikling for å få turister. Det er også mange som har dette som biinntekt og sannsynligvis er fornøyd med det opplegget de har. Det er likevel behov for kunnskap knyttet til vertskap, guiding og formidling, og det er planer om å få i gang slike kurs.

15.2.2 Bevaring av naturarven

Det er også et gjennomgående mål å kanalisere og spre reiselivsaktivitetene over større deler av kommunene for å avlaste pressområdene. Målet er videre at økt kunnskap og forståelse av lokale kvaliteter og ressurser skal bidra til økt bevissthet om behovet for å bevare disse. Det er også et mål at natur og kultur skal innarbeides i kommunale planer på en mer helhetlig måte.

15.2.3 Bred verdiskaping

Prosjektet legger et bredt verdiskapingsfokus til grunn for sitt arbeid, der både det miljømessige, det sosiale, det kulturelle og økonomiske er med. Målet er at verne-

områdene skal fungere som en ressurs for styrking av bygdene og næringsgrunnlaget i Luster samtidig som forståelsen og oppslutningen om vernet øker.

Prosjektet er i berøring med 14 verneområder som til sammen utgjør 1405 km². Prosjektet legger opp til et bredt samarbeid mellom bygdelagene i Luster og mellom ulike aktører som grunneiere, jordbruksnæring og reiseliv. Utfordringen i Luster er store avstander og mange bygdelag, og at hver grend bare er aktive i forhold til ”sitt” område. Det er et mål at prosjektet skal hjelpe til slik at man ser naturarven i kommunen som en helhet og ikke som fragmenterte områder. Dersom man lykkes med dette, blir dette også sett på som en viktig sosial og kulturell verdiskaping.

Breheimsenteret og aktivitetsvirksomhetene i Jostedalen har over flere år utviklet en god modell for kommersiell virksomhet i verneområder. Markedsføring og booking er tett integrert og gjort enkelt og lett med tanke på økt omsetning for aktivitetsvirksomhetene. Man ønsker å bygge videre på disse erfaringene i forhold til å utvikle flere aktivitetsknutepunkt i Luster. Et mål knyttet til dette er også å dempe trykket på hardt belastede områder. I og med at man foreløpig er i en tidlig fase, er det for tidlig å peke på konkrete resultater i forhold til dette, men så langt meldes det om at prosjektet har blitt godt mottatt i bygdene.

15.3 Spesielle temaer

15.3.1 Konflikt håndtering

Det rapporteres så langt ikke om spesielle konflikter i selve prosjektet, men det meldes om at det har vært konflikter og ulike syn i bygdene knyttet til tidligere verneprosesser. De siste verneprosessene ble avsluttet i 2009. Da ble Breheimen nasjonalpark etablert sammen med Mørkrisdalen landskapsvernområde og Vigdalen landkapsvernområde.

Det hevdes også at konfliktnivået knyttet til verneområder og verneprosesser varierer mellom bygdene. Det hevdes at man i Jostedalen har fått et positivt forhold til verneområdene selv om det fortsatt er uenigheter. Det er i Veitastrand konfliktnivået har vært størst. Dette tilskrives også at man lokalt har forelått omfattende prosjekter som det har vært vanskelig å realisere. Et viktig mål som går igjen i flere

delprosjekter, er at man ønsker å spre utviklingsprosjekter til større deler av kommunen, og at man med et mer helhetlig fokus ønsker å bygge broer over en del skillelinjer mellom de ulike bygdene i kommunen.

15.3.2 Institusjonalisering

Man håper å få i gang en del næringstiltak som etter hvert vil være selvgående. Ellers er det som tidligere nevnt et mål få til et mer helhetlig grep knyttet til kommunens håndtering av natur og kultur som grunnlag for framtidig samfunnsutvikling. Det er et mål å få dette inn i planverket på en tydeligere og mer samordnet måte. Det kan i den forbindelse være aktuelt å etablere en mer tverrfaglig utviklingsgruppe der ulike etater i større grad spiller på lag. Man ønsker også å se nærmere på regionalparkkonseptet, i første rekke de erfaringene man har hatt i Nærøyfjorden.

15.3.3 Programvurdering og addisjonalitet

Prosjektet i Luster er det prosjektet som kom sist i gang, og som også har minst erfaring med hvordan programmet som helhet er, og kan være, en støtte for det arbeidet som skal gjennomføres i prosjektet. Det er også det prosjektet som så langt har hatt minst kontakt med programledelsen. Når det gjelder prosjektposten ”løse midler”, har prosjektet i høst fått signal om at dette er en post som bør tas bort/redueres i forhold til å kunne legge tyngre fokus på de andre delprosjektene. Fra prosjektets side blir det pekt på at det er viktig å få slike signaler så tidlig som mulig slik at man ikke setter i gang prosesser og tiltak som skaper forventninger som ikke kan innfris. Dette kan være uheldig for oppslutningen og engasjementet i prosjektet.

Programmet har vært avgjørende for at satsingen i Luster kom i gang. Det blir pekt på at det er enkelte prosesser, f.eks. knyttet til organisering, som man sannsynligvis ville sett på etter hvert, men disse ville uansett ikke kommet i gang så tidlig uten programmet.

15.3.4 Suksesshistorier og fallgruver

Det gis uttrykk for at det på nåværende tidspunkt er vanskelig å peke på suksesshistorier og fallgruver. Likevel blir det pekt på at innspillsprosessen som man hadde i de ulike bygdene i oppstarten av prosjektet var god. Det var viktig å arrangere oppstartsmøter i alle bygder og man fikk god respons. Å få fram lokalt forankrede ideer blir sett som viktig for å skape eierskap til prosjektet og tiltakene. Det blir sett som viktig at folk ikke føler at de blir pådyttet ideer, men at de får være med å definere innholdet.

På den annen side vil også fokuset på lokal forankring gjøre at man blir avhengig av lokale initiativ. I den forbindelse er ikke innspill nok – innspillene må også realiseres. Det kan være en lang vei å gå fra det å komme med innspill, til man får konkretisert dette, og lagd plan for gjennomføring, med kostnadsoverslag. I kommunen er det tradisjon for at mye arbeid for fellesskapet foregår på dugnadsbasis. I den forbindelse er man avhengig av ildsjeler som har tid til å engasjere seg, og tid er noe de fleste ikke har. Det er en erfaring at det skjer lite i bygder som ikke har ildsjeler. I bygder hvor man f.eks. ikke har idrettslag eller andre lag og foreninger som kan ta i ett tak, blir det derfor pekt på at det kan være aktuelt at kommunen tar mer ansvar for slike infrastrukturtiltak som kan betraktes som et fellesgode. Det hevdes at dette er noe kommunen på sikt kan være tjent med dersom kommunene ønsker å skape et tettere bånd mellom lokalsamfunn og lokalmiljø. Det blir også pekt på at dette kan være nyttig ut fra et folkehelseperspektiv.

15.4 Åpen post

Det som oppleves som den største utfordringen på kort sikt er å synliggjøre resultater – få satt i gang prosesser og gjennomført konkrete tiltak. At man får synliggjort noe håndfast blir også sett som viktig for å stimulere til nye tiltak og økt aktivitet.

15.5 Oppsummerende vurdering

Natur og naturbruk i Luster var det prosjektet som kom sist i gang, og man har i en innledende fase hatt en jobb å gjøre i forhold til å planlegge og konkretisere

innholdet i prosjektet. Prosjektet omfatter mange delprosjekter i tillegg til at man også har hatt et prosjekt med midler som skal støtte lokale initiativ som ikke nødvendigvis faller innenfor det definerte delprosjektet, men som likevel støtter opp under målsetningene med prosjektet. Man har hatt oppstartsmøter i bygdene som oppleves som vellykkede. Man har fått god respons på prosjektet og mange ideer og innspill har kommet inn. Det er imidlertid en vei å gå fra ide til gjennomføring, og for å opprettholde engasjementet er det også viktig å få synliggjort tiltak som oppleves som positive for lokalbefolkning og tilreisende. Det er nå en utfordring å forankre eierskap til prosjekter og ideer, og fokusere innsatsen på gjennomføring av tiltak. Det er i den forbindelse også viktig å ha en tydelig strategi på hva som skal være prosjektets og kommunens ansvar, og hva man kan forvente av frivillige og bedrifter.

16. Folgefonna – vandring fra fjord til fonn

Oppstartsanalyse 2011

16.1 Bakgrunn

16.1.1 Hovedprosjekthistorien

Ideen om å starte et utviklingsarbeid med utgangspunkt i natur- og kulturverdiene i området går mange år tilbake i tid, og man har fra før jobbet med reisemålsutvikling i området. Da Verdiskapingsprogrammet for kulturminner kom på banen ble det også fremmet en søknad. Man fikk da samlet en del folk fra museene og reiselivet i området. Mange av disse hadde aldri snakket sammen før, og det var stor entusiasme for ideene. Av ulike årsaker klarte man den gangen ikke å få fremmet en søknad slik man hadde tenkt, og kom dermed ikke med i dette programmet.

Når Naturarven som verdiskaper ble lansert startet man raskt opp med å lage en søknad som ble sendt inn i forbindelse med første utlysning. Denne ble for stor og omfattende og man ble bedt om å prøve å utarbeide et mer avgrenset prosjekt i forbindelse med andre runde. Man valgte da å ta utgangspunkt i ett av delprosjektene fra den opprinnelige søknaden og gå videre med det. Man fikk da tilslag på denne søknaden i slutten av juni 2009. Prosjektet kom imidlertid ikke i gang før ved årsskiftet. Dette hadde blant annet sammenheng med ulike syn knyttet til framtidige planer vedrørende videre utvikling av nasjonalparksenteret. Disse planene er ikke en del av prosjektet, men valg av løsning ville ha betydning for prosjektet, samtidig har prosjektet hatt betydning for innholdet i nasjonalparksenteret. Endelig vedtak knyttet til framtidig utvikling av nasjonalparksenteret ble fattet i desember 2010. Alle kommunene sluttet da opp om prosjektet.

16.1.2 Mål og formål

Prosjektet omfatter de fem kommunene Odda, Ullensvang, Jondal, Etne og Kvinnherad. Disse skal sammen oppgradere åtte gamle ferdselsruter og turiststier rundt Folgefonnhalvøya. Ferdselsårene skal gjøres mer tilgjengelige for turgåere, og formidle naturverdier innen plante- og dyreliv, klima og vann, geologi og kulturminner.

Prosjektet skal videre gi grunnlag for at flere blir opptatt av naturverdiene i området, og at det blir startet inntektsgivende aktiviteter i tilknytning til disse. Dette skal oppnås gjennom konkret tilrettelegging for ferdsel og bruk, og formidling av natur- og kulturverdiene i området. Tilretteleggingen skal også bidra til økt trivsel for lokalbefolkningen, slik at det blir attraktivt å bo og arbeide i bygdene rundt Folgefonna nasjonalpark.

Prosjektets hovedmål er som følger:

- Gjennom tilrettelegging, informasjon og formidling av nasjonalparken sine natur-, kultur- og rekreasjonsverdier skal prosjektet gi grunnlag for at flere blir opptatt av naturverdiene og at andre aktører kan starte inntektsgivende aktiviteter i det enkelte område.
- Dette skal også bidra til økt trivsel for lokalbefolkningen slik at det blir attraktivt å bo og arbeide i bygdene rundt nasjonalparken. Gjennomføring av prosjektet vil være viktig for folkehelsa.

16.1.3 Tiltaksområder

De gamle ferdselsrutene som prosjektet fokuserer på er som følger:

- **Matre ferjekai til Svelgabreen (Blådalen).** Vandreløypa starter ved Matre ferjekai og inn til Møsevatnet og derfra merket tursti inn til Kjerringbotn og Svelgabrea. Det er Sunnhordland kraftlag (SKL) som eier veien og arealet i tillegg til kommunen og private grunneiere. Området er populært og mye benyttet både av tilreisende og lokale.
- **Rullestad.** Rullestad ligger 2 km sør for Folgefonna nasjonalpark langs E 134 ved Rullestadvatnet. Her er det bygd opp betydelige lokale aktiviteter med campingplass, nærmiljøanlegg, tilgang til fiske/båt for funksjonshemmede, stier og vannaktiviteter. Det er naturverdiene som trekker folk til området. Rullestad er med i Åkrafjorden Landskapsark. Rullestadområdet er et helhetlig kulturlandskap av høy verdi. Her finnes intakte tun- og stølsmiljø, gammel postvei og andre kulturminner. Rullestad er også knyttet til maleren Lars Hertervig, som i perioder bodde og malte noen av sine største verker her. I Rullestadjuvet finnes noen av de største jettegrytene i Nord-Europa. Disse er populære turmål. Jette-

grytene, kulturhistorien og Lars Hertervig er viktige når det blir arrangert guidede turer i området. I Langebudalen i grensen til nasjonalparken ligger et fredet felt med barlind.

- **Langfoss.** Langfoss er med sine 612 m totalt fall det 5. høyeste fossefallet i landet. Fossen er Etne kommune sin største attraksjon, et av de mest kjente landemerkene i regionen og innfallsport til fjordlandskapet fra øst på E 134. Man regner med at rundt 300 000 personer stopper ved rasteplassen årlig. Rundt 500 000 kjøretøy passerer forbi på E 134. Langfoss er del av Åkrafjorden landskapsark, og vassdraget er vernet.
- **Buerdalen.** Buerdalen som turistattraksjon går tilbake til tidlig på 1800-tallet. Dalen er svært utsatt for naturkreftene og det er ofte ødeleggelser etter ras og flom. Området er svært populært for tilreisende og for lokalbefolkningen. Teller oppsatt av SNO viser at over 15000 personer har besøkt Buerdalen i 2010 og tallet er økende. Manglende tilrettelegging av parkering, toalett og rasteplasser øker konfliktnivået mellom grunneierne og tilreisende i Buerdalen.
- **Egne Hjem – Sundal.** Dette er den gamle turistløypa over Folgefonna som starter i Sundal i Kvinnherad, går opp Bondhusdalen til hytta Fønnabu ved brekanten, over fonna til hytta Holmaskjær og ned til Egne Hjem, Tokheim i Odda.
- **Agatunet – Digrahaug.** Dette er en turløype fra kultursenteret Agatunet, opp til fjells og langs med stølene frem mot Reisetet og Digrahaug.
- **Pilegrimsvegen Jondal – Ullensvang.** På vei til Røldal kirke gikk Pilegrimsveien gjennom Jondal og Ullensvang. Pilegrimene kom i land på Sollesnes og stien fortsatte over fjellet til nedre Krossdalen, øvre Krossdalen og over fjellet til Reisetet ved Sørfjorden. Som en sløyfe på denne veien, er det en buferdsvei fra Reisetet til Bottsvatn hvor det har vært setre tilbake til 1570-tallet. Deler av denne løypa går gjennom nasjonalparken.

I de 8 rutene skisseres følgende tiltak som aktuelle:

- Avdekke naturverdiene i samarbeid med universitet og forskningsmiljø
- Formidle naturverdiene gjennom informasjon i landskapet, skriftlig informasjon og på internett

- Merking av rutene i samsvar med merkesystem brukt av Arena-prosjektet ”Innovativ Fjellturisme” (rutene merkes etter vanskegrad)
- Utbedring og sikring av rutene med broer, passasjer i landskapet, etc. og gjøre deler universelt utformet
- Tilrettelegge nødvendig parkering, utsiktspunkt, observasjonsplasser og toalett i tilknytning til rutene
- Medvirke til utdanning av lokalt guidekorps med høy kompetanse innen de naturfaglige verdiene rutene beskriver
- Utvikle et opplegg rettet mot elever i den lokale grunn- og videregående skole som gir identitetsbygging rundt Folgefonna

16.1.4 Organisering og ledelse

Prosjektet ledes av en styringsgruppe sammensatt av ordførerne i de fem kommunene. Disse sitter også i styret for foretaket Folgefonna nasjonalparksenter. Videre er det etablert en prosjektgruppe som består av nøkkelpersoner fra administrasjonen i kommunene.

Det er avsatt en stilling i 20 prosent til prosjektledelse. Prosjektleder er også leder for fellestjenestene i Kvinnherad kommune samt leder for Nasjonalparksenteret. Tilbakemeldingene er klare på at ressursene til prosjektledelse er for små, og at ledelsen av nasjonalparksenteret og prosjektet i Naturarven som verdiskaper krever en full stilling. I prosjektet er det et betydelig behov for koordinering og oppfølging som vanskelig lar seg gjennomføre med en begrenset stillingsressurs. Disse utfordringene er også drøftet i styringsgruppa for prosjektet.

16.1.5 Økonomi, finansiering og virkemidler

Prosjektet har en totalramme på ca. 8,3 mill. kr. for hele prosjektperioden. I tillegg til programmet er kommunene selv den klart viktigste finansieringskilden. Andre offentlige instanser og Sunnhordland kraftlag bidrar med en mindre andel. Når det gjelder finansieringen fra kommunene er det slik at alle kommunene har en inngangsbillett på kr. 200 000. Resten av beløpet fordeles etter innbyggertall. Det vil si

at Kvinnherad, som er den største kommunen betaler mest, mens Jondal betaler lite. Det hevdes å være uproblematisk. Alle er enige om at man må være solidarisk for å få noe til. Videre pekes det på at det er et godt samarbeid med SNO, som også har gått inn med midler og tiltak i ulike områder. Det rapporteres også om et godt samarbeid med fylkeskommunen selv om disse ikke har vært inne på finansieringssiden foreløpig. Fylkeskommunen har også bidratt i forbindelse med tidligere prosjekter og tiltak.

16.1.6 Forankring og mobilisering

Etter at kommunene har blitt enige og fattet vedtak om hva de vil, og etter hvert som prosjektet har kommet gang, har dette blitt godt mottatt i bygdene. Den største utfordringen knyttet til forankringen så langt, er å få med næringsaktører som kan utvikle aktiviteter og tilbud med utgangspunkt i det tilretteleggingsarbeidet som blir foretatt. Enkelte er veldig interessert og ser muligheter, mens andre sitter på gjerdet.

En utfordring som går igjen i flere prosjekter, er at det etableres infrastruktur som man forventer/håper næringslivet vil dra nytte av, og at man vil involvere næringslivet etter hvert som man får infrastrukturen på plass. Det kan uansett være nyttig å involvere næringslivet i en tidlig fase, slik at næringslivet har muligheter til å komme med innspill knyttet til de tiltak og prosesser som gjennomføres i prosjektene. Dette kan være gunstig for å sikre at tiltakene også tilpasses næringsaktørenes behov, at det etableres et bredt eierskap til tiltakene og at ideer til næringsaktiviteter får bedre tid til å modnes.

16.2 Måloppnåelse

16.2.1 Rapportering på tiltak

Det skal legges til rette for lokal verdiskaping gjennom opprustning av turstier. Gjennomgangskoden i prosjektet er vandring. Enkelte av rutene har historie langt tilbake i tid, og pilegrimsveien har vært i bruk siden 12-1300 tallet. Ellers er det flere av stiene som kom med framveksten av turistnæring som startet rundt 1830.

Det er etablert en prosjektgruppe med en representant fra hver kommune. Noen stier går mellom kommunene, og kommunene samarbeider om disse.

De største prosjektene omfatter Buerdalen og Bondhusdalen. Der går det ca. 10-20000 mennesker hvert år. Her arbeides det med å tilrettelegge parkeringsplasser og toaletter ved innfallsportene samt skilting av stiene og formidling av natur og kulturhistorien. I Bondhusdalen har man fått etablert parkeringsplass. Det gjenstår å skilte opp de gamle skiltene som forteller om turveier og kulturhistorie.

I Bondhusdalen var det før en liten parkeringsplass som var full hver sommer. Bøndene som hadde dyr og skulle kjøre høy ut og inn kom ikke fram og turistene forsøplet området. Det var også konflikter knyttet til etableringen av nasjonalparken. Kommunen kjøpte areal av grunneierne og har fått bygd parkeringsplass. At man kommer inn med ressurser og gjennomfører tiltak som oppleves som nyttige, har bidratt til å snu holdningene i området. Flere kommer med forslag til tiltak som er viktig for utviklingen av området og flere er villig til å ta på seg dugnadsarbeid. SNO har også vært en viktig bidragsyter i arbeidet der, bl.a. i forhold til etablering av parkeringsplass. De har bidratt med kr. 300 000 av en total kostnad på 1,4 mill. kr. Tiltakene bidrar til å dempe konflikter samtidig som de har fokus på å formidle kunnskaper om verdier og kvaliteter, noe som bidrar til å øke kunnskapene både blant de tilreisende og de som bor der.

Turstien i Blådalen går fra Matre ferjekai til Svelgabreen. Her er kvartærgeologien kartlagt og man har hatt møter med lokalsamfunnet. Her er det blant annet avdekket en hustuft fra 400-tallet som er 33 meter lang og 7 meter bred. Dette er markert og skiltet. Stien er merka og løype er på plass, men en del tiltak som høyner verdien er ikke på plass.

I Buerdalen i Odda er det satt opp to bruer. Vårens flom ødela en del. Området er populært med mange tilreisende. Mangel på tilrettelegging øker konfliktnivået. Det pågår forhandlinger om bygging av parkeringsplass og toaletter.

Langefoss er turistattraksjon for turistnæringa i Åkrafjorden. Det er skilta og merka tursti opp til fossen, som også er lyssatt. Her er det gjennom prosjektet planer om å oppgradere stier, rasteplasser og informasjon. Her gjenstår fremdeles også en del arbeid.

Det går en sti fra Jondal sentrum over sommerskiseret og ned til Måge. Her er stiene gått opp men man har foreløpig ikke fått konkretisert behovet for tiltak.

Ellers går det en gammel streifløype i Ullensvang, som ble åpnet av dronningen. Dette er et prosjekt som man i tiltaksplanen har sagt skal utredes. Her har man lokalt greid å få avtaler med grunneierne, og styringsgruppa har vedtatt at prosjektet skal framskyndes, og arbeidet har startet opp.

I forhold til framdriften er det en erfaring at det er en del ting som tar lenger tid enn forventet. Noe arbeid som var planlagt i 2010 blir derfor forskøvet til neste år. I 2010 har det vært et viktig mål å få skaffet fram mest mulig opplysninger og få planer klare. Mye informasjon er samlet inn, men all informasjonen er ikke tilrettelagt. Man har kommet i gang med en del praktisk arbeid i form av bygging av parkeringsplasser i noen områder. I andre områder gjenstår det å få grunneieravtaler på plass. Man har også stokket litt om på prioriteringen av tiltakene som følge av at det har gått raskere å klargjøre enkelte prosjekter enn andre.

Foreløpig har man ikke fått engasjert næringslivet så mye som man skulle ønsket. Dette har også å gjøre med at man har begrenset tid til møter, oppsøkende virksomhet og oppfølging. Så langt har man i Blådalen fått inn firma som driver med catering og kajakkpadling som er interessert i å utvide næringsvirksomheten. Her er det muligheter for fine turer med padling inn til breen. Kraftselskapet har tidligere laget parkeringsplass, badebasseng og grillbu i området. Det er også store jettegryter i området som er blant de største i Europa. Disse er foreløpig ikke tilgjengeliggjort med stier og skilting. Hotellet i Rosendal har også vist stor interesse for prosjektet. De arrangerer fjellfestival og er spesielt interessert i et utvidet aktivitetstilbud i området. Det pekes på flere næringsaktører som kan være aktuelle, men det er behov for tettere oppfølging av disse.

I forhold til framtidig utvikling blir det også pekt på at det er et relativt stort marked i området. Det bor ca. 20 000 mennesker rundt Folgefonnhalvøya og det er mange turister som kommer til området. Som eksempel vises det til at det er 60 000 som besøker baroniet i Ronsendal hvert år. Odda ligger på ferdselsaksen mellom øst og vest. Tilgjengeligheten og mulighetene for å ferdes i området blir også bedre når tunnelen til Jondal kommer på plass.

16.2.2 Bevaring av naturarven

En viktig del av prosjektet er å legge bedre til rette for vandring i området, kombinert med at man søker å informere om kvalitetene i området. Målet er at økt kunnskap både lokalt og blant tilreisende skal øke bevisstheten om disse kvalitetene, og dermed også øke forståelsen av å bevare naturverdiene.

Videreutvikling av nasjonalparksenteret er også en viktig del av satsingen, selv om det ikke er en del av aktivitetene som går inn under programmet.

16.2.3 Kunnskap og formidling

Kartlegging, sammenstilling og formidling av informasjon er en viktig del av prosjektet. I forbindelse med turstiene foregår det kartlegging av ulike elementer knyttet til natur og kulturhistorien. Her har man avdekket interessante ting som flere ikke var klar over fra før. I og med at det dreier seg om historiske stier, er historien om hvordan stiene ble brukt i tidligere tider også en viktig del av dette. Naturfaglig er kvartærgeologien interessant, spesielt med tanke på nærheten til breen. I tillegg til skilting jobbes det med ulike måter å formidle og profilere natur- og kulturhistorien på. Her gjenstår det fremdeles en god del arbeid. Man har startet arbeid med etablering av en internettside, men det er også en utfordring for ting skal formidles og profileres slik at det blir lett tilgjengelig og oversiktlig for brukerne og interessentene. Der er det inngått et samarbeid med høgskolen i Hardanger, som har fått i oppdrag å gjennomføre et kurs om naturkunnskap og fortellerkunst. Dette skal etter planen starte opp høsten 2011.

Videre vil nasjonalparksenteret få en sentral rolle i formidlingsarbeidet, hvor ulike fagmiljøer vil være involvert i dette arbeidet. Dette er nærmere omtalt i avsnittet om institusjonalisering.

16.2.4 Bred verdiskaping

Prosjektet har et bevisst fokus på det brede verdiskapingsperspektivet, noe som innebærer at man skal ha både miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping. Miljømessig dreier dette seg om tilgjengeliggjøring, kartlegging og formidling

av natur- og kulturverdiene i området. Her har man erfart at dette bidrar til økt forståelse og bevissthet om lokale kvaliteter. At tilreisende kommer og uttrykker tilfredshet med det man har og det man har gjort, bidrar til å styrke både stolthet, identitet og engasjement for videre innsats. Nye samhandlingsformer og nettverk mellom aktører som tidligere ikke hadde så mye med hverandre å gjøre bidrar til styrking av de sosiale verdiene. Selv om det i prosjektet har vært en bevissthet om de ulike formene for verdiskaping, har det ikke vært like stor bevissthet om hva som kreves for å fremme bred verdiskaping. Bred verdiskaping innebærer behov for bredt samspill mellom et bredt spekter av aktører. Det betyr at det må brukes tid på tilrettelegging av møteplasser, oppfølging og koordinering, noe som man ikke har tatt nok høyde for i prosjektet. Ting går ikke av seg selv, og enkeltaktører har også behov for veiledning, rådgivning og hjelp til gjennomføring av ulike oppgaver. Det er således nå et påtrengende behov for å øke ressursene til prosjektledelse i prosjektet.

16.3 Spesielle temaer

16.3.1 Konflikt håndtering

Foreløpig har det ikke dukket opp nevneverdige konflikter som følge av prosjektet. Konflikter har imidlertid vært et viktig bilde som utgangspunkt for prosjektet. Lokalt har det vært store konflikter knyttet til etablering av verneområder, og det har vært konflikter knyttet til mye ferdsel, vanskelig framkommelighet og forsøpling. Mange av tilretteleggingstiltakene har nettopp som formål å løse noen av disse konfliktene. Ved at man bygger parkeringsplasser, rasteplasser og toaletter, bøter man på noen av disse problemene, og man har allerede positive erfaringer i forhold til dette. Dersom man samtidig klarer å øke tilbudet og attraktiviteten i området slik at tilreisende i større grad deltar på aktiviteter og tilbud og dermed oppholder seg lenger i området, er dette noe som kan bidra til å styrke næringslivet og gjøre områdene mer attraktive for bosetting og tilflytting.

16.3.2 Institusjonalisering

I forhold til institusjonalisering og videreføring av arbeidet etter prosjektslutt ser man for seg at nasjonalparksenteret vil få en viktig rolle. Man har et nasjonalparksenter som ligger i en gammel sjøbu. Bygget har dårlig standard, det mangler heis og sanitæranleggene er mangelfulle. Det har vært en diskusjon helt fra 2005 om ulike planer for framtidig utvikling av nasjonalparksenteret. Den tredje utredningen ble lagt fram i september 2011. Man har nå vedtatt at man vil ta utgangspunkt i eksisterende senter og bygge dette sammen med skipsmuseet med et nytt midtbygg på 200 km². Noen ønsket et nytt signalbygg, men det blir den gamle sjøbodstilen som går igjen. Planen er videre at senteret skal være en formidlingsarena for ulike kompetansemiljøer. Nasjonalparksenteret har fått tildelt en forvalterstilling og senteret, slik det er i dag, opererer 14 besøksmål pluss innfallsporner i alle kommuner. Det har tidligere vært brukt 4 mill. kr. på utvikling av besøksmål i kommunene.

Når det nye nasjonalparksenteret står ferdig, har man avtale med flere miljøer som vil komme inn med personell. Dette gjelder Bjerknnessenteret med Havforskningssinstituttet og Uni-stiftelsen. Bjerknnessenteret har prosjekter på Folgefonna, og Havforskningssenteret har også store prosjekter i området. Begge mangler steder å formidle forskningsresultatene, og man ønsker å legge til rette for at dette kan gjøres lokalt i det nye nasjonalparksenteret. Man får da et senter som har fokus ”fra fjord til fjell”, noe som betegnes som en unik profil sammenlignet med andre norske nasjonalparksenter. Havforskningssinstituttet har i dag to kontorer knyttet til nasjonalparksenteret, men man vil få utvidet aktiviteten gjennom det nye senteret. SNO er allerede på plass. Driften av senteret vil da kunne baseres på leieinntekter fra staten, Bjerknnessenteret og Havforskningssinstituttet. Videre ønsker man å organisere senteret slik at turistkontoret har ekspedisjon i senteret. De vil da ha ansvar for drift og mottak av besøkende. Nasjonalparksenteret vil også ha formidlings- og koordineringsoppgaver. Man har fått en forvalter på plass i dag, men man håper etter hvert å få utvidet med en naturveileder. Ved å skape et miljø der både reiseliv, forvaltere og fagkompetanse sitter sammen, ser man for seg at man vil ha gode muligheter for å utvikle nye ting.

Med tanke på vedlikehold av stier og annen infrastruktur, ser man for seg at kommunene betaler et beløp til løpende vedlikehold som nasjonalparksenteret får i

oppgave å gjennomføre. Her vil det også være anledning for lag og organisasjoner å søke midler til å drive vedlikeholdsarbeid. Det kan også være aktuelt å vurdere en ordning med ”kur-penger”, dvs, at en mindre del av inntekter til aktiviteter og tilbud går til felleskapet. Det vises her til Åkrafjorden, hvor alle betaler litt av det de tjener til en felles kasse.

16.3.3 Programvurdering og addisjonalitet

Det uttrykkes stor tilfredshet med programmet. Tilbakemeldingen er at man gjennom deltakelsen i programmet føler man får gjort noe nyttig for lokalsamfunnet. Oppfølgingen og samarbeidet med programledelsen har vært bra, og man er glade for at programledelsen har tatt seg tid til å besøke prosjektene.

16.3.4 Suksesshistorier og fallgruver

I forhold til å trekke fram suksesshistorier og fallgruver poengteres det at det foreløpig er tidlig i programmet. Det som fremheves som en suksess er at det offentlige har gått inn med ressurser i et lokalsamfunn, og hvor tiltakene har bidratt til fjerne irritasjon og grunnlag for konflikt. Foreløpig pekes det ikke på noen konkrete fallgruver – man føler ikke at man har gjort de store tabbene så langt. Det pekes imidlertid på to utfordringer som man står overfor. Den ene er at ting gjerne tar lenger tid enn forventet. Ting må modnes og det oppstår uforutsette ting som må håndteres. Arbeidet med oppfølging og koordinering er for omfattende til å kunne håndteres gjennom en prosjektlederstilling på 20 prosent. Tilbakemeldingen er at det er behov for en person med de rette kvalifikasjonene for oppgaven i full stilling.

Den andre utfordringen er det at det er behov for å arbeide mer målrettet overfor næringsaktørene slik at de kan utnytte tilbudet som tilrettelegges som grunnlag for utvikling av næringsaktiviteter. Så langt er det noen interesserte, men det er behov for å få flere med. Det vil videre være en utfordring og pakke tilbud og markedsføre og tilgjengeliggjøre disse.

16.4 Åpen post

Ingen spesielle kommentarer.

16.5 Oppsummerende vurdering

Følgefonna – vandring fra fjord til fonn startet opp ved årsskiftet 2010/11, og er slik sett ett av prosjektene i programmet som kom sist i gang. Hovedfokuset i prosjektet ligger på opprustning og tilrettelegging av åtte gamle turiststier rundt Folgefonna, kombinert med kartlegging og formidling av natur og kulturhistorie i området. Et viktig mål med dette er å gjøre flere opptatte og engasjerte i naturkvalitetene i området, bidra til bedre folkehelse og styrke grunnlaget for inntektsgivende aktiviteter. Gjennom økt kunnskap og økt bevissthet om natur- og kulturverdiene, er det også et mål å styrke engasjementet for bevaring av disse verdiene.

Prosjektet er godt i gang med både kartleggings-, registrerings- og tiltaksarbeid, selv om en del tiltak har tatt lenger tid å realisere enn forventet. Som i flere andre prosjekter, har det også her vært betydelige konflikter knyttet til etablering av verneområder, og mye ferdsel har skapt problemer i forhold til framkommelighet og forsøpling. Ved at man gjennom prosjektet har gått inn med tiltak som oppleves som positive lokalt, ser man at grunnlaget for konflikter reduseres, at holdningene endres og at man i økende grad ser det positive i verneområdene.

Prosjektet har klare mål om å legge til rette for en bred verdiskaping. Man vil bevare og synliggjøre og formidle miljøverdiene, man søker å stimulere til samarbeid og samhandling knyttet til prosesser, aktiviteter og tiltak, noe som er viktig med tanke på sosial verdiskaping. Man ønsker å stimulere til kulturell verdiskaping gjennom tiltak som øker kunnskapene, og styrker identiteten, tilhørigheten og eierskapet til natur og kulturverdiene i området. Dette er viktig med tanke på å skape et engasjement for framtidig utviklingsarbeid. Videre har man klare ambisjoner om at tiltakene og tilretteleggingsarbeidet skal være en ressurs for næringsutvikling. Selv om målene og ambisjonene i forhold til å skape en bred verdiskaping er til stede, har man ikke i like stor grad tatt inn over seg at dette er en krevende oppgave med tanke på prosjektledelse, og at det kun er satt av en ressurs på 20 prosent til prosjektledelse. Prosjektlederarbeidet innebærer bl.a. planlegging, mobilisering, forankring,

koordinering, oppfølging, veiledning, rådgivning, rapportering og ulike administrative oppgaver. Bred verdiskaping innebærer samhandling mellom et bredt spekter av aktører, noe som også innebærer behov for utstrakt møte og reisevirksomhet. For å kunne fylle prosjektlederrollen på en tilfredsstillende måte, er tilbakemeldingen at det er behov for mer ressurser til dette. I tiden som kommer vil det videre være en utfordring å få næringsaktører til å engasjere seg i de mulighetene som prosjektet gir.

Ellers er prosjektet nært linket opp mot utviklingsplaner for nasjonalparksenteret, som også vil ha en sentral rolle med tanke på å videreføre prosjektarbeidet etter at programmet er over. Her er det konkrete planer for å etablere et senter med et bredt sammensatt kompetansemiljø som vil spille en viktig rolle i forhold til formidling. Et slikt kompetansemiljø håper man også vil være en viktig ressurs med tanke på framtidig utviklingsarbeid.